

ISSN 2345-1106
E-ISSN 2587-358X

VECTOR EUROPEAN

Revistă științifico-practică

Nr. 3 / 2019

CHIȘINĂU 2019

COLEGIUL DE REDACȚIE:

CUȘNIR Valeriu - doctor habilitat, profesor universitar, redactor - șef
PERU Aurelia, doctor habilitat, conferențiar universitar, redactor șef-adjunct
SEDLIȚCHI Iurie, Rector USEM, dr, prof. univ., Republica Moldova
BĂIEȘU Aurel, dr. hab. prof. univ., Republica Moldova
BURIAN Alexandru, dr. hab., prof. univ., Republica Moldova
CUȘMIR Marcel, dr. hab., conf. univ., Republica Moldova
GUCEAC Ion, Academician, dr. hab., prof. univ., Republica Moldova
POALELUNGI Mihai, dr. hab., prof. univ., Republica Moldova
AIRAPETEAN Artur, dr. conf. univ., Republica Moldova
BICHICEAN Gheorghe, dr., prof. univ., România
SAMALI Serghei, dr., prof. univ., Republica Belarus
CATAN Petru, dr. hab., prof. univ. interimar, Republica Moldova
PARMACLI Dumitru, dr. hab., prof. univ., Republica Moldova
BUNECI Petre, dr., prof. univ., România
COZAC Iurii, dr., prof. univ., Ucraina
FLOROIU Mihai, dr., prof. univ., România
PUȘCĂ Corneliu-Andy, dr., conf. univ., România
PUȘCAȘ Victor, dr., conf. univ., Republica Moldova
ȘARGU Lilia, dr., conf. univ., Republica Moldova
COJOCARU Aurelia, dr., conf. univ., Republica Moldova
COJOLEANCĂ Bogdan, dr., prof. univ., România
POSTOLACHE-ILIE Mariela, dr. hab. prof. univ., România
TINTIUC Tatiana, dr., conf. univ., Republica Moldova
PERJAN Carolina, dr., conf. univ., Republica Moldova
VÎRLAN Maria, dr., conf. univ., Republica Moldova
SOSNA Boris, dr., prof. univ. interimar, Republica Moldova
ȚARANU Anatol, dr., conf. univ., Republica Moldova
VALEEVA Iulia, – dr., docent, Federația Rusă

Redactor literar, dr. hab. filologie, prof. univ.: **COLȚUN Gheorghe**

Redactor tehnic: **LANGA Adrian**

ADRESA REDACȚIEI:

Str. Ghenadie Iablocikin, 2/1, b. 500, Complexul Editorial, USEM.

Cod poștal: MD-2069. mun. Chișinău, Republica Moldova

tel.: 022- 509 129, fax: 022- 509 122

e-mail: vector-european@mail.ru

web: <http://usem.md/md/p/vector-european>; <http://usem.md/md/p/activitate-stiintifica>

Fondator: Universitatea de Studii Europene din Moldova.

Revista este indexată în următoarele **Baze de date Internaționale:**

DIRECTORY OF OPEN ACCESS SCHOLARLY RESOURCES <http://road.issn.org/en>;
eLIBRARY.RU (RINTs) <http://elibrary.ru/>

Preluarea textelor editate în revista „Vector European” este posibilă doar cu acordul autorului. Responsabilitatea asupra conținutului articolelor aparține în exclusivitate autorilor. Formulările și prezentarea materialelor nu reprezintă întotdeauna poziția revistei și nu angajează în nici un fel redacția.

Toate materialele prezentate sunt recenzate și aprobate spre publicare la ședința Senatului USEM.

CUPRINS

ȘTIINȚE JURIDICE	5
BRAILA Maxim. CONVENȚIA ONU PRIVIND DREPTUL MĂRII DIN 1982, ROLUL ACESTEIA ÎN ELABORAREA LEGISLAȚIEI MODERNE A STATELOR DE COASTĂ PE ZONA ECONOMICĂ EXCLUSIVĂ.....	5
CEBAN Cristina, POPOVICI Mihai-Claudiu. IMPLICAREA REPUBLICII MOLDOVA ÎN VEDEREA COMBATEREI CRIMINALITĂȚII INTERNAȚIONALE.....	9
OSTROVARI Petru. UNELE ÎNTREBĂRI, CARE STAU ÎN FAȚA MEDICINII LEGALE, ÎN TRAUMATISMELE PRODUSE PRIN ACCIDENTE RUTIERE PRIN IMPLICAREA AUTOVEHICULELOR.....	13
PASCALU Inna. FORMELE ȘI METODELE DE BAZĂ ÎN ACTIVITATEA DIPLOMATICĂ CONTEMPORANĂ.....	18
PÎRȚAC Grigore, MOȘNEAGA Gheorghe. COMBATEREA CORUPȚIEI – UNA DIN PRIORITĂȚILE GUVERNĂRII DEMOCRATICE.....	22
PÂNTEA Andrei. BĂNUIALA REZONABILĂ ÎN LEGISLAȚIA REPUBLICII MOLDOVA: ASPECTE TEORETICO-PRACTICE, TEZE ȘI CONTROVERSE.....	26
TIZU Svetlana. EVOLUȚIA ISTORICĂ A INSTITUȚIONALIZĂRII REGIMULUI JURIDIC AL REFUGIAȚILOR POTRIVIT REGLEMENTĂRIILOR INTERNAȚIONALE.....	31
ZAHARIA Virginia. UNELE CONSIDERAȚII PRIVIND RECRUTAREA COPIILOR-COMBATANȚI.....	35
ȘTIINȚE ECONOMICE	39
CATAN Petru. CĂILE DE SPORIRE A CALITĂȚII ȘI EFICIENȚEI DECIZIILOR MANAGERIALE ÎN SECTORUL AGRAR.....	39
COJOCARU Virginia. MIGRAȚIA INTERNAȚIONALĂ A FORȚEI DE MUNCĂ SCHIMBĂ LUMEA.....	44
DUHLICHER Grigore. SISTEMUL FINANȚELOR PUBLICE A REPUBLICII MOLDOVA.....	49
DUHLICHER Grigore. ASISTENȚA FINANCIARĂ EXTERNĂ ACORDATĂ REPUBLICII MOLDOVA.....	53
FRĂȘÎNEANU Pantelemon, DUHLICHER Grigore, DUHLICHER Aliona. DEZVOLTAREA ECONOMICĂ A ACTIVITĂȚILOR ÎN ASPECT AGREGAT ȘI ANALIZA EI.....	57
GRIBINCEA Alexandru, WAWDI Badera A, FAYED Nesleen, GRIBINCEA Alexandru. INOVAȚIA ÎNSPRIGINUL CONCURENȚEI ÎN ECONOMIA MONDIALĂ.....	63
TROFIMOV Victoria, MAXIMIUC Ariadna-Cristina. ABORDĂRI CONCEPTUALE PRIVIND IMPLEMENTAREA MANAGEMENTULUI BAZAT PE PROIECTE.....	69
TROFIMOV Victoria, PINTILEI Nicoleta-Aura. UNELE ASPECTE MANAGERIALE DE COMBATERE A ABANDONULUI ȘCOLAR PRIN DEZVOLTAREA ACTIVITĂȚII EXTRACURRICULARE.....	74
LAMA MASHAL. TEACHER TRAINING IN GLOBALIZATION WORLD.....	79
ДЕРЕВЕНЧУК К.А. ОСОБЕННОСТИ НОРМИРОВАНИЯ ТРУДА НА ПРЕДПРИЯТИИ.....	82
КРОТЕНКО Юрий, ЖИГАРЕВА Елена. ЕВРОПЕЙСКИЙ ВЕКТОР МЕЖДУНАРОДНОГО ТУРИЗМА МОЛДОВЫ И ЕГО ИНТЕГРАЦИОННЫЙ АСПЕКТ.....	86
ПАРМАКЛИ Д.М., ТОДОРИЧ Л. П., ДУДОГЛО Т. Д. МЕТОДИКА РАСЧЕТОВ ПРЯМОГО И СОПУТСТВУЮЩЕГО ЭФФЕКТА РОСТА ОБЪЕМОВ РЕАЛИЗАЦИИ ПРОДУКЦИИ НА ПРОМЫШЛЕННЫХ ПРЕДПРИЯТИЯХ.....	94

СОРОКА Лариса. АЛГОРИТМ И МЕТОДЫ ВЫБОРА ПОСТАВЩИКОВ.....	100
ЯКОВЕНКО Елена. ИССЛЕДОВАНИЕ СОДЕРЖАНИЯ И ОСОБЕННОСТЕЙ МАРКЕТИНГОВОГО ПОДХОДА В УПРАВЛЕНИИ УЧЕБНЫМ ЗАВЕДЕНИЕМ.....	103
PSIHOLOGIE.....	108
COJOCARU Aurelia. FORMAREA ABILITĂȚILOR DE COMUNICARE EFICIENTĂ ÎN CUPLURILE TINERE.....	108
COJOCARU Aurelia, PANCZI Violina. CONSECINȚELE ABUZULUI ȘI MALTRATĂRII ÎN FAMILIE ASUPRA DEZVOLTĂRII PSIHICE A COPILULUI.....	116
COZĂRESCU Mihaela, DAVIDESCU Elena. GENEZA COMPETENȚEI DE RELAȚIONARE ÎN SISTEMUL RELAȚIILOR SOCIALE.....	120
DAVIDESCU Elena. COMPETENȚELE VIITORULUI: NOI PROVOCĂRI PENTRU CONSOLIDAREA EDUCAȚIEI PERMANENTE.....	123
DIȚA Maria, VÎRLAN Maria. PROBLEMATICA PSIHOSOCIALĂ A MEDIULUI PENITENCIAR ȘI EFECTELE PSIHOSOCIALE ALE PRIVĂRII DE LIBERATE.....	130
DODON Daniela. DIMENSIUNILE ESENȚIALE ALE CREATIVITĂȚII UMANE.....	134
GLAVAN Aurelia. ÎMBUNĂȚĂȚIREA MODALITĂȚILOR DE INCLUZIUNE SOCIALĂ A PERSOANELOR ÎN URMA ACCIDENTULUI VASCULAR CEREBRAL BAZATĂ PE CONCEPTELE DE POTENȚIAL DE ÎNVĂȚARE ȘI DE MODIFICABILITATE COGNITIVĂ REUVEN FEUERSTEIN.....	139
GLAVAN Aurelia, VÎRLAN Maria. EDUCAȚIE ȘI ASISTENȚĂ PSIHO-SOCIALĂ A PERSOANELOR CU DIZABILITĂȚI CRONICE ÎN PROCESUL DE REABILITARE COMPLEXĂ.....	143
MANEA Nela. IMPORTANTA MANAGEMENTULUI TIMPULUI IN ACTIVITATEA DE CONDUCERE A INSTITUTIILOR DE INVATAMANT.....	145
MICLEUȘANU Zinaida. ADOLESCENTUL ȘI CONSILIEREA PSIHOPEDAGOGICĂ A ACESTUIA ÎN INSTITUȚIA DE ÎNVĂȚĂMÂNT.....	148
ROȘCA Tatiana. ROLUL STRUCTURILOR COMPLEXE DE CATEGORIZARE ÎN CONSTRUCȚIA IDENTITĂȚII SOCIALE.....	153

CZU 341.225.5

CONVENȚIA ONU PRIVIND DREPTUL MĂRII DIN 1982, ROLUL ACESTEIA ÎN ELABORAREA
LEGISLAȚIEI MODERNE A STATELOR DE COASTĂ PE ZONA ECONOMICĂ EXCLUSIVĂ

BRILA Maxim,

Doctorand,

Universitatea de Studii Europene din Moldova

brila.maxim@gmail.com

REZUMAT

Problema studierii și dezvoltării oceanelor este una dintre problemele globale cu soluția la care este conectat viitorul omenirii.

Oceanele, care ocupă două treimi din suprafața planetei noastre, au jucat întotdeauna un rol important în viața popoarelor și a statelor. În această privință, problemele regimului juridic al oceanelor din perioada modernă sunt de o importanță deosebită și fac obiectul discuțiilor la multe conferințe internaționale.

Este destul de evident că interesele tuturor statelor ar face față procesului larg de aliniere a legislației naționale cu prevederile Convenției din 1982, pentru că legea și ordinea în Oceanul Mondial este imposibilă fără o aplicare uniformă a sursei principale de drept internațional al mării.

Cuvinte-cheie: convenția ONU, spațiile maritime, dreptul internațional al mării, zone maritime, statele costiere, regimul marilor.

THE UN CONVENTION ON THE LAW OF THE SEA OF 1982, ITS ROLE IN THE ELABORATION
OF THE MODERN LEGISLATION OF THE COASTAL STATES ON THE EXCLUSIVE ECONOMIC
ZONE

BRILA Maxim,

PhD student in law,

University of European Studies of Moldova

brila.maxim@gmail.com

SUMMARY

The problem of the study and development of the oceans is one of the global problems with the solution to which the future of humanity is connected.

The oceans, which occupy two thirds of the surface of our planet, have always played an important role in the lives of peoples and states. In this regard, the problems of the legal regime of the oceans of the modern period are of particular importance and are the subject of discussions at many international conferences.

It is quite obvious that the interests of all states would face the broad process of aligning national law with the provisions of the 1982 Convention, because law and order in the World Ocean is impossible without uniform application of the main source of international sea law.

Key words: UN convention, maritime areas, international law of the sea, maritime areas, coastal states, regime of the seas.

Recent, interesul multor state pentru problemele oceanelor a crescut semnificativ în legătură cu rolul jucat de navigația internațională și navigația navală, dezvoltarea resurselor vii ale mării, dezvoltarea resurselor minerale din fundul mării, protecția mediului marin ca componentă a întregului mediu, științific cercetarea oceanică folosind cele mai noi tehnologii etc. [12, p.76].

În plus, este imposibil să nu vezi conflictele interstatale în curs de dezvoltare în legătură cu încălcarea legislației statelor de coastă sau a drepturilor statului de pavilion, drepturile navei în apele străine etc.[10, p.29].

Într-adevăr, spațiile maritime diferă în regimul lor juridic și acest lucru afectează în mod direct situația navelor maritime și a echipajelor lor.

Regimul spațiilor maritime este determinat de normele dreptului internațional al mării, care sunt incluse în prezent într-un astfel de tratat internațional precum Convenția ONU privind dreptul mării din 1982 (în continuare - Convenția) [8, p.93].

În Rezoluția N 55/7, Oceans și Legea Mării, adoptată de Adunarea Generală a ONU la 30 octombrie 2000 la cea de-a 55-a sesiune, Adunarea Generală a ONU a remarcat natura universală a Convenției și importanța sa fundamentală pentru menținerea păcii și securității. Conceptul de zonă economică exclusivă este unul dintre cei mai importanți piloni ai Convenției din 1982 privind dreptul mării.

Convenția este un tratat internațional cuprinzător privind dreptul mării, o etapă istorică în domeniul codificării și dezvoltării progresive a normelor juridice

internaționale menite să reglementeze regimul oceanelor și să reglementeze principalele activități pentru utilizarea, studiul și dezvoltarea acesteia în societatea modernă.

Convenția este un tratat internațional cuprinzător privind dreptul mării, o etapă istorică în domeniul codificării și dezvoltării progresive a normelor juridice internaționale menite să reglementeze regimul oceanelor și să reglementeze principalele activități pentru utilizarea, studiul și dezvoltarea acesteia în societatea modernă.

Dispozițiile sale guvernează regimul tuturor marilor spații maritime: marea deschisă, marea teritorială, fundul mării profunde, raftul continental, zona economică exclusivă, strâmtorile utilizate pentru transportul internațional etc.[8, p.49].

Aplicarea unei convenții reprezintă procesul de determinare a consecințelor aplicării unei norme de drept la un caz concret, iar interpretarea poate fi numai abstractă, fără aplicare, așa cum este posibilă și aplicarea unei norme de drept pur și simplu fără interpretarea ei, atunci când textul este clar și suficient.

Cele două noțiuni sunt diferite. Interpretarea convențiilor trebuie să se facă în acord cu obiectul și scopul lor și aplicarea acestora trebuie să fie uniformă și eficace, pentru că o interpretare diferită poate duce la efecte contrare scopului convențiilor în cazul statelor părți la convenția respectivă.

De aceea, este necesară stabilirea unor reguli și a unor metode de interpretare pentru convenții. Implementarea unei convenții internaționale este o metodă prin care o asemenea convenție devine aplicabilă efectiv pe teritoriul statului care a ratificat-o sau care a aderat la ea. Ca metodă, implementarea este guvernată de legi naționale, fiind foarte importantă în dreptul intern pentru interpretarea convențiilor internaționale.

Există, potrivit literaturii de specialitate, două sisteme de implementare a convențiilor internaționale în dreptul intern: o convenție semnată și ratificată devine automat parte integrantă a dreptului intern și constituie un izvor de drept distinct și, un al doilea sistem, convenția internațională obligatorie pentru stat devine obligatorie pentru instanțele naționale în momentul în care este încorporată în dreptul intern și, în acest caz, izvorul de drept este chiar legea de implementare a convenției.

Convenția este formată din 17 părți, inclusiv 320 de articole și 9 anexe. Convenția a confirmat și a completat o serie de propuneri consacrate în Convențiile de la Geneva din 1958. Cu toate acestea, a inclus multe dispoziții noi care au apărut pentru prima dată în dreptul internațional al mării și au dezvoltat substanțial regimul juridic internațional al Oceanului Mondial în noile condiții ale revoluției științifice și tehnologice și prestroika relații internaționale [10, p.65].

Au fost introduse pentru prima dată noi categorii de spații marine: regiunea internațională a fundului mării profunde (regiunea), zona economică exclusivă și apele arhipelagice.

Convenția a stabilit pentru prima dată, prin contract, lățimea maximă admisibilă a mării teritoriale la 12 mile

nautice (o milă nautică - 1 km 852 m), ceea ce a contribuit foarte mult la codificarea și dezvoltarea progresivă a dreptului internațional al mării [4, p.87].

Odată cu aceasta, Convenția confirmă dreptul de trecere pașnică a navelor străine prin marea teritorială și oferă garanții pentru punerea în aplicare a acesteia.

O parte specială a Convenției este dedicată protecției mediului marin de toate formele posibile de poluare rezultate din activitățile umane [4, p.34-35].

Cea mai mare atenție este acordată reglementării prevenirii poluării marine de pe nave.

Principala responsabilitate pentru respectarea de către nave a normelor și standardelor internaționale general recunoscute cuprinse în convențiile speciale adoptate sub auspiciile

Organizației maritime internaționale (în continuare - OMI) sau în alt mod este atribuită statului de pavilion al navei. În acest scop, statul ar trebui să se asigure că navele care arborează pavilionul său respectă normele și standardele internaționale aplicabile acestora, stabilite în principal de OMI [16, p.30].

În cazul încălcării de către o navă a oricărei reguli internaționale, statul de pavilion, indiferent de locul în care a fost săvârșită încălcarea, este obligat să-l cerceteze fără întârziere și, dacă este cazul, să inițieze urmărirea penală a celor responsabili, inclusiv urmărirea penală.

O inovație semnificativă consacrată în Convenție este conceptul de „jurisdicție a statului port”: orice stat care are o navă străină care intră în port are dreptul să investigheze o presupusă încălcare a normelor și standardelor internaționale săvârșite în afara jurisdicției teritoriale a unui astfel de stat (adică în mod deschis pe mare) și dacă există suficiente dovezi - să înceapă urmărirea penală pentru a pedepsi făptuitorii în conformitate cu legislația lor (art. 218).

În plus, Convenția conține o secțiune specială privind garanțiile care vizează protejerea intereselor transportului internațional de eventualele abuzuri din partea țărilor costiere.

Ratificarea Convenției de către Federația Rusă în 1997 a fost o contribuție semnificativă la rezolvarea problemelor de asigurare a intereselor Rusiei atât ca o mare putere marină, cât și ca un stat costier imens

Regimul zonei economice exclusive este poate cel mai complex și polifacetic din întreaga convenție.

Adaptarea unor probleme diverse a contribuit substanțial la acceptarea conceptului și la convenția în ansamblu.

Convenția din 1982 privind dreptul mării este adesea denumită pachet.

Metafora este derivată dintr-o decizie luată în cadrul celei de-a treia Conferințe a Națiunilor Unite privind dreptul mării, conform căreia Convenția va fi adoptată *în totalitate*, ca „acord de pachete”.

Nici o problemă unică nu ar fi adoptată până când toate problemele nu au fost soluționate.

Această decizie a oferit un mecanism esențial pentru concilierea intereselor variate ale statelor participante la Conferință.

Dacă interesele unui stat într-o problemă nu erau pe deplin satisfăcute, acesta ar putea analiza întregul pachet

și poate găsi alte probleme în care interesele sale erau mai pe deplin reprezentate, diminuând astfel efectele primului.

Astfel, Convenția a devenit un document elaborat pe baza unor compromisuri, mari și mici.

Pachetul mai mare constă în:

- mare teritorială de douăsprezece mile nautice;
- zonă economică exclusivă de până la 200 de mile nautice în care statele costiere au drepturi economice preeminente și care evită necesitatea unei mări teritoriale de 200 de mile nautice revendicate de unele state;
- extinderea regimului de raft continental la marjă, cu obligații de împărțire a veniturilor dincolo de zona economică exclusivă;
- un regim pentru trecerea tranzitului prin strâmtorile utilizate pentru navigația internațională și pentru trecerea pe căile aripelagice;
- acces garantat la și dinspre mare pentru statele fără lacuri;
- un regim de administrare și dezvoltare a resurselor comune de patrimoniu ale zonei de pe fundul mării internaționale;
- protecția și conservarea mediului marin; și mecanisme adecvate de soluționare a litigiilor privind interpretarea și aplicarea dispozițiilor convenției.

În cadrul acestui pachet mai mare sunt multe pachete mai mici din care zona economică exclusivă este unul dintre cele mai interesante exemple.

Dispozițiile cuprinse în articolele 55 și 75 reflectă o serie de interese:

- drepturile suverane ale statelor de coastă de a gestiona cu bună credință zona;
- respectarea intereselor economice ale statelor terțe; reglementarea anumitor activități din zonă, precum cercetarea științifică marină, protecția și conservarea mediului marin, precum și crearea și utilizarea unor insule, instalații și structuri artificiale;
- libertatea de navigație și suprasolicitare;
- libertatea de a pune cabluri și conducte submarine; utilizări militare și strategice ale zonei; și problema drepturilor reziduale în zonă.

Convenția din 1982 privind legea mării definește o zonă economică exclusivă ca „o zonă situată în afara și adiacentă mării teritoriale”, cu o lățime de cel mult "200 de mile nautice, care sunt măsurate din liniile de bază din care se măsoară lățimea mării teritoriale" [11, p.39].

Convocarea celei de-a III-a Conferințe a ONU privind dreptul mării (1973-1982) g.), vizând, printre altele, revizuirea dispozițiilor de la Geneva Convențiile din 1958, s-a datorat unui număr de politici, condiții și circumstanțe legale internaționale [14, p.34].

În primul rând, dezvoltarea progresului științific și tehnologic în 1950-1970.a stimulat apariția de noi forme de dezvoltare și utilizarea spațiilor și resurselor oceanelor pe lângă cele tradițional - pescuit și transport maritime dezvoltare tehnologiile de comunicare, în principal fibra optică, au transformat oceanele în spațiul global de comunicare.

Prin utilizarea zonelor și spațiilor marine, se subînțelege activitatea statelor, persoanelor fizice și juridice în explorarea și exploatarea tuturor resurselor

marine (biologice și naturale) navigația maritimă comercială și militară, navigația maritimă necomercială, realizarea cercetărilor științifice, construirea de diferite obiecte artificiale, inclusiv insule, turismul marin, cercetări arheologice sau oricare altă activitate în spațiile și zonele Oceanului Mondial, inclusiv a fundului și subsolului marin [12, p.38].

În calitate de subiecți ai dreptului internațional maritim public¹, în raporturile juridice maritime, participă statele suverane, organizațiile internaționale interguvernamentale, popoarele care luptă pentru eliberarea națională, formațiunile de tip statal și în anumite rapoarte persoanele juridice și fizice.

Apariția de oportunități pentru adâncimea mării cercetarea a contribuit la dezvoltarea de noi cunoștințe științifice despre procesele oceanice și apariția arheologiei subacvatice.

Extinderea practicilor de cercetare a permis identificați nu numai depozitele de resurse minerale și energetic zone de raft, dar și zone de mare adâncime [11, p.6-7].

Acest tratat internațional guvernează regimul juridic internațional al spațiilor marine, inclusiv regimul zonei economice exclusive.

Convenția din 1982, care a fost rezultatul activității celei de-a III-a Conferințe a ONU privind dreptul mării, a avut și continuă să aibă un impact semnificativ asupra activităților statelor în utilizarea și dezvoltarea resurselor naturale ale oceanelor.

Crizele energetic 1973 și 1979 a devenit un impuls pentru dezvoltarea offshore depozite. Au fost începute activități miniere majore în Marea Nordului.

În anii 1960-1970.perioada de început așezat pe fundul primelor conducte de petrol și gaze.

Întrucât regulile privind zona economică exclusivă sunt rezultatul compromisului atins, textul Convenției din 1982 conține dispoziții care permit în acest sens posibilitatea unei interpretări diferite.

Toate acestea se referă, în primul rând, la înțelegerea și interpretarea statutului juridic al zonei economice exclusive [12, p.61].

Clarificarea acestei probleme are o semnificație teoretică și practică importantă, în special în perioada modernă, când Convenția din 1982 a intrat deja în vigoare, iar discuțiile despre instituția unei zone economice exclusive nu se opresc.

În conformitate cu Convenția din 1982, statelor costiere din zona lor economică exclusivă li se acordă drepturi și jurisdicții suverane, ale căror domenii de aplicare și limite sunt clar definite și limitate de acest tratat internațional.

Convenția ONU privind dreptul mării din 1982 recunoaște, de asemenea, dreptul statului costier la zona contiguă în care poate exercita controalele necesare pentru:

- să prevină încălcarea legilor și reglementărilor vamale, fiscale, de imigrare sau sanitare pe teritoriul său sau pe marea teritorială;
- pedeapsa pentru încălcarea legilor și reglementărilor menționate mai sus pe teritoriul sau marea sa teritorială (art. 33 alin. 1).

Cu toate acestea, Convenția ONU privind dreptul

mării, spre deosebire de Convenția privind marea teritorială și zona contiguă, indică faptul că zona contiguă nu se poate extinde dincolo de 24 de mile nautice, măsurată de la liniile de bază pentru măsurarea lățimii mării teritoriale.

Aceasta înseamnă că zona adiacentă poate fi stabilită și de acele state a căror lățime a mării teritoriale atinge 12 mile nautice.

Convenția din articolul 56 din 1982 stabilește drepturile și jurisdicția unui stat costier în zone strict definite [14, p.54].

O inovație semnificativă consacrată în Convenție este conceptul de „jurisdicție a statului port”: orice stat care are o navă străină care intră în port are dreptul să investigheze o presupusă încălcare a normelor și standardelor internaționale săvârșite în afara jurisdicției teritoriale a unui astfel de stat (adică în mod deschis pe mare) și dacă există suficiente dovezi - să înceapă urmărirea penală pentru a pedepsi făptuitorii în conformitate cu legislația lor (art. 218).

În plus, Convenția conține o secțiune specială privind garanțiile care vizează protejerea intereselor transportului internațional de eventualele abuzuri din partea țărilor costiere.

Cu toate acestea, legislația națională, în unele cazuri, conține dispoziții contrare dispozițiilor Convenției din 1982 privind exercitarea de către statele de coastă a drepturilor și obligațiilor.

Aceasta se referă în special la următoarele dispoziții din Convenția din 1982.

- stabilirea jurisdicției statului de coastă, în conformitate cu litera b), c) p 1 s d 60, în raport cu instalațiile artificiale și structurile situate în zona sa exclusivă economică
- inadmisibilitatea închisorii ca formă de pedeapsă pentru încălcarea legilor și reglementărilor statului de coastă privind pescuitul în zona economică

exclusivă (și articolul 3 din articolul 73);

- proclamarea jurisdicției statului de coastă în legătură cu protecția și conservarea mediului marin în zona economică exclusivă (subpunct. b) „w” p 1 articolul 56) și restricționarea pedepsei cu amenzi pentru încălcarea legilor naționale și a normelor și standardelor internaționale pentru prevenirea, reducerea și menținerea controlul poluării mediului marin comis de navele străine în afara mării teritoriale (articolul 230 articolul 1) [5, p.30].

Concluzii. Convenția ONU privind dreptul mării nu a modificat, în același timp, statutul juridic al spațiilor marine din afara mării teritoriale, confirmând că niciun stat nu are dreptul să solicite pentru a subordona aceste spații suveranității lor.

Ea a păstrat, în plus, pentru toate statele dreptul de a utiliza libertățile de navigație și zboruri, punerea cablurilor și conductelor submarine și a altor drepturi și utilizări ale mării deschise legalizate internațional (articolele 58, 78, 89, 92, 135 etc.).

În spațiile maritime dincolo de granița externă a apelor teritoriale, navele, ca și înainte, fac obiectul excepției

Utilizarea pașnică a spațiilor maritime și asigurarea siguranței navigației. Convenția ONU privind Legea Mării stabilește că apele marine din afara mării teritoriale și fundul internațional sunt rezervate în scopuri pașnice.

Cel puțin, acest lucru înseamnă că, în aceste zone maritime, statele nu ar trebui să permită nici o acțiune agresivă, ostilă sau provocatoare unul împotriva celuilalt.

O serie de alte acorduri internaționale, care sunt orientate parțial sau integral la rezolvarea acestei probleme, contribuie, de asemenea, la asigurarea activităților și relațiilor pașnice pe mări și oceane.

Referințe bibliografice:

1. Escher A.-K. Release of vessels and crews before the International tribunal for the law of the sea. The law and practice of international courts and tribunals: a practitioners' journal. Leiden, 2004.
2. Evans M.D. International law. New York, Oxford University Press, 2006.
3. Gavouneli M. Pollution from offshore installations. London, Graham and I. Trotman, 1995.
4. Galdorisi G., Vienna K. Beyond the law of the sea: new directions for US. Oceans policy. London, 1997.
5. Garcia S.M., Hayashi M. Division of the oceans and ecosystem management: a contrastive spatial evolution of marine fisheries governance. //Ocean and Coastal management. 2000. N 43.
6. Rothwell D. R., Kaye S. Law of the sea and the polar regions. // Marine policy. 1994. Vol. 18. N 1.
7. Salmon J. Dictionnaire de Droit international public. Bruxelles, 2001.
8. Абшидзе А.Х., Арсентьев Ю.А., Лазарев М.И. Международное морское право. Теория и практика. Учебное пособие. М.: Изд-во РУДН, 2005.
9. Брехова Н.А. Современные международно-правовые средства разрешения морских споров. Дис. канд. юрид. наук. М., 2003.
10. Мелков Г.М. Морское законодательство Российской Федерации: перспективы дальнейшего совершенствования. // Ежегодник морского права 2002. М.: Союзморниипроект, 2003.
11. Мировой океан и международное право. Защита и сохранение морской среды. / Под ред. Мовчана А.П., Янкова А. М.: Наука, 1990.
12. Мировой океан и международное право. Основы современного правопорядка в Мировом океане. / Под ред. Мовчана А.П., Янкова А. М.: Наука, 1986.
13. Мировой океан и международное право. Правовой режим прибрежных морских пространств. / Под ред. Мовчана А.П., Янкова А. М.: Наука, 1987.

14. Мировой океан: экономика и политика. / Под ред. Примакова Е.М. М.:1. Мысль, 1986.
15. Михина И.Н. Международно-правовой режим морских пространств Арктики. Дис.канд. юрид. наук. М., 2003.
16. Мовчан А.П. Международное морское право (основные положения). -М.: ИГП РАН, 1997.
17. Мовчан А.П. Конвенция ООН по морскому праву вклад в прогрессивное развитие международного права. // Советский ежегодник международного права 1982 г. - М.: Наука, 1983.
18. Молодцов С.В. Международное морское право. М.: Международные отношения, 1987.

CZU 341.4

IMPLICAREA REPUBLICII MOLDOVA ÎN VEDEREA COMBATEREI CRIMINALITĂȚII INTERNAȚIONALE

CEBAN Cristina,
dr., conf. univ., USEM

POPOVICI Mihai-Claudiu,
student-doctorand, România

REZUMAT

Abordarea științifică a interpretării fenomenului criminalității și a determinării acestuia, a elaborării sistemului de măsuri preventive presupune necesitatea unor cunoștințe temeinice la elaborarea documentelor publice de importanță majoră (concepte, programe, proiecte de legi etc.), ce determină politica de ordin general a statului într-un domeniu aparte (securitate, apărare, ordine public, etc.).

Consecințele distructive și multiplele dezastruri legate de creșterea criminalității și a subminării ordinii de drept sunt mult prea costisitoare pentru societate, devenind uneori chiar ireversibile. În interpretarea științifică contemporană, criminalitatea este privită ca fenomen social complex cu elemente sistemice, care este o consecință a interacțiunii unei multitudini de factori cu o tentă vădit negativă în dezvoltarea societății. Ea dispune de caracteristici calitative și cantitative, care ne demonstrează starea, structura și dinamica. Fiind un produs al societății, criminalitatea dispune de caracteristici și legități, de dezvoltare proprie și poate influența contrar condițiilor sociale care au generat-o.

Cuvinte-cheie: criminalitate internațională, combaterea, terorismul internațional, europeanizare, criminalitate organizată.

INVOLVEMENT OF THE REPUBLIC OF MOLDOVA TO COMBAT THE INTERNATIONAL CRIMINALITY

CEBAN Cristina,
PhD in Law, associate professor
University of European Studies of Moldova

POPOVICI Mihai-Claudiu,
PhD student, Romania

SUMMARY

The scientific approach to the interpretation of the phenomenon of crime and its determination and to the elaboration of the system of preventive measures implies the necessity of sound knowledge in the elaboration of public documents of major importance (concepts, programs, draft laws, etc.) that determine the general policy of the state, a particular area (security, defense, public order, etc.).

The destructive consequences and multiple disasters related to increasing crime and undermining the rule of law are too costly for society, sometimes becoming irreversible. In the contemporary scientific interpretation, criminality is regarded as a complex social phenomenon with systemic elements, which is a consequence of the interaction of a multitude of factors with a markedly negative tendency in the development of society. It has qualitative and quantitative characteristics that demonstrate our state, structure and dynamics.

Key words: international crime, combating, international terrorism, europeanization, organized crime

Lupta împotriva criminalității se desfășoară în toate statele prin măsuri aproape identice de prevenire și de constrângere cu aplicarea sancțiunilor penale. Nimeni nu a găsit încă o soluție cu eficacitate garantată pentru reducerea și, în cele din urmă, eliminarea criminalității

din viața societății.

Activitatea organelor de drept are ca scop menținerea ordinii publice. Fenomenul criminalității internaționale constituie cea mai mare amenințare la adresa ordinii publice și a securității naționale a

Republicii Moldova. Combaterea criminalității internaționale este realizată de comun acord de către subdiviziunile Ministerului Afacerilor Interne, Procuratura Generală, Ministerul Apărării, Serviciul vamal, Administrația Națională a Penitenciarelor, Serviciul Prevenirea și Combaterea Spălării Banilor, Ministerul Afacerilor Externe și Integrității Europene etc.

Lupta împotriva criminalității este destinată curmării și prevenirii activității criminale de acumulare a profiturilor ilegale de proporții și punerea în pericol a cetățenilor țării.

O atenție sporită urmează să se acorde utilizării oportunităților pe care le oferă Interpol-ul și Europol-ul precum și cooperarea cu organele de drept din statele vecine.

Există necesități în instituirea sistemului de protecție a martorilor în vederea participării la programele internaționale respective.

O strategie eficientă de luptă împotriva criminalității implică mijloace juridice, economice, morale, necesitând și întărirea participării și angajării cetățenilor, consolidarea și solidaritatea tuturor forțelor sociale și politice democratice, consolidarea relațiilor internaționale. Un rol deosebit în condamnarea criminalității revine opiniei publice și mass-media. Nu este deloc de prisos să relevăm că o strategie de luptă împotriva criminalității are șansa de a fi eficientă în măsura în care nu subestimează rolul educației în formarea opiniei publice, în sporirea simțului civic ofensiv și în consolidarea instituțiilor democratice. Eficiența luptei împotriva criminalității depinde de existența opiniei publice capabile să influențeze deciziile puterii [3, p.111]. Gravitatea problemei obligă experții în materie și autoritățile să reexamineze datele fundamentale ale sistemului penal. Experții sunt convinși de necesitatea de a elabora "metode generale care să fie în același timp sociale, politice, juridice și financiare pentru a eradică criminalitatea.

Una din soluțiile de ameliorare a situației ar fi:

-Adoptarea standardelor internaționale în materia sancționării criminalității. Evoluția mereu ascendentă a criminalității orientate spre profit trebuie stopată, inclusiv prin impactul psihologic al severității pedepselor.

-În acest sens, ar fi binevenită scoaterea din textele de incriminare a pedepsei cu amenda, care este ușor de plătit pentru cei care dispun de bani „murdari” și înăsprirea pedepselor cu închisoare în funcție de gravitatea faptei. Înăsprirea sancțiunilor penale este în spiritul curentului neoclasic de politică penală care se face simțit în Europa la acest sfârșit de secol.

-Armonizarea legislației la standardele europene și internaționale.

-Adaptarea cadrului instituțional corespunzător scopului preconizat.

Actualmente, instituțiile menite să acționeze împotriva criminalității organizate își desfășoară activitățile în mod izolat, concurând între ele, fără a coopera. La fel ca și în Franța, Italia, SUA și alte țări dezvoltate economic, este necesar ca și în Republica Moldova să se înființeze un organ interdepartamental

puternic, format din polițiști, economiști și procurori, care să aibă drept de control nelimitat și să facă ordine în acest domeniu.

Problemele criminalității par a persista: în toate statele lumii lupta împotriva criminalității este inspirată de politica penală.

Problematika luptei împotriva criminalității organizate implică, de bună seamă, multiple alternative și inovații, fiindcă situațiile pe care le vizează și doresc să le soluționeze implică o complexitate de factori care pot interveni în viitor, uneori imprevizibil. De aceea, problematica luptei cu criminalitatea constituie nu numai principiile, ci și căile și mijloacele practice pentru înfăptuirea ei.

Prin activitatea de „combatere” a criminalității organizate se înțelege ansamblul de măsuri juridico-penale luate de organele de stat specializate, în temeiul legii pentru realizarea scopului procesului penal și anume constatarea la timp și în mod complet a faptelor care constituie infracțiuni grave, astfel ca orice persoană care a săvârșit o infracțiune să fie sancționată penal potrivit vinovăției sale și niciun nevinovat să nu fie tras la răspundere penală.

Spre deosebire de activitatea de prevenire, esențialmente extrajudiciară, cea de combatere a criminalității este, prin natura ei, o activitate nemijlocit judiciară prin modul în care se înfăptuiește, prin compunerea organelor judiciare, prin finalitatea sa, întreaga activitate desfășurată de organele de urmărire penală, ca și de instanțele de judecată pentru tragerea la răspundere și sancționarea penală a celor vinovați – întreaga activitate desfășurată de aceste organe în cadrul procesului penal este, deci, nu numai represivă, ci preventivă, de specialitate.

În acest sens, combaterea criminalității se relevă a fi doar o dimensiune, o modalitate specifică, o forță într-un poligon de forțe, care unește măsuri specializate, puse în slujba activității de prevenire pe termen lung a criminalității. De altfel, desfășurarea activității de urmărire penală și de judecată în diverse cauze penale, obliga ea însăși, în circumstanțe determinate, ca organele de urmărire penală, spre deosebire de instanțele de judecată, să propună, după caz, măsuri de prevenire extrajudiciare neîntârziate.

Menționăm totodată că unitatea de scop a activității de prevenire cu cea a activității de combatere, interacțiunea acestor activități, obligă a le considera laturi ale unui proces unitar - procesul luptei contra criminalității; evaluarea fiecăreia dintre aceste activități și stabilirea priorităților, conținutului și modalităților generale și speciale în înfăptuirea lor este o problemă de politică penală [1, p. 66].

Organele naționale abilitate în ocrotirea normelor de drept în combaterea criminalității sunt:

- Centrul pentru Combaterea Crimelor Economice și Corupției;
- Ministerul Afacerilor Interne;
- Serviciul Prevenirea și Combaterea Spălării Banilor;
- Procuratura Generală;
- Serviciul Vamal.

În contextul participării Republicii Moldova la

inițiativa Guvernului Statelor Unite ale Americii „Provocările Mileniului”, statul nostru a trecut prima etapă a așa-zisului concurs „Threshold” și a beneficiat de prima tranșă de bani pentru a putea depăși deficiențele descoperite de experți în corespunderea celor 17 indici de performanță propuși de MCA. În această ordine de idei, pe lângă Președintele Republicii Moldova, în incinta Guvernului, a fost creat un grup de lucru, care în colaborare cu instituțiile de resort ale statului și experții din SUA vor analiza eficiența organelor de stat și vor iniția proceduri de reorganizare după necesitate. De asemenea, se preconizează a aduce unele amendamente legislației în vigoare. De exemplu, Centrul pentru Combaterea Crimelor Economice și Corupției este în faza finală de reorganizare întru mărirea eficienței activității sale în lupta contra corupției, crimelor economice, spălării banilor și finanțării terorismului.

Ministerul Afacerilor Interne are un mecanism de planuri pentru combaterea criminalității. La capitolele: *Combaterea traficului de ființe umane*. La acest compartiment menționăm că s-a asigurat participarea la *Inițiativa contra Traficului de Ființe Umane ale Mesei de Lucru III a Pactului de Stabilitate pentru Europa de Sud-Est*, cooperarea cu Uniunea Europeană în cadrul operațiunii organizate sub auspiciul Președinției Greciei la Uniunea Europeană de către EUROPOL.

De către Organizația Internațională pentru Migrație a fost finanțat *Proiectul „Combaterea Traficului de Femei”*, scopul fiind organizarea seminarelor de instruire, participarea la conferințele internaționale, acordarea asistenței victimelor traficului, asigurarea cu echipament a subdiviziunii specializate.

Au fost lichidate un șir de filiere, prin care se efectua traficul ilegal de ființe umane din Republica Moldova: în Rusia, în Turcia, în Macedonia, în Emiratele Arabe, în Israel, în Bosnia, Hergzegovina și Albania.

Prin Legea nr. 428-XV din 30.10.2003 a fost ratificată Convenția Penală privind Corupția.

Ministerul Afacerilor Interne a asigurat participarea la Inițiativa contra crimei organizate (S.P.O.C.) și Inițiativa privind lupta contra corupției (S.P.A.I.), Forumul Polițienesc, Instruirea polițienească.

A fost adoptată Legea nr. 216-XV din 29 mai 2003 „Cu privire la Sistemul informațional integral automatizat de evidență a infracțiunilor, a cauzelor penale și a persoanelor care au săvârșit infracțiuni”, deținătorul bazei de date fiind desemnat Ministerului Afacerilor Interne.

De către Comisia Europeană și Programul Națiunilor Unite pentru Dezvoltare (P.N.U.D) a fost finanțat Proiectul „BUMAD 1”, scopul proiectului fiind reducerea traficului de droguri.

În perioada Summitului de la 6 – 7 octombrie 2002, în mun. Chișinău a fost semnată Concepția privind colaborarea țărilor C.S.I. în contracararea traficului ilicit cu substanțe narcotice și psihotrope.

Suplimentar informăm că din traficul de droguri au fost ridicate și sechestrate diverse substanțe narcotice. Au fost lichidate laboratoare clandestine producătoare de opiu, filiere de tranzitare, importare, exportare și desfacere a drogurilor.

În aceeași perioadă a fost semnat Programul interstatat în vederea combaterii criminalității.

Conform Planului era prevăzut:

- anual de analizat mersul realizării tratatelor statelor-membre ale C.S.I în sfera combaterii criminalității;

- de organizat și desfășurat măsuri operativ-profilactice și cu destinație specială, orientate la preîntâmpinarea, depistarea și contracararea tuturor genurilor de crime, precum și la stabilirea locurilor de reședință a infractorilor anunțați în urmărire interstatală cu reținerea lor etc.

În conformitate cu legislația în vigoare [4], articolul 3, printre atribuțiile organelor securității statului se numără:

▪ apărarea independenței și integrității teritoriale a Republicii Moldova, asigurarea pazei frontierei de stat, apărarea regimului constituțional, a drepturilor, libertăților și intereselor legitime ale persoanei de atentate ilegale;

▪ desfășurarea activității informative pentru asigurarea securității statului;

▪ asigurarea Parlamentului, a Președintelui Republicii Moldova și a Guvernului cu informații necesare soluționării problemelor asigurării securității statului (în domeniul activității economice și politice externe, al afacerilor interne ale țării), dezvoltării social-economice, progresului tehnico-științific;

▪ asigurarea, în limita competenței lor, a protecției economiei de atentate criminale; prevenirea evenimentelor extraordinare în transporturi, telecomunicații și la unitățile de importanță vitală;

▪ combaterea terorismului, a crimei organizate, a corupției, care subminează securitatea statului, precum și descoperirea, prevenirea și contracararea altor infracțiuni a căror urmărire penală este de competența organelor securității statului;

▪ participarea, în limitele competenței sale și în colaborare cu Trupele de Grăniceri, la asigurarea pazei frontierei de stat a Republicii Moldova.

Autoritățile care desfășoară activități de combatere a terorismului, în limitele împuternicirilor lor, sunt [7]:

a) Procuratura Generală;

b) Ministerul Afacerilor Interne;

c) Ministerul Apărării;

d) Ministerul Economiei și Infrastructurii;

e) Ministerul Afacerilor Externe și Integrării Europene;

f) Ministerul Sănătății, Muncii și Protecției Sociale;

g) Serviciul de Protecție și Pază de Stat;

h) Serviciul Vamal;

i) Agenția Servicii Publice;

j) Agenția națională de Reglementare a Activității Nucleare și Radiologice;

k) Administrația Națională a Penitenciarelor;

l) Serviciul Prevenirea și Combaterea Spălării Banilor.

La acest capitol, Serviciului de Informații și Securitate i s-au luat atribuțiile de urmărire penală. Vom enumera câteva atribuții cu referire la tematica în cauză [6]:

Elaborarea și realizarea, în limita competenței sale, a

unui sistem de măsuri orientate spre descoperirea, prevenirea și contracararea următoarelor acțiuni care, conform legislației, periclitează securitatea de stat, publică și a persoanei:

- acțiunile îndreptate spre schimbarea prin violență a orânduirii constituționale, subminarea sau lichidarea suveranității, independenței și integrității teritoriale a țării. (Aceste acțiuni nu pot fi interpretate în detrimentul pluralismului politic, realizării drepturilor și libertăților constituționale ale omului.);

- activitatea ce contribuie, în mod direct sau indirect, la desfășurarea de acțiuni militare împotriva țării sau la declanșarea războiului civil;

- acțiunile militare sau alte acțiuni violente care subminează temeliile statului;

- acțiunile care au ca scop răsturnarea prin violență a autorităților publice legal alese;

- acțiunile care favorizează apariția de situații excepționale în transport, telecomunicații, la unitățile economice și cele de importanță vitală;

- acțiunile care lezează drepturile și libertățile constituționale ale cetățenilor și pun în pericol securitatea de stat;

- pregătirea și comiterea atentatelor la viața, sănătatea și inviolabilitatea persoanelor oficiale supreme ale țării, a oamenilor de stat și frunțașilor vieții publice din alte state aflați în Republica Moldova;

- sustragerea de armament, muniții, tehnică de luptă, substanțe explozive, radioactive, otrăvitoare, narcotice, toxice și de altă natură, contrabanda cu acestea, producerea, folosirea, transportarea și păstrarea lor ilegală, dacă prin aceasta se aduce atingere intereselor de asigurare a securității de stat;

- constituirea de organizații sau grupări ilegale care periclitează securitatea de stat sau participarea la activitatea acestora;

- desfășurarea activității de combatere a terorismului, finanțării și asigurării materiale a actelor teroriste.

Politica de prevenire și combatere a criminalității și implementarea sa cu succes reclamă conformitatea acțiunilor administrației publice cu cerințele democratice și ale statului de drept. Republica Moldova a elaborat o politică de stat pe termen lung de combatere a crimelor economice și corupției.

Aceste domenii sunt dezvoltate printr-o cooperare echilibrată între sectorul public, sectorul privat și societate, asigurând, totodată, implementarea angajamentelor internaționale asumate de Republica Moldova în domeniul respectiv. Sarcinile principale ale statului sunt ameliorarea actelor legislative și consolidarea sistemului instituțional, precum și sporirea și sprijinul informării societății în probleme juridice.

Centrul pentru Combaterea Crimelor Economice și Corupției, organ principal abilitat cu funcții de prevenire și combatere a crimelor economice și corupției, în atribuțiile principale ale căruia intră:

- a) preîntâmpinarea, depistarea, cercetarea și curmarea contravențiilor și infracțiunilor economico-financiare și fiscale;

- b) contracararea corupției și protecționismului;

- c) contracararea legalizării bunurilor și spălării

banilor obținuți ilicit;

- d) efectuarea expertizei anticorupție a proiectelor de acte legislative și a proiectelor de acte normative ale Guvernului în vederea corespunderii lor cu politica statului de prevenire și combatere a corupției.

Procuratura și conducerea urmăririi penale. Procuratura conduce și exercită urmărirea penală, reprezintă învinuirea în instanțele judecătorești, precum și verifică legalitatea acțiunilor procesual-penale efectuate de organul de urmărire penală.

Modificările operate în legislația națională cu privire la legalizarea capitalului și amnistierea fiscală au menirea să amelioreze situația privind înregistrarea proprietății private și impozitarea și să faciliteze prevenirea legalizării proprietății obținute pe cale ilegală și acumularea mărturiilor necesare pentru identificarea delictelor penale.

În cele din urmă ne exprimăm doleanțele și speranța că organele de ocrotire a normelor de drept din țară își vor îndeplini cu succes atribuțiile, iar criminalitatea internațională va ocoli hotarele republicii noastre.

Cadrul normativ național ce reglementează combaterea criminalității internaționale

Mobilizarea forțelor politice din R. Moldova în jurul vectorului de integrare europeană în politica internă și externă a constituit un moment de cotitură pentru dezvoltarea politică a țării.

Ca urmare a deciziei politice de a construi un viitor european pentru Republica Moldova, autoritățile centrale au semnat Planul de Acțiuni (PA) cu Uniunea Europeană, eveniment care a impus țării noastre asumarea unei agende clar formulate de reforme interne pentru următorii ani.

Astăzi criminalitatea internațională a ajuns să fie principalul inamic al securității interne, căci internaționalizarea crimei contribuie la sporirea considerabilă a pericolului social al acesteia și la împiedicarea unei lupte eficiente cu ea. Experții în domeniu au elaborat previziuni pertinente din care rezultă că situația se va înrăutăți considerabil anume în Europa, unde criminalitatea va avea componenta și dimensiunile celei înregistrate în SUA. Dacă nu se va acționa cu hotărâre față de dezvoltarea criminalității, bazele ordinii sociale vor fi profund afectate.

Republica Moldova depinde direct de evoluțiile din mediul internațional de securitate. Procesele extinderii Uniunii Europene și NATO sunt favorabile procesului de dezvoltare a Republicii Moldova și edificare a securității pe plan național și regional. Totodată, efectele neeliminate pe care le producea în trecut sistemul lumii bipolare și starea de război rece, precum și instabilitatea din spațiul post-sovietic reprezintă circumstanțele, care generează multiple amenințări și riscuri la adresa securității naționale a statului. Situația respectivă este plasată într-un mediu global ce se află în continuă schimbare dominată de procesul globalizării, care, la rândul său, atribuie o nouă natură riscurilor și amenințărilor în lumea contemporană. Pe lângă cele menționate, procesul de globalizare condiționează o corelare profundă a situației interne din țară cu procesele de pe arena internațională și din alte țări.

Noile riscuri și amenințări generate de schimbările în

mediul internațional de securitate le constituie: terorismul internațional, proliferarea armelor de distrugere în masă, crima organizată transnațională, traficul ilegal de persoane, armament și substanțe narcotice, migrațiunea ilegală.

Procesul de combinare și intercondiționare a terorismului internațional cu crima organizată transnațională și proliferarea armamentului este unul continuu. Stările de conflict se transformă în medii propice, care favorizează aceste fenomene. Prin urmare, Republica Moldova urmează să-și atribuie caracterul funcțional adecvat și să obțină capacitățile necesare pentru combaterea acestor fenomene și soluționarea stărilor de conflict conexe sau care pot deveni conexe terorismului internațional. O asemenea avansare a sistemului național de combatere poate fi realizată prin conectarea Republicii Moldova la spațiul euro-atlantic de securitate, exprimată prin implementarea standardelor respective în sistemul național. Această conectare, conform celor menționate, nu trebuie să afecteze neutralitatea Republicii Moldova.

În condițiile nominalizate, necesitatea unei cooperări internaționale bilaterale și multilaterale mai strânse în domeniul ocrotirii normelor de drept devine tot mai evidentă. Abilitățile organismelor internaționale de a interveni și soluționa probleme concrete, care ne afectează, însă, rămân a fi nerealizate pe deplin.

Ritmul în care se dezvoltă contactele internaționale, inclusiv și cele ce nu țin de calitatea de subiecte ale dreptului internațional al statelor, implică o mai mare

internaționalizare a problemelor sociale și ecologice. În acest context, Republica Moldova tot mai des se poate confrunta cu pericole, care își au originea în afara hotarelor ei. Grație dimensiunilor mici și caracterului deschis al Republicii Moldova, economia țării este puternic dependentă de situația economică la scară globală, în special de mutațiile, care se produc în lume.

În aceste încercări, Republica Moldova totuși dispune de un arsenal de acte legislative și instituții menite să combată criminalitatea internațională și să garanteze drepturile fundamentale ale omului. Primul din aceste acte este Constituția Republicii Moldova, [2] care spune în art.4:

(1) Dispozițiile constituționale privind drepturile și libertățile omului se interpretează și se aplică în concordanță cu Declarația Universală a Drepturilor Omului, cu pactele și cu celelalte tratate la care Republica Moldova este parte.

(2) Dacă există neconcordanțe între pactele și tratatele privitoare la drepturile fundamentale ale omului la care Republica Moldova este parte și legile ei interne, prioritate au reglementările internaționale.

De asemenea, legislația națională determină și *cadrul juridic și organizatoric al activității de combatere a terorismului* în Republica Moldova, modul de coordonate a activității structurilor specializate pentru combaterea terorismului, a acțiunilor întreprinse de autoritățile publice centrale și locale, de asociațiile și organizațiile obștești, de persoanele cu funcții de răspundere și de unele persoane aparte, etc. [7].

Referințe bibliografice:

1. Antoniu, G., Conceptul de prevenire a infracțiunilor, în "Studii și cercetări juridice", nr. 1, București, 1981.
2. Constituția Republicii Moldova din 29 iulie 1994, Monitorul Oficial nr.1 din 12.08.94.
3. Dincu, A., Bazele criminologiei, București, 1993.
4. Legea Republicii Moldova privind Organele securității statului nr. 619-XIII din 13 februarie 1997.
5. Legea cu privire la prevenirea și combaterea terorismului nr. 120 din 20 octombrie 2017.
6. Legea privind Serviciul de Informații și Securitate al Republicii Moldova nr. 753 din 23.12.1999.
7. Legea nr.120 cu privire la prevenirea și combaterea terorismului, din 21 septembrie 2017.
8. Monitorul Oficial, 20.10.2017, nr.364-370, art.614.
9. Monitorul Oficial, 23.02.2018, nr.58-66, p. I, art.133.

CZU 340.6 : 614.86

UNELE ÎNTREBĂRI, CARE STAU ÎN FAȚA MEDICINII LEGALE, ÎN TRAUMATISMELE PRODUSE PRIN ACCIDENTE RUTIERE PRIN IMPLICAREA AUTOVEHICULELOR

OSTROVARI Petru,
dr. în medicină, conf.univ., USEM

REZUMAT

Numărul accidentelor de trafic creat de autovehicule este în continue creștere. Riscul acestor accidente constă în urmările nefaste asupra vieții și comportamentului ființelor umane: stresuri, traumatisme, decese etc. O posibilă soluție este acordarea, în cel mai scurt timp, a primului ajutor medical calificat de către persoanele care se află în preajma accidentului până la sosirea medicului. Acest articol are ca scop sesizarea opiniei publice referitor la actualitatea și importanța medicinei legale pentru minimalizarea riscurilor traumatismelor produse în accidente de trafic prin autovehicule. În acest scop, în lucrare sunt descrise principiile și normele medicinei legale, specificul accidentelor de trafic rutier, specificul traumatismelor produse în accidentele de trafic rutier, problematica prevenirii vătămarilor grave cauzate de accidente rutiere.

Cuvinte-cheie: medicină legală, traumatisme, accidente rutiere, accidente de trafic prin autovehicule, reacție vitală, vătămare gravă

SOME QUESTIONS, WHICH ARE IN FRONT OF FORENSIC MEDICINE, IN THE INJURIES CAUSED BY ROAD ACCIDENTS, BEING INVOLVED THE VEHICLES

OSTROVARI Petru,

PhD in medicine, associate professor,
University of European Studies of Moldova

SUMMARY

The number of the traffic accidents by motor vehicles is constantly increasing. A major risk of these accidents lies in the adverse consequences on the life and behavior of the human beings: stress, trauma, death, etc. One possible solution is to provide qualified assistance as soon as possible by the people who are near the accident until the doctor arrives. The purpose of this article is to inform the public opinion regarding the actuality and the importance of the legal medicine in order to minimize the risks of the traumas produced in traffic accidents by motor vehicles. For this purpose, the paper describes the principles and norms of legal medicine, the specificity of road traffic accidents, the specificity of the traumas produced in the road traffic accidents, and the problem of preventing serious injuries caused by road accidents.

Key words: legal medicine, trauma, road accidents, car traffic accidents, vital reaction, serious injury.

Introducere. În ultimul timp numărul de accidente rutiere este în creștere. Astfel, conform portalului de știri Jurnal.md [1] cu referință la datele Inspectoratului Național de Poliție (INP), datele statistice înregistrate în lunile ianuarie – septembrie ale acestui an arată că 32% dintre victimele accidentelor rutiere sunt pietonii. În această perioadă s-au produs 608 de accidente rutiere, în care 573 de persoane au suferit diferite traumatisme, iar 60 și-au pierdut viața.

Din numărul total de accidente, 142 sunt cu implicarea copiilor pietoni. În urma acestor accidente 135 de copii au fost traumatizați, iar 5 au decedat. Cauzele decesului sunt nerespectarea regulilor de circulație, traversarea neregulamentară și neacordarea priorității pietonilor și mașinilor.

Sursele informaționale acordă o atenție deosebită descrierii accidentelor, dar nu și a consecințelor traumatice ale acestora. Astfel, spre exemplu, conform portalului Cotidian.md, doar în perioada unui sfârșit de săptămână a lunii august 2019 în Republica Moldova o persoană a decedat, iar 35 s-au ales cu traumatisme în urma a 28 de accidente rutiere. În timpul supravegherii traficului rutier inspectorii de patrulare au depistat peste 1600 de încălcări rutiere. Prin urmare, în Moldova știrile doar descriu situația.

În același timp, în Uniunea Europeană (UE), în sursele informaționale accentele sunt plasate pe faptul că „accidentele rutiere duc deseori la răni grave, care afectează pe termen lung viața victimelor și a familiilor acestora” [10]. Obiectivul UE este de a reduce numărul de vătămări și a utiliza termenul medical „vătămare gravă” în toate statisticile rutiere.

Scopul UE referitor la siguranța rutieră este:

- a reduce numărul de victime ale accidentelor rutiere la aproape zero până în 2050 („Zero victime”);
- a reduce cu 50% numărul de victime până în 2030;
- a reduce cu 50% numărul de accidente rutiere.

O posibilă soluție pentru a realiza acest important deziderat al UE este de a informa opinia publică despre primul ajutor medical acordat persoanelor traumatizate.

Scopul acestui articol este de a sesiza opinia publică referitor la rolul și importanța medicinei legale în micșorarea numărului de traumatisme în accidente de trafic prin autovehicule.

Pentru elucidarea scopului au fost setate următoarele obiective:

- descrierea specificului, principiilor și normelor medicinei legale;
- analiza datelor empirice și argumentarea sporirii numărului de accidente rutiere;
- descrierea specificului accidentelor de trafic prin autovehicule și a traumatismelor de trafic rutier.

Ipoteza cercetării: dacă societatea civilă ar fi informată referitor la primul ajutor medical în cazul traumatismelor, atunci ar fi mai responsabilă și mai autonomă, iar numărul traumatismelor și a vătămarilor grave se va micșora considerabil.

Ipoteza cercetării este validată prin metodele de documentare, analiză și sinteză.

Medicina legală. Conceptul de medicină legală este utilizat pentru a descrie disciplina medicală de sinteză, situată la granița dintre științele medico-biologice și cele socio-juridice.

Obiectul de studiu al medicinei legale este fundamentarea justiției sau explicarea obiectivă a unor cauze judiciare de natură biomedicală.

Se cunosc mai multe definiții ale conceptului de medicină legală, spre exemplu:

- medicina legală este o specialitate medicală pluridisciplinară care utilizează un complex de cunoștințe și metode medico-biologice de investigații pentru rezolvarea problemelor sociale în practica de drept [4, 6];
- medicina legală este o specialitate medicală ce probează elementele medicale ale unei spețe juridice [5];
- medicina legală este disciplina medicală care urmărește să obiectiveze și să evalueze în orice speță juridică aspectele medicale ce privesc omul în viață sau decedat și să le prezinte printr-un suport probatoriu științific expertizat [6].

Denumirea de medicină legală este utilizată în mai multe țări, în special, în cele de origine francofonă. În Federația Rusă și în țările în care se vorbește limba engleză sau germană este utilizat termenul „*medicină judiciară*”.

Medicina legală are ca obiectiv aflarea adevărului. În termeni de medicină legală prin reacție vitală se subînțelege totalitatea modificărilor locale (ale țesuturilor, organelor) și/sau generale (ale întregului corp) ce apar în organismul uman viu ca răspuns la acțiunea unui agent traumatic - mecanic, fizic, chimic, biologic.

Reacția vitală reprezintă un criteriu de diferențiere a leziunilor traumatiche din timpul vieții și cele de după moarte. În acest scop, sunt aplicate metode, procedee și tehnici din sfera conceptelor medico-legale, generale și medico-biologice care permit a afirma următorul enunț: medicina legală este un domeniu complex care poate fi reprezentată schematic ca interdependența a trei sfere interdependente [3]:

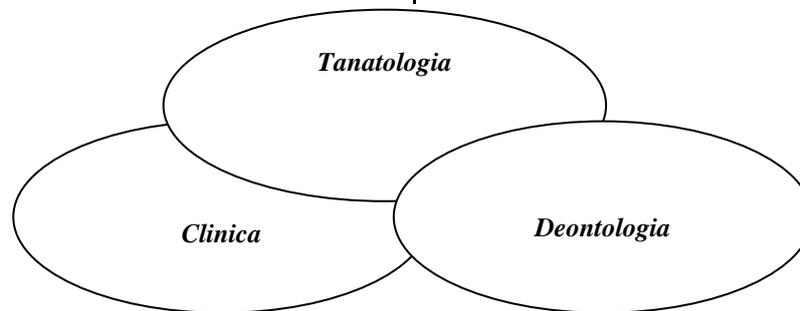

Fig. 1. Domeniile de activitate a medicului-legist

Medicina legală se bazează pe următoarele principii și norme valorice [3, p. 9-12]:

- medicina legală este parte integrată a asistenței medicale;
- în medicina legală pot fi încadrați atât medicii-legiști, precum și alte persoane din diverse domenii de activitate, care pot justifica credibilitatea în forța actului medico-legal;
- medicina legală asigură probele cu material științific;
- activitățile medico-legale includ expertize, constatări și examinări care constituie baza definitorie a concluziilor medico-legale;
- activitatea de medicină legală se desfășoară în cadrul unei metodologii unitare, fiind coordonată administrativ Ministerului de profil, iar din punct de vedere științific și metodologic – ministerului și Consiliului Superior de medicină legală;
- medicul legist își desfășoară activitatea sa competent, independent și imparțial.

Principiile enumerate au ca fundament modelul sistemic de cauză și efect. Prin cauză se subînțelege complexul de fenomene sau fenomenul care precede un alt fenomen. Cauzele se clasifică în funcție de criteriul preventiv stabilit. Astfel, dacă drept criteriu de clasificare este stabilită *natura cauzelor*, atunci deosebim cauze externe și cauze interne, iar dacă timpul acțiunii – atunci cauze univoce, cauze neunivoce, cauze previzibile și cauze imprevizibile (denumite și cauze

• *tanatologia medico-legală* sau patologia medico-legală morfologică (morfologia medico-legală), care studiază aspectele legate de moarte (felul morții, cauzele morții, semnele morții etc.), preocuparea esențială a acestui sector este centrată pe examinarea cadavrului;

• *clinica medico-legală* sau patologia medico-legală clinică care are ca obiect de studiu persoana (omul viu) sau documentele necesare ce aparțin acestuia în scopul probării unor violențe exercitate asupra sa, stabilirii stării psihice, a posibilității exercitării pedepsei privative de libertate etc.

• *deontologia medicală*, preocupată de drepturile și responsabilitățile corpului medical, a raporturilor dintre medici, precum și a relațiilor dintre medici și societate, justiție etc.

Interdependența dintre domenii indică spre sfera de interese a medicului-legist și este prezentată prin cercurile Euler a sferelor noțiunilor citate (figura 1):

întâmplătoare).

Cauzele sunt cercetate și conchise în raport cu *condiția* în care au fost săvârșite. Prin condiție se subînțelege situația sau împrejurimea cu acțiune prelungită în timp, cvasipermanentă, de care depinde apariția efectului. În funcție de circumstanțe: „condiția poate influența atât acțiunea cauzei, cât și efectul, dar nu poate genera efectul în lipsa cauzei” [3, p.21].

Orice condiție este determinată de anumite *circumstanțe* – împrejurări sau conjuncturi cu acțiune episodică, mai mult sau mai puțin prelungită în timp, care însoțește un fenomen /fapt/ situație favorizată sau inhibitorie.

Leziunile traumatiche decelate cu ocazia consultării persoanei sau a examinării cadavrului se numesc *efecte*. În funcție de criteriul predeterminat, efectele pot fi specifice sau nespecifice; principale sau secundare; imediate sau tardive; precum și unice sau multiple.

Medicina legală clasică (tradiționistă) nu este preocupată de sensibilizarea sau educarea populației în scopul prevenirii sau minimalizării riscurilor accidentelor rutiere. În același timp, această atribuție este pe larg aplicată în UE.

Proiectul UE „Zero victime” (The Vision Zero Inițiativa) replică inițiativa Guvernului Suedez pentru siguranța rutieră, lansată în 1994. La doar trei ani mai târziu, Parlamentul Suedez a aprobat un proiect de lege privind siguranța traficului rutier. Scopul proiectului din 1997 era de a stabili o țintă finală fără decese sau răni

grave pe drumurile Suediei și nu reducerea accidentelor la un nivel gestionabil economic. Nu este acceptată nici o pierdere de viață! Ca rezultat, Suedia și-a modelat strategia de reformă a siguranței rutiere în abordarea „Vision Zero”.

Proiectul s-a dovedit de mare succes, deoarece se baza pe faptul că *suntem oameni și facem greșeli*. Totuși, sistemul rutier trebuie să ne mențină în mișcare, dar să fie proiectat pentru a ne proteja în fiecare rând.

Rezultatul obținut a fost posibil datorită unor obiective și livrabile foarte clare. Metodologia proiectului a constat în fundamentarea cunoașterii profunde a tehnologiei vehiculului, considerată partea cheie a siguranței rutiere.

Soluțiile propuse se refereau la controlul și supravegherea traficului și asigurarea siguranței în sistemele de informații și trafic, precum și dezvoltarea infrastructurii drumurilor și asigurarea mobilității în siguranță în toate perioadele sezoniere.

Totuși, una din cele mai importante soluții a fost accentul pe educație și instruire cu scopul de a asigura siguranța în trafic rutier pentru persoanele de toate vârștele și categoriile sociale, precum și libertatea deplasării cu toate mijloacele posibile.

Specificul accidentelor de trafic prin autovehicule. Termenul „accident” se referă la evenimentul neprevăzut în timp și spațiu, care apare datorită unei întâmplări/acțiuni fără intenție și care are efecte vizibile, afectând integritatea corporală a unor persoane și/sau producând pagube materiale.

Din punct de vedere istoric, primul accident rutier a avut loc în 1891 în statul Ohio din Statele Unite ale Americii. De atunci numărul accidentelor sporește pe an ce trece. Astfel, conform datelor prezentate pe portalul Adevărul.ro numai „în România, în fiecare an, peste 2.700 de oameni își pierd viața în accidente rutiere, iar alți 10.000 sunt grav răniți. Mii de familii sunt îndoliate din cauza unor șoferi care sfidează legea” [7].

În Republica Moldova numărul accidentelor este în creștere. În anul curent s-au înregistrat 1.862 de accidente în traficul rutier, în care 185 de persoane și-au pierdut viața, iar altele 2.194 au fost traumatizate. În comparație cu anul 2016 numărul accidentelor rutiere și a efectelor acestora este în creștere [8].

Dinamica numărului de accidente este prezentată în figura 2.

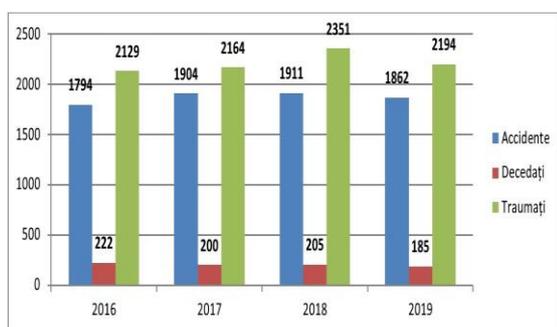

Fig.2. Dinamica accidentelor rutiere

Cu toate că în 2019 numărul cauzelor este în

descreștere față de aceeași perioadă a anului precedent, problema traumatismelor continue de a fi un efect sever și destul de pronunțător al accidentelor rutiere.

Traumatismele de trafic prin autovehicule. Prin traumatisme produse prin mijloace de transport, denumite și traumatisme de trafic rutier, se subînțelege orice traumatism asupra organismului uman care, din punct de vedere medico-legal, trebuie să fie obiectivat, în mod obligatoriu, prin leziuni traumatiche, produse de către sau în interiorul unui mijloc de transport. [9, p. 126]

Factorii implicați în generarea traumatismelor rutiere sunt reprezentați prin:

- factorul principal – omul care trebuie să fie sănătos din punct de vedere psiho-somatic, să conducă autovehiculul în condiții de siguranță pentru sine și pentru membri care sunt în același autovehicul;
- factorii secundari:
 - normele tehnice ale mijlocului de transport;
 - starea necorespunzătoare a drumului/căii de acces.
- factorii favorizanți:
 - condițiile meteorologice;
 - gradul de luminositate;
 - viteza de deplasare a autovehiculului;
 - alterarea stării de conștientă / percepție indusă de alcool sau de substanțe psihotrope;
 - starea de tensiune psihică apărută în urma unor certuri, aflarea unei vești etc.

Traumatismele rutiere pot fi de la cele mai simple la cele mai complexe. Cele mai des întâlnite sunt mecanismele simple – mecanisme care traduc o singură acțiune asupra corpului uman.

În categoria mecanismelor simple se include:

- lovirea (izbirea);
- căderea;
- proiectarea;
- comprimarea;
- târârea;
- călcarea;
- hipertensiunea și/sau hiperflexia coloanei vertebrale.

O altă categorie de mecanisme care produc leziuni traumatiche sunt mecanismele asociate. În categoria mecanismelor asociate se includ cele care grupează două mecanisme simple, de exemplu:

- lovire-cădere;
- lovire-proiectare;
- lovire-comprimare;
- proiectare-călcare;
- proiectare-târâre;
- călcare - târâre etc.

Mecanismele complexe reunesc trei sau mai multe mecanisme simple. Leziunile traumatiche produse prin mecanisme complexe se caracterizează prin gravitate mare, prezența leziunilor osteo-articulare și distribuția extinsă a leziunilor traumatiche.

Dintre mecanismele complexe cele mai frecvente sunt:

- lovire-proiectare-călcare;
- lovire-proiectare-comprimare și/sau călcare;

- proiectare-comprimare/călcare-târâre;
- lovire-basculare-cădere-comprimare/călcare etc.

O categorie aparte sunt decesele. Decesul se poate produce imediat sau după un anumit interval de timp prin șoc sau în urma unor complicații.

Traumatismele de trafic pot surveni în diferite împrejurări.

Problematika prevenirii vătămarilor grave cauzate de accidente rutiere. În Registrul Accidentelor Rutiere al Sistemului Tehnologii Informaționale deținut de Ministerul Afacerilor Interne sunt înregistrate date statistice, conform cărora numărul persoanelor traumatizate în urma accidentelor rutiere este mult mai mare comparativ cu numărul persoanelor decedate.

Referitor la tipul accidentului s-a constatat că cel mai mare număr de accidente rutiere au fost comise ca urmare a:

- *coliziuni laterale* – 348 de accidente, în urma cărora au decedat 17 persoane și 501 persoane au fost traumatizate;

- *lovirea pietonilor aflați pe spațiile destinate circulației acestora* (trotuare, marcaje, insule, etc.) – 297 de accidente, în urma cărora și-au pierdut viața 7 persoane și au fost traumatizate alte 307 persoane;

- *lovirea pietonilor angajați în traversare neregulamentară sau staționați pe partea carosabilă a drumului* – 250 de accidente, ca urmare și-au pierdut viața 36 de persoane și au fost traumatizate alte 219 persoane [8].

Corelarea datelor statistice a persoanelor decedate și traumatizate poate fi reprezentată în felul următor:

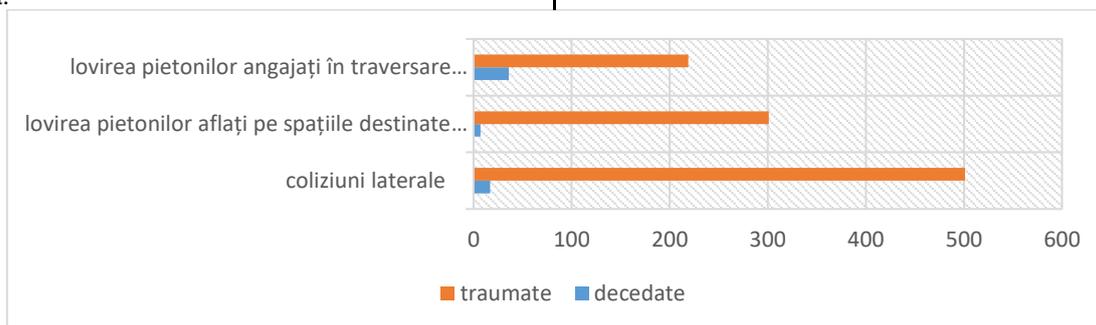

Fig. 3. Corelația dintre numărul persoanelor decedate și traumatizate în raport cu tipul accidentului

În opinia noastră numărul persoanelor traumatizate ar putea fi mai mic, dacă societatea civilă ar fi informată despre primul ajutor medical în asemenea situații.

Specificul leziunilor traumatiche produse de autovehicule constă în faptul că în urma accidentelor pot fi traumatizați șoferii, pasagerii, precum și pietonii. Leziunile traumatiche, în cazul șoferilor, se pot produce direct (în urma contactului nemijlocit dintre corp și diverse componente din interiorul autovehiculului), precum și indirect (prin intermediul forțelor ce se transmit prin os și care generează leziuni traumatiche la

distanță de zona impactului primar), prin inerția organelor interne sau prin mecanismul de hiperextensie-hiperflexie.

Concluzii. Medicina legală este un domeniu preocupat de realitatea faptică obiectivă care oferă un serviciu inedit cauzei nobile de identificare a adevărului. Medicina legală nu are ca scop informarea sau educarea maselor largi în scopul prevenirii accidentelor de trafic prin autovehicule. Lichidarea acestei lacune ar conduce la minimalizarea riscurilor vătămarilor grave în urma accidentelor rutiere, numărul cărora crește.

Referințe bibliografice:

1. INP: Peste 30% din victimele accidentelor rutiere, produse de la începutul acestui an, sunt pietoni. Jurnal.md, <http://www.jurnal.md/ro/news/7669f620a46018d6/inp-peste-30-din-victimele-accidentelor-rutiere-produse-de-la-inceputul-acestui-an-sunt-pietoni.html>
2. Marinescu, T. O persoană a decedat, iar 35 s-au ales cu traumatisme în urma accidentelor rutiere produse în week-end, <https://cotidianul.md/2019/08/19/o-persoana-a-decedat-iar-35-s-au-ales-cu-traumatisme-in-urma-accidentelor-rutiere-produse-in-weekend/>
3. Iftenie, V. Medicina legală. – București: Editura științelor medicale, 2006.
4. Baciu, Gh. Curs de medicină legală. -- Chișinău: USEM, 2003.
5. Medicina legală. <https://www.cdt-babes.ro/articole/medicina-legala.php>
6. Medicină legală. https://rezidentiat.ms.ro/curricule/medicina_legala.pdf
7. Dosar „Adevărul”/Bestiile șoselelor, ocrotite de lege, 2010-06-28. Adevarul.ro.
8. Date statistice: Câte accidente rutiere au avut loc în primele 9 luni din 2019 în Moldova. Categoria și tipul lor, <https://autoblog.md/date-statistice-cate-accidente-au-avut-loc-in-primele-9-luni-din-2019-categoria-si-tipul-lor/>, accesat la 26 octombrie 2019.
9. Iftenie, V., Dermengiu, D. Medicina legală. Curs universitar. București: Editura C. H. Beck, 2009.
10. Vătămarile grave cauzate de accidente rutiere, https://ec.europa.eu/transport/road_safety/topics/serious_injuries_ro, (accesat la 1 Noiembrie 2019).
11. UE Ce facem? https://ec.europa.eu/transport/road_safety/what-we-do_ro

FORMELE ȘI METODELE DE BAZĂ ÎN ACTIVITATEA DIPLOMATICĂ CONTEMPORANĂ

PASCALU Inna,
magistru în drept, lector universitar,
USEM

REZUMAT

Diplomația economică, ca și diplomația, în general, este una din părțile componente organice ale politicii externe și activității internaționale ale statului. Anume politica externă stabilește scopuri și obiective pentru diplomația economică, care prezintă totalitatea activităților practice, formelor, metodelor și mijloacelor, utilizate pentru realizarea politicii externe.

Cuvinte-cheie: diplomație, internațional, activitate diplomatică, diplomați, diplomație economică, state, articol, etc.

BASIC FORMS AND METHODS IN CONTEMPORARY DIPLOMATIC ACTIVITY

PASCALU Inna,
MA in law, university lecturer,
University of European Studies of Moldova

SUMMARY

Economic diplomacy, as well as diplomacy in general, is one of the organic component parts of the state's foreign policy and international activity. Namely, foreign policy sets goals and objectives for economic diplomacy, which presents all the practical activities, forms, methods and means used to carry out foreign policy.

Key words: diplomacy, international, diplomatic activity, diplomats, economic diplomacy, states, article, etc.

În conformitate cu reprezentările tradiționale, statele se manifestă pe arena internațională prin politica lor externă, ce se materializează în forma principală de extindere a acestei politici -- diplomația. Ele au drept scop satisfacerea intereselor naționale și păstrarea integrității teritoriale a statului, precum și asigurarea suveranității și securității acestuia.

Abordarea și promovarea intereselor sus-numite instituie în sine aplicarea procedurilor speciale de activitate diplomatică, care substituie o clasificare inerentă a acțiunilor externe ale actorilor internaționali, reieșind din natura relațiilor, statutului, imaginii, intereselor și viziunilor proprii asupra diverselor probleme de ordin internațional. În acest context distingem trei tipuri de activitate diplomatică, fapt consfințit pe larg în cadrul relațiilor internaționale, și anume:

- Diplomația clasică;
- Diplomația parlamentară;
- Diplomația preventivă.

a) Diplomația clasică

În forma cea mai generală, trasarea principiilor de bază în abordarea conceptului de diplomație clasică este legat de numele lui Charles Maurice de Talleyr and Périgord (1754-1838), unul dintre cei mai mari diplomați ai Franței și ai lumii, a avut un rol important în conturarea și adoptarea hotărârilor Congresului de la Viena (1814-1815). Intre altele, Congresul a contribuit la cristalizarea unor forme stabile și a unor reguli ce caracterizează „diplomația clasică“:

1. autonomia;
 2. caracterul secret;
 3. relațiile specifice ale „elitei alcătuitoare“ [1].
- Congresul de la Viena, avea să observe mai târziu

Nicolae Titulescu, are meritul de a fi recunoscut „cele două ipostaze ale diplomației clasice - cea deschisă și cea secretă“.

Karl W. Deutsch observa că „dintotdeauna diplomația deschisă s-a îmbinat cu diplomația secretă“, adesea trimișii diplomați având de transmis:

1. atât un mesaj public;
2. cât și unul confidențial [2].

În cadrul metodologic al acestei afirmații vom opina asupra faptului că diplomații au un rol activ în convorbirile diplomatice, în cursul cărora „argumentele specifice“ au avut și continuă să aibă un rol important în sugerarea soluțiilor și convenirea acestor soluții cu partenerul sau partenerii diplomați.

Dacă, înainte și după Congresul de la Viena, multă vreme „diplomația clasică“ a avut ca o componentă importantă diplomația secretă, în zilele noastre „elementul dominant îl constituie diplomația deschisă, discuțiile directe dintre partenerii din diferite țări“, în spirit de conlucrare și respect reciproc.

Sub oscilațiile practicii trecutului - inclusiv în perioada războiului rece - „preocuparea majoră o reprezenta problematica generată de relațiile de confruntare politică și militară“, în prezent „interesul cel mai mare îl reprezintă problematica economică“, evoluția relațiilor comerciale, preocuparea de a conveni „cele mai avantajoase tranzacții de comerț internațional“.

Diplomația economică a trecut pe primul plan ca urmare a preponderenței relațiilor de import-export, a schimburilor comerciale, în general, și a deplasării centrului de greutate din zona politică „în sfera afacerilor“, a cooperării și confruntării economice. Prin urmare, în întreaga pleiadă a activităților diplomatice,

remarcăm în calitate de una din fundamentale preocupări – activitatea economică. În așa fel, în aparatul categorial al diplomației a apărut un termen cu un îndreptar specific „*diplomația economică*” [3].

Harold Nicholson afirma că diplomația economică ține de conducerea relațiilor economice internaționale ale statelor; este metoda utilizată de consuli și ambasadori pentru a normaliza și întreține aceste relații; meseria sau arta diplomației, în general [4].

Diplomația economică, ca și diplomația în general, este una din părțile componente organice ale politicii externe și activității internaționale ale statului. Anume politica externă stabilește scopuri și obiective pentru diplomația economică, care prezintă totalitatea activităților practice, formelor, metodelor și mijloacelor, utilizate pentru realizarea politicii externe.

Diplomația economică este o formă de colaborare interguvernamentală, desfășurată pe baze contractuale, vizând conjugarea eforturilor instituționale, materiale, financiare, tehnologice și de cadre ale partenerilor pentru efectuarea unor activități conexe din domeniile producției, circulației, cercetării-dezvoltării etc. în scopul obținerii unor avantaje reciproce [5].

Diplomația economică, după părerea lui Petre Tănase, reprezintă conlucrarea sub cele mai diverse forme dintre două sau mai multe țări sau agenți economici din diverse țări cu scopul de a realiza anumite obiective industriale, agricole, comerciale, tehnico-științifice, turistice sau de altă natură.

Diplomația economică reprezintă o formă superioară de relații bilaterale sau multilaterale dintre guvernele diferitelor state sau dintre statele naționale, care au drept scop principal realizarea, prin eforturi obiective sau activități conexe, fie ele de producție, fie de cercetare, comerciale sau de servicii, elaborate în timp, unor profituri care să fie oricum mai mari decât suma profiturilor ce ar fi fost obținute de către fiecare parte acționând separat.

Realizând necesitatea utilizării termenului de „diplomație economică”, ca parte componentă a politicii externe în cadrul procesului de constituire, formulare, apărare și promovare a intereselor economice peste hotare, care sunt realizate de organele statale interne sau externe cu atribuții exclusive în domeniul politicii externe, presupune mobilizarea și alocarea tuturor resurselor al aparatului diplomatic din stat pentru promovarea eficientă a intereselor de stat, în special al celor economice. Astfel, diplomația economică se bazează pe un cadru profesional-diplomatic, care vizează conlucrarea tuturor sferelor aparatului din cadrul serviciului diplomatic al statului pentru afirmarea progreselor economice în politica externă a sa [6].

Efectiv, putem afirma că diplomația s-a dezvoltat odată cu evoluția evenimentelor istorice, care au planat asupra sistemelor internaționale, care s-au rânduie pe parcursul periodizării istoriei relațiilor internaționale. În cadrul acestei evoluții se afirmă că activitatea diplomatică a unui stat s-a rezumat numai la întrebări de ordin geopolitic, cultural sau religios. Din sfera acestor afirmații s-a exclus cu vehemență interesul economic, ceea ce exclude automat cauza statului de a activa pe arena internațională. Astfel, unii autori, cum este Harold

Nicholson, afirmă în *International Communication in the New Diplomacy* că diplomația avea puține legături cu sfera economică și se concentra asupra chestiunilor politico-juridice în relațiile interstatale. Însă ne vom permite să nu fim de acord cu această afirmație, concluzionând că anume interesele economice erau factorii de bază care determinau statele să-și întetească activitatea diplomatică peste hotare.

Într-un cadru general de idei, dezvoltarea diplomației clasice între actorii Relațiilor Internaționale au scopul de a sprijini clarificarea conceptuală a parteneriatului la nivel internațional și de a facilita cunoașterea și aprofundarea unor demersuri în domeniile ce reprezintă un interes sporit pentru state, cum ar fi cel politic, economic, cultural etc. Aici putem menționa faptul că conceptul de diplomație clasică este corelat cu ideea de acțiune în interes comun. Această idee este, la rândul său, corelată, în mod tradițional, cu conceptele de colaborare și cooperare.

Analiza retrospectivă a diplomației clasice semnaleză, de asemenea, funcționarea relațiilor dintre diferite instituții cu atribuții în domeniul politicii externe, cum ar fi Parlamentul, Guvernul, MAE etc. În cadrul abordării diplomației clasice, natura dezvoltării ei poate fi caracterizată prin următoarele tendințe, specifice începutului sec. al XXI-lea:

- Dezvoltarea relațiilor permanente de cooperare și parteneriat;
- Relații diplomatice specifice de promovare a intereselor politico-economice;
- Relații diplomatice structurate;
- Starea sau o anumită situație de conflict;
- Reglementările și politicile referitoare la definitivarea unui proiect sau a unei asocieri;
- Desfășurarea negocierilor și consfătuirilor [7].

Față de clasificarea anterioară, vom propune o distincție între nivelurile operative ale diplomației clasice: **cooperarea**, caracterizată prin relații interstatale, care există în afara unei misiuni diplomatice, structuri și a unui plan de acțiuni comune, definit de statele care interacționează. Cooperarea este distribuită în funcție de nevoile părților cointeresate, iar autoritatea rămâne la nivelul fiecărei stat; **colaborarea** implică relații durabile și bine structurate. Prin colaborare se creează noi structuri din care fac parte misiunile și reprezentanțele diplomatice, care își susțin identificarea unei misiuni comune. Autoritatea aparține noii structuri create, aflate pe teritoriul statului primitor, dar coordonând toate acțiunile cu centrul.

b) Diplomația parlamentară

În accepțiunea cea mai generală, dezvoltarea diplomației parlamentare implică în sine aprofundarea relațiilor parlamentare dintre țări, proces care s-a extins și se extinde continuu. În cursul ultimului deceniu rolul diplomației parlamentare în relațiile internaționale a crescut considerabil, iar organismele regionale interparlamentare au început să joace un rol tot mai important pe arena politică internațională. În cadrul teoretic cel mai general, conceptul diplomației parlamentare definește cadrul care permite parlamentarilor fie să joace rolul diplomaților, fie să faciliteze forurilor legislative intervenția în formularea

politicii externe sau în controlul ei.

Desfășurându-se simultan față de diverse țări și având deseori un caracter comunitar, diplomația parlamentară se deosebește de cea clasică. Nefiind o extensie a acesteia și nedorind a o înlocui, ea reprezintă un domeniu distinct, cu caracteristici și scopuri bine definite. Oferă elemente care permit o anumită democratizare a procesului diplomatic, dobândind chiar un loc aparte în cadrul eforturilor de soluționare a unor tensiuni care se dovedesc refractare la soluțiile diplomației tradiționale.

O alta direcție, pe care este necesar să ne axăm, privește implicarea Parlamentului în politica externă a statului. Sub acest aspect, legea internă a diferitelor țări stabilește competențele puterii legislative - parlament, congres, senat, dumă, în problemele internaționale [8].

Articolul 66 din Constituția Republicii Moldova atribuie Parlamentului obligațiunea de a aproba direcțiile principale ale politicii interne și externe ale statului, de a ratifica, denunța, suspenda și anula acțiunea tratatelor internaționale încheiate de Republica Moldova etc.

Art. I, secțiunea a opta a Constituției S.U.A. atribuie Congresului dreptul de a organiza apărarea Statelor Unite, de a obține credite, de a reglementa comerțul cu statele străine, de a identifica și a pedepsi actele de piraterie și alte delictе grave săvârșite în largul mării, de a pedepsi crimele comise împotriva drepturilor națiunilor, de a declara război.

Constituția Statelor Unite Mexicane prevede la art. 73 (XII) competențele Congresului în domeniul relațiilor internaționale: de a declara starea de război, de a emite legi privind statutul cetățenilor străini, de a emite legi privind organizarea serviciului diplomatic și consular al Mexicului, de a impune impozite comerțului exterior. Art. 76 al Constituției atribuie Senatului următoarele competențe în domeniul politicii externe: analiza politicii externe exercitată de puterea executivă; aprobarea tratatelor internaționale și acordurilor diplomatice încheiate de reprezentanții puterii executive; aprobarea ambasadurilor, reprezentanților diplomatici și consulilor generali, numiți de către Președintele Federației; împuternicirea Președintelui de a trimite trupele militare naționale în afara teritoriului țării, a permite trupelor militare străine tranzitarea teritoriului mexican și flotelor militare maritime străine staționarea în apele teritoriale ale Mexicului pe un termen mai mare de o lună.

Constituția Argentinei prevede la art. 67, p. 19 și p. 21, atribuțiile Congresului în domeniul relațiilor externe, care se determină în dreptul de a aproba sau a abroga tratatele încheiate cu statele străine, concordatele încheiate cu Sfântul Scaun și în dreptul de a împuternici Guvernul să declare starea de război și să încheie pace [9]. Împuternicirile acordate instituțiilor puterii legislative de legea supremă a diferitor state este condiția de bază în acceptul dezvoltării acțiunilor diplomației externe de către legislativele naționale din lumea întreagă.

Diplomația parlamentară reprezintă un spațiu al consensului partidelor parlamentare, bazat pe înțelegerea și angajamentul ferm în favoarea intereselor

naționale majore. Creșterea considerabilă a eficacității acțiunilor de diplomație parlamentară se datorează efortului constant de structurare a acestora pe baza principiilor coerenței, viziunii strategice, avantajului specific și complementarității în raport cu diplomația tradițională.

Diplomația parlamentară, chemată să promoveze în mod activ și adecvat interesul național al Republicii Moldova pe plan internațional, joacă un rol tot mai important în condițiile concretizării acțiunilor de integrare a țării noastre în Uniunea Europeană.

Pentru intervalul 2008-2011, principalele obiective și direcții de acțiune ale legislativului moldovenesc în planul diplomației parlamentare au fost următoarele:

- consolidarea dialogului politic parlamentar dintre Republica Moldova și Uniunea Europeană prin dinamizarea și diversificarea schimburilor și cooperării cu Parlamentul European, structurate pe palierele principale: comitet parlamentar mixt, președinte, comisii, grupuri politice;

- dezvoltarea relațiilor bilaterale cu Parlamentele țărilor membre ale Uniunii Europene;

- contribuția la procesul de reflecție privind viitorul Europei, finalizat prin Tratatul Constituțional, în prezent în curs de ratificare de către statele UE;

- o participare consolidată în forurile și structurile de cooperare interparlamentară ale Uniunii Europene [10], precum și la dezbaterile privind obiectivele și formele optime de manifestare ale acestei cooperări, în contextul responsabilităților sporite ce revin parlamentelor în noua structură instituțională a Europei extinse;

- promovarea dimensiunii parlamentare a cooperării internaționale desfășurate sub egida Națiunilor Unite, contribuții de substanță la dezbaterile parlamentare organizate în marja evenimentelor din sfera ONU și, în general, o participare susținută la dezbaterile marilor teme ale agendei globale;

- dezvoltarea proceselor parlamentare asociate organizațiilor și structurilor de cooperare regionale și subregionale, urmărindu-se îndeosebi susținerea dimensiunii economice a acestei cooperări și consolidarea statutului Republicii Moldova, de contribuitor la stabilitatea și securitatea regională și de promotor al perspectivei și strategiilor europene și euro-atlantice;

- dezvoltarea parteneriatelor cu statele vecine; stabilirea unei relații consolidate cu statele din regiune, de care ne leagă preocupări și interese comune;

- dezvoltarea relațiilor cu parlamentele țărilor din alte zone de interes, pornind de la necesitatea unei valorificări mai bune, prin prisma noului profil strategic al Republicii Moldova, a legăturilor tradiționale existente în plan politic și economic.

c) Diplomația preventivă

La începutul anilor '90, odată cu sfârșitul războiului rece, la ordinea de zi a celor mai prestigioase instituții internaționale și-a găsit înaintare tematica diplomației preventive. În ianuarie 1992, Consiliul de Securitate al Organizației Națiunilor Unite, întrunit în ședință la nivelul șefilor de state și guverne, a cerut recomandării în vederea întăririi capacității Națiunilor Unite în

domeniul diplomației preventive pentru operațiile de menținere și asigurare a păcii [11].

În lumea contemporană este recunoscută actualitatea diplomației preventive ca formă de activitate politică. În ceea ce privește concepția diplomației preventive, care cuprinde definiția, formele, metodele, mijloacele și instrumentele ei, putem constata că aceasta este în proces de formare, fapt despre care ne vorbește varietatea de opinii în domeniul respectiv, spectrul lor larg și multiplu.

Așa, de exemplu, unii autori limitează termenul diplomație preventivă doar la eforturile de a ține conflictele de la izbucnire sau de la reaprinderea lor. În acest sens, după cum menționează autorul american Michael S. Lund, însuși termenul diplomație preventivă înseamnă diplomație închisă, efectuată de către oficialități la nivel înalt cu scopul de a îndrepta situația internațională deteriorată sau folosirea de către Secretarul General al ONU a bunelor oficii pentru a media conflictul sau chiar încetarea focului. Din alt punct de vedere, diplomația preventivă este văzută ca orice efort care oprește sau limitează conflictul la orice stadiu, chiar supravegherea războiului declanșat de la o răspândire mai largă sau atenuarea distrugerilor posibile în război.

Există însă și părerea că diplomația preventivă nu ar trebui restrânsă la preîntâmpinarea conflictelor propriuzise, a ostilităților armate deschise de către două sau mai multe părți antagoniste. Termenul „diplomație preventive” nu specifică ce urmează să fie prevenit. Astfel, noțiunea de prevenție poate să fie pusă la baza chiar a viitorului în etiologia conflictului, să includă sisteme de măsuri și programe cu caracter social-economic, cultural, educativ, juridic, întreprinse în plan internațional și național, cum ar fi programe de dezvoltare economică, planificare a familiei, migrația etc. Realizarea lor aplanează condițiile ce creează conflicte precum sărăcia, suprapopulația, ignoranța etc.

Astfel definiția cea mai completă a diplomației preventive ar trebui să includă întregul șir de lucruri pe care statele moderne le fac ca să-și configureze relațiile și care afectează bunăstarea umană, inclusiv relațiile diplomatice, comerțul, călătoriile, drepturile omului etc., în timp ce toate aceste politici și activități ar putea determina viitorul prospect al păcii sau războiului.

Una din definițiile diplomației preventive este propusă de către autorul rus K. Becheașev. Diplomația preventivă sunt acțiunile îndreptate spre preîntâmpinarea apariției diferendelor între părți, neadmiterea evaluării în conflicte a diferendelor existente și limitarea dimensiunilor conflictelor după apariția lor [12].

Actuala temă referitoare la prevenție este în corelație nu numai cu așa termeni ca diplomația preventivă, dar și uneori prevenția crizelor, prevenția conflictelor, administrarea conflictelor, folosiți fără schimbări, chiar dacă diferențele conceptuale pot avea implicații importante pentru deciziile politice.

În viziunea autorului englez Victor Ives Gheballi distincția între prevenție, administrare și rezolvare nu au o justificare solidă. Noțiunea de conflict și cea de diferend se intersectează substanțial, unica diferență

posibilă fiind că cea din urmă aparține vocabularului tehnic curent al dreptului internațional. În afară de aceasta, noțiunile de „criză” și „conflict” sunt dialectic interdependente după cum pot fi două faze succesive a unei singure situații. Iată de ce o definiție mai riguroasă a diplomației preventive este necesară și ar trebui:

- să indice ce este diplomația preventivă în esență și cum s-o distingem de alte forme de diplomație și alte intervenții în conflict;
- să vorbească ce fel de probleme intenționează să desemneze;
- să arate prin ce tehnici și instrumente se realizează și cine este antrenat în activitate.

O definiție utilă pentru scopurile numite este propusă de către Michel S. Lund în proiectul lucrării sale despre prevenirea conflictelor violente [13]. În viziunea acestui autor, diplomația preventivă include activități diplomatice guvernamentale sau nonguvernamentale, politice, economice, militare sau alte eforturi care sunt întreprinse în mod deliberativ la o etapă timpurie să rețină statele sau grupe sociale de la amenințarea cu forța, aplicarea forței sau constrângerea ca mijloace de rezolvare a diferendelor politice, care apar de la efectele destabilizatoare a schimbărilor naționale sau internaționale.

Diplomația preventivă are ca scop să descurajeze sau să minimizeze ostilitățile, iar în cazul când conflictul a evaluat până la confruntări armate, să reducă tensiunile, să ajusteze diferențele, să creeze canale pentru soluții și să ușureze insecuritățile și condițiile materiale care pot provoca violența. Trei părți ale acestei definiții conțin orientarea la acțiunea timpurie, ca bază a diplomației preventive, metodele diplomației preventive, nerecurgerea la forță sau constrângerea în rezolvarea diferendelor politice.

Luând ca bază această definiție, Michael S. Lund argumentează existența următoarelor forme de diplomație. Existența a așa tipuri de diplomație ca diplomația tradițională, diplomația de criză, de război și diplomație preventivă. Aici s-ar putea adăuga că mai sunt cunoscute și așa tipuri de diplomație ca diplomația secretă, diplomația economică, diplomația ad-hoc, diplomația multilaterală etc. Pentru a elucida însă conceptul diplomației preventive în plan comparativ ne vom oferi la primele trei tipuri.

Concluzii și recomandări

Realizarea activităților diplomatice ale unui stat se concentrează în primul rând, în organul de stat specializat. Un atare minister există, într-o formă sau alta, în fiecare stat. În orice guvern există un departament ministerial însărcinat cu managementul afacerilor externe. Conducerea influențează și determină personalul diplomatic să participe activ la realizarea obiectivelor politicii externe, reprezintă organul central de specialitate al sistemului serviciului diplomatic, creat special pentru a organiza și desfășura direct relațiile de politică externă ale statului. Este instrumentul privilegiat al desfășurării raporturilor internaționale dintre state, el fiind organizat și funcționează potrivit legilor și intereselor de politică externă ale fiecărui stat; orice stat trebuie să țină seama însă de particularitățile societății internaționale și de evoluția acesteia.

Una dintre aceste țări este Republica Moldova pentru care, în situația în care se află în prezent, unul dintre elementele cheie îl reprezintă armonizarea relațiilor externe, arma de bază a acestei activități reprezentând diplomația. La momentul dat diplomația este o armă exclusivă pentru Republica Moldova în promovarea intereselor sale peste hotare, în exclusivitatea dobândirii unor parteneriate strategice noi în relațiile externe. Actualitatea problemei se rezumă la faptul că așezarea economico-geografică a Republicii Moldova plasează țara la confluența diversificării și

stabilirii unor parteneriate externe durabile. Un moment destul de important este faptul că actualitatea comprimării și ajustării momentelor desfășurării diplomației Republicii Moldova trebuie să fie subordonată cerințelor timpului fapt care necesită schimbări permanente în modalitatea desfășurării relațiilor externe.

Referințe bibliografice:

1. Burian A., Drept Internațional Public. Vol. II, Chișinău 2003, pag. 23-29.
2. Strategia Republicii Moldova privind asocierea la Uniunea Europeană (proiect), Ministerul Afacerilor Externe, Chișinău, 2003.
3. Mazilu D., Diplomația – știința și arta. în Cadran Politic Nr. 12 2003, pag. 27.
4. Titulescu N., Diplomația României în perioada interbelică, București 1928, pag. 34.
5. Mazilu D., Diplomație deschisă și secretă - evoluții caracteristice. Revista Lumea, Nr 10, 2000, p. 44.
6. Tănăsie P., Economie internațională. Teoria și practica relațiilor economice internaționale, București 1992, pag. 133.
7. Silasi G., Sirghi N., Șoșdean, C., Diplomația comunitară, Cluj-Napoca, Efes, 2001, pag. 154.
8. Deruța I., Relații economice internaționale, București 1999, pag. 50.
9. Deutsch K., External Involvement in Internal War, reprodus în Felthan, R.G., Introducere în dreptul și practica diplomatică, București, All, 1996, pag. 18.
10. Rana K., Bilateral Diplomacy, Chapter 4: Economic Diplomacy.

Surse electronice

11. <https://www.mfa.gov.md/> - (accesat 30.10.2019).
12. <http://www.mae.ro/> - (accesat 31.10.2019).
13. <http://textus.diplomacy.edu/thina/> - (accesat 01.11.2019).

CZU 328.185

COMBATAREA CORUPȚIEI – UNA DIN PRIORITĂȚILE GUVERNĂRII DEMOCRATICE

PÎRȚAC Grigore,

doctor în științe politice, conferențiar universitar,
Universitatea de Studii Europene din Moldova,

MOȘNEAGA Gheorghe,

lector universitar, doctorand
Universitatea de Studii Europene

REZUMAT

În acest articol autorii analizează fenomenul corupției în Republica Moldova în contextul schimbărilor democratice. Sunt examinate cauzele corupției în Republica Moldova, evidențiate căile minimizării și combaterii a fenomenului corupției. Autorii analizează cadrul legislativ și normativ al Republicii Moldova, modificările care reies din Acordul de asociere cu Uniunea Europeană. Autorii elucidează sursele bibliografice științifice moldovenești în care este examinat fenomenul corupției, căile și mecanismele combaterii ei.

Cuvinte-cheie: corupție, transformări democratice, acord de asociere, căi de combatere.

COMBATING CORRUPTION – ONE OF THE PRIORITY OF DEMOCRATIC GOVERNANCE

PÎRȚAC Grigore,

PhD in Political Sciences, Associate Professor,
University of European Studies of Moldova

MOȘNEAGA Gheorghe,

SUMMARY

In the following article, the authors are analyzing the phenomenon of corruption in the Republic of Moldova in the context of democratic changes. The causes of corruption in the Republic of Moldova are analyzed, and ways of minimizing and combating the phenomenon of corruption are presented. The authors are analyzing the legislative and normative frameworks, as well as the modifications made based on the Association Agreement with the European Union. The authors are elucidating the Moldovan scientific bibliographical sources that examine the phenomenon of corruption, the ways and mechanisms of combating it.

Key words: corruption, democratic transformations, Association Agreement, ways of combating.

În 1991 Republica Moldova și-a proclamat independența, declarându-și statutul de stat democratic, care împărtășește valorile general-umane și își exprimă interes comun cu țările europene și toate statele lumii. Printre interese comune se subînțelege menținerea păcii, valorificarea vieții umane, promovarea democrației și a statului de drept – lucruri fără de care societatea modernă ar fi greu de imaginat. Din păcate, atingerea acestor interese în Republica Moldova adesea lasă de dorit, fiindcă într-o țară, care a ieșit din sub tutela unui regim autoritar, este foarte greu să te debarasezi de metodele și „tradițiile” acestui regim. O asemenea „tradiție”, în sensul dat, este corupția, un fenomen negativ, prevalent în societățile nedemocratice, în societățile în tranziție spre democrație și, într-o măsură redusă, în societățile democratice. Lupta cu corupția este și ea un interes comun al țărilor europene și al majorității statelor lumii.

De ce este corupția un fenomen negativ? Ea permite infractorilor să scape de judecată, ea permite indivizilor compromiși, instabili sau, pur și simplu incompetenți, să ajungă la posturi de conducere, de securitate sau la volanul unui automobil, ceea ce, potențial, poate să-i transforme în noi infractori, să distrugă viața unui om, a unei familii sau a unei țări întregi. Însă ceea ce este și mai rău în corupție este faptul că ea dă naștere unei corupții mai mari: un individ cu putere se folosește de statutul său pentru a extorca diverse bunuri sau beneficii de la alți indivizi, șantajându-i și victima. Victima dată, la rândul său, se învață că este posibil de „a te înțelege” și începe să practice aceleași metode pentru a-și atinge scopurile personale. Corupția este un pericol național, nu doar pe plan extern, având potențialul de a fi exploatată de dușmanii unii țări, de exemplu, dar și în plan intern, slăbind economia țării, calitatea cadrelor profesionale și integritatea morală a cetățenilor.

În Republica Moldova corupția este o problemă actuală. Ea se găsește în toate sferile de viață, la toate nivelele, ceea ce este inadmisibil într-un stat democratic, care dorește să adere la comunitatea statelor europene. Este o ironie atunci când unii din cei mai mari adepți ai vectorului european au fost și sunt persoanele acuzate de cea mai mare corupție în țară. Aceasta diminuează imaginea Uniunii Europene în ochii populației slab informate, care, astfel, asociază Uniunea cu o entitate suprastatală ce favorizează corupția și pe cei care o practică. Aceasta, la rândul său, se extinde și spre imaginea altor valori europene sau general-umane, precum democrația, drepturile omului și altele, discreditându-le.

Însă, dacă Republica Moldova și-a declarat dorința și și-a asumat angajamentul de a deveni un stat cu adevărat democratic și membru al UE, ea trebuie să se conformeze anumitelor condiții, una din care este cea de a combate și de a reduce corupția din țară. Pentru aceasta, Republica Moldova a semnat mai multe documente internaționale și își fortifică cooperarea cu partenerii strategici.

După cinci ani de implementare a Acordului de Asociere, cooperarea sectorială dintre Uniunea Europeană și Republica Moldova este mai consolidată, în special, în domeniul cercetării, al inovării și cel al educației. Beneficiile, de asemenea, au fost multiplicat de regimul fără vize cu UE, lansat la 28 aprilie 2014. Cooperarea în domeniul politicii externe și securității a fost aprofundată. Totuși, funcționarea instituțiilor democratice, fortificarea statului de drept și a independenței justiției nu au cunoscut transformări evidente, ceea ce a afectat mult calitatea dialogului UE--Moldova, implicit valorificarea deplină a suportului din partea Uniunii Europene.

Acestea sunt principalele constatări ale „Raportului Alternativ: 5 ani de implementare a Acordului de Asociere UE--Moldova (2014-2019) – Progrese, Constrângeri și Priorități”, prezentat de experții Centrului Analitic Independent „Expert-Grup” și ai Institutului pentru Politici și Reforme Europene (IPRE), cu suportul Fundației Konrad Adenauer. În acest context, una din prioritățile actuale ale reformelor economice, politice și sociale din Republica Moldova este prevenirea și combaterea corupției.

Din punct de vedere juridic, corupția este definită prin Legea privind combaterea corupției și protecționismului nr.900--XIII din 27 iunie 1996, ca un fenomen antisocial ce reprezintă o înțelegere ilegală între două părți, una propunând sau promițând privilegii sau beneficii nelegitime, cealaltă, antrenată în serviciul public, consimțind sau primindu-le în schimbul executării sau neexecutării unor anumite acțiuni funcționale, ce conțin elemente ale infracțiunii prevăzute în Codul penal [1]. Corupția reprezintă o provocare majoră la adresa democrației și a statului de drept. Aceasta determină luarea unor decizii și o alocare a resurselor care nu reflectă interesele publicului și concentrează puterea politică în mâinile unui cerc restrâns. La rândul său, acest lucru face ca liderii politici și instituțiile să-și piardă legitimitatea și încrederea populației, ceea ce le scade capacitatea de a governa. De asemenea, corupția face ca autoritățile locale și regionale să devină ineficiente și ineficace în exercitarea

atribuțiilor lor. Drept urmare, deciziile sunt luate neavând la bază interesele societății în ansamblu, ci pornind de la interesele personale ale celor care iau deciziile și ale asociațiilor acestora. Acest lucru duce la utilizarea ineficientă/greșită a banilor publici, la încheierea contractelor cu furnizori cu prestație slabă și la alocarea necorespunzătoare a bugetului. Mai mult ca atât, duce la delapidare de bani și resurse, iar funcționarii publici se folosesc de poziția pe care o ocupă pentru a se îmbogăți pe seama celor pe care au datoria de a-i sluji.

Corupția mai poate duce la desemnarea funcțiilor publice pe baza favoritismului și nu pe meritocrație, ceea ce înseamnă că autoritățile locale și regionale nu au acces la cele mai pregătite cadre și mai strălucite talente. La rândul său, acest lucru creează un mediu propice pentru răspândirea corupției și reduce și mai mult eficiența și eficacitatea administrației. La fel, corupția dăunează dezvoltării economice. Aceasta face ca banii publici să fie direcționați și către mediul de afaceri mai puțin competent, care nu întotdeauna prestează servicii sau produse inovative sau mai accesibile ca preț. Piețele necompetitive, asociate cu impactul negativ al corupției asupra calității serviciilor publice locale și infrastructurii, ar putea demotiva investitorii privați, cei internaționali să vrea să investească într-o regiune anume.

Cu referire la legislația națională, Articolul 16 din Legea privind prevenirea și combaterea corupției nr. 90 din 25.04.2008, stabilește răspunderea instituțională pentru infracțiunile de corupție, în conformitatea cu Codul Penal. În același articol sunt enumerate actele de corupție: corupția activă, corupția pasivă, traficul de influență, oferirea de mită și luarea de mită. Agenții publici, inclusiv cei străini, persoanele fizice și entitățile corporative poartă răspundere în conformitate cu prevederile Codului Penal pentru comiterea deliberată a actelor de corupție, luarea de mită activă și pasivă, extorcerea de fonduri, abuz în serviciu, luarea de mită de către funcționarii publici străini și traficul de influență [2].

Cauzele principale ale fenomenului corupției în Republica Moldova, în opinia unor experți, țin de aspectul legislativ, precum „imperfecțiunea și neaplicarea cadrului legal, lipsa voinței politice de a întreprinde măsuri radicale (ca exemplu pot servi statele Georgia, Hong Kong)”, aplicarea unor „pedepse ușoare”. Pot fi menționate și cauze ce țin de situația economică, precum „nivelul mic al salariilor în comparație cu prețurile mari”, „sărăcia, nivelul scăzut de trai, nivelul jos de motivare a funcționărilor”. Totodată, majoritatea experților au atenționat și unele cauze ce țin de factorul uman, precum „nivelul jos al integrității funcționarilor” sau „lipsa voinței politice de a o contracara”, „prevalarea ”cumătrismului” și nepotismului în structurile de stat și ale birocratismului [3, p. 116].

În opinia cercetătorilor A. Colațchi, I. Sandu [4, p. 127], pentru a obține rezultate palpabile în lupta contra corupției, trebuie anihilate următoarele cauzele ale corupției:

- Depășirea stării de lucruri moștenite de la

regimului politic totalitar;

- Cadrul legal și imperfecțiunea actelor legislative;
- Ineficiență instituțiilor puteri de stat;
- Deficiența societății civile, sciziunea dintre putere și societate;
- Caracterul neconsolidat al instituțiilor și tradițiilor democratice;
- Duplicitatea standardelor morale.

Perspectiva europeană a Republicii Moldova a fost consolidată prin Rezoluția Parlamentului European din 17 aprilie 2014, în care este stipulat expres că prin semnarea Acordului de Asociere nu se finalizează relațiile cu Uniunea Europeană. În conformitate cu articolul 49 al Tratatului pentru Uniunea Europeană, Georgia, Republica Moldova și Ucraina, ca și orice stat european, au perspective europene și pot cere să devină țări membre ale Uniunii cu condiția că vor adera la principiile democrației, vor respecta libertățile fundamentale, drepturile omului, inclusiv ale minorităților, și vor garanta funcționarea statului de drept.

Parteneriatul Estic reprezintă o dimensiune specială a politicii europene de vecinătate, în particular: Summitul de la Bruxelles din 23-24 noiembrie 2017 a fost unul tehnic, reafirmându-se angajamentul comun față de parteneriatul strategic, bazat pe valori comune, pe interes și înțelegere reciprocă, pe asumare, responsabilitate partajată și diferențiere reciprocă, care apropie țările partenere est-europene de Uniunea Europeană.

Cele 20 de obiective planificate pentru anul 2020 sunt concepute ca un instrument de lucru, proiectat într-un mod incluziv cu toate părțile interesate. Obiectivele menționate în capitolul „Consolidarea instituțiilor și a bunei guvernante” se referă la consolidarea statului de drept și a mecanismelor de combatere a corupției prin sprijinirea creării unor structuri durabile, menite să prevină și să combată în mod eficient corupția și spălarea banilor [5, p.35].

În acest context, Consiliul Europei cere Republicii Moldova să îmbunătățească și să garanteze implementarea eficientă a legislației anticorupție, prin respectarea statutului parlamentarilor, judecătorilor și procurorilor. De asemenea, într-un raport publicat la 1 ianuarie 2018, GRECO (Grupul Statelor împotriva Corupției, organism al Consiliului Europei) identifică, de asemenea, ca probleme-cheie: aplicarea inconsecventă a legilor și politicilor anticorupție, precum și lipsa de independență și capacitățile slabe ale principalelor instituții responsabile cu lupta împotriva corupției.

”Încă este nevoie de reforme importante în Republica Moldova pentru a preveni și combate corupția. Este, de asemenea, crucial ca măsurile pozitive, cum ar fi noua lege privind serviciul procuraturii, să fie efectiv puse în aplicare”, afirmă secretarul general al Consiliului Europei, Thorbjorn Jagland, citat în comunicat.

”Comisia Națională de Integritate, competentă în privința integrității și conflictelor de interese în cazul parlamentarilor, judecătorilor și procurorilor, trebuie întărită semnificativ, deoarece nu are independență și

putere necesară pentru a controla corespunzător activele și declarațiile de avere”, mai evidențiază de asemenea GRECO în raport. Documentul atrage atenția și asupra lipsurilor cruciale din regimul de sancțiuni. GRECO recunoaște că au fost luate măsuri pozitive în Parlament pentru a facilita accesul la informațiile privind activitatea legislativă, dar că mai trebuie depuse eforturi pentru a asigura o dezbatere democratică potrivită sau pentru a extinde participarea publică la procesul legislativ. „Trebuie adoptat un cod de conduită pentru parlamentari, iar integritatea în legislativ trebuie susținută și consolidată”, se mai menționează în raport. Consiliul European atrage de asemenea atenția că imunitatea parlamentară reprezintă un obstacol semnificativ în a-i aduce în fața justiției pe aleșii suspectați de corupție. Raportul evidențiază că există o percepție negativă în rândul opiniei publice privind sistemul judiciar din Republica Moldova și că este nevoie de acțiuni hotărâte pentru a reclădi încrederea publică. În total sunt lansate 18 recomandări pentru Republica Moldova, a căror implementare va fi evaluată de GRECO în prima jumătate a anului 2018 [6].

În acest scop, a fost implementat proiectul „Combaterea corupției prin aplicarea legii și prevenire (CLEP)” în Republica Moldova. Acesta este un proiect comun al Consiliului Europei și al Uniunii Europene (UE), menit să consolideze cadrul național de luptă împotriva corupției și spălării banilor. Proiectul a debutat pe 1 iunie 2017. El va avea o durată de 36 de luni, un buget de 2.225.000 euro și este cofinanțat de UE și Consiliul Europei. Proiectul este implementat de Consiliul Europei.

Cu referire la consecințele corupției datele statistice oficiale, precum și cele prezentate de organizațiile nonguvernamentale specializate în domeniu, rezultatele cercetărilor științifice, socio-criminologice, informațiile organelor de drept, datele statisticii judiciare, publicațiile din mass-media impun constatarea faptului că fenomenul corupției a afectat domeniile: politic și instituțional, economic, judiciar și de drept, de instruire și educație, de asistență socială și medicală, investițional și de comerț internațional, subminând grav statalitatea Republicii Moldova.

Impactul economic al corupției se manifestă în diverse moduri. Tergiversarea birocratică la întocmirea documentelor, incapacitatea statului de a asigura securitatea producătorilor, lobbyismul, protecționismul, traficul de influență, concurența neloială, reglementări și controale de stat excesive, ce afectează mecanismele economiei de piață și liberă concurență, descurajând potențialii investitori și inițiativa de întreprinzător, duc la creșterea costului proiectelor publice, la diminuarea eficienței economice, la extinderea evaziunii fiscale, la reducerea plăților la buget și la dezvoltarea economiei subterane.

Efectele social-politice ale corupției se manifestă prin degradarea funcțională, politică și morală a autorităților publice centrale și locale, ceea ce este o extindere a corupției politice, prin diminuarea competenței politice transparente și responsabile, prin pauperizarea populației și creșterea tensiunii sociale.

În activitatea executivului, corupția are drept efect calitatea diminuată a administrației publice; un sistem de decizii neoficiale; legăturii strânse între crima organizată, funcționarii publici și politicieni corupți, etc.

Efectele corupției se exteriorizează și în relațiile internaționale, manifestându-se prin comportamentul incompetent, iresponsabil, provocator și subiectiv-convențional al persoanelor cu funcții de răspundere care, în relațiile cu partenerii străini, promovează în mod prioritar interesele personale și corporative în raport cu interesele naționale, ceea ce subminează iremediabil imaginea și credibilitatea țării în calitatea sa de partener în relații internaționale [7].

În concluzie, considerăm că pentru ameliorarea situației privind prevenirea și combaterea corupției va fi necesară realizarea următoarelor măsuri:

- Cooperarea între instituțiile statului cu atribuții în combaterea corupției și societatea civilă;
- Acțiunile de prevenire și de combatere a corupției vor fi întreprinse cu respectarea plenară a drepturilor omului și a libertăților fundamentale, menționate în legislația Republicii Moldova, în instrumentele juridice internaționale, mai ales în Declarația universală a drepturilor omului și în Convenția europeană pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale;
- Cooperarea cu instituțiile europene abilitate cu sarcina utilizării legale a fondurilor europene;
- Modificarea și completarea cadrului național care să ducă la îmbunătățirea prevenirii, investigării și combaterii infracțiunilor cu caracter financiar;
- Acțiunile de prevenire a corupției să fie îndreptate spre neutralizarea cauzelor și a condițiilor care generează sau favorizează acest flagel, iar prioritatea măsurilor de prevenire să fie justificată prin efectele acestora și anume: crearea noilor locuri de muncă, lichidarea economiei tenebre, creșterea veniturilor populației, îmbunătățirea calității serviciilor publice, stimularea încrederii membrilor societății în activitatea anticorupție desfășurată de instituțiile statului și a participării societății civile în acest proces;
- Perfecționarea cadrului legislativ național prin adoptarea de noi amendamente la Codul de procedură penală pentru a se consolida investigarea actelor de corupție, spălare de bani și finanțarea terorismului;
- Implementarea adecvată a noii Legi de prevenire și combatere a spălării banilor și finanțării terorismului [8] și a întregii legislații de integritate.

Referințe bibliografice

1. <http://www.justice.gov.md/file/Strategii%20si%20planuri/Strategie> (ro)
2. <http://lex.justice.md/md/328131/>
3. Gațcan, Iu. Amploarea și consecințele fenomenului corupției în Republica Moldova. În: MOLDOSCOPIE (Probleme de analiză politică), nr.4 (LV), 2011.– Chișinău: AMSP, 2011.
4. Colațchi, A., Sandu, I. Cu privire la unele aspecte socioculturale ale fenomenului corupției în

Republica Moldova. În: MOLDOSCOPIE, 2013, nr.2 (LXI).– Chișinău: AMSP, 2013.

5. Juc, V. Evoluția relațiilor dintre Republica Moldova și Uniunea Europeană de la parteneriat și cooperare la asociere și integrare. În: Modernizarea social-politică a Republicii Moldova în contextual extinderii procesului integraționist european. Chișinău: Institutul de Cercetări Juridice, Politice și Sociologice, 2018.

6. <http://ntv.md/ru/index.php?newsid=3723>

7. www.transparencyinternationalmoldova.md

8. Legea cu privire la prevenirea și combaterea spălării banilor și finanțării terorismului nr. 308 din 22.12.2017 <http://lex.justice.md/md/374388/>

CZU 343.121(478)

BĂNUIALA REZONABILĂ ÎN LEGISLAȚIA REPUBLICII MOLDOVA: ASPECTE TEORETICO-PRACTICE, TEZE ȘI CONTROVERSE

PÂNTEA Andrei,

doctor în drept, lector universitar,
USEM

REZUMAT

Bănuiala rezonabilă, ca element de bază al procesului penal privind atragerea persoanei la răspunderea penală, reprezintă formula de asigurare a garanțiilor drepturilor și libertăților fundamentale ale omului în cadrul procedurilor penale, aducând în prim plan problema statutului făptuitorului în procesul penal. Interpretarea diferită, de la caz la caz, neuniformă a acestei formule de către așa-zisul „observator obiectiv” prevăzut de art.6 pct.4³ CPP al RM și împuternicit de a stabili existența sau inexistența bănuielii rezonabile, creează dificultăți majore la aprecierea momentului apariției, menținerii și a epuizării, și/sau încetării existenței bănuielii rezonabile, condiționând aplicarea în continuare a „dublelor standarde” la efectuarea actului de justiție, alte grave probleme de drept care au dus la condamnarea Republicii Moldova de către CEDO, pentru violarea prevederilor art. 5 al CEDO - „Dreptul la libertate și la siguranță”.

Cuvinte-cheie: legislație, organ de urmărire penală, procuror, judecător, bănuială rezonabilă, privare de libertate, mandat de arestare, Convenția Europeană pentru Drepturile Omului (CEDO), Curtea Europeană Pentru Drepturile Omului (CtEDO).

REASONABLE HAZARD IN THE LEGISLATION OF THE REPUBLIC OF MOLDOVA: THEORETICAL-PRACTICAL ASPECTS, THESIS AND CONTROVERSIES

PÂNTEA Andrei,

PhD in Law, university lecturer,
University of European Studies of Moldova

SUMMARY

Reasonable suspicion, as an element of the criminal process in terms of attracting criminally responsible persons, is then possible a rapid formula for guaranteeing the fundamental rights and freedoms of man in criminal proceedings, raising the issue of the state of the perpetrator in punishment. Different interpretation, case by case, of a no uniform formula to reduce to the "objective of the observer" the agreement of art.6 point 43 CPP in the Republic of Moldova and the division of a stable existence or non-existence of the reasonable suspicion, creating major difficulties when assessing the moment belongs, maintaining and disappearing, or charging the existence of reasonable suspicion, conditional on the continued application of a double standard", carrying out the act of justice, other serious problems of law enforcement and returning the conviction of the Republic of Moldova to be the object of art.5 of the ECHR - "The right to freedom and security".

Key words: legislation, criminal prosecution body, prosecutor, judge, reasonable suspicion, deprivation of liberty, arrest warrants, European Convention for Human Rights, European Court for Human Rights.

Actualitatea problemei *bănuielii rezonabile* este confirmată de reflectarea în programele guvernamentale a conceptului respectiv ca pe o manifestare socială periculoasă și negativă, utilizarea defectuoasă în practica organelor de drept a *bănuielii rezonabile*, încadrarea acesteia în legislația procesual-penală,

necesitatea aplicării corectă și uniformă, potrivit standardelor Curții Europene pentru Drepturile Omului, în raport cu respectarea dreptului fundamental la libertate și la siguranța persoanei.

Utilizarea oficială a termenului de „*bănuială rezonabilă*” este motivată prin existența viziunilor

conceptuale distincte. Totodată, problema expusă în continuare rezultă din lipsa percepției și interpretării corecte și uniforme a termenului respectiv din partea unor reprezentanți ai organelor de drept, fiind determinată și de nivelul scăzut al culturii juridice a societății *per ansamblu*, fapt ce duce la aplicarea diferită a legii procesual penale de către diferite structuri ale organelor de drept. Problema mai este amplificată și de predispozițiile social-psihologice și politice și, nu în ultimul rând, necesitatea intervenției în cadrul legal este dictată de nivelul de responsabilitate și de pregătire profesională a agenților statului, pretendenți la statutul de *observator obiectiv*, în raport cu respectarea dreptului fundamental la libertate și la siguranță. Trăsătura specifică bănuielii rezonabile o constituie, în opinia autorului, nu atât capacitatea de a bănuși, suspecta pe cineva de comiterea unei infracțiuni, ci conceptul de a *bănuși rezonabil* pe acel cineva, cu alte cuvinte, capătă importanță nu atât bănușirea, ci *rezonabilitatea* bănușirii unui subiect de comiterea unei infracțiuni.

Prin prisma valorilor de ordin teoretico-științific și aplicativ vom argumenta necesitatea percepției corecte de către practicieni a noțiunii „*bănușelii rezonabile*”, cu ulterioară intervenție în cadrul procesual penal existent, care la moment lasă loc pentru interpretări diferite și duble standarde la aplicarea legii procesual-penale, situații care pot conduce la violarea gravă a dreptului fundamental la libertatea și la siguranța persoanei.

Astfel, dicționarul explicativ al limbii române ne dă o apreciere etimologică a termenilor „*rezonabil*” și „*bănușială*”. Prin „*rezonabil*” se înțelege o comportare rațională, adecvată, iar prin „*bănușială*” -- o *presupunere* sau *suspiciune* [1].

Prin prisma legislației și a doctrinei procesual-penale, „*bănușiala rezonabilă*” reprezintă un **standard juridic** de apreciere a faptelor care permit încadrarea unui subiect de drept în calitatea procesuală de bănușit, totodată bănușiala trebuie să se bazeze pe fapte specifice și articulabile, luate împreună cu concluzii raționale, confirmate de probe obținute pe cale legală în cadrul instrumentării procesului penal. Prin prisma Codului de Procedură Penală al Republicii Moldova de deduce că „*bănușiala rezonabilă*” este o condiție de bază în cazul măsurilor de investigare și instrumentare a cauzelor penale. Ca exemplu, ar fi reținerea persoanei bănușite de săvârșirea infracțiunii, bineînțeles dacă există o bănușială rezonabilă privind săvârșirea unei infracțiuni pentru care legislația prevede privarea de libertate pe un termen mai mare de un an, exclusiv în cazurile prevăzute în art.166 al Codului de procedură penală al Republicii Moldova. La fel dispunerea și efectuarea măsurilor de investigație poate avea loc în cazul aplicării arestării preventive și măsurilor alternative inculpatului sau învinutului care s-a ascuns de instanță sau de organele de drept, astfel împiedicând stabilirea adevărului în procesul penal, la fel aceste măsuri pot fi întreprinse dacă există o bănușială rezonabilă că se pregătește săvârșirea infracțiunilor grave, deosebit de grave și/sau excepțional de grave [2].

Astfel, în literatura de specialitate, termenul de *bănușială* este adesea identificat cu sinonimul său –

suspiciune. Substantivul *suspiciune* vine din latinescul „*suspicio*” și înseamnă „*lipsă de încredere în cineva, îndoială sau neîncredere în ceea ce privește corectitudinea, legalitatea faptelor sau onestitatea intențiilor cuiva; presupunere, bănușială, neîncredere, circumspecție, nesiguranță*”, având în limbajul juridic descris într-un dicționar din 1939 sensul de „*bănușială, suspiciune legală, bănușială permisă de lege, cum ar fi când acuzatul ar avea siguranța că va fi condamnat ori achitat de jurați și atunci e trimis la judecată în alt oraș*” [3].

Adjectivul „*rezonabil*” a fost preluat din limba franceză „*raisonnable*” și înseamnă „*cu judecată; cumpănit, cuminte, care se menține în limitele normale, obișnuite; care nu are nimic ieșit din comun; fără exagerări*” și, prin extensie, referitor la prețuri, „*accesibil, acceptabil*”. Încă din 1939, în același Dicționar citat, cuvântul „*rezonabil*” era considerat un franțuzism snob, care ar fi înlocuit cu cuvântul „*raționabil*”, preluat din latinescul „*rationabilis*”, ce trimite la substantivul „*rațiune*” care înseamnă „*rațiune, gândire*” [4].

Legea de procedură penală a Republicii Moldova utilizează aproximativ în 26 de cazuri-20 partea generală și 6 partea specială CPP incude noțiunile:

-bănușială rezonabilă/art.art.6, 132¹,132⁶, 166, 169, 176, 205, 262, 265, 274, 308;

-temeiuri rezonabile /art.art.133, 168, CPP/;

-caracter rezonabil /art.176 CPP/;

-îndoială rezonabilă /art.33 /;

-presupunere rezonabilă /art.125 CPP/;

-conduce rezonabilă /art. 138¹CPP/[5]

Chiar și Legislația Contravențională a Republicii Moldova, mai mult sau mai puțin, are o diversificare a noțiunilor:

-Presupunere rezonabilă - art.428 Cod Contravențional, Temeiurile pentru efectuarea percheziției;

- Motive rezonabile - art.429 CC Percheziția corporală și ridicarea de obiecte și documente,

- Temeiuri rezonabile - art.454 CC Termenul de judecare a cauzei contravenționale [6].

Convenția Europeană pentru Drepturile Omului, versiunea română, operează cu noțiunile motive temeinice, motive verosimile, versiunea franceză-motive plauzibile sau rațiuni plauzibile/*des raison plausibles*/, versiunea engleză - „Bănușială rezonabilă”/*reasonable suspicion*/, deși versiunile oficiale se consideră cele în limba engleză și/sau franceză [7].

În interpretarea art.5 pct.1 lit.c) din Convenția Europeană pentru Drepturile Omului, în afară de diferențe de ordin formal, semnatic, ar exista și deosebiri esențiale, de fond, de ordin juridic în interpretarea sintagmei *de raison plausibles*, *supoziții plauzibile*, *reasonable suspicion*, *bănușială logică*, *bănușială rezonabilă*, *motive verosimile*, *motive întemeiate*, *justificate*, *motive raționale*, *indici rezonabili*, *cauză probabilă*./*Cauza TERRY vs OHIO contra SUA*/ [8].

Împărtășim opinia cercetătorului român D. Ciuncan, care afirmă că în toate cazurile este vorba de raportare la

existența unor **date, informații care să convingă un observator obiectiv și imparțial** că este posibil ca o persoană să fi săvârșit o infracțiune [9].

Evident că scopul este același, **protejarea individului în fața oricărui arbitrar**, când poate fi adusă atingerea libertății și siguranței persoanei, care, spre regret, mai are loc în practica de aplicare.

Legislația Germaniei cunoaște: **bănuială inițială/probabilitatea săvârșirii unei infracțiuni/esențială/probabilitate mare că învinuitul a comis fapta/și suficientă/inculpatul mai degrabă va fi condamnat decât achitat**.

Franța, Suedia, Federația Rusă, Ucraina nu cunosc noțiunea de **"bănuială întemeiată"** [10].

Legislația României, prin Legea 135/2010, în vigoare din 2015, a revenit la **"motive temeinice care justifică suspiciunea rezonabilă"**/art.493 CPP - Măsurile preventive/ [11].

Potrivit dreptului american, **suspiciunea rezonabilă/Reasonable suspicion/** este un standard legal de probă, care este mai puțin decât așa-numita cauză probabilă, standardul pentru arestări și mandate juridice, dar mai mult decât o suspiciune incipientă și neparticularizată sau o simplă bănuială, trebuie să se bazeze pe **„fapte specifice și articulabile”**(*specific and articulable facts*), luate împreună cu concluzii raționale din aceste fapte, ducând în mod rezonabil la o concluzie că o persoană a fost sau este pe cale să se angajeze în activități criminale; aceasta depinde de totalitatea circumstanțelor; în cazul în care poliția are în plus suspiciune rezonabilă că o persoană oprită este înarmată și prezintă un pericol public, ea poate fi controlată dacă deține arme [12].

La îmbunătățirea sistemului juridic din Republica Moldova trebuie să se țină cont, mai întâi de toate, de gradul consolidării garanțiilor drepturilor și libertăților fundamentale ale omului în cadrul procedurilor penale și trebuie adus în prim-plan problema statutului participanților în procesul penal. Din multitudinea subiecților la un proces penal, la moment, bănuitul este cel ce ridică cele mai multe întrebări, deoarece anume la etapa bănuielii, după cum ne demonstrează practica, se încalcă cel mai des drepturile persoanei. Principalul motiv fiind lipsa de reglementare normativă a procedurii penale la etapa bănuielii.

Modificările efectuate în ultimii ani în ceea ce privește statutul bănuitului așa ca: extinderea dreptului la apărare, controlul jurisdicțional al reținerii, ș.a. nu au eliminat cauzele problemei – bănuiala ca o instituție a procesului penal rămâne în esență acea **„pată albă”, „vid normativ”** în legislația procesual penală.

Practica organelor de investigație a ridicat în legătură cu conceptul de bănuială rezonabilă suficient de multe întrebări, la care Codul de procedură penală nu oferă răspunsuri. Vom enumera doar unele dintre ele.

Legea nu conține o definiție expresă a bănuielii, oferindu-ne doar posibilitatea de a o concepe din definiția bănuitului, prevăzută de art. 63 CPP al Republicii Moldova: **„Bănuitul este persoana fizică față de care există anumite probe că a săvârșit o infracțiune până la punerea ei sub învinuire”** [13].

Această abordare a conceptului de bănuială nu

dezvăluie adevărata sa natură, în primul rând, pentru că bănuiala este formulată prin intermediul constrângerii, mai ales că nu constrângerea este cea care ar sta la baza apariției bănuielii, ci invers, bănuiala poate impune o măsură de constrângere, pe de altă parte, reținerea bănuitului și utilizarea unei măsuri de constrângere față de acesta nu este exhaustivă tuturor situațiilor în care o persoană cade sub suspiciunea organelor de urmărire penală. Or, e timpul să depășim postulatul: **”Om să fie, articol se va găsi”**, „Был бы человек, статья найдется”. Sau, potrivit profesorului Corneliu Bîrsan, „...pentru ca au fost arestate pe baza unor denunțuri, în special ale unor copii, mai multe persoane, vreo 7-8 persoane, a și murit una dintre aceste persoane în arest preventiv, pentru ca arestul preventiv a fost dispus de judecătorul de instrucție și pentru ca judecătorul de instrucție - nu știu cum, au făcut rost de înregistrare cei de la Le Point - i-a spus unei persoane: **„Treci la beci, pentru că beciul te face să reflectezi și cu privire la recunoașterea faptelor”** [14].

Actuala lege procesual-penală nu menționează punctele de referință de la care începe bănuială, ea nu oferă un act juridic prin care unei persoane i se conferă statutul de bănuit/calitatea și greutatea specifică probatoriului, ea nu conține exact începutul perioadei de existență a persoanei bănuite; nu prevede clar forma imperativă de scoatere de sub incidența bănuielii, dacă aceasta nu s-a confirmat. Ca rezultat al imperfecțiunilor existente în legislația procesual-penală, sunt afectate ambele părți implicate la etapa de bănuire atât autoritățile de urmărire penală, precum și persoana ce a fost bănuită.

Organele de urmărire penală completează vidul juridic existent prin metodele și mijloacele generate de practică și care, de cele mai multe ori, nu oferă eficiența procedurii penale și nu îndeplinește cerințele de protecție a drepturilor și intereselor individului, iar persoana bănuită interacționează cu un oarecare arbitrar din partea organelor de drept.

Necesitatea de completare a cunoștințelor deja existente și efectuarea de noi cercetări juridice, teoretice și practice, legate de geneză, esență, și formele de manifestare a bănuielii rezonabile în cadrul societății contemporane determină relevanța subiectului tezei.

Astfel, precum s-a menționat, bănuiala rezonabilă a suferit mai multe schimbări, metamorfoze de-a lungul timpului în contextul în care a fost sau nu a fost respectat dreptul la libertate și la siguranță, prin prisma art.5 a Convenției Europene pentru Drepturile Omului, practica aplicativă în domeniu. Acest institut al procesului penal răspunde de legalitatea aplicării măsurii procesuale de constrângere, în special a celei privative de libertatea persoanei, și nu este numai un concept aflat la baza pornirii procesului sau a urmăririi penale, precum este larg perceput în practica de aplicare în rândurile reprezentanților organelor de drept. Insuficiența studierii acestei probleme este suficient de acut resimțită în practică.

Ne-am propus încadrarea acesteia într-un **standard legal**, în care legislatorul a încercat să o formuleze în redacția codului de procedură penală.

Legislația anului 1961/procedura penală/ nu a cunoscut noțiunea „bănuielii rezonabile”. Legea procesual-penală din anul 2003 a aplicat acest clișeu, „șablon” în textul legii fără o definiție, tratare clară și explicită, ca atare. Prin modificările și completările Codului de procedură penală Legea nr.100 din 26.05.2016, publicate în Monitorul Oficial din 29.07.2016 prin care s-a introdus **definiția bănuielii rezonabile** /art.6 pct.4³ CPP/, legislatorul a încercat să identifice anumite criterii de conturare a acestui institut procesual-penal.

De ce zicem „aproape”, pentru că prin aceste completări prin prisma a practicii și jurisprudenței CtEDO, fără a aduce critici, legislatorul nu a fost suficient de explicit și complet. Prin operarea noțiunii „*observatorului obiectiv*” în calitate de factor decisiv la aprecierea existenței sau inexistenței unei *bănuieli rezonabile*, ajustând într-un fel acest institut procesual-penal la rigorile cerințelor actelor internaționale și a standardelor europene, acest observator este reprezentat de ofițerul de urmărire penală sau procuror, care „îmbracă” în haină penala o anumită faptă infracțională, aplicând procedura penală, omițând faptul că, de multe ori, acești *subieci procesuali* nu întotdeauna corespund criteriului **parțialității**, or aceasta este foarte important și principial în acest domeniu al procedurii penale. Și dacă în practică, la moment în Republica Moldova activează peste aproximativ 600 de ofițeri de urmărire penală în cadrul organelor de urmărire penală a Ministerului Afacerilor Interne, Serviciului Vamal și Centrului Național Anticorupție, peste 600 de procurori și 400-500 de judecători, atunci **calitatea** observatorului obiectiv ar putea fi supusă anumitor critici în funcție de pregătirea profesională a fiecăruia, aplicarea unitară și uniformă a legislației procesual-penale, etc. Actul de justiție nu tolerează, ca exemplu, o interpretare diferită la Briceni, Ocnița într-un fel și la Vulcănești, Taraclia, etc. în alt fel.

Ca punct de reper în studierea acestei probleme avem art.5 pct.1, lit.c și art.3 din Convenția Europeană pentru Drepturile Omului. În versiunea română este stipulată expres noțiunea de „**motive verosimile**” de a se bănuși că a fost săvârșită o infracțiune și „**motive temeinice**” ale necesității de a-l împiedica/pe făptuitor/ să săvârșască o infracțiune sau să fugă după săvârșirea ei [15].

Nu este o noutate că practicienii, cu statut de „**observator obiectiv**”, recurg uneori și la anumite „**acrobații procesuale**”, evitând acest institut procesual-penal. Persoana, adusă în fața reprezentantului organului de drept sau prezentă potrivit citației, este pusă imediat sub acuzare, reținută și dusă în arest, instanța de judecată aplicându-i măsura preventivă privativă de libertate, fără a i se mai atribui calitatea de bănușit propriu-zis, deși acesta este absolut necesar. „**Observatorul obiectiv**” evită atribuirea statutului de bănușit persoanei, deoarece în privința bănușitului el nu poate solicita instanței de judecată aplicarea măsurii preventive sub formă de arest și eliberarea unui mandat de arestare, deși această măsură ar trebui aplicată, ca excepție, în condiții legale atunci când posibilitățile

aplicării unor măsuri preventive mai ușoare au fost epuizate [16].

Nota de argumentare a Ministerului de Justiție pentru modificările din 26.05.2016 în vigoare din 29.07.2016, cu părere de rău, nu conține nici un studiu al bănușelii rezonabile, ea se referă doar la modificarea cadrului legal ce ține de măsura preventivă arestul, în privința bănușitului. De fapt, s-a exclus posibilitatea arestării bănușitului. Această notă nu argumentează în nici un fel formularea **bănușelii rezonabile**, în redacția respectivă pct.4³ al art. 6 CPP, prezumându-se că ea este completă și că acoperă tot spectrul problemelor de drept [17].

Astfel, bănușiala rezonabilă trebuie privită prin prisma unui **standard juridic** de apreciere a faptelor care permit încadrarea unui subiect de drept în calitatea procesuală de bănușit, garantarea și intervenția în anumite drepturi și libertăți. Totodată bănușiala trebuie să se bazeze pe fapte specifice și articulabile, luate împreună cu concluzii raționale confirmate de acte faptice, obținute pe cale legală în cadrul instrumentării procesului penal.

Studiind efectele și limitele bănușelii rezonabile conchidem că acestea variază între:

- Definirea statutului de bănușit (art.63 CPP al R.M.);
- Instituirea măsurilor procesuale de constrângere, cu toate consecințele ce reies din ele;
- Începerea urmăririi penale (art.274 CPP al R.M.);
- Disponerea măsurilor speciale de investigații sau procedeele probatorii.

Cel mai elocvent exemplu, în acest sens, este practica deficientă de motivare a mandatelor de arestare și a prelungirilor termenelor de arest, unde termenii utilizați în hotărârile judecătorești sunt deseori **abstracte**, cu citarea generală a normelor din Codul de Procedură Penală, dar care nu reflectă în detaliu situația individuală a persoanei plasate în detenție. În consecință, aceste situații duc la un arest nejustificat, unde, deși legea procesual-penală prevede o serie de elemente justificative (cum ar fi de exemplu „riscul evadării” sau „interferenței în actul de justiție”), judecătorul și procurorul nu le dezvoltă în hotărârile sale cu referire la circumstanțele individuale, nu le argumentează plauzibil, nu aduc o motivare suficientă a bănușelii rezonabile ori de câte ori se purcede la aceste procedee de intervenție în siguranța și libertatea persoanei, nu se aduc probe privind menținerea bănușelii rezonabile. În viziunea jurisprudenței Curții Europene pentru Drepturile Omului, acest aspect nu conduce la concluzia că legislația este incompatibilă, ci modalitatea de aplicare a legislației ridică semne de întrebare. În orice caz, chiar dacă nu este pusă la îndoială calitatea legii de către Curtea Europeană pentru Drepturile Omului, asigurarea unei coerențe în practici de aplicare a legislației poate fi și trebuie să fie în mai multe situații garantată prin modificarea corpului legislativ. Aici bănușiala rezonabilă trebuie să fie motivată în permanență. Și imperativul respectiv este stipulat inclusiv în Hotărârea Curții Constituționale a Republicii Moldova nr.3 din 23.02.2016 „Privind excepția de

neconstituționalitate a alineatelor (3), (5) și (9) ale art.186 CPP(*termenul arestului preventiv*), (*Sesizarea nr.7.d/20160*)”, Hotărârea nr.1 a CSJ din 15.04 .2013 „Despre aplicarea de către instanțele judecătorești a unor prevederi ale legislației de procedură penală privind arestarea preventivă și arestarea la domiciliu” [18], [19],

În contextual studiului efectuat s-au propus anumite intervenții de *lege ferenda* la determinarea bănuielii rezonabile, prin prisma art.6 pct.4³ CPP în următoarea redacție: „*Bănuiala rezonabilă - suspiciune care rezultă din existența unor fapte și/sau informații bazate pe date reale și articulabile ce rezultă din surse și mijloace procesuale care ar convinge un observator obiectiv și imparțial cu privire la comiterea, tentativa sau pregătirea unei infracțiuni, la existența temeiurilor legale de aplicare și menținere a măsurilor procesuale de constrângere, bazată pe respectarea principiului general al securității raporturilor juridice și protecției*

persoanei împotriva oricăror atingeri arbitrare a drepturilor și libertăților ei” [20].

Scoaterea în relevanță a existenței unor fapte și/sau informații bazate pe date reale și articulabile ce rezultă din surse și mijloace procesuale, care ar convinge un observator obiectiv și imparțial cu privire la comiterea, tentativa sau pregătirea unei infracțiuni, la existența temeiurilor legale de aplicare și menținere a măsurilor procesuale de constrângere, asigurarea reală a securității raporturilor juridice stat-individ și invers, ar contribui efectiv la consolidarea garanțiilor cetățeanului în asigurarea drepturilor sale fundamentale, indiferent de conjunctura politică. Aceasta ar asigura cu adevărat standardele democratice la înfăptuirea justiției, evitarea aplicării dublelor standarde, fapt ce reprezintă un semn distinctiv al unui stat de drept, unde cu adevărat există siguranța cetățeanului contra unor eventuale abuzuri din partea organelor de drept, prin tălmăcirea arbitrară de către reprezentanții acestora a normei legale.

Referințe bibliografice:

1. Dicționarul Explicativ al Limbii Române. Ediția a 2-a.-București, Univers Enciclopedic, 1996, p.217, <https://dexonline.ro/definitie/b%C4%83nuial%C4%83> (vizitat la 22.11.2019).
2. Pântea, A. Accepțiunea bănuielii rezonabile potrivit legislației procesual-penale. În: Revista Națională de Drept, 2016, nr. 3, p. 51-55.
3. Dicționarul Explicativ al Limbii Române.
4. Spânu, I. „Indiciile temeinice” au câștigat bătălia cu „Suspiciunile rezonabile”. În: Cotidianul, din 12 mai 2015.
5. Codul de procedură penală al Republicii Moldova nr.122-XV din 14 martie 2003. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2013, nr. 248–251.
6. Codul contravențional al Republicii Moldova. Publicat: 16.01.2009. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, nr. 3-6, din 31.05.2009.
7. Convenția Europeană a Drepturilor Omului. http://www.echr.coe.int/documents/convention_ron.pdf (vizitat 22.11.2019);
8. *Cauza TERRY vs OHIO contra SUA*/https://en.wikipedia.org/wiki/Terry_v._Ohio (vizitat 22.11.2019);
9. Ciuncan, D. Suspiciunea rezonabilă. <http://dorin.ciuncan.com/> (vizitat 22.11.2019);
10. Mari sisteme de drept contemporan.<http://ro.scribd.com/doc/123867605/Curs-mari-sisteme-de-drept-contemporan-ID#scribd> (vizitat 28.12.15).
11. Legislația României, Legea nr.135/2010 art.493 CPP.
12. Reasonable suspicion, http://en.m.wikipedia.org/wiki/Reasonable_suspicion.(vizitat 22.1.2019).
13. Codul de procedură penală al Republicii Moldova nr.122-XV din 14 martie 2003.Art.63 CPP
14. Bîrsan, C. Suspiciunile rezonabile. <http://www.luju.ro/dezvaluiri/evenimente/lectia-profesorului-birsan-despre-suspiciunile-rezonabile-fostul-judecator-roman-la-cedo-la-seminarul-jurisprudenta-cedo-in-materia-procedurilor-penale-organizat-de-zamfirescu-racoti-partners-in-franceza-se-vorbeste-de-raisons-plausibles-in-engleza-de-rea>(vizitat 22.11.2019).
15. Convenția Europeană a Drepturilor Omului.
16. Pântea, A. Bănuiala rezonabilă: cadrul procesual penal național și jurisprudența Curții Europene pentru Drepturile Omului, <http://www.cnaa.md/thesis/53656/>(vizitat 22.11.2019).
17. Legea Republicii Moldova pentru modificarea și completarea Codului de procedură penală al Republicii Moldova nr.122-XV din 14 martie 2003. În: Monitorul Oficial, nr. 232-244/490, 29.07.2016.
18. Hotărârea Curții Constituționale a Republicii Moldova privind excepția de neconstituționalitate a alineatelor (3), (5), (8) și (9) ale articolului 186 din Codul de procedură penală (termenul arestului preventiv) (Sesizarea nr. 7g/2016). (vizitat 28.12.15).
19. Hotărârea Plenumului CSJ a Republicii Moldova nr. 1 din 15.04.2013 „Despre aplicarea de către instanțele judecătorești a unor prevederi ale legislației de procedură penală privind arestarea preventivă și arestarea la domiciliu”, disponibilă: http://jurisprudenta.csj.md/search_hot_expl.php?id=48.
20. Pântea, A. Bănuiala rezonabilă: cadrul procesual penal național și jurisprudența Curții Europene pentru Drepturile Omului.

EVOLUȚIA ISTORICĂ A INSTITUȚIONALIZĂRII REGIMULUI JURIDIC AL REFUGIAȚILOR POTRIVIT REGLEMENTĂRIILOR INTERNAȚIONALE

TIZU Svetlana,
doctorandă USEM

REZUMAT

Apariția unui sistem juridic internațional care reglementează dreptul la azil a fost formată și consolidată în a doua jumătate a secolului al XX-lea. Pe parcursul acestui secol, țările Europei au fost teatrul evenimentelor teribile care, au produs o încălcare gravă a libertăților, dar și integritatea poporului însuși (două războaie mondiale, Holocaustul etc.).

Prin urmare, în Europa a fost concepută ideea unei legi internaționale privind azilul după cel de-al doilea război mondial. În acest context, va apărea Convenția de la Geneva, care, în plus, a fost inițial limitată la Europa. Completată ulterior prin alte instrumente internaționale, va oferi o definiție internațională a refugiaților, care va conduce treptat la instituirea unui regim juridic al refugiaților. Instituționalizarea reală a dreptului refugiaților, care a avut loc în Europa, va avea rol progresiv în baza dreptului internațional în domeniul azilului și dreptul umanitar.

Cuvinte-cheie: dreptul de azil, refugiat, fenomen social specific, persecuție, recunoaștere, protecție.

HISTORICAL EVOLUTION OF INSTITUTIONALIZATION OF LEGAL REGIME OF REFUGEES UNDER INTERNATIONAL RULES

TIZU Svetlana,
PhD student,
University of European Studies of Moldova

SUMMARY

The emergence of an international legal system regulating the right to asylum was formed and consolidated in the second half of the twentieth century. During this century, the countries of Europe were the scene of terrible events that produced a serious violation of liberties, but also the integrity of the people themselves (two world wars, the Holocaust, etc.).

Therefore, in Europe, the idea of an international asylum law after World War II was conceived. In this context, the Geneva Convention will appear, which, moreover, was initially limited to Europe. Later supplemented by other international instruments, it will provide an international definition of refugees that will gradually lead to the establishment of a refugee legal regime. The real institutionalization of refugee law, which took place in Europe, will take place gradually on the basis of international asylum and humanitarian law.

Key words: the right of asylum, refugee, specific social phenomenon, persecution, recognition, protection.

Azilul și refugiații sunt noțiuni inseparabile, chiar dacă nu au urmat aceleași geneze în evoluțiile lor. Dreptul de azil în temeiul dreptului internațional permite acordarea și reglementarea unor protecții persoanelor care sunt supuse persecuției; și că refugiatul este definit în mod convențional ca orice persoană care, având o frică bine întemeiată de persecuție din cauza rasei, religiei, naționalității, apartenenței la un anumit grup social sau opinii politice, pleacă în afara țării a cărui cetățean este și care nu poate sau, din cauza acestei frici, nu dorește să pretindă protecția acestei țări. Problema „refugiatului” nu se consideră nouă: istoria omenirii e marcată de exodul forțat a populației din timpuri străvechi. Dar problema nu a fost cunoscută ca un „fenomen social specific”, decât la sfârșitul secolului al șaisprezecelea când termenul „refugiat” a apărut pentru prima dată. În 1573, refugiații olandezi care fugeau de represiunea spaniolă au găsit refugiu la coreligiottul lor francez și au fost protejați de regele Franței.

Prin urmare, dreptul la azil se bazează și justifică cererile de recunoaștere a statutului de refugiat. Dreptul de azil a fost impus treptat, prin care refugiații să fie recunoscuți ca atare, deoarece această recunoaștere are efecte asupra lui. Efectele cele mai importante vor fi,

fără îndoială, din statul gazdă. Toate aceste elemente arată că aceste două noțiuni au apoi o anumită interconexiune pe care am încercat, de altfel, să o prezentăm în cadrul analizei noastre. Această interconectare se consideră deosebit de interesantă din punct de vedere juridic. De aceea, am ales să ne concentrăm analiza asupra *reciprocității relațiilor juridice între azil și refugiați în dreptul internațional*.

Astfel, am văzut că elaborarea și consacrarea progresivă a unui drept internațional de azil, în special din cel de-al doilea război mondial, a precipitat stabilirea statutului legal al refugiatului cu definiția internațională a adusului refugiat prin Convenția de la Geneva privind statutul refugiaților. Această convenție va ocupa, de asemenea, un loc central pentru refugiat și va constitui temelia legii internaționale privind azilul.

Ancorarea progresivă a regulilor care reglementează azilul refugiatului va constitui protecția internațională a refugiatului, în special, determinarea statutului acestuia. Prin urmare, vorbim despre recunoașterea oficială a refugiatului în reglementările internaționale. Acest subiect fiind extrem de important, implică criterii de eligibilitate predefinite, dar respectă și anumite principii imuabile.

În dreptul internațional, termenul de „refugiați” se

referă la oricine solicită protecție în afara granițelor lor, din momentul când au părăsit țara de origine. Cu toate acestea, pentru a beneficia de statutul de refugiat, e necesar ca anumite condiții să fie îndeplinite în prealabil. Și aici trebuie remarcat faptul că refugiații trebuie diferențiați de diferite concepte relativ apropiate. E vorba de cazul persoanelor strămutate în interiorul țării de origine, chiar și victime ale persecuției, care rămân în granițele țării lor, adică persoanele strămutate intern.

Există, de asemenea, apatrizi, care sunt persoane pe care niciun stat nu le consideră a fi cetățenii lor. Cazurile de apatridie sunt gestionate de către Înalțul Comisariat al Națiunilor Unite și sunt reglementate la nivel internațional de către cele două convenții: Convenția din 1954 privind statutul apatrizilor și Convenția din 1961 privind reducerea cazurilor de apatridie. Aceste cazuri sunt diferențiate de refugiați.

Astfel, problemele de azil și refugiați sunt legate în mod intrinsec și au legături foarte puternice unele cu altele. Trebuie remarcat totuși că în cazul conceptului de azil se cere o clarificare. Deși discutăm adesea despre dreptul la azil fără a intra prea mult în esența problemei, interpretarea acestuia se referă la *valoarea juridică a dreptului la azil*.

Se știe că, în baza conceptului de azil, se fondează statutul de refugiat, care constituie o bază legală adevărată, pe care poate conta refugiatul în scopul de a scăpa de persecuție în țara de origine. Prin urmare, se cere să analizăm relațiile dintre azil și refugiați.

Într-adevăr, refugiații și azilul mențin rapoarte de interconectare, deoarece noțiunea de azil, a apărut și a fost construită pe parcursul a mai multor secole și care a fondat definiția internațională a refugiaților (termenul apărând relativ recent în dreptul internațional). În timp ce aceste două noțiuni au urmat diferite căi în dezvoltarea lor, astăzi se completează reciproc [6, p.105].

Azilu-iun drept al refugiatului pe care îl invocă atunci când el apare la granițele țării-gazdă de la care se solicită azilul. Acest drept urmează să fie recunoscut oficial persoanei solicitante, care va trebui să beneficieze de toate drepturile și beneficiile atașate statutului său.

Azilul poate fi definit ca protecția acordată unui individ sau unui grup de indivizi într-un anumit loc. Noțiunea de azil e constantă în istoria Europei.

Primul pas se consideră cel al antichității. Azilul avea apoi o natură esențială religioasă și se limita la anumite locuri bine definite. Cu toate acestea, pentru a nu lăsa cele mai grave infracțiuni nepedepsite sau pentru a păstra relațiile cu alte orașe, aceasta a fost uneori refuzată și a stat la originea primelor tratate de extrădare.

A doua etapă-i azilul creștin, formalizat și codificat la Consiliul de la Orleans în 511. Acest azil esențial religios se exercită, sub numele de imunitate, numai în locuri de azil dedicate divinului (biserici și catedrale). Mai întâi, într-un număr limitat, acesta crește treptat de cei care pretind că sunt, de obicei, urmăriți penal pentru infracțiuni sau infracțiuni de drept comun. Cu toate acestea, azilul nu trebuie considerat ca un drept de natură divină și nu va înceta să fie obiectul unor limitări, la

inițiativa autorităților temporale/regi și domnitori sau inițiative religioase. În secolul al XIII-lea, decretele emise de Innocent al III-lea și Grigorie al IX-lea au exclus din azil multe categorii de oameni, inclusiv evrei și eretici. Numărul acestor excepții e în continuă creștere, în special cei vinovați de omucidere, iar în Franța, ordonanța de Villers-Cotterets din 1539, înlătură azilul civil și-l va subordona acordului judecătorului în materie penală. În anul 1539 are loc finalizarea dezmembrării instituției azilului în forma sa inițială. Referirea la principiul azilului, însă, dispăre definitiv numai din Codul de drept canonic în 1983.

A treia etapă e azilul statelor, ce ține de evoluția noțiunii de suveranitate, diviziunea progresivă a lumii în state, secularizarea și dezvoltarea ideilor democratice. Din Evul Mediu timpuriu, un azil a apărut ca un fapt al prințului, sub forma unui decret discreționar. Face parte dintr-o abordare a politicii externe, al cărui scop este protejarea aliaților. Nu se mai află într-un loc sacru în propria țară, ci în autoritățile civile și politice ale unui stat străin, care caută protecție. Motivele pentru acordarea azilului divin politice și religioase, în timp ce până atunci a fost o chestiune de a scăpa de urmărirea penale obișnuite, în general, infracțiunile politice fiind îndepărtate de imunitatea oferită de Biserică. Azilul rezultat din această evoluție are două forme principale: azilul diplomatic care asigură persoanei care se refugiază în incintele diplomatice ale unui stat străin imunitatea împotriva urmărilor penale provenite de la un stat și azilul teritorial care se referă la protecția pe care o poate avea un străin pe teritoriul statului de primire.

Dacă dreptul de azil monarhic a fost dezvoltat în Franța începând cu secolul al XVIII-lea, prima proclamație a dreptului constituțional de azil este cea a articolului 120 din Constituția din 1793, care prevede că poporul francez acordă azil străinilor exilați din țara lor pentru cauza libertății și refuză să slujească tiranii [2, p. 34].

Această constituție nu va fi niciodată aplicată, ci inclusă în preambulul Constituției din 27 octombrie 1946, la care se referă preambulul Constituției din 1958.

În urma revoluției franceze, Franța devine un teren de primire pentru "refugiații străini". Acestea sunt răspândite în întreaga țară și asistate de stat. Prima lege referitoare la ele se consideră cea din 21 aprilie 1832, care prevede o diferență de abordare între cei care au dreptul să fie salvați ca refugiați și cei care sunt migranți.

O analiză a dreptului la azil și a refugiaților prezintă interese de diferite tipuri. În primul rând, astăzi, dreptul la azil se confruntă cu o problemă spinoasă a cunoașterii acestui drept. De la procesul de recunoaștere a statutului de refugiat până la drepturile și prerogativele acordate refugiaților, acest lucru adesea-i necunoscut publicului.

Mai mult decât atât, la nivel practic, există o întrepătrundere de principiu și norme dintre refugiat propriu zis, azil și dreptul umanitar internațional, care rezultă din conflictele neîncetate în țările subdezvoltate. Trebuie remarcat faptul că la baza cauzelor care conduc la solicitări de azil și care necesită proceduri de azil pentru refugiați sunt în mod inevitabil legate de nevoile umanitare. Azilul este consecința conflictului care duce la persecuție pe scară largă cu mișcări semnificative ale

populației care fuge de amenințările la libertatea și chiar viața lor

Și, în sfârșit, din punct de vedere strict juridic azilul e regimul juridic aplicabil refugiaților, iar prin solicitare acestui drept de către refugiați se ajunge la procedura de aplicare a azilului. Pentru aceasta, definiția din Convenția de la Geneva din 1951 va fi axa acestui regim juridic, și, astfel, noțiunea de „*persecuție*“ pare extrem de importantă pentru recunoașterea statutului de refugiat [1].

Prin urmare, acest statut juridic al refugiatului este prevăzut, definit și reglementat de Convenția de la Geneva din 1951. În plus, trebuie remarcat că, deși legăturile dintre azil și refugiați în dreptul internațional sunt evidente, analiza ar putea ridica o serie de dificultăți. În primul rând, având în vedere progresele înregistrate de azil care s-a construit mai multe secole, și a trecut prin diferite etape, în timp ce noțiunea de refugiat a fost recunoscută de dreptul internațional și nu a experimentat încă un secol de viață. Din acest punct de vedere vom încerca un studiu cronologic, pentru a vedea evoluția relevantă a noțiunii. Astfel, în antichitate, a existat azilul în cetățile grecești și în Roma antică. În Roma antică azilul s-a manifestat prin construirea de noi orașe. În Evul Mediu va apărea consolidarea unui drept de azil religios: care era azilul creștin. Prin urmare, dreptul antic al azilului a fost creștinizat la sfârșitul secolului al IV-lea.

Creștinismul a fost apoi singura religie tolerată în Imperiul Roman (edictul din Tesalonic în 381). Mai mult, acest drept a fost formalizat în special de Constituția din 21 noiembrie 419 și va fi garantat prin legea canonului prin Codul Teodosian. Legea prevede apoi că orice persoană este permisă să se refugieze în bisericile creștine, dacă el încearcă să scape de orice procuror, indiferent dacă acesta este un individ sau un agent al statului. Azilul creștin va fi reafirmat în mod regulat în special de către Consiliul de la Toledo din 638. Cu toate acestea, acest azil religios, treptat, va fi supus multor restricții: infractorii sau persoane suspectate de autorități vor fi excluse de la azil.

În timpul domniei lui Charlemagne, s-a adus multă rigoare azilului creștin. Acesta consideră că persoanele condamnate pentru orice infracțiune nu pot beneficia de dreptul la azil: numai persoanele nevinovate și persoanele care așteaptă procesul pot să se refugieze legal într-o biserică. Apoi, apariția treptată a statelor în sensul modern, care își exercită suveranitatea asupra unui teritoriu definit, explica declinul azilului religios. Din azilele care funcționau în Evul Mediu nu va mai rămâne nimic la începutul secolului al XVII-lea. Într-adevăr, din acest secol, dreptul la azil va fi un subiect tratat de juriștii nereligioși. În acest sens, este necesar să se arate importanța Ordonanței de la Villers-Cotterêts (articolul 166) din 10 august 1539 sub François Ier. În timp ce el a fost văzut de antici și medievali drept divin și, prin urmare, inviolabil, azilul religios apărea în secolul al XVII-lea, ca o concesie revocabilă a puterii civile. Azilul nu va mai fi o enclavă limitată pe un anumit teritoriu, fiind un loc de refugiu, ci și teritoriul național însuși. Astfel s-a conturat noțiunea modernă de azil teritorial.

Un alt aspect important ține de instituționalizarea regimului juridic al refugiaților. Privită din punct de vedere evolutiv, instituționalizarea nu s-a întâmplat într-o zi. În Franța, de exemplu, instituționalizarea nu apare în texte pentru o lungă perioadă de timp. Prima formulare se regăsește în Legea drepturilor omului și cetățeanului din 1789, ca apoi patru ani mai târziu, articolul 120 din Constituția Montagnard din 24 iunie 1793 să indice faptul că „*poporul francez acordă azil străinilor exilați din patria lor pentru cauza libertății*”.

Cu toate acestea, în cursul secolului al XX-lea, vor fi introduse treptat diferite instrumente juridice noi. În 1921 va fi creat primul Înalt Comisar pentru Refugiați, sub auspiciile norvegianului Fridtjof Nansen. Astfel, poliția i-a ajutat pe refugiații ruși și armeni. Sub conducerea lui Nansen, la 5 iulie 1922 va fi semnat prima convenție internațională de la Geneva de stabilire a unui card de identitate pentru persoanele strămutate, acesta va purta numele de „*pașaport Nansen*”, care va fi recunoscut de 54 de țări. Acest lucru a contribuit în mare măsură la schimbarea dreptului de azil la dreptul refugiaților.

Cu toate acestea, azilul conceput ca o lege pentru refugiați va exista în formula pusă de Nansen în 1922 până după al doilea război mondial. După încheierea războiului, vor apărea alte două instrumente juridice de mare importanță: DUDO din 1948 și Convenția de la Geneva privind statutul refugiaților din 1951.

Oficiul Înaltului Comisariat al Națiunilor Unite pentru Refugiați este un organism responsabil cu asigurarea protecției juridice a persoanelor strămutate pentru a le acorda asistență materială, oferindu-le adăpost, hrană și asistență medicală.

Înaltul Comisar ONU pentru Refugiați a fost înființat în 1952 prin rezoluția Adunării Generale a Organizației Națiunilor Unite, înlocuind agenția internațională responsabilă pentru refugiați, creată de Carta Națiunilor Unite în 1945 [7, p. 34].

Biroul Înaltului Comisariat al Națiunilor Unite pentru Refugiați oferă protecție și asistență materială refugiaților din motive sociale, umanitare și politice. Acesta are un mandat global, care acoperă toți refugiații, cu excepția celor care beneficiază de asistență din partea agențiilor Organizației Națiunilor Unite și a populațiilor strămutate intern în timpul războiului civil.

Biroul Înaltului Comisariat al Națiunilor Unite pentru Refugiați e condus de un Înalt Comisar ales de Adunarea Generală a Națiunilor Unite, căreia îi raportează.

Acesta-i asistat de un comitet executiv compus din reprezentanți ai 46 de state. Sediul Înaltului Comisariat al Națiunilor Unite pentru Refugiați din cadrul Organizației Națiunilor Unite este la Geneva, Elveția. Organizația e finanțată din contribuții voluntare, în special din partea națiunilor industrializate. Oficiul Înaltului Comisariat al Națiunilor Unite pentru Refugiați a fost decorat de două ori pentru munca sa cu Premiul Nobel pentru Pace, acordat organizației în 1954 și apoi în 1981.

În 1945, organizația internațională pentru refugiați a fost creată, în primul rând, pentru a rezolva problemele ridicate de milioanele de persoane strămutate în Europa

din cauza celui de-al doilea război mondial. Confruntat cu decolonizarea și conflictele din secolul al XX-lea, Oficiul Înaltului Comisar al Națiunilor Unite pentru Refugiați și-a extins acțiunea sa asupra întregii lumi, pentru că dimensiunea catastrofală a celor două războaie mondiale a tras semnalul de alarmă în ceea ce privește pierderea „umanității” nu doar în context militar, ci și în contextul politicilor și doctrinelor dintre state. Doctrinile politice și religioase discriminatorii și populiste constituie un pericol global la adresa umanității, libertății și valorilor omului ca ființă.

În conformitate cu articolele 13 și 14 din Declarația Universală a Drepturilor Omului se declară clar libertatea de mișcare, libertatea de a căuta refugiu în altă țară și dreptul de a căuta refugiu din cauza persecuției. Cu toate acestea, trebuie remarcat caracterul neobligatoriu al acestui text. Într-adevăr, această Declarație din 10 decembrie 1948 nu are o forță juridică obligatorie, deoarece are valoarea unei simple recomandări adoptate de Națiunile Unite, reprezentând „un ideal comun care trebuie atins de toate popoarele și națiunile”. Însă acest lucru nu va afecta importanța sa istorică, politică și chiar juridică, deoarece astăzi aceste recomandări stau la baza diverselor principii recunoscute în dreptul intern al nenumăratelor țări și chiar în dreptul internațional.

Pe de altă parte, legea privind refugiații este în prezent guvernată în mare măsură de Convenția de la Geneva privind statutul refugiaților din 28 iulie 1951. Această convenție constituie fundamentul dreptului internațional al refugiaților. Tratatul a intrat în vigoare în 1954, la trei ani de la adoptarea sa, apoi în 1967 se va elimina limitarea în timp sau spațiu a deplasării refugiaților. În urma unor modificări efectuate la 1 iulie 2006, 146 de state aveau ratificate articolul 43 din Convenție.

De-a lungul acestor linii de evoluție a istoriei instituționalizării azilului și a statutului juridic al refugiaților, ar trebui, de asemenea, remarcat crearea Înaltului Comisar al Națiunilor Unite pentru Refugiați (UNHCR), la 14 decembrie 1950, cu sediul la Geneva, cu un mandat ONU, care are ca scop să verifice punerea în aplicare a acordurilor internaționale legate de refugiați și să găsească o soluție durabilă a problemelor refugiaților. UNHCR a fost creată pentru a înlocui Organizația Internațională pentru Refugiați (OIR), care a fost înființată în 1947 pentru a găzdui refugiații din blocul estic, dar care s-a confruntat cu tensiuni internaționale și cu un eșec în privința asumării responsabilității a milioane de oameni strămutați din cauza celui de-al doilea război mondial. Astăzi, UNHCR a devenit o necesitate pentru refugiați atât prin intervenția sa în procesul de recunoaștere, cât și prin misiunea de protecție a acestora.

Astfel, toate aceste detalii arată că dreptul la azil a fost determinat și condiționat de evenimentele și consecințele majore ale celor două războaie mondiale, ca treptat să ajungă astăzi la statutul juridic al refugiatului așa cum este el în prezent.

Dar în ceea ce privește dreptul comparativ, putem spune că etapa importantă a constituirii procedurii de azil (care conduce la recunoașterea oficială a

refugiatului) poate să difere de la o țară la alta, atât în structurile instituționale relevante, cât și în reguli. Cu privire la prerogativele refugiaților, acest lucru-i justificat de faptul că părți majore ale regimului juridic al refugiaților stau sub legea națională a statelor atât în domeniile legislației, cât și în cele de reglementare. De asemenea, trebuie subliniat faptul că în cadrul juridic internațional se desprind în mod esențial două faze: recunoașterea statutului de refugiat persoanelor care îndeplinesc condițiile prestabilite, inclusiv cele stabilite de către Convenția de la Geneva, precum și protecția acordată refugiaților recunoscuți, protecție ce îi va conferi anumite drepturi în țara gazdă. Prin urmare, vorbim de *recunoaștere și protecție* [8].

Aceste delimitări sunt importante, deoarece pot rezuma chintesența statutului care a fost definit și acordat refugiatului. *Recunoașterea* trebuie să respecte o procedură clară și prestabilă, care poate conține, de asemenea, o parte din dreptul intern. În ceea ce privește *protecția*, trebuie amintit că, în primul rând, refugiații au fugit din cauza *persecuției*, împotriva căreia țara lor de origine nu a putut oferi *protecție* [2, p. 34].

În virtutea faptelor, nu vorbim doar de o examinare a descrierii regimului juridic care caracterizează refugiații. Într-adevăr, trebuie remarcat faptul că, în ultimii ani, dreptul la azil și statutul refugiaților au fost în mod special erodate și sunt acum în situația de a fi contestate. În timp ce oamenii continuă să fugă de la amenințări la viața și libertatea lor, guvernele se confruntă cu situații dificile și, din diverse motive, ezită să-și asume obligațiile umanitare cu nevoile interne și realitățile politice.

Lucrul respectiv e valabil, în special, în țările dezvoltate, care au venit la juxtapunerea problemelor recurente ale imigrației ilegale cu problemele legate de refugiați, astfel încât refugiații, în ciuda statutului lor legal, sunt acum greu de distins de migranți obișnuiți. Astfel, azilul este din ce în ce mai provocant din punct de vedere al justificării doctrinare.

Creșterea pericolului terorismului au determinat statele și-și întărescă puternic frontierele, consolidându-și politicile antimigraționiste pentru toți străinii, inclusiv pentru refugiați, inclusive și problema emigrării ilegale. Respectiva confuzie determină ca azilul și refugiații să fie delimitați de migranți.

Drepturile refugiaților și a migranților nu au menținut întotdeauna relațiile înrudite și avansate pe care le au astăzi. Într-adevăr, așa cum ilustrează evoluția istoriei azilului descrisă mai sus, dreptul la azil nu corespunde întotdeauna cu dreptul de refugiat.

Chiar dacă dreptul de azil a existat de-a lungul secolelor, întrebarea introducerii sale în cadrul juridic internațional va fi ridicată doar în jumătatea secolului al XX-lea. Această necesitate va fi, fără îndoială, justificată de evenimente majore care au condus la deplasarea masivă a populațiilor, la masacre, precum și la o amenințare permanentă la adresa libertăților fundamentale ale indivizilor. În asemenea cazuri, datoria guvernelor de a-și proteja cetățenii nu mai e respectată. Drept urmare, acești cetățeni se confruntă cu încălcări ale drepturilor și libertăților lor și pot cere altor țări să-i protejeze. Baza acestui demers o constituie

legea internațională privind azilul.

Cu toate acestea, chiar dacă la nivel internațional UDHR din 1948 afirmă în articolele 13 și 14, că „*în fața persecuției, fiecare are dreptul de a solicita azil și de a beneficia de azil în alte țări*”, trei ani mai târziu în 1951, Convenția de la Geneva, privind refugiații, va constitui

referința în domeniul dreptului internațional în materie de azil, cu definiția internațională acordată refugiatului și va conferi o dimensiune internațională a regimului juridic al refugiatului, care va beneficia de un statut juridic real.

Referințe bibliografice:

1. Convenția de la Geneva din 28 iulie 1951 privind statutul refugiaților și protocolul său suplimentar. <https://www.unhcr.org/ro/194-conventia-privind-statutul-refugiatilor.html> (accesat la 16.10.2019)
2. Deng, F., *Les réfugiés de l'intérieur*, nouveaux horizons, Genève, 1993, p. 34.
3. Drăgoi, V., Radu M., Integrarea refugiaților în societatea românească – ghid adresat funcționarilor publici, Editura Ministerului Administrației și Internelor, 2005.
4. Dreger, C., Marcellino, M., „A macroeconomic model for the Euro economy”, *Journal of Policy Modeling*, 29(1), 2007 *Economic Review*, 75, 2, p. 173-178.
5. Eicher, T. T. S. (1996), Interaction Between Endogenous Human Capital and Technological Change, *The Review of Economic Studies*, vol.63, no.1/Jan.1996, p.127-144
6. Gould, Carol C., *Globalizing Democracy and Human Rights*, Cambridge Univ. Press, Cambridge, 2004.
7. ONU, « Recueil des traités », n°14641, p. 34
8. Survey on policy and practice related to refugee integration commissioned by European Refugee Fund Community Actions 2001/2 and conducted By Department of Planning, Oxford Brooks University, December 2002
9. Massey, Douglas, Arango, Joaquin, Hugo, Graeme, Kouaouci, Ali, Pellegrino, Adela Taylor, Edward J. (1993). An evaluation of international migration theory: The North American Case. *Population and Development Review*. Vol. 20, 699 – 751

CZU 341.4

UNELE CONSIDERAȚII PRIVIND RECRUTAREA COPIILOR-COMBATANȚI

ZAHARIA Virginia,

doctor în drept, conferențiar universitar,
Universitatea Cooperatist - Comercială din Moldova

REZUMAT

Crimele de război constituie o categorie importantă de fapte penale prin care se încalcă în mod grav regulile stabilite prin tratatele internaționale sau cu caracter cutumiar, referitoare la modul de desfășurare a conflictului armat și la protecția anumitor categorii de persoane și de bunuri în cadrul acestuia. Termenul crimă de război este o expresie care desemnează încălcarea normelor de purtare a războiului de către orice persoană sau persoane, militare sau civile.

Crimele de război sunt condamnabile în temeiuri morale, etice sau religioase, întrucât ele constituie încălcări ale normelor legale, având drept rezultat lezarea celor nevinovați și neprotejați, duc la degradarea scopurilor și principiilor beligeranților, sunt cauză a slăbirii disciplinei propriilor forțe militare, afectează relațiile cu alte state și pot cauza represalii din partea oponentilor.

Cuvinte-cheie: recrutare, copil-combatant, crimă de război, umanitate, principiu, concept, crimă internațională, Convențiile de la Geneva, conflict armat.

SOME CONSIDERATIONS CONCERNING THE RECRUITMENT OF CHILDREN-COMBATANTS

ZAHARIA Virginia,

PhD in Law, associate professor,
Trade Co-operative University of Moldova

SUMMARY

The war crimes constitute an important category of criminal acts which seriously violate the rules laid down by international treaties or of customary law relating to the conduct of armed conflict and the protection of certain categories of persons and goods within the framework of the latter. The term war crime is an expression that denotes the violation of the norms of war behavior by any person or persons, military or civilian.

War crimes are never justified on the grounds of moral, ethical, or religious purposes, as it constitutes a violation of the law, with the result that the damage to the innocent and unprotected, leading to the degradation of the purposes and principles of the belligerents, are the cause of the weakening of the discipline of their forces, affects your

relations with other countries and can cause retaliation on the part of opponents.

Key words: recruitment, child-combatant, war crime, humanity, principle, concept, international crime, Geneva Conventions, armed conflict.

Crimele de război și crimele contra umanității, denumite generic crime internaționale, datorită gradului sporit de pericol pentru existența statelor și a populațiilor, au fost scoase în afara legii și, pentru a împiedica și descuraja comiterea lor, a fost creată o ramură juridică nouă – Dreptul internațional penal.

Crimele de război constituie o categorie importantă de fapte penale prin care se încalcă în mod grav regulile stabilite prin tratatele internaționale sau cu caracter cutumiar, referitoare la modul de desfășurare a conflictului armat și la protecția anumitor categorii de persoane și de bunuri în cadrul acestuia [2, p. 102].

Termenul *crimă de război* este o expresie care desemnează încălcarea normelor de purtare a războiului de către orice persoană sau persoane, militare sau civile.

Principiile și normele de drept internațional, referitoare la conducerea ostilităților, la mijloacele și metodele de luptă, la care se recurge în conflictul armat, inclusiv la limitele în care acestea pot fi folosite, ca și cele privind protecția, în condițiile speciale ale acțiunilor de luptă, a anumitor categorii de persoane și bunuri, se aplică în mod egal și nediferențiat tuturor părților implicate în conflict, menirea acestor reguli fiind de a limita efectele distrugătoare ale confruntărilor militare și de a împiedica producerea de distrugerii inutile, de a umaniza recurgerea la forța armelor și de a determina pe combatanți de a se abține de la exces, dincolo de orice rațiune și justificare.

Crimele de război sunt condamnabile în temeiuri morale, etice sau religioase, întrucât ele constituie încălcări ale normelor legale, având drept rezultat lezarea celor nevinovați și neprotejați, duc la degradarea scopurilor și principiilor beligeranților, sunt cauză a slăbirii disciplinei propriilor forțe militare, afectează relațiile cu alte state și pot cauza represalii din partea oponentilor [1, p. 16].

La sfârșitul Primului Război Mondial conceptele de crimă internațională, criminali de război și răspunderea penală internațională erau deja conturate în dreptul internațional. Pe baza acestora au fost formulate acuzațiile împotriva unor persoane prin Tratatul de la Versailles și au fost pedepsiți principalii criminali de război după al Doilea Război Mondial.

În acest sens, termenul de *crimă de război* este o expresie care desemnează încălcarea normelor de purtare a războiului de către orice persoană sau persoane militare sau civile [2, p.103].

Sfera crimelor de război a fost extinsă considerabil prin Convențiile I, II, III, IV de la Geneva din 1949 [3], [4], [5], [6] și prin Protocoalele adiționale I și II la aceste Convenții din 1977 [8], [9].

În Convenții se specifică că în conflictele armate sunt interzise oricând și oriunde: luarea de ostatici, execuțiile fără judecată, tortura și orice tratament crud și dezonorant. De asemenea, convențiile prevăd în mod categoric obligația statelor de a urmări și de a pedepsi persoanele care se fac vinovate de comiterea crimelor de

război.

Pornind de la principiile general recunoscute în materie, de incriminare și jurisdicție în privința crimelor de război, Convențiile de la Geneva au stabilit obligația statelor de a adopta legislația necesară pentru pedepsirea infracțiunilor grave pe care le prevăd, de a căuta persoanele vinovate și de a le deferi tribunalelor sale, indiferent de naționalitate, potrivit principiului represiunii universale [1, p.16].

Protocolul adițional (I) la Convențiile de la Geneva din 12 august 1949, privind protecția victimelor conflictelor armate internaționale din 08 iunie 1977 [8], stabilește următoarele fapte ca fiind infracțiuni grave:

- îndreptarea atacurilor împotriva populației civile;
- lansarea de atacuri nediscriminatorii, afectând populația civilă sau bunurile sale;
- atacarea instalațiilor ce conțin forțe periculoase (baraje, hidrocentrale, centrale electrice nucleare, etc.);
- atacarea localităților neapărate și a zonelor demilitarizate;
- atacarea unei persoane scoase din luptă;
- folosirea cu perfidie a emblemelor și semnelor Crucii Roșii [1, p.17].

Semnificativ este și faptul că Protocolul I din 1977 de la Geneva incriminează practicile de apartheid [1, p.17]

Scopul Protocolului adițional (I) la Convențiile de la Geneva din 12 august 1949 privind protecția victimelor conflictelor armate internaționale din 08 iunie 1977 [8] nu este de a înlocui sistemul represiv al Convențiilor din 1949, ci de a-l dezvolta și consolida. Protocolul proclamă ca infracțiuni grave acțiunile definite ca atare de Convențiile de la Geneva, la care adaugă noi infracțiuni grave, extinzându-le la noi categorii de persoane și bunuri.

Protocolul I de la Geneva din 1977, deși nu reprezintă un maximum dorit, constituie un compromis satisfăcător, crimele de război ocupând un loc distinct în dreptul internațional umanitar [1, p.17].

Datorită gradului de pericol ridicat pe care îl reprezintă, crimele de război și crimele contra umanității au fost declarate imprescriptibile. Aceasta presupune că făptuitorii lor pot fi urmăriți și judecați oricând, indiferent de timpul trecut de la comiterea acestora.

Principiul imprescriptibilității acestor crime a fost consacrat într-o serie de instrumente postbelice, printre care și Convenția ONU asupra imprescriptibilității crimelor de război și crimelor contra umanității [1, p.18].

Desigur, lista încălcărilor principiilor și normelor convenționale și a interdicțiilor exprese privind utilizarea unor anumite arme care sunt considerate crime internaționale rămâne deschisă și ea va fi, fără îndoială, tot mai completă în anii ce vin, fie pe calea incriminării directe în baza unor convenții internaționale, fie prin convenirea unor dispoziții ca să oblige statele să includă în legislația lor națională

incriminarea faptelor interzise prin convenții internaționale.

Un exemplu elocvent în acest sens servește Convenția privind munițiile cu fragmentare, deschisă spre semnare la Oslo la 03 decembrie 2008, care interzice utilizarea munițiilor care se împrăștie sau eliberează submuniții explozive, fiecare cântărind mai puțin decât 20 kg și include acele submuniții explozive [2, p.112].

În concluzie, putem menționa că crimele de război constituie o categorie importantă de fapte penale, prin care se încalcă, în mod grav, regulile stabilite prin tratatele internaționale sau cu caracter cutumiar, referitoare la modul de desfășurare a conflictului armat și la protecția anumitor categorii de persoane și bunuri în cadrul acestuia [2, p.112].

Crimele de război sunt condamnabile pe temeiuri morale, etice sau religioase, întrucât ele constituie încălcări ale normelor legale, au drept rezultat lezarea celor nevinovați și neprotejați, conduc la degradarea scopurilor și principiilor beligeranților, sunt cauze a slăbirii disciplinei propriilor forțe militare, afectează relațiile cu alte state și pot cauza represalii din partea oponentilor [2, p.112].

În termenii teoriei, apariția normelor ce au încriminat utilizarea copiilor în cadrul conflictelor armate a fost generată în contextul istoric, social și juridic al anilor postbelici – *ocasiolegis* – ca reacție a comunității internaționale față de pierderile în rândurile copiilor și menirea normei, scopurile urmărite de aceasta – *ratiolegis* – au fost de a preîntâmpina și combate practicile de implicare a copiilor în conflictele armate atât în plan național, precum și la eșalon mondial, în conformitate cu obligațiile asumate de state prin semnarea Convenției cu privire la drepturile copilului [10, p. 37].

Normele juridice în materia copiilor implicați în ostilități au cunoscut o evoluție graduală, la momentul de față ajungându-se la crearea restricțiilor și sancțiunilor mult mai riguroase. Suplimentar convențiilor internaționale, statele au subscris principiilor și angajamentelor internaționale.

Deși nu dețin elementul de constrângere, aceste principii, odată fiind adoptate, indică voința și un angajament asumat de state cu scopul de a proteja mai bine copiii și de a adera la norme mai severe în materie de protecție [12, p. 153].

Cu toate acestea, astăzi statele dau dovadă de reticență în implementarea standardelor internaționale în materie. Așa, în anul 1994, Salvadorul, care era parte atât la Convenția ONU cu privire la drepturile copilului, 1989 [7], precum și la Protocolul Adițional II, a stabilit vârsta minimă pentru recrutare de 18 ani, însă rapoartele martorilor din teritoriu arătau că copiii erau atrași de forțele armate de la vârsta de 14 ani. Uneori o energie disproporționată este pierdută pentru stabilirea resurselor, lăsând astfel mai puține resurse pentru implementarea lor.

Pornind de la această experiență, fostul Secretar General al Amnesty International, membrul Suediei în Comitetul pentru drepturile copilului a insistat asupra creării procedurii ce institua ”răspunsurile urgente”,

care apar ca măsură excepțională utilizată de Comitet în situațiile serioase și urgente, care presupun riscuri a încălcărilor grave a prevederilor normative, în special, în cadrul conflictelor armate. În asemenea situații, Comitetul adresează Guvernului în cauză o scrisoare prin care aduce la cunoștință informația de care dispune cu referire la articolele relevante din Convenție și solicită un răspuns. Răspunsul trebuie privit ca o parte a dialogului dintre un stat parte la convenție și Comitetul. Asemenea măsuri intermediare sunt necesare, în special, deoarece în baza rapoartelor inițiale, statele au obligația de a raporta doar fiecare cinci ani [11, p. 826].

Întru a exclude în perspectivă, asemenea atitudini periculoase, Statutul de la Roma al Curții Penale Internaționale din 17.07.1998, fiind adoptat cu scopul creării unei instanțe internaționale competente și permanente, menite să judece indivizii care au comis cele mai odioase crime împotriva umanității, a recunoscut natura criminală și inumană a recrutării și utilizării copiilor în război [12, p. 17].

Elementul de noutate, care-i adus prin Statut, este extinderea sferei noțiunii de criminal de război și asupra persoanelor civile, chiar dacă acestea nu participă la acțiuni militare. Această extindere rezultă din incriminarea deportărilor pentru munci forțate sau în alte scopuri, care pot fi săvârșite, mai ales de persoanele investite cu aceste competențe de către autoritățile publice statale [2, p.104].

Potrivit articolului 8 din Statut, intitulat ”Crime de război”, sunt pasibile de răspundere:

În temeiul alin. 2 lit. a) p. (XXVI) fapta de a proceda la recrutarea și înrolarea copiilor de vârstă mai mică de 15 ani în forțele armate naționale sau de a-i face să participe activ la ostilități;

În temeiul alin. 2 lit. e) p. (VII) fapta de a proceda la recrutarea și înrolarea copiilor în vârstă mai mică de 15 ani în forțele armate sau în grupări armate ori de a-i face să participe activ la ostilități.

Prima învinuire pronunțată de Curte a fost cea a lui Tomas Lubanga pentru recrutarea și utilizarea copiilor în Republica Democrată Congo. Acest caz a fost ales pentru realizarea urmărilor cu scopul de a semnaliza dezaprobarea comunității internaționale a unei asemenea crime și de a recunoaște această crimă ca cea mai gravă ce poate fi săvârșită în perioada unui conflict armat. Această sancțiune legală a avut un efect important [12, p. 17].

Cu referire la cadrul juridic al statului nostru pe marginea subiectului tratat, menționăm că articolul 137 litera f) din Codul penal al Republicii Moldova, 2002 intitulat ”Infraacțiuni de război contra persoanelor” prevede răspunderea pentru: ”recrutarea și încorporarea copiilor care nu au împlinit vârsta de 18 ani în forțele armate naționale, precum și determinarea acestora, prin orice mijloace, să participe activ la operațiuni militare”.

Iar articolul 206 ”Traficul de copii” prevede răspunderea penală pentru: ”(1) Recrutarea, transportarea, transferul, adăpostirea sau primirea unui copil, precum și darea sau primirea unor plăți ori beneficii pentru obținerea consimțământului unei persoane care deține controlul asupra copilului, în

scopul: ...d) folosirii în conflicte armate”.

În așa mod, legiuitorul nostru a încriminat toate formele de implicare a copiilor în ostilități, asigurând în

același mod respectarea angajamentelor asumate în baza instrumentelor internaționale ratificate.

Referințe bibliografice:

1. Balan, O. Protecția drepturilor omului prin reprimarea crimelor de război și crimelor contra umanității. În: Revista Națională de Drept, nr.1 (28), 2003, p.16-18.
2. Balan, O. Protecția drepturilor omului în conflictele armate. Chișinău: CEP USM, 2009.
3. Convenția I de la Geneva privind îmbunătățirea sorții răniților și bolnavilor din forțele armate în campanie, 12 august 1949, ratificată de Republica Moldova la 24 mai 1993. 194 state-părți. [On-line]: <https://cruceariosie.ro/assets/Uploads/Conventia-de-la-Geneva-I.pdf>. (Vizitat la 12.09.2019).
4. Convenția a II-a de la Geneva privind îmbunătățirea sorții răniților, bolnavilor și naufragiaților forțelor armate pe mare, 12 august 1949, ratificată de Republica Moldova la 24 mai 1993. 194 state-părți. [On-line]: <https://cruceariosie.ro/assets/Uploads/Conventia-de-la-Geneva-II.pdf>. (Vizitat la 13.09.2019).
5. Convenția a III-a de la Geneva privind tratamentul prizonierilor de război, 12 august 1949, ratificată de Republica Moldova la 24 mai 1993. 194 state-părți. [On-line]: <https://cruceariosie.ro/assets/Uploads/Conventia-de-la-Geneva-III.pdf>. (Vizitat la 14.09.2019).
6. Convenția a IV-a de la Geneva privind protecția persoanelor civile în timp de război, 12 august 1949, ratificată de Republica Moldova la 24 mai 1993. 194 state-părți. [On-line]: <https://cruceariosie.ro/assets/Uploads/Conventia-de-la-Geneva-IV.pdf>. (Vizitat la 11.09.2019).
7. Convenția ONU cu privire la drepturile copilului, adoptată de Adunarea Generală a Organizației Națiunilor Unite la 20 noiembrie 1989, ratificată de Republica Moldova prin Hotărârea Parlamentului nr.408 din 12.12.1990. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 30.12.1990, nr.12. [On-line]: <http://lex.justice.md/index.php?action=view&view=doc&lang=1&id=356341>. (Vizitat la 16.09.2019).
8. Protocolul adițional (I) la Convențiile de la Geneva din 12 august 1949 privind protecția victimelor conflictelor armate internaționale din 08 iunie 1977, ratificată de Republica Moldova la 24.05.1993. 170 state-părți. [On-line]: <https://lege5.ro/Gratuit/he3daozy/protocolul-nr-1-1977-aditional-la-conventiile-de-la-geneva-din-12-august-1949-privind-protectia-victimelor-conflictelor-armate-internationale>. (Vizitat la 24.08.2019).
9. Protocolul adițional (II) la Convențiile de la Geneva din 12 august 1949 privind protecția victimelor conflictelor armate fără caracter internațional din 08 iunie 1977, ratificată de Republica Moldova la 24.05.1993. 165 state-părți. [On-line]: <https://lege5.ro/Gratuit/he3daozy/protocolul-nr-2-1977-aditional-la-conventiile-de-la-geneva-din-12-august-1949-privind-protectia-victimelor-conflictelor-armate-fara-caracter-international>. (Vizitat la 24.08.2019).
10. Zaharia, V. Condițiile angajării răspunderii juridice pentru implicarea copiilor în conflictele armate. În: Conferință științifică ”Integrare prin cercetare și inovare”. Rezumate ale comunicărilor. Științe juridice. Științe economice. Chișinău, 26-28 septembrie 2013. Chișinău: CEP USM, 2013, p. 37-39.
11. Van Bueren Geraldine. The international legal protection of children in armed conflicts. În: International and Comparative Law Quarterly. Cambridge University Press, 1994, nr. 43(4). p.809-826.
12. Les enfants et les conflits armés. Nouvelle édition. Un quide en materie de droit international humanitaire et de droit international des droits de la personne. Bureau international des droit des enfants. Montréal, Québec, H39 1B6, Canada, 2010. [On-line]: <http://www.ibcr.org/wp-content/uploads/2016/06/Guide-droit-international-2010-fran%C3%A7ais.pdf>. (Vizitat la 18.09.2019).

CZU 338.43

CĂILE DE SPORIRE A CALITĂȚII ȘI EFICIENȚEI DECIZIILOR MANAGERIALE ÎN
SECTORUL AGRAR

CATAN Petru,

Doctor habilitat în economie,
Prorector, Universitatea de Studii Europene din Moldova

REZUMAT

În articol se descrie situația actuală precară a sectorului agrar al Republicii Moldova. Unul dintre motivele eficienței scăzute a agriculturii este ineficiența procesului decizional la toate nivelurile ierarhiei și calitatea joasă a deciziilor manageriale. Deciziile manageriale sunt o parte integrantă a oricărei funcții a procesului de management și pătrund toate activitățile de management -- de la formularea obiectivului până la momentul realizării acestuia. Sunt propuse trăsăturile unei decizii manageriale calitative și eficiente și unele modalități de sporire a calității și eficienței deciziilor manageriale.

Cuvinte-cheie: sector agrar, decizii manageriale, calitatea deciziilor manageriale, trăsăturile unei decizii manageriale calitative și eficiente, sporirea calității deciziilor manageriale, cauze care contribuie la o calitate joasă a executării deciziilor manageriale.

WAYS TO INCREASE THE QUALITY AND EFFICIENCY OF MANAGEMENT DECISIONS IN
THE AGRICULTURAL SECTOR

CATAN Petru,

Habilitation PhD, Associate professor,
Vice-rector, University of European Studies of Moldova

SUMMARY

The present article describes the current precarious situation of the agricultural sector of the Republic of Moldova. One of the reasons for the low efficiency of agriculture is the inefficiency of the decision-making process at all levels of the hierarchy and the low quality of managerial decisions. Managerial decisions are an integral part of any function of the management process and penetrate all the management activities – from the formulation of the objective to the moment of its achievement. The features of a qualitative and efficient managerial decision are proposed and some ways of increasing the quality and efficiency of managerial decisions.

Keywords: the agricultural sector, managerial decisions, the quality of managerial decisions, the features of a qualitative and efficient managerial decision, the increase of the quality of managerial decisions, the causes that contribute to a low quality of the execution of managerial decisions.

Împreună cu tendințele pozitive existente în sectorul agrar, rămân o serie de probleme sistemice, care împiedică dezvoltarea ulterioară a ramurii. Sectorul agrar moldovenesc este în prezent într-o stare de criză, care este exprimată prin: scăderea producției; scăderea suprafețelor însămânțate; scăderea șeptelului de animale; inflația; creșterea costului resurselor de credit; reducerea finanțării de către stat; scăderea puterii de cumpărare a consumatorilor la produsele agricole; creșterea neplăților între întreprinderi și dispariția prețurilor la produsele industriale și agricole; starea nesatisfăcătoare a terenurilor agricole; reducerea bonității solului etc.

În ultimii ani, lucrările privind sporirea fertilității solului și recuperarea terenurilor, drenarea și irigarea terenurilor au fost practic suspendate, indicatorii de utilizare a îngrășămintelor organice și minerale au scăzut, ceea ce a contribuit la întărirea procesului de degradare a solului. Infrastructura pieței funciare se

dezvoltă încet, nu a fost creat un sistem de asistență informațională.

În situația actuală, Moldova nu mai are capacități financiare suficiente pentru achiziționarea cantității necesare de cereale, iar scăderea importurilor de cereale se face printr-o sporire a volumului achiziționării produselor alimentare finite. Situația în ramura zootehnică s-a dovedit a fi și mai gravă decât în fitotehnie. Șeptelul actual al animalelor domestice nu asigură cu lapte și carne mai mult de 50% din necesitățile populației țării.

Productivitatea scăzută a muncii nu permite un nivel de trai decent pentru lucrătorii din agricultură. Câștigul salarial mediu brut lunar în anul 2018 pe republică a constituit 6268 lei, iar în agricultură -- 4088,4 lei, adică 65,2% din nivelul național. Sub pragul sărăciei se află mai mult de 40% din populația rurală. Rata de ocupare a populației rurale în 2018 a fost de 42,8%. În rândul șomerilor din mediul rural, proporția tinerilor până la 34

de ani este de 55% [3].

Situația demografică în zonele rurale rămâne dificilă. Plecarea unei părți calificate și active a populației din sate, din punct de vedere economic, continuă. Discrepanța dintre populația rurală și dimensiunea enormă a teritoriilor este în creștere, care se exprimă în depopularea satului. Nivelul sărăciei în zonele rurale scade extrem de lent, iar decalajul acestui indicator între oraș și sat sporește. Nivelul de calificare al personalului rural e în descreștere. Procesul de îmbătrânire progresează pentru toate categoriile de lucrători agricoli. Degradarea sferei sociale a satului continuă. Sectorul agricol se dezvoltă într-un ritm nesemnificativ.

Unul dintre motivele eficienței scăzute a agriculturii este ineficacitatea procesului decizional la toate nivelurile ierarhiei.

În contextul globalizării economiei și a formării pieței alimentare globale, caracterizată printr-un nivel înalt al concurenței, un rol din ce în ce mai important îl joacă creșterea eficienței procesului luării deciziilor manageriale, care este elementul principal al procesului de management. Optimizarea activităților comerciale ale întreprinderilor agricole prin adoptarea deciziilor manageriale eficiente este unul dintre factorii-cheie pentru obținerea avantajului competitiv necesar supraviețuirii lor pe piață.

Importanța problemelor de luare a deciziilor atrage atenția unei game largi de oameni de știință și practicieni. Adoptarea deciziilor este un proces sistemic.

Deciziile decisive sunt o parte integrantă a procesului de management, centru -- în jurul căruia se rotește viața întreprinderii. Experiență multianuală în luarea deciziilor nu se rezumă decât la încrederea intuitivă a liderului, bazată pe practica sa. Dar responsabilitatea luării deciziilor organizaționale este majoră, întrucât soarta întreprinderii, în sine, și a membrilor săi poate depinde de o decizie individuală în cadrul întreprinderii. Prin urmare, un lider în lumea contemporană complexă și flexibilă nu poate la hotărâri negândite. Un manager care ia anumite decizii manageriale trebuie să combine anumite calități: arta analizei situațiilor, cunoștințe profesionale profunde, metode și tehnici decizionale și abilități profesionale în lucrul cu oamenii.

Deciziile manageriale sunt o parte integrantă a oricărei funcții a procesului de management și influențează toate activitățile de management -- de la formularea obiectivului până la momentul realizării acestuia.

Decizia este principalul produs al muncii managerului. Succesul unei afaceri depinde de eficacitatea deciziilor manageriale. Prin urmare, fiecare hotărâre managerială trebuie să fie corectă și științifică în timp, în conformitate cu situația și actele legislative, să corespundă condițiilor obiective de dezvoltare a întreprinderilor comerciale, să asigure obținerea cât mai completă a obiectivului și utilizarea rațională a resurselor.

Hotărârile de management de înaltă calitate sunt furnizate în cazul unei abordări sistematice a soluționării problemei. Trebuie utilizate metode și

modele bazate științific pentru implementarea lor, care ar trebui să corespundă situației actuale din punctul de vedere al relației rezultatelor cu pierderile rezultate din orice decizie luată.

Prin calitatea unei decizii manageriale se subînțelege totalitatea parametrilor și proprietăților unei decizii, care satisfac consumatorii concreți, asigură realitatea realizării ei și-o fac capabilă de a îndeplini rolul său în procesul managerial.

Calitatea deciziilor manageriale este exprimată prin caracteristicile sale, care joacă un rol important în procesul de management.

O decizie managerială calitativă și eficientă trebuie să posede următoarele trăsături: (fig.1)

În practică, în multe cazuri, realizarea neefectivă și nereușită a deciziilor manageriale se consideră rezultatul activității executorilor, de aceea multe întreprinderi pun accentul pe monitorizarea executării deciziilor. Cu toate acestea, o serie de cercetări demonstrează că, nu mai puțin important, este sporirea calității deciziilor manageriale.

În opinia noastră există o serie de cauze, care minimalizează calitatea executării deciziilor manageriale :

- insuficient se elaborează procesul de pregătire și luare a deciziilor;
 - lipsește procedura coordonării deciziilor manageriale cu executorii lor;
 - se stabilesc termene nereale, imposibile de executat;
 - unele decizii adoptate, pur și simplu, nu se realizează din motive evidente, reduc, în mod semnificativ, eficiența acestora;
 - noile decizii adoptate nu țin cont de cele anterioare și, de multe ori, dublează ordinea organizațională existentă ;
 - obiectivul deciziei deseori se modifică în procesul deplasării ei pe scara ierarhică în funcție de divergența intereselor diferitelor niveluri de management;
 - se adoptă decizii neîntemeiate, detașate de realitate, dar care imită acțiuni manageriale reale și duc la crearea vizibilității de management;
 - deciziile manageriale nu obțin suficient suport informațional;
 - mecanismul evaluării executării deciziilor manageriale deseori este orientat spre executarea termenelor, dar nu spre obținerea rezultatelor etc.
- Calitatea și eficiența deciziilor manageriale este determinată de o serie de factori:
1. Legile ce țin direct de elaborarea și adoptarea deciziilor manageriale;
 2. Formularea clară a scopului deciziei manageriale;
 3. Volumul și valoarea informației disponibile;
 4. Timpul și perioada elaborării deciziei manageriale;
 5. Metodele și tehnicile de elaborare a deciziilor manageriale;
 6. Sistemul estimărilor de experți al nivelului calității și eficienței deciziilor manageriale;
 7. Subiectivitatea estimării opțiunii selectate a

deciziei manageriale;

8. Starea sistemului de management etc.

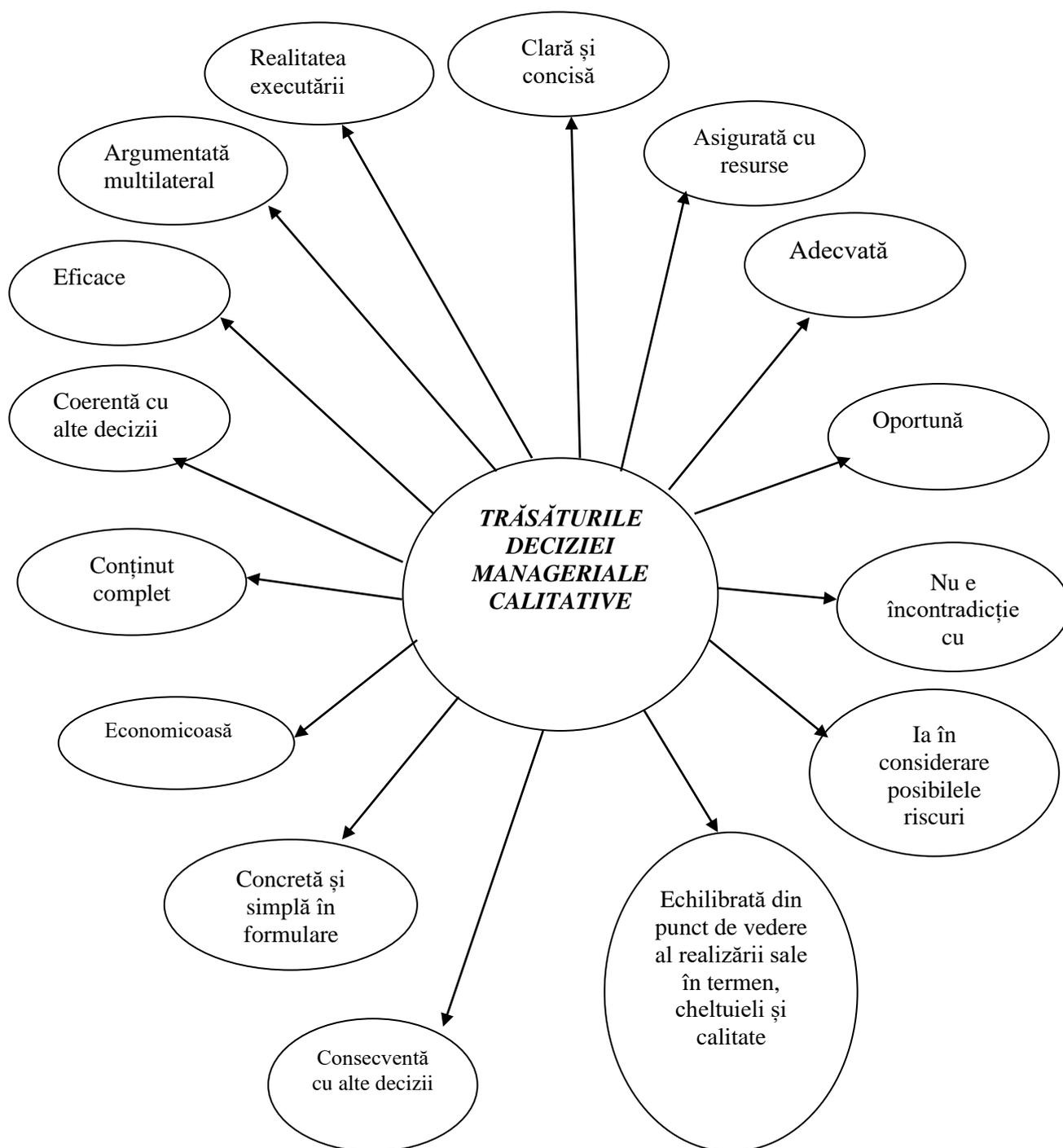

Fig.1 Trăsăturile unei decizii manageriale calitative și eficiente

Una dintre condițiile-cheie pentru sporirea calității deciziilor manageriale a întreprinderilor, inclusiv a celor agricole, este crearea unui grup de experți, subordonat conducătorului. În acest grup de experți trebuie incluși economiști în domeniul problemelor salarizării, specialiști în domeniul gestionării resurselor umane, sociologi, juriști, referenți ai conducătorului întreprinderii și alți specialiști.

Grupul de experți efectuează următoarele tipuri de proceduri:

- verifică conformitatea deciziei elaborate, care trebuie să țină cont de regulile și cerințele impuse procesului de pregătire a documentelor administrative;
- realizează o evaluare a necesității acestei decizii și a sarcinilor individuale incluse în componența acesteia;
- verifică posibilitățile financiare, materiale, de

personal, de resurse și alte posibilități de punere în aplicare atât a întregii decizii, cât și a sarcinilor individuale. Dacă evaluarea necesită calificări speciale, sunt atrași specialiști ai aparatului de conducere sau manageri.

În fiecare întreprindere a sectorului agrar se efectuează elaborarea deciziilor manageriale și, în fiecare dintre ele, practica elaborării și luării deciziilor manageriale are particularitățile sale, determinate de natura și specificul întreprinderii, structura sa organizațională, sistemul de comunicații existent, cultura internă etc.

Cu toate acestea, există abordări comune, care sunt aceleași pentru orice proces de luare a deciziilor, oriunde se realizează. Ele formează tehnologia elaborării și luării deciziilor, utilizată în orice întreprindere.

Calitatea deciziilor manageriale afectează în mod direct eficacitatea activității oricărei întreprinderi.

Sporirea calității deciziilor manageriale poate fi efectuată, respectându-se tehnologiile de elaborare a deciziilor manageriale.

Ignorarea tehnologiei sporește incertitudinea în luarea deciziilor, contribuind astfel la creșterea nivelului de risc în faza realizării deciziei manageriale. În special, la întreprinderile sectorului agrar, incertitudinea în aprecierea volumului vânzărilor la examinarea unui proiect inovațional poate duce la riscul falimentului în faza implementării deciziei manageriale.

Un alt mod de sporire a eficienței deciziilor este expertizarea acestora. Această metodă poate fi recomandată, în principal, pentru deciziile având caracter inovațional sau în cazuri mai complexe. Desigur, trebuie să ținem cont că, de obicei, calitatea expertizei va depinde de profesionalismul experților înșiși.

Pentru a spori calitatea deciziilor optime în întreprinderile sectorului agrar se poate folosi și metoda de creare a unei baze de date formalizate de decizii standard. În acest caz, managerul poate alege soluția cea mai optimă pentru un anumit caz. Modificarea deciziilor standard sau deja cunoscute este încă o cale de reducere a costurilor în luarea deciziilor și sporirii calității acestora.

Calitatea deciziilor manageriale poate fi estimată prin numărul de ajustări. Se pot face ajustări în cazurile care implică luarea deciziilor dificile. Cu toate acestea, dacă se apelează la ajustări prea des, aceasta înseamnă că atunci cauza lor trebuie căutată în calitatea elaborării deciziei.

Tendința întreprinderilor agricole de a spori eficiența activităților de producție și de desfacere implică perfecționarea mecanismului de luare a deciziilor manageriale. Crearea unui institut de expertiză profesională a deciziilor manageriale va ajuta semnificativ la sporirea eficienței economice a întreprinderilor agricole și, în consecință, a calității producției agricole. Foarte mult aceasta depinde de

nivelul de pregătire al managerilor și de disponibilitatea lor de a lucra pentru sporirea calității deciziilor lor manageriale.

Pentru desăvârșirea procesului de luare a deciziilor manageriale eficiente și de înaltă calitate în întreprinderile sectorului agrar este necesar să se aplice conform sistemului de management:

- abordări și principii științifice;
- metode de modelare;
- metode de automatizare a managementului;
- modalități de motivare a unei decizii calitative etc.

Când e vorba de aplicarea unor abordări și principii științifice, înseamnă că conducătorul trebuie să fie familiarizat cu metodologia activității de cercetare. Printre altele, el trebuie să poată aplica principiile logice utilizate în cercetarea științifică: principiul analizei, sintezei, deducției, inducției, analogiei etc.

O abordare științifică la perfecționarea procesului de luare a deciziilor manageriale de înaltă calitate în sectorul agricol necesită elaborarea unui plan specific sub formă de procese interconectate. Un plan similar poate arăta după cum urmează: (Fig. 2)

Aplicarea unei abordări sistemice în procesul luării deciziilor manageriale ne permite să determinăm structura problemei, sistemul de soluționare a acesteia, relația componentelor sistemului și ordinea eficientizării acestora [1].

La prima etapă, este necesară formularea clară a obiectivului scontat, precum și parametrii deciziei manageriale. Parametrii calității deciziei manageriale sunt:

- indicatorul incertitudinii cantitative a problemei (entropie). Dacă problema este formulată doar calitativ, fără indicatori cantitativi, atunci indicatorul de entropie tinde spre 0. Dacă toți indicatorii problemei sunt exprimați cantitativ, indicatorul de entropie tinde spre 1;
- gradul de risc al investițiilor;
- probabilitatea punerii în aplicare a deciziei conform indicatorilor de calitate, cost și timp;
- gradul de adecvare a modelului teoretic întemeiat pe date reale, în baza cărora a fost elaborat.

După reglementarea preliminară a parametrilor de calitate a deciziei manageriale și a eficienței acesteia (se stabilește o limită, eficiența minimă acceptabilă, datorită căreia merită abordată problema) sunt analizați factorii de mediu, care afectează calitatea și eficiența deciziei. Apoi sunt analizați parametrii „input” a sistemului și se iau măsuri pentru ameliorarea acestora și sporirea calității informațiilor intrate [2, p.184].

Etapele următoare prevede modelarea tehnologiei adoptării deciziilor, analiza parametrilor procesului, luarea măsurilor de ameliorare a acestora și trecerea nemijlocită la elaborarea deciziei. Dacă calitatea „input-lui” este estimată ca „satisfăcătoare”, atunci, la orice nivel al procesului din sistem, calitatea „output-lui” (calitatea deciziei) va fi, de asemenea, „satisfăcătoare”.

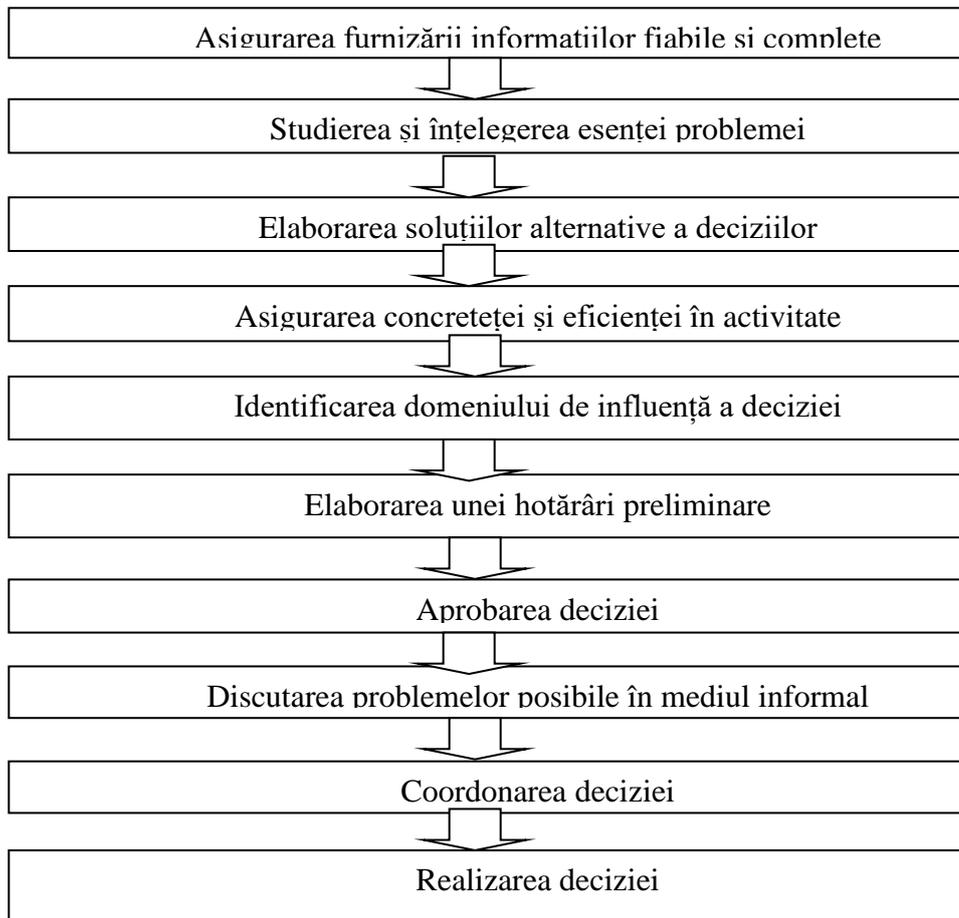

Figura 2. Planul proceselor interdependente în procesul de luare a deciziilor manageriale calitative în sectorul agrar cu aplicarea abordării științifice

Principalele condiții de asigurare a calității și eficienței înalte a deciziilor manageriale sunt:

- aplicarea unor abordări științifice manageriale în elaborarea deciziilor;
- studiul impactului legilor economice asupra eficienței deciziei manageriale;
- asigurarea factorilor de decizie cu informații de calitate, care caracterizează parametrii „input-lui” și „output-lui”, mediului „extern” și a procesului sistemului de elaborare a deciziei;
- structurarea problemei și construirea arborelui obiectivelor;
- asigurarea comparabilității opțiunilor alternative a deciziei manageriale, asigurarea variabilității multiple a deciziilor;
- argumentarea juridică a deciziei adoptate;
- automatizarea procesului de colectare și prelucrare a informațiilor, procesului de elaborare și implementare a deciziilor;

- elaborarea și funcționarea sistemului de responsabilitate și motivare a deciziei calitative și eficiente;
- disponibilitatea mecanismelor de realizare a deciziei.

Îndeplinirea condițiilor sporirii calității și eficienței deciziilor manageriale necesită cheltuieli materiale și de muncă semnificative. Toate condițiile de mai sus ar trebui îndeplinite, în principal, pentru deciziile manageriale raționale pe proiecte costisitoare.

În același timp, concurența obligă în mod obiectiv fiecare investitor să sporească calitatea și eficacitatea deciziilor manageriale. Prin urmare, în prezent, se observă o creștere a numărului de condiții luate în calcul pentru sporirea calității și eficienței deciziilor în baza automatizării sistemului de management.

Referințe bibliografice:

1. CATAN, P., TIMOFTI, E., TIMOFTI, G., COJOCARU, M. Eficiență și risc în gestiunea afacerilor. -- Chișinău: UASM, 2008. 291 p.
2. ПАРКИНСОН СИРИЛ НОРТКОТ, РУСТОМДЖИ М.К. Искусство управления. -- Москва: ФАИР-ПРЕСС, 1999. 272p.
3. http://statistica.gov.md/public/files/publicatii_electronice/Anuar_Statistic/2018/3_AS.pdf (accesat 04.11.2019)

MIGRAȚIA INTERNAȚIONALĂ A FORȚEI DE MUNCĂ SCHIMBĂ LUMEA

COJOCARU Virginia,
lector, USM

REZUMAT

Procesele mondiale globale au condus la liberalizarea restricțiilor de călătorii, redresarea în câmpul muncii, unificarea piețelor, libera circulație a persoanelor (UE), libertatea religiei, gândirii, optimizarea angajării pe piața muncii, valorificarea potențialului uman. Cauzele migrației sunt multiple, dar în majoritatea cazurilor sunt asociate de căutarea unui mod de viață mai decent, cu infrastructură bună și salarizare mai mare ca în țara de reședință. Exodul creierilor conduce la sărăcirea țărilor de idei novatorii, creativitate, activitatea competitivă pe domenii. În același timp, se poate susține că emigrarea specialiștilor calificați conduce, în final, la o creștere a remitențelor, care este mai mult decât o recompensă a pierderilor nete. Scopul acestui studiu constă în determinarea cauzelor și impactului migrației internaționale a resurselor umane asupra dezvoltării socio-economice a țării, pentru a fundamenta instrucțiunile de reglementare eficiente a acestui fenomen. Rezultatele obținute au permis a face unele concluzii, care pot fi utilizate cu succes pentru a redresa situația din țările emitente.

Cuvinte-cheie: resurse umane, exodul creierilor, beneficii, transferuri financiare, remitențe, nivel de trai.

INTERNATIONAL LABOR MIGRATION CHANGES THE WORLD

Virginia COJOCARU,
lecturer,
Moldova State University

SUMMARY

Global processes have led to the liberalization of travel restrictions, employment, and unification of markets, free movement of persons (EU), and freedom of religion, thinking, optimizing employment and harnessing human potential. The causes of migration are multiple, but in most cases it is related to the pursuit of a more decent way of living, with good infrastructure and higher salary than in the country of residence. Exodus of brains leads to the impoverishment of innovative countries, creativity, and competitive activity on the domains. At the same time, it can be argued that the emigration of qualified specialists ultimately leads to an increase in remittances, which more than compensates for net losses. The aim of this study is to determine the causes and the impact of international labor migration on the socio-economic development of the country in order to base the instructions for the effective regulation of this phenomenon. The results obtained have allowed drawing some conclusions, which can be successfully used to redress the situation in the issuing countries.

Key words: human resources, brain drain, benefits, financial transfers, remittances, living standards.

Introducere. Populația Terrei este în continuă creștere, actualmente pe glob locuiesc circa 7,5 miliarde. Populația cu vârsta de 0-14 ani constituie 28% din total, iar rata avansării anuale constituie 1,4%. Rata șomajului din totalul populației este 7,4%, iar șomajul printre tineret – 16,4%. Către anul 2050 este de așteptat ca populația de pe glob să atingă 9,7 miliarde de persoane.

Specialiștii în diverse domenii, cu profesii de constructori, bancheri, sportivi, muzicieni, economiști, agricultori, șoferi de taxi completează armata globală a muncitorilor migranți. Valul migrației se extinde și a depășit deja 260 milioane de persoane, dintre care două treimi au plecat în țările bogate, iar, în prezent, la fiecare al cincilea lucrător revine un străin. Antrenarea forței de muncă în rândul migranților crește odată cu șomajul, respectiv și nemulțumirea populației locale. Drept răspuns la această situație, autoritățile intensifică politica privind migrația.

Totodată, contrar celor expuse, revoluția tehnologică reduce nevoia de muncă vie. În economiile avansate, în consecință, rata de aflus a migranților de muncă încetinește treptat, iar țările cu venituri medii sunt

interceptate de migranții potențiali. Acest grup, pe lângă China și Brazilia, include Rusia, Belarus, Kazahstan, Azerbaidjan și Turkmenistan.

Gradul de cunoaștere a problemei. Problemele aferente procesului de exod a forței de producție și ocuparea resurselor umane au atras atenția renumiților savanți, ca: Aristotel [1], N. McCiavelli [17], Plato, T. Mor [13], S. Montesquieu [2] și alți filosofi [11], care au meditat asupra necesității de a reglementa fluxul de migranți, inclusiv pentru a menține stabilitatea statului și prosperitatea acestuia, evidențiată de C. Anghelache. Conceptul și factorii motivaționali au fost investigați și de către cercetătorii: N. Branașco [4], A. Gribincea [12], N.P. Sheveleva [28].

Scopul acestui studiu constă în determinarea cauzelor și impactului migrației internaționale a forței de muncă asupra dezvoltării socio-economice a țării, pentru a fundamenta instrucțiunile de reglementare eficiente ale acestui fenomen.

Metoda de cercetare. Pentru realizarea obiectivelor trasate în acest studiu a fost utilizată cercetarea teoretică, date practice din următoarele documente: teze

de doctor, articole, cercetări științifice, rapoarte ale organizațiilor din domeniul economiei mondiale, călătoriilor, migrației, sociologiei, demografiei etc. S-a realizat o analiză calitativă a datelor empirice din materialele statistice. În această cercetare a fost aplicată abordarea sistematică, care a implicat un studiu cuprinzător materialelor statistice în contextul schimbărilor economice, politice, climatice, culturale globale, ceea ce a făcut posibilă determinarea, într-un complex, a unei întregi game de consecințe economice, sociale și politice, apărute în legătură cu migrația. Folosirea metodei comparațiilor între țări a permis stabilirea condițiilor în care migrația devine cel mai important factor al dezvoltării, iar altele, dimpotrivă, o inhibă. Autorul a apelat la metodologia utilizată de structurile internaționale, ca: Organizația Națiunilor Unite (ONU), Organizația Internațională pentru Migrație (IOM); Organizația Internațională a Muncii (ILO); Institutul Muncii din Germania (IZA); Centrul de studiu Migration Sussex, Politica internațională în materie de migrație (IMP) și altele.

Rezultate și analiză. Organizația Internațională pentru Migrație (OIM) prezintă următoarea definiție: un migrant este orice persoană care se deplasează sau care

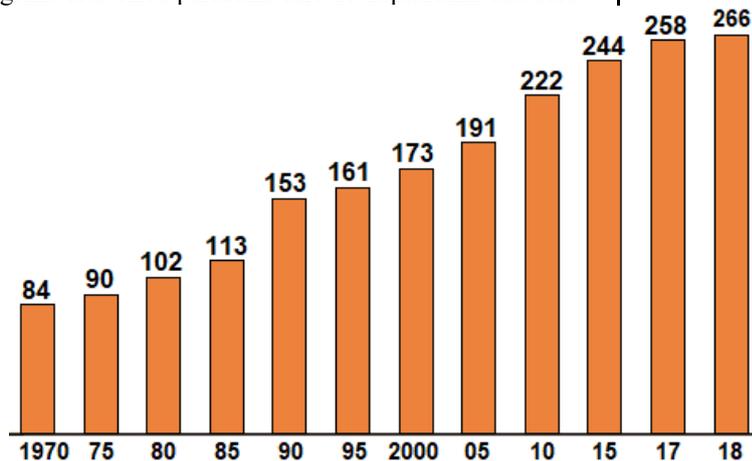

Fig. 1. Creșterea migrației internaționale [22]

Investigațiile autorului au evidențiat că „factorii, care impun cetățenii să-și părăsească patria, prietenii, rudele și activitatea, pot fi grupate în 3 tipuri: 1. economici – venituri reduse, locuri de muncă limitate, dificultăți în activitatea antreprenorială etc.; 2. sociali – obscuritatea vizând viitorul, inclusiv pentru copii, relații interetnice, tradiții, cultură, limba de comunicare etc.; 3. politici – conflicte politice, persecutare, intoleranță politică, rasială, națională. Printre aceste motivații putem evidenția pe cea economică, salarizarea muncii” [10].

Vectorul fluxului migrațional, actualmente, este direcționat spre țările cu un nivel de trai mai înalt. În prezent, marea majoritate a fluxului își are destinația spre Vestul dezvoltat. Pentru Europa și America de Nord revin 50% din fluxul migraților. Întreprinzătorii sunt atrași de climatul antreprenorial, științific, financiar, dotarea tehnică etc. Muncitorii și persoanele fără studii și profesii sunt atrași de salarii mari,

deja a trecut printr-o frontieră internațională sau într-un stat și a părăsit locul de reședință obișnuit indiferent de: (1) statutul juridic al persoanei; (2) deplasări voluntare sau involuntare; (3) motivele relocării; sau (4) durata șederii.

Investigațiile bazelor de date OECD[7], efectuate de către autor, prezintă că 20-30% dintre toți medicii din SUA, Canada și Marea Britanie au obținut diplome în străinătate, mai frecvent din țările slab dezvoltate sau în curs de dezvoltare. Unele documente [9] precizează că „populația străină este alcătuită din oameni care încă mai au cetățenia țării lor de proveniență. Poate include persoane născute în țara gazdă”. Cercetările autorului denotă că aceste țări „livrează” mai mult de 50% din toți medicii migranți, primind în schimb un pic mai mult de 10%, datorită migrației înapoiate a foștilor studenți medicali, care au primit educație în Europa și America de Nord. O analiză, realizată de Banca Mondială[14] arată, de asemenea, că, până în 2015, aproximativ 60% din populația adultă care locuia în Statele Unite, studiază la un colegiu sau o universitate din țara lor de origine. Aceasta poate fi considerată ca o subvenție substanțială (fig. 1, 2).

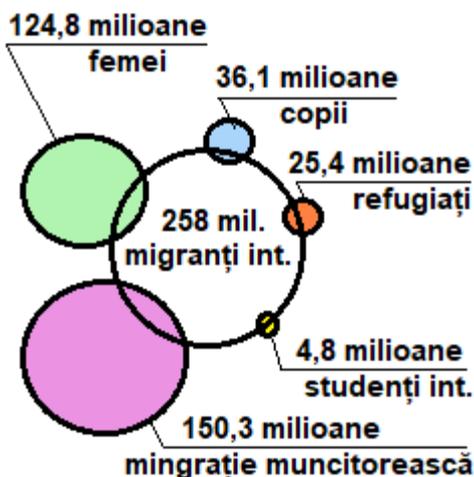

Fig. 2. Structura migrației internaționale, 2017[19]

oportunități de angajare și posibilități de creștere în carieră [29]. La rândul său, țara recipientă și angajatorii locali caută talente și își pot permite să cheltuiască mult pentru a racola specialiști de anumite profesii și de calitate înaltă. Printre cerințele generală față de imigranți invocăm experiența de lucru, studiile superioare calitative, recunoscute sau confirmate (WES, ICAS), posesia limbii de stat. De asemenea, sunt încurajate persoanele cu experiența de Top-management (Type 0), muncitori de calificare înaltă (Level A), profesii tehnice (Level B), profesii fără deprinderi mari (Level C) – chelneri, șoferi, vânzători etc., muncitori cu profesii tehnice necalificate (Level D) – muncitori agricoli, dereticitoare etc. Țările cu cea mai mare pondere a migraților sunt: SUA – 49,5%, Arabia Saudită, Germania – 13%, Rusia – 12,5%, Marea Britanie – 8,5%, EAU – 8%, Franța, Canada – 7%, Australia – 6,5%, Spania – 6% [16].

Investigațiile autorului atestă că nu există o definiție

statistică acceptată la nivel internațional a migrației forței de muncă. Mai mult decât atât, principalii actori în procesul migrației forței de muncă sunt lucrătorii migranți, pe care OIM îi definește ca fiind: „...toți migranții internaționali care sunt în prezent angajați sau someri și care sunt în căutarea unui loc de muncă în țara lor de reședință” [15].

Conform investigațiilor autorului, salariile medii ale savanților sunt variate de la țară la țară. Dar, în același timp, putem evidenția unele cote medii.

1. Venitul mediu lunar al savanților din majoritatea

țărilor constituie 4,05 mii USD.

2. Cu salarii decente se pot lăuda: Africa de Sud, Malaiezia, Argentina și Columbia. Cele mai mici salarii se remarcă în China.

3. În perioada incipientă de activitate profesională tinerii specialiști primesc 2,8 mii USD/lună. În partea inferioară se regăsește Arabia Saudită.

4. Salariul mediu lunar al unui profesor universitar este de 5,3 mii USD/lună. Rata superioară revine Arabiei Saudite, Canadei și SUA [27].

Tabelul 1. Salariul mediu în unele țări, 2019, USD [3]

Rat ing	Țara	Salariul mediu anual, USD	Salariul mediu lunar, USD	Rat ing	Țara	Salariul mediu anual, USD	Salariul mediu lunar, USD
1.	Monaco	186.080	15.507	11.	Danemarca	55.220	4.602
2.	Liechtenstein	116.300	9.692	12.	Singapore	54.530	4.544
3.	Bermude	106.140	8.845	14.	Australia	51.360	4.280
4.	Elveția	80.560	6.713	26.	Franța	37.970	3.164
5.	Norvegia	75.990	6.333	27.	Israel	37.270	3.106
6.	Macao	72.050	6.004	28.	Italia	31.020	2.585
7.	Luxemburg	70.260	5.855	37.	Ungaria	12.870	1.073
8.	Islanda	60.830	5.069	42.	Turcia	10.940	912
9.	SUA	58.270	4.856	43.	România	10.000	833
10.	Irlanda	55.290	4.608		R. Moldova	3.350,4	279,2

Țările bogate, dezvoltate economic, atrag circa 68% din migrația forței de muncă, fapt ce se datorează în special atractivității acestora pentru lucrătorii din țările sărace. Liberalizarea pieței muncii și deschiderea frontierelor, în principal în Uniunea Europeană, unde aproape jumătate de miliard de oameni sunt liberi să se deplaseze între cele 28 de țări ale blocului și se folosesc în mod activ de aceasta. Forța de muncă a țărilor dezvoltate, cu 18,5% este constituită din migranți, atunci la scară mondială fiecare al 20 sau 5% din 3,5 miliarde este migrant. Unul din cinci migranți locuiește în SUA, ponderea secundă după numărul de migranți revine Germaniei, urmată de Rusia și Arabia Saudită. Cu toate acestea, statele arabe din Golful Persic numără cel mai mare număr de imigranți în comparație cu populația totală a acestora. Există mai mult de 65 de milioane persoane migrante, dintre care 22,5 milioane sunt refugiați, 40 de milioane sunt persoane strămutate și 3 milioane sunt solicitanți de azil, care așteaptă să fie examinați. Numai o țară europeană, Germania, se regăsește printre top-10 țări din lume care găzduiesc cei

mai mulți solicitanți de azil. Primele trei țări-gazdă sunt: Turcia, Pakistan și Liban. România se remarcă prin cele mai mici salarii din cadrul UE. Pe lângă problema demografică, marcată de sporul natural negativ, se adaugă creșterea imigrației și diminuarea populației din România. În mare parte, migrația românilor poartă o amprentă economică. În primul an după integrarea în spațiul unic European, circa 544 mii de persoane și-au ales drept destinație Spania și Italia. Către 2020, populația din România se va reduce până la 19 milioane, iar către 2080 – 14,5 milioane [8]. Din persoanele imigrate, 60% sunt persoane apte de muncă, în floarea vieții, 90% au vârsta de 25-64 ani. Țările emitente pierd un factor de producție – resursele umane, care aduce prejudicii țărilor emitente [ILO]. Din alt punct de vedere, migrații transferă remitențe [18] și alte sume financiare prietenilor și rudelor, ajutând țările sărace de a depăși lipsa cronică a finanțelor pentru hrană, surse energetice, produse de uz casnic. Diaspora moldovenilor peste hotare cifrează circa 805509 persoane.

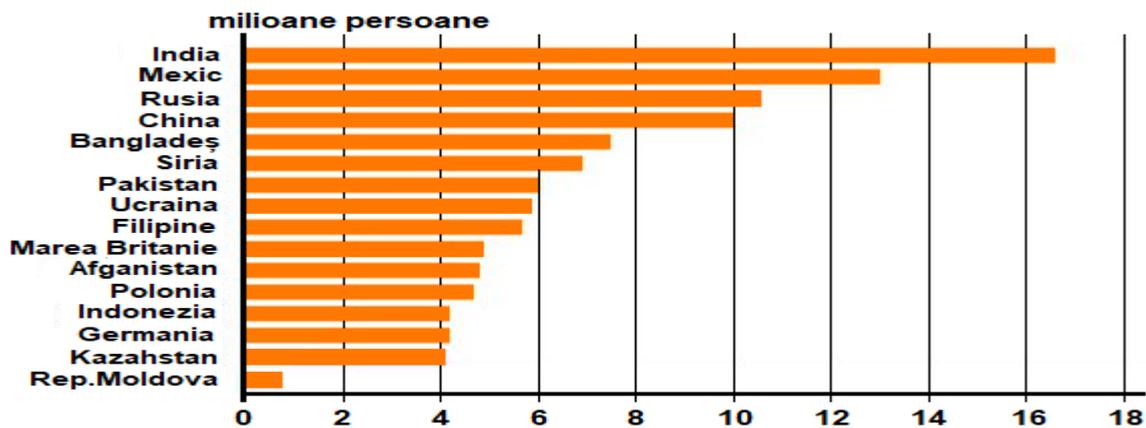

Fig. 3. Țările cu cea mai numeroasă diasporă peste hotare [25]

Pentru țările recipiente de migranți, afluxul de persoane tinere active, eficiente, inteligente și talentate este un beneficiu economic. Pe de altă parte – creșterea treptată a nemulțumirii populației locale față de dominația străinilor, de cultura (frecvent) joasă și tradiții diferite. În acest sens, persoanele indigene din țările dezvoltate se revoltă adesea. În țările cu venituri avansate, migranții reprezintă 18,5% din forța de muncă, pe când cota altor grupuri variază de la 1,4% la 2,2%. Concomitent, migranții au mai multe oportunități de a găsi un loc de muncă: peste 70% dintre cei care sosesc sunt activi din punct de vedere economic, în timp ce în rândul populației indigene această cifră este sub

60%.

Estimarea populație din Republica Moldova de la începutul anului 2019 a cifrat 2 681,8 mii de cetățeni. Cu regret populația rezidentă diminuează cu 48,6 mii de persoane (atingând 1,8%), comparativ cu anul 2018. Reducerea populației are loc din cauza sporului migratoriu negativ [24].

Migrația masivă a populației Republicii Moldova depășește sporul natural. Dacă sporul natural până în 2016 era pozitiv, în perioada ulterioară a diminuat, atingând -2,5 în anul 2018. Cota migrației a evoluat de la -24,6, în 2014, la -46,2, în anul 2018.

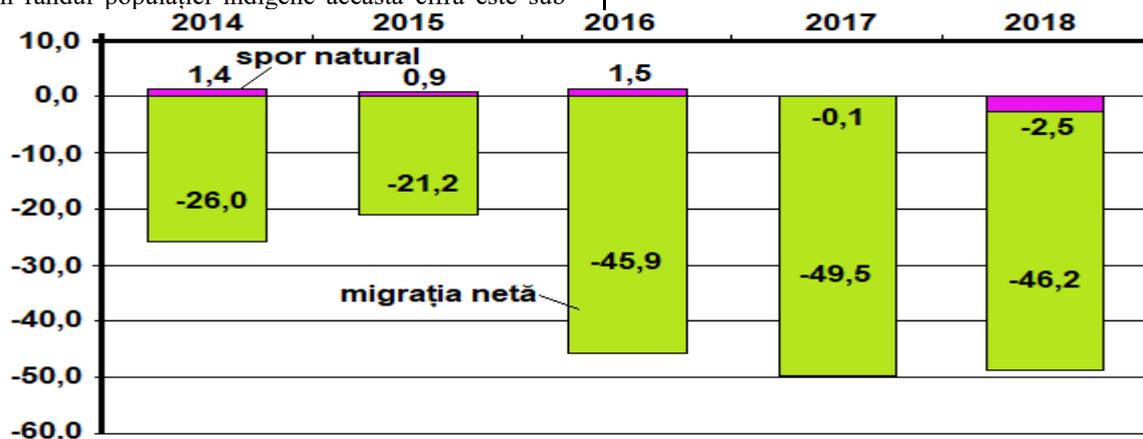

Fig. 4. Structura populației Republicii Moldova, 2014-2018, mii persoane [24]

Conform estimărilor autorului, dacă se va menține această tendință, către 2050, populația Republicii Moldova va constitui 1500 mii de persoane. Migrația populației în vârstă aptă de muncă (25-44 ani) conduce la procese nefaste în societate. Natalitatea joasă condiționează închiderea și reducerea numărului de școli (preponderent în zonele rurale) [26]. „Comasarea, redresarea și optimizarea în filiale (26 de instituții) nu semnifică lichidare”, ci „management de optimizare” [6]. Reducerea absolvenților plus migrația educațională în alte țări (România, Rusia, Ucraina, Italia, Germania, SUA, Olanda etc.) conduce la reducerea abiturienților la instituțiile din Republica Moldova. Candidații pot alege orice specialitate, orice instituție de învățământ superior, în cazul abiturienților din Republica Moldova, în cadrul extensiunilor deschise de universitățile românești la

Chișinău, Cahul și Bălți [5]. Oferte de produse educaționale noi, cu stagii peste hotare (ASEM, REI – la București), (USMF – în Norvegia) [23]. Speranță este mică (10%) că absolvenții universitari vor reveni în țară, deoarece tentația economică (tab. 1), socială, culturală, infrastructură din alte țări sunt mai convingătoare. O situație similară se referă și la spitalele în zona rurală. Studiile autorului denotă că „instituțiile medicale din țară au vacante 249 de posturi de medici” [20]. Vectorul migrației din Republica Moldova cuprinde: Rusia, Ucraina, SUA, Germania, Israel, Austria, Olanda etc. Coeficientul de îmbătrânire al populației Republicii Moldova a atins cifra 20,8 persoane de 60+ ani la 100 de locuitori [30]. Nivelul de viață în UE este superior Republicii Moldova. Speranța de viață este cu 10-13 ani redusă față de UE [21]. Numărul redus al populației apte

muncă reduce șansele pensionarilor la un trai decent.

Concluzii. Dualitatea politicii migraționale este o tendință caracteristică dezvoltării moderne a migrației internaționale a populației, care, în mare parte, reprezintă rezultatul tuturor tendințelor. În stadiul actual de dezvoltare există trei niveluri de politică migrațională: internațională, regională și națională. În același timp, natura dublă a politicii migraționale se manifestă în mod clar la toate cele trei nivele: atât la nivel internațional (ca urmare a contradicțiilor dintre interesele organizațiilor internaționale și intereselor naționale ale statelor individuale), cât și la nivel regional și interstatal (ca existența unor tendințe opuse

în liberalizarea regimurilor de migrație în cadrul uniunilor regionale de integrare a politicilor lor de migrație, vizând resortisanții țărilor terțe care nu sunt membri ai acestei asociații, țări) și la nivel național (ca o contradicție între interesele demografice și economice, pe de o parte, și considerațiile de securitate politică și socială – pe de altă parte).

Procesul migrațional va continua să persiste până există decalaje între nivelul de trai, conținutul și calitatea studiilor, tratamentul medical, condiții geografice, viziuni politice, religioase, conflicte militare etc.

Referințe bibliografice:

1. Alescovski I. Trends in international migration in a globalizing world. [citată 07.07.2019]. Disponibil: <https://www.socionauki.ru/journal/articles/129862/>.
2. Anghelache C. Migrația – factori determinanți și modele economice. **Romanian Statistical Review - Supplement nr. 5 / 2018, pp.144-152.**
3. As well for the border or average salary in the world. [citată 07.07.2019]. Disponibil: <https://visasam.ru/emigration/vybor/srednya-zarplata-v-mire.html>.
4. Branașco N. Migrația forței de muncă: abordări conceptuale și factori motivaționali. [citată 07.07.2019]. Disponibil: <http://dspace.usarb.md:8080/jspui/bitstream/123456789/2310/1>.
5. Burse de studii în România. <https://mecc.gov.md/ro/content/burse-de-studii-romania-6>.
6. Ce se va întâmpla cu scolile de la sate. [citată 07.07.2019]. Disponibil: <https://sputnik.md/society/20190622/26523101/Ce-se-va-intampla-cu-scolile-de-la-sate-Raspunsul-oferit-Sputnik-de-Ministerul-Educatiei.html>.
7. Demography and population. [citată 07.07.2019]. Disponibil: https://stats.oecd.org/index.aspx?DatasetCode=POP_FIVE_HIST.
8. Eurostat: România. [citată 07.07.2019]. Disponibil: <https://www.edupedu.ro/eurostat-romania-va-pierde-58-milioane-de-locuitori-pana-in-2080-daca-migratia-continua-sa-fie-ridicata/>.
9. Foreign population. [citată 07.07.2019]. Disponibil: <https://data.oecd.org/migration/foreign-population.Htm>.
10. Global migration. [citată 07.07.2019]. Disponibil: https://publications.iom.int/system/files/pdf/global_migration_indicators_2018.pdf.
11. Glushchenko G. The impact of international labor migration on the development of the world and national economy. Thesis of doctor of economics, 2009, Penza, 2009.
12. Gribincea A. Imigrația în Uniunea Europeană: probleme și soluții. În: Revista Administrarea Publică, nr. 1, 2016, p.97-106.
13. Iftimoaei Ciprian. Analiza statistică a migrației externe după aderarea României la Uniunea Europeană. [citată 07.07.2019]. Disponibil: https://www.researchgate.net/publication/330193704_Analiza_statistica_a_migratiei_externe_dupa_aderarea_Romaniei_la_Uniunea_Europeana.
14. International migrant stock (% of population). <https://data.worldbank.org/indicator/SM.POP.TOTL.ZS>
15. Labour migration. [citată 07.07.2019]. Disponibil: <https://migrationdataportal.org/themes/labour-migration>.
16. **Le Canada élargit ses cibles d'immigration jusqu'à 2021.** [citată 07.07.2019]. Disponibil: <https://www.cicnews.com/2018/11/le-canada-elargit-ses-cibles-dimmigration-jusqua-2021-avec-des-roles-preponderants-pour-lentree-express-et-les-programmes-des-candidats-des-provinces-1111380.html#gs.q4l2st>
17. Massey D., Arango J., Hugo G., Kouaouci A., Pellegrino A., Taylor E. Theories of International Migration: A Review and Appraisal. In: Population and Development Review, Vol. 19, No. 3 (Sep., 1993), pp. 431-466.
18. Migration and Remittances Team Social Protection and Jobs World Bank April 2019. [citată 07.07.2019]. Disponibil: <https://www.knomad.org/sites/default/files/2019-04/Migrationanddevelopmentbrief31.pdf>
19. Migration. [citată 07.07.2019]. Disponibil: <https://www.un.org/ru/sections/issues-depth/migration/>
20. Moldova caută doctori. [citată 07.07.2019]. Disponibil: <http://www.sanatateinfo.md/News/Item/3999>
21. Moldova pe care o descăștem. [citată 07.07.2019]. Disponibil: <http://newsmaker.md/rom/noutati/moldova-pe-care-o-descrestem-exista-vreo-iesire-din-groapa-demografica-36729>
22. Moving on the move. [citată 07.07.2019]. Disponibil: <https://www.imf.org/external/russian/pubs/ft/fandd/2018/12/pdf/picture.pdf>
23. Noi perspective pentru studenți. [citată 07.07.2019]. Disponibil: https://www.canal3.md/ro/noi-perspective-pentru-studenti-universitatile-din-tara-se-intrec-in-oferte-pentru-a-atrage-cat-mai_93419.html
24. Numărul populației cu reședința obișnuită în Republica Moldova pe sexe și grupe de vârstă la începutul anului 2019. [citată 07.07.2019]. Disponibil: <http://statistica.gov.md/newsview.php?l=ro&idc=168&id=6416&parent=0>
25. Population and vital statistics report, Statistical Papers Series A Vol. LXX Population and vital statistics 2018.

[citat 07.07.2019]. Disponibil: https://unstats.un.org/unsd/demographic-social/products/vitstats/sets/Series_A_2018.pdf

26. Problemele migrației din Moldova. [citat 07.07.2019]. Disponibil: <https://ru.sputnik.md/society/20170411/12102538/problemy-migracii-iz-moldovy-kuda-uezzhajut-grazhdane-respubliki-na-pmzh>. Html

27. Salaries of scientists. Sursa: [citat 07.07.2019]. Disponibil: <https://visasam.ru/russia/rabotavrf/zarplata-uchenyx.html>

28. Sheveleva N.P. **The impact of international labor migration on the social and economic development of the host country.**[citat 07.07.2019]. Disponibil: https://www.researchgate.net/publication/324824543_Vlianie_mezhdunarodnoj_trudovoj_migracii_na_socialno-ekonomiceskoe_razvitie_prinimajusej_strany

29. The 2019 Revision of World Population Prospects. [citat 07.07.2019]. Disponibil: <https://population.un.org/wpp/>

30. UNFPA în Moldova. [citat 07.07.2019]. Disponibil: <https://moldova.unfpa.org/ro/news/%C3%AEn-republica-moldova-locuiesc-mai-pu%C8%9Bin-de-27-milioane-de-persoane>.

CZU 336.14(478

SISTEMUL FINANTELOR PUBLICE A REPUBLICII MOLDOVA

DUHLICHER Grigore,

Dr. în științe economice, lector universitar
Universitatea de Studii Europene din Moldova

REZUMAT

Condiția de bază a funcționalității statului în perioada contemporană o constituie asigurarea cu resurse financiare suficiente, necesare prestării serviciilor publice corespunzătoare cu cerințele societății moderne. Astfel, finanțele publice sunt un mijloc de realizare a funcțiilor statului, orientate spre dezvoltarea economico-socială durabilă a economiei naționale. Existența nevoilor sociale, imposibil de a fi satisfăcute prin intermediul pieței, argumentează necesitatea și importanța organizării sistemului finanțelor publice. Satisfacerea cât mai deplină a nevoilor cetățenilor prin prestarea utilităților de ordin social, economic, ecologic, etc. constituie obiectivul major al autorităților publice. Prin intermediul sistemului finanțelor publice statul intervine în derularea evenimentelor social-economice în calitate de garant și susținător al funcționalității mecanismului economiei de piață. Din acest punct de vedere importante sunt cheltuielile publice care influențează direct cererea de consum, orientează investițiile, asigură redistribuirea resurselor societății între membrii acesteia și domenii de activitate.

Cuvinte-cheie: *Finanțe publice, cheltuieli publice, Buget de Stat.*

THE PUBLIC FINANCE SYSTEM OF THE REPUBLIC OF MOLDOVA

DUHLICHER Grigore,

Phd in Economics, University lecturer,
University of European Studies of Moldova

SUMMARY

The basic condition of the functionality of the state in the contemporary period is the provision of sufficient financial resources, necessary for the provision of the public services corresponding to the expectations of the modern society. Thus public finances are a means of realizing the functions of the state, oriented towards the sustainable economic-social development of the national economy. The existence of social needs, impossible to meet through the market, argues the necessity and importance of organizing the system of public finances. Satisfying citizens' needs as fully as possible by providing social, economic, and ecological, etc. is the major objective of public authorities. Through the system of public finances, the state intervenes in the development of social-economic events as guarantor and supporter of the functionality of the market economy mechanism. From this point of view important are the public expenditures that directly influence the consumption demand, orient the investments, ensure the redistribution of the company's resources between its members and fields of activity.

Keywords: *Public finances, public spending, State budget.*

Introducere

Sistemul finanțelor publice ale statului reprezintă un ansamblu complex de elemente componente, care poartă caracter legal, fapt ce asigură funcționalitatea și eficacitatea acestuia. În cadrul legal al Republicii Moldova sistemul finanțelor publice este numit și bugetul public național.

Sistemul finanțelor publice este asociat cu statul și instituțiile publice, se bazează pe normele dreptului public, pe constrângere și urmăresc satisfacerea necesităților cu caracter public. Sistemul finanțelor publice are la bază două aspecte legate de resursele financiare ale societății:

- colectarea resurselor necesare statului și utilizarea lor conform nevoilor acestuia, în calitatea sa de autoritate publică;

- folosirea procesului de procurare și utilizare a resurselor ca instrument de influențare a desfășurării ansamblului activității economico-sociale.

Rezultate și discuții

Legislația națională în domeniul finanțelor publice are scopul asigurării dezvoltării durabile a resurselor societății, consolidării disciplinei bugetar-fiscale și asigurării gestionării eficiente și transparente a resurselor financiare publice.

Potrivit articolului 26 al Legii Republicii Moldova nr. 181 din 25.07.2014, privind finanțele publice și a responsabilității bugetar-fiscale, bugetul public național al Republicii Moldova include bugetul de stat, bugetul asigurărilor sociale de stat (BASS), fondul asigurărilor obligatorii de asistență medicală (FOAMM), bugetele locale [1]. (fig. 1)

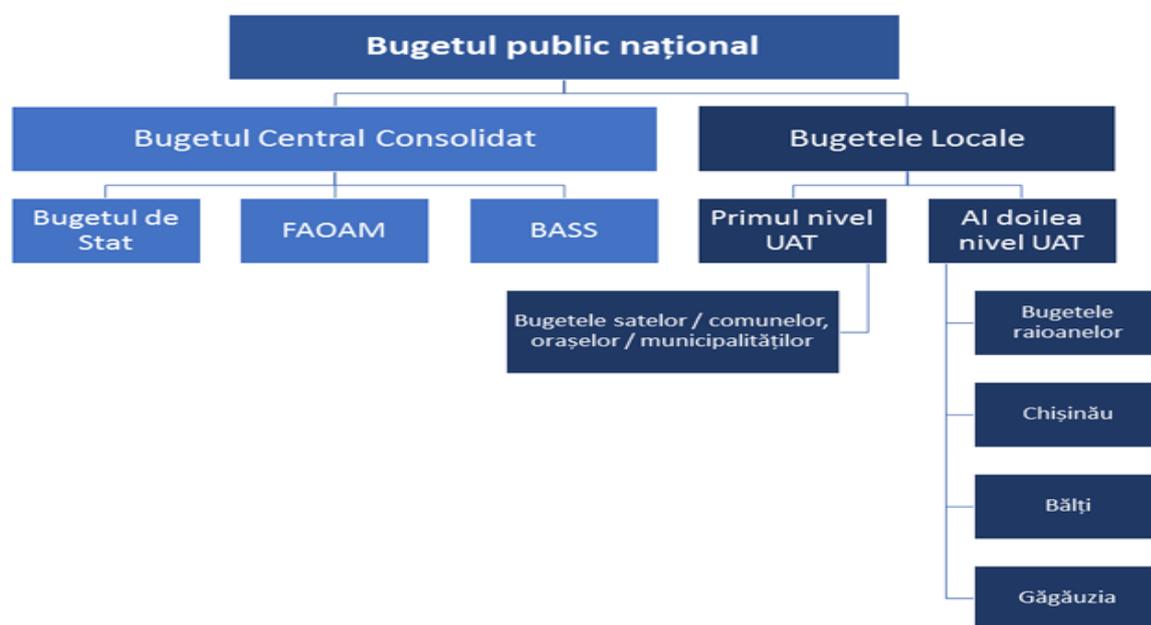

Fig. 1. Structura Bugetului public național al Republicii Moldova [3]

Bugetul de Stat reprezintă elementul de bază al Bugetului Central Consolidat, respective și a Bugetului Public Național. Ministerul Finanțelor este responsabil pentru elaborarea bugetului, prin contribuția ministerelor de resort și a altor agenții. Acest exercițiu este gestionat, în mod obișnuit, de către Direcția Generală de Sinteză Bugetară a

Ministerului Finanțelor.

Bugetul de Stat reprezintă totalitatea veniturilor, a cheltuielilor și a surselor de finanțare destinate pentru realizarea funcțiilor autorităților publice centrale, cu excepția funcțiilor proprii sistemului public de asigurări sociale și sistemului de asigurări obligatorii de asistență medicală, precum și pentru stabilirea relațiilor cu alte bugete

Tabelul 1. Indicatorii generali ai Bugetului de Stat al Republicii Moldova, mii lei [3]

Indicatori	2016	2017	2018	2019
Venituri	31378944,8	32839162,2	36618500,0	42125500,0
Cheltuieli și active nefinanciare	35561744,8	36994768,4	41332400,0	47664200,0
Sold bugetar	-4182800,0	-4155606,2	-4713900,0	-5538700,0

Efectuând o analiză a datelor prezentate în tabelul 1, putem afirma că în decursul perioadei analizate veniturile prognozate sunt mai mici ca cheltuielile

preconizate, astfel înregistrându-se un sold final negativ de circa 11 % din totalul cheltuielilor.

Bugetul de stat pe anul 2016 s-a aprobat la venituri

în sumă de 31378944,8 mii de lei și la cheltuieli în sumă de 35561744,8 mii de lei, cu un deficit în sumă de 4182800,0 mii de lei.

Bugetul de stat pentru anul 2017 s-a aprobat la venituri în sumă de 32839162,2 mii de lei și la cheltuieli în sumă de 36994768,4 mii de lei, cu un deficit în sumă de 4155606,2 mii de lei.

Bugetul de stat pentru anul 2018 s-a aprobat la venituri în sumă de 36618500,0 mii de lei și la cheltuieli în sumă de 36994768,4 mii de lei, cu un deficit în sumă de 4713900,0 mii de lei.

Bugetul de stat pentru anul 2019 s-a aprobat la venituri în sumă de 42125500,0 mii de lei și la cheltuieli în sumă de 47664200,0 mii de lei, cu un deficit în sumă de 5538700,0 mii de lei.

Al doilea element al Bugetului Central Consolidat îl reprezintă Fondul Asigurărilor Obligatorii de Asistență Medicală. Ministerul Sănătății, Muncii și Protecției Sociale este organul central de specialitate al administrației publice, cu personalitate juridică, se subordonează Guvernului și reprezintă autoritatea central în domeniul ocrotirii sănătății.

Autoritatea public central în domeniul ocrotirii sănătății elaborează politica în domeniul asigurării obligatorii de asistență medical și prezintă Ministerului Finanțelor prognoze ale Fondului Asigurărilor Obligatorii de Asistență Medicală și alte informații necesare pentru elaborarea cadrului bugetar pe termen mediu, promovează proiectul legii FAOAM, monitorizează și analizează executarea FAOAM, monitorizează performanța în cadrul programelor, realizează alte competențe și responsabilități prevăzute de legislația în vigoare.

Compania Națională de Asigurări în Medicină este o

organizație de stat autonomă de nivel național, care dispune de personalitate juridică și desfășoară activități non-profit în domeniul asigurării obligatorii de asistență medicală, fondată prin Hotărârea Guvernului Republicii Moldova nr.950 din 7 septembrie 2001 în scopul implementării Legii cu privire la asigurarea obligatorie de asistență medicală nr.1585-XIII din 27 februarie 1998.

Obiectivele Companiei sunt: organizarea, desfășurarea și dirijarea procesului de asigurare obligatorie de asistență medicală, cu aplicarea procedeelelor și mecanismelor admisibile pentru formarea fondurilor financiare destinate acoperirii cheltuielilor de tratament și profilaxie a maladiilor și stărilor, incluse în Programul unic al asigurării obligatorii de asistență medicală, controlul calității asistenței medicale acordate și implementarea cadrului normative aferent asigurărilor obligatorii de asistență medicală.

Compania Națională de Asigurări în Medicină este responsabilă de elaborarea și prezentarea autorității publice central în domeniul ocrotirii sănătății prognoze ale FAOAM și alte informații necesare pentru elaborarea cadrului bugetar pe termen mediu; întocmirea și prezentarea APC în domeniul ocrotirii sănătății a proiectului legii anuale a FAOAM și de administrarea, executarea FAOAM, implementarea programelor în conformitate cu obiectivele și indicatorii de performanță asumați etc., precum și exercitarea competențelor și responsabilităților prevăzute de legislație.

Tabelul 2. Indicatorii generali și sursele de finanțare a fondurilor asigurării obligatorii de asistență medicală în Republica Moldova, mii lei [3]

Denumirea	2016	2017	2018	2019
I. Venituri, total	5779298,2	6228657,4	6733325,2	7326030,0
Inclusiv transferuri de la bugetul de stat	2512712,3	2593027,4	2728025,2	2831330,0
II. Cheltuieli, total	5779298,2	6321451,3	6733325,2	7526030,0
III. Sold bugetar	0	-92793,9	0	-200000,0
IV. Surse de finanțare, total	0	92793,9	0	200000,0
Sold de mijloace bănești la începutul perioadei	153144,8	153144,8	239669,8	239669,8
Sold de mijloace bănești la sfârșitul perioadei	153144,8	60350,9	239669,8	39669,8

Din informațiile prezentate în tabelul 2 observăm o tendință de creștere continuă a bugetului FAOAM, astfel cheltuielile totale au crescut treptat de la

nivelul de 5779298,2 mii lei, în anul 2016, până la valoarea de 7526030,0 mii lei, în anul 2019.

De remarcat este și faptul că cheltuielile totale

nu sunt acoperite integral cu venituri ordinare ale FAOAM, înregistrându-se transferuri de la bugetul de stat pentru acoperirea necesarului de finanțare. Aceste transferuri, spre exemplu în anul 2019, vor alcătui 2831330,0 mii de lei sau 37,62%.

Următorul component al Bugetului Central Consolidat îl reprezintă Bugetul Asigurărilor Sociale de Stat.

Autoritatea public central în domeniul protecției sociale este Agenția Națională Asistență Socială, autoritate administrativă în subordinea Ministerului Sănătății, Muncii și Protecției Sociale. Ea este responsabilă de elaborarea politicilor în domeniul asigurărilor sociale de stat și asistenței sociale și prezintă Ministerului Finanțelor, în baza propunerilor Casei Naționale de Asigurări Sociale (CNAS), prognoze ale bugetului asigurărilor sociale de stat și alte informații necesare pentru elaborarea cadrului bugetar pe termen mediu, promovează proiectul legii BASS, monitorizează și analizează

executarea BASS, precum și performanța în cadrul programelor, înaintează Guvernului propuneri în vederea asigurării stabilității financiare a sistemului public de asigurări sociale;

Casa Națională de Asigurări Sociale funcționează, ca organ executiv, cu personalitate juridică, ce prognozează, administrează, promovează, gestionează sistemul public de asigurări sociale, aplică politicile și strategiile de asigurări sociale.

Prin intermediul sistemului public de asigurări sociale, statul garantează cetățenilor dreptul la protecție socială în cazurile de bătrânețe, șomaj, boală, invaliditate, de pierdere a întreținătorului prin plăți sociale – cu pensii, indemnizații și alte prestații de asigurări sociale. Prin intermediul CNAS se acordă unor anumite categorii de cetățeni prestații de asistență socială, a căror finanțare se efectuează din mijloacele bugetului de stat.

Tabelul 3.Indicatorii generali și sursele de finanțare ale bugetului asigurărilor sociale de stat în Republica Moldova, mii lei [3]

Denumirea	2016	2017	2018	2019
I. Venituri, total	15049048,1	17663644,5	19628964,8	21732772,1
Inclusiv transferuri de la bugetul de stat	5047265,7	6023457,0	6755064,8	8880733,0
II. Cheltuieli, total	15079458,6	17789938,9	19628964,8	21732772,1
Inclusiv cheltuieli de personal	108832,3	114709,8	115061,1	119283,9
III. Soldbugetar	-30410,5	-126294,4	0,0	0,0
IV. Surse de finanțare, total	30410,5	126294,4	0,0	0,0
Active financiare	-	-	-330475,8	-
Datorii	-	-	-	-
Modificarea soldului de mijloace bănești	30410,5	126294,4	330475,8	0,0
Sold de mijloace bănești la începutul perioadei	30410,5	126294,4	330475,8	0,0
Sold de mijloace bănești la sfârșitul perioadei	0,0	0,0	0,0	0,0

Dinamica evoluției bugetului asigurărilor sociale de stat în Republica Moldova, prezentată în tabelul 3, atestă o creștere continuă a acestuia în perioada analizată. Astfel, cheltuielile totale au crescut treptat de la nivelul de 15079458,6 mii lei, în anul 2016, până la valoarea de 21732772,1 mii lei, în anul 2019.

Putem remarca și faptul că cheltuielile totale nu

sunt acoperite integral cu venituri ordinare ale BASS, înregistrându-se transferuri de la bugetul de stat pentru acoperirea necesarului de finanțare. Aceste transferuri, spre exemplu, în anul 2019 vor alcătui 8880733,0 mii lei sau 40,86%.

Autoritățile administrației publice locale elaborează, aprobă și administrează bugetele locale

în conformitate cu legislația în vigoare, elaborează prognoze bugetare și întreprind, în limitele competențelor, măsuri pentru creșterea bazei fiscale și asigurarea sustenabilității bugetelor locale pe termen mediu și lung, înaintează propuneri la elaborarea politicii bugetar-fiscale și a politicilor sectoriale, precum și participă la consultările privind relațiile interbugetare, asigură gestionarea resurselor bugetare și administrarea patrimoniului public în conformitate cu legislația și principiile bune guvernări, efectuează monitoringul financiar al instituțiilor publice la autogestiuie, al întreprinderilor municipale și al societăților comerciale în care autoritățile administrației publice locale au calitatea de fondator sau dețin cota majoritară în capitalul social, etc.

Concluzii.

Sistemul finanțelor publice al Republicii Moldova se confruntă în continuare cu probleme structurale, fiind necesară consolidarea finanțelor publice și a stabilității financiare drept condiții primordiale pentru atingerea obiectivului durabilității bugetar-fiscale prin menținerea unui deficit al bugetului public național la nivel sustenabil, evitând riscurile legate de șocurile interne și externe, precum și dependența de asistența financiară externă.

În această ordine de idei, este important de asigurat:

- Consolidarea finanțelor publice și a stabilității financiare;
- Asigurarea gestionării eficiente și transparente a resurselor financiare publice;
- Aplicarea standardelor internaționale în acest domeniu;
- Armonizarea legislației în domeniul finanțelor publice;
- Gestionarea promptă a situațiilor imprevizibile, care implică surse financiare;
- Stabilirea unui buget echilibrat;
- Asigurarea resurselor financiare suficiente pentru realizarea reformelor planificate;
- Protejarea cheltuielilor prioritare;

- Sporirea transparenței politicilor bugetar-fiscale și a riscurilor asociate.

Obiectivele principale ale Guvernului, descrise în cadrul bugetar pe termen mediu 2018-2020, elaborat de Ministerul Finanțelor al RM, constau în [2, p.5]:

- consolidarea finanțelor publice -- implementarea regulii bugetar-fiscale care limitează deficitul BPN (fără granturi) la 2,5% din PIB concomitent cu luarea de măsuri pentru îmbunătățirea structurii cheltuielilor bugetare prin reducerea cheltuielilor curente neproductive și crearea spațiului pentru proiecte de dezvoltare;

- consolidarea veniturilor prin extinderea bazei fiscale, adoptarea măsurilor pentru combaterea economiei tenebre și avansarea în implementarea reformei administrării fiscale și conformării fiscale. De asemenea, urmează a fi revizuite și optimizate diverse scutiri și/sau cote reduse la TVA, accize, impozitul pe venitul persoanelor fizice, impozitul pe venitul persoanelor juridice și impozitele pe proprietate. Aceste eforturi vor ajuta la reducerea treptată a dependenței de granturile externe;

- promovarea unei politici prudente privind ocuparea forței de muncă și în domeniul salarizării. În acest context, Guvernul se angajează să restrângă angajarea în măsura necesară pentru furnizarea eficientă și eficace de bunuri și servicii publice;

- eficientizarea cheltuielilor și finanțarea cheltuielilor capitale, sporirea eficienței cheltuielilor în învățământ și îmbunătățirea performanței în domeniul ocrotirii sănătății;

- implementarea unei politici clare de protecție socială care nu numai că va susține o categorie sensibilă a populației, dar va încuraja și ocuparea forței de muncă, asigurarea sustenabilității fiscale și administrarea rapidă și eficientă a acestor cheltuieli. Astfel, Guvernul intenționează să mențină baza stimulentei necesare creșterii economice durabile și a ocupării forței de muncă.

Referințe bibliografice:

1. Legea Republicii Moldova nr. 181 din 25.07.2014, privind finanțele publice și responsabilității bugetar-fiscale. Monitorul Oficial Nr. 223-230 din 08.08.2014;
2. Cadrul bugetar pe termen mediu 2018-2020 elaborat de Ministerul Finanțelor al RM. http://mf.gov.md/sites/default/files/sites/default/files/atasamente/comunicate/cbttm_2018-2020.pdf (accesat 12.10.2019);
3. www.mf.gov.md (accesat 29.10.2019);
4. www.statistica.gov.md (accesat 10.11.2019).

CZU 339.727.22

ASISTENȚA FINANCIARĂ EXTERNĂ ACORDATĂ REPUBLICII MOLDOVA

DUHLICHER Grigore,
dr. în științe economice, lector universitar
Universitatea de Studii Europene din Moldova

REZUMAT

Situația economică mondială care s-a instaurat în a 2-a jumătate a secolului 20 și continuă în prezent, este în contradicție cu cerințele afirmării economice și social-politice de sine stătătoare a tuturor statelor lumii. Sistemul relațiilor politice și economice internaționale a contribuit la adâncirea decalajelor economice, la menținerea subdezvoltării, la accentuarea fenomenelor de criză și instabilitate economică și politică în lume, devenind incompatibil cu cerințele progresului general al umanității.

În acest context, asistența financiară externă pentru dezvoltare reprezintă o instituție relativ nouă. Ea a apărut ca o expresie a extinderii și adâncirii permanente a cooperării economice dintre toate țările lumii, pe fondul reconstrucției economice a țărilor afectate de cel de-al doilea război mondial. Ulterior, asistența financiară externă s-a concentrat tot mai mult pe problema lichidării subdezvoltării, a minimizării decalajului existent între țările dezvoltate și cele subdezvoltate. Atragerea și gestionarea eficientă a asistenței externe este astăzi o prioritate pentru țările în curs de dezvoltare și, totodată, reprezintă, indiscutabil, interes pentru experții din domeniu, grație multiplelor impacturi pe care le generează asupra dezvoltării economice și social-politice. Asistența externă reprezintă un instrument tehnic pentru a promova schimbări pozitive în societate, inclusiv prin modernizarea și consolidarea actului de guvernare.

Cuvinte cheie: asistență externă, asistență financiară externă, integrare financiară internațională.

EXTERNAL FINANCIAL ASSISTANCE GRANTED REPUBLIC OF MOLDOVA

DUHLICHER Grigore,

PhD in Economics, university lecturer,
University of European Studies of Moldova

SUMMARY

The global economic situation that was established in the second half of the 20th century and continues today is in contradiction with the requirements of the economic and social-political affirmation of self-reliance of all the states of the world. The system of international political and economic relations has contributed to deepening the economic gaps, maintaining the underdevelopment, accentuating the phenomena of crisis and economic and political instability in the world, becoming incompatible with the requirements of the general progress of humanity. In this context, external financial assistance for development is a relatively new institution. It appeared as an expression of the permanent expansion and deepening of economic cooperation between all countries of the world, against the backdrop of the economic reconstruction of the countries affected by the Second World War. Subsequently, external financial assistance has increasingly focused on the problem of liquidation of underdevelopment, of minimizing the gap between developed and underdeveloped countries. Attracting and managing foreign assistance effectively is a priority for developing countries today, and at the same time, it is undoubtedly of interest to experts in the field, thanks to the multiple impacts it generates on economic and social-political development. External assistance is a technical tool to promote positive changes in society, including by modernizing and strengthening the governance act.

Key words: external assistance, external financial assistance, international financial integration.

Introducere. Ritmul dezvoltării economice a Republicii Moldova depinde în mare măsură de cantitatea și calitatea asistenței externe acordate de comunitatea mondială.

Asigurarea stabilității economice și politice mondiale este imposibil de realizat fără a micșora decalajele nivelurilor de dezvoltare socio-economice dintre statele lumii. Efectul acțiunilor întreprinse de comunitatea mondială pentru îmbunătățirea situației create în cadrul economiei mondiale este încă nesemnificativ în raport cu amploarea problemelor actuale.

Soluționarea problemelor necesită un dialog mai eficient în special în situația intensificării crizelor economice mondiale și înrăutățirii situațiilor țărilor în curs de dezvoltare.

În acest context Organizația Națiunilor Unite a elaborat set de scopuri legate de dezvoltarea internațională pe viitor, numite obiective la nivel mondial pentru dezvoltare durabilă. Acestea sunt un apel universal la acțiune pentru a pune capăt sărăciei, pentru protejarea planetei și pentru asigurarea faptului că toți oamenii se bucură de pace și prosperitate. În

aceiași timp, ele reprezintă un program de acțiune globală în domeniul dezvoltării cu un caracter universal și care promovează echilibrul dintre cele trei dimensiuni ale dezvoltării durabile – economic, social și de mediu.

Rezultate și discuții. Asistența externă reprezintă activitatea de sprijinire a dezvoltării țărilor în curs de dezvoltare, desfășurată de guverne naționale și de organisme financiare internaționale. De regulă, această asistență financiară pentru dezvoltare este legată de proiecte specifice de dezvoltare economico-socială.

În cazul statelor care și-au cucerit relativ recent independența politică, cum este și Republica Moldova, se manifestă o contradicție evidentă între necesitățile lor tot mai mari și posibilitățile limitate de acumulare internă existente.

În pofida eforturilor depuse, statul nostru este încă departe de situația în care să fie capabil de a-și finanța propria dezvoltare economică, numai pe baza acumulării interne. Există o serie de factori ce nu pot fi controlați de Republica Moldova, factori care îi diminuează posibilitățile de însușire a plusprodusului realizat în cadrul economiei naționale, sporind astfel nevoile de asistență financiară externă:

- Limitarea veniturilor în devize ce ar putea fi obținute din exporturi, ca urmare a barierelor tarifare și netarifare impuse de către țările dezvoltate, precum și a nivelului necorespunzător al prețurilor la produsele lor de export;

- Creșterea substanțială și permanentă a prețurilor produselor importate. Republica Moldova este nevoită să cumpere din străinătate echipamentul necesar procesului de industrializare. În condițiile în care societățile transnaționale duc o politică de practicare a unor prețuri foarte ridicate la mașini, utilaje, know-how etc., țările importatoare se văd nevoite să facă față unor cheltuieli din ce în ce mai mari. Astfel, chiar dacă încearcă să exporte mai mult, ele nu reușesc să acopere nivelurile importurilor anterioare;

Republica Moldova permanent și-a exprimat dorința de a adera și a se alinia la eforturile globale prin sprijinirea dezvoltării economice durabile pe plan mondial. Este evident că potențialul economic și politic al țării noastre nu ne permite să influențăm substanțial

acest proces, de aceea eforturile se concentrează spre extinderea acțiunilor sale interne de promovare și asigurare a transparenței, combatere a corupției, sporirea accesului public la informații și participarea cetățenilor, precum și îmbunătățirea calității furnizării serviciilor publice prin valorificarea potențialului tehnologic și a inovațiilor.

Asistența externă, acordată de comunitatea internațională, continuă să exercite un rol important în dezvoltarea socială și economică a RM. În prezent, problematica asistenței externe pentru dezvoltare este extrem de actuală și de complexă. Pentru a identifica poziția și rolul asistenței externe în economia națională, s-a efectuat comparația volumelor acesteia cu transferurile de mijloace bănești din străinătate efectuate în favoarea persoanelor fizice prin intermediul băncilor din Republica Moldova și, respectiv, investițiile străine directe, considerate, la fel, drept fluxuri financiare pentru creșterea economică reală.

Tabelul 1. Dinamica fluxurilor financiare majore în RM, mil. euro

Anii	Investiții străine directe	Asistență oficială pentru dezvoltare	Remitențe
2012	122,5	465,33	1162,19
2013	177,9	299,9	1519,7
2014	172,8	452,3	1344,13
2015	178,4	331,6	940,89
2016	111	440,3	963,4

Sursa: Raportul anual privind asistența externă acordată Republicii Moldova în anul 2016

În urma analizei informațiilor prezentate în tabelul 1, putem afirma că remitențele reprezintă fluxurile financiare majore, fiind de circa 2-3 ori mai mari ca volum comparativ cu asistența externă pe parcursul perioadei analizate.

Totodată, în perioada 2012–2016 volumul investițiilor străine directe a fost de 2-4 ori mai mic față de volumul debursărilor asistenței externe pe parcursul anului. Pe parcursul perioadei de referință, valoarea asistenței externe a înregistrat tendințe atât de creștere, cât și de descreștere, valoarea acesteia rămânând, practic, la nivelul anilor 2012 și 2014.

Totodată, valoarea debursărilor în 2016, comparativ cu anul precedent, a înregistrat o tendință de creștere și anume valoarea asistenței externe s-a majorat cu 108,7 mil. euro.

Capacitatea țării de a atrage și valorifica eficient asistența economic externă depinde în mare măsură de cadrul legal și instituțional al acesteia.

În această ordine de idei trebuie să scoatem în evidență eforturile guvernării Republicii Moldova orientate spre îmbunătățirea acestui proces. Astfel în vederea definirii clare a competențelor între entitățile implicate în procesul de programare, implementare și monitorizare a asistenței externe acordate de

comunitatea donatorilor și stabilirea unei proceduri uniforme și eficiente de programare și monitorizare a asistenței externe acordate de comunitatea donatorilor, a fost elaborat Regulamentul cu privire la cadrul instituțional și mecanismul de coordonare a asistenței externe acordate Republicii Moldova de organizațiile internaționale și țările donatoare, aprobat prin hotărârea nr. 12 din 19.01.2010, a Guvernului Republicii Moldova.

Autoritatea națională de coordonare a asistenței externe, conform acestui Regulament, a fost Cancelaria de Stat.

În acest Regulament au fost determinate principiile generale ale politicii Guvernului în domeniul asistenței externe[1]:

- Apartenența (subscrierea) la angajamentele pe plan internațional în domeniul eficientizării asistenței externe, precum Declarația de la Paris (2005), Agenda de acțiuni de la Accra (2008);

- În atragerea asistenței externe Guvernul va da preferință asistenței tehnice și financiare nerambursabile. Guvernul este precaut în contractarea împrumuturilor, în primul rând, aceluia cu un element de grant de minim 25 procente;

- Guvernul continuă să-și stabilească politicile și

obiectivele de dezvoltare, să asigure o coordonare și sinergie mai bună în procesul de programare, implementare, monitorizare și evaluare a asistenței externe prin stabilirea unui larg proces consultativ și dialog între Guvern, sectorul privat și societatea civilă. De asemenea, Guvernul recunoaște importanța consultărilor și dialogului cu comunitatea donatorilor;

➤ Guvernul Republicii Moldova acordă o atenție sporită creșterii permanente a capacităților de absorbție a asistenței externe;

➤ Suportul bugetar general este modalitatea preferată de Guvern în procesul de contractare a asistenței externe, urmată de suportul bugetar sectorial, asistența tehnică și asistența financiară pentru proiectele investiționale;

➤ Coordonarea asistenței externe este efectuată pe principii de transparență și complementaritate, excluderea dublărilor și asigurarea utilizării eficiente a fondurilor.

Ulterior a fost elaborat Regulamentul cu privire la cadrul instituțional și mecanismul de coordonare și management al asistenței externe, aprobat prin hotărârea nr. 377 din 25 aprilie 2018, a Guvernului Republicii Moldova. Conform acestuia **Autoritatea națională de coordonare a asistenței externe deja este** Ministerul Finanțelor, fiind responsabil de mecanismul de coordonare și management al asistenței externe și îndeplinește rolul de punct unic de contact/control în relația cu partenerii externi de dezvoltare și autoritățile publice privind propunerile de proiecte/programe de asistență externă.

Scopul prezentului Regulament este asigurarea[2]:

➤ utilizării eficiente a resurselor disponibile pentru a maximiza impactul asistenței externe, care abordează necesitățile de dezvoltare ale Republicii Moldova;

➤ coerenței și complementarității dintre instrumentele oferite de comunitatea donatorilor/creditorilor și de necesitățile de dezvoltare ale Republicii Moldova;

➤ unui suport coordonat pentru îndeplinirea angajamentelor asumate în fața comunității internaționale și, în special, în fața Uniunii Europene;

➤ unui management financiar durabil al asistenței externe;

➤ utilizării sistemelor și a procedurilor naționale în procesul de coordonare și management al asistenței externe;

➤ unui dialog transparent, coordonat și cuprinzător dintre comunitatea donatorilor/creditorilor, autoritatea națională de coordonare a asistenței externe și beneficiari;

➤ dezvoltării capacităților instituționale naționale pentru a putea răspunde nevoilor proprii de dezvoltare;

➤ vizibilității asistenței externe.

Concomitent a fost aprobat și Regulamentul cu privire la Modulul Platformei pentru gestionarea asistenței externe „Date privind asistența financiară disponibilă pentru lansarea și dezvoltarea afacerilor”, aprobat prin hotărârea nr. 377 din 25 aprilie 2018, a Guvernului Republicii Moldova.

Platforma pentru gestionarea asistenței externe reprezintă un sistem informațional automatizat accesibil on-line în cadrul căruia este încărcată și stocată informația privind proiectele/programele de asistență externă. Modulul platformei are ca obiective[3]:

- informarea operativă și completă privind asistența financiară disponibilă pentru inițierea și dezvoltarea afacerilor;

- contribuirea, prin informare, la creșterea permanentă a ratei de absorbție a fondurilor externe destinate dezvoltării mediului de afaceri;

- asigurarea transparenței continue a relațiilor dintre instituțiile vizate în prezentul Regulament și mediul de afaceri;

- contribuirea la implementarea prevederilor Strategiei naționale de dezvoltare „Moldova 2020”, aprobate prin Legea nr.166 din 11 iulie 2012, Strategiei reformei cadrului de reglementare a activității de întreprinzător pentru anii 2013-2020, aprobate prin Hotărârea Guvernului nr.1021 din 16 decembrie 2013, și Strategiei de dezvoltare a sectorului întreprinderilor mici și mijlocii pentru anii 2012-2020, aprobate prin Hotărârea Guvernului nr.685 din 13 septembrie 2012.

Accesând platforma pentru gestionarea asistenței externe, am determinat topul organizațiilor finanțatoare, care este prezentat în tabelul 2.

Tabelul 2. Topul organizațiilor finanțatoare a Republicii Moldova

<i>Organizații finanțatoare</i>	<i>Angajamente curente, euro</i>
Conferința Națiunilor Unite pentru Comerț și Dezvoltare	11,945,845
Corporația de Dezvoltare a Germaniei	3,500,000
Ministerul Federal pentru Cooperare Economică și Dezvoltare al Germaniei	3,000,000
Agenția Elvețiană pentru Dezvoltare și Cooperare	1,810,789
Agenția Internațională pentru Dezvoltare	1,393,669
Banca Europeană pentru Reconstrucție și Dezvoltare	740,000
Agenția de Cooperare Internațională a Germaniei (GIZ)	500,000

Banca Internațională pentru Reconstrucție și Dezvoltare	229,564
Serviciul de Dezvoltare al Liechtenstein	100,000
Serviciul Vamal al Republicii Moldova	89,257

Sursa: www.amp.gov.md

Conform datelor tabelului 2, pe poziția întâi *topul organizațiilor finanțatoare a Republicii Moldova este situată* Conferința Națiunilor Unite pentru Comerț și Dezvoltare, cu un angajament curent în valoare de 11945845 euro.

Concluzii. Moldova, fiind o țară cu un venit mediu per capita, a primit mai puțin asistență externă decât țările cu un nivel mediu superior al venitului per capita. Acest aspect arată că pentru țările donatoare nivelul sărăciei nu este un factor decisiv care să influențeze alocările. Astfel, fluxul asistenței externe nu pare orientat să acopere necesitățile țărilor cu nevoile cele mai urgente.

Potențialul asistenței externe de a promova dezvoltarea Moldovei este limitat în principal de variații frecvente și diversitatea intereselor donatorilor de a urma agenda de dezvoltare a Guvernului, lucru care afectează eficiența ajutorului și într-o măsură mai mică, de propriile constrângeri în ceea ce ține capacitățile instituționale.

Republica Moldova trebuie să-și îmbunătățească în continuare cadrul instituțional pentru administrarea asistenței externe, capacitățile de negociere, capacitățile de absorbție, de a valorifica în cel mai eficient mod mijloacele disponibile. O strategie independentă de asistență externă trebuie elaborată în timp pentru a

permite o mai bună finanțare a necesităților de dezvoltare a țării.

Prin prisma recentelor remanieri în executivul Republicii Moldova, trebuie de atras o atenție deosebită la recomandările Comisarul pentru Politica Europeană de Vecinătate și Negocieri pentru Extindere, Johannes Hahn, care a precizat care sunt pașii ce urmează a fi întreprinși de Guvernul moldovean în vederea sporirii capacității de atragere a asistenței externe[6]: „Așteptarea cea mai mare e că noul guvern este cu adevărat interesat să abordeze reformele necesare, în special în ceea ce privește lupta împotriva corupției, consolidarea sistemului de justiție și, desigur, liberalizarea economiei pentru crearea a noi locuri de muncă, astfel încât cetățenii să nu plece din țară în căutarea unei vieți mai bune. În ce privește deblocarea asistenței macrofinanciare, ne așteptăm să se avanseze în investigarea fraudei bancare, modificarea sistemului electoral pornind de la recomandările Comisiei de la Veneția. Sunt sigur că guvernul actual este interesat de aceste schimbări, și nu doar de obținerea banilor de la Uniunea Europeană. Cred că acest lucru este mult mai important: nu doar reluarea asistenței externe, ci asigurarea că aceasta va fi utilizată în interesul cetățenilor moldoveni”.

Referințe bibliografice:

1. REGULAMENTUL cu privire la cadrul instituțional și mecanismul de coordonare a asistenței externe acordate Republicii Moldova de organizațiile internaționale și țările donatoare, aprobat prin hotărârea nr. 12 din 19.01.2010, a Guvernului Republicii Moldova.
2. REGULAMENT cu privire la cadrul instituțional și mecanismul de coordonare și management al asistenței externe, aprobat prin hotărârea nr. 377 din 25 aprilie 2018, a Guvernului Republicii Moldova.
3. REGULAMENT cu privire la Modulul Platformei pentru gestionarea asistenței externe „Date privind asistența financiară disponibilă pentru lansarea și dezvoltarea afacerilor”, aprobat prin hotărârea nr. 377 din 25 aprilie 2018, a Guvernului Republicii Moldova.
4. Raportul anual privind asistența externă acordată Republicii Moldova în anul 2016, elaborat de Cancelaria de Stat a Republicii Moldova.
5. www.amp.gov.md
6. www.moldova.europalibera.org

CZU 338.2

DEZVOLTAREA ECONOMICĂ A ACTIVITĂȚILOR ÎN ASPECT AGREGAT ȘI ANALIZA EI

FRĂSÎNEANU Pantelemon,
doctor în științe economice,
Director JSC „Moldovagaz”, Co. Ltd. „Bălți-gaz”

DUHLICHER Grigore,
doctor în științe economice, lector universitar,

DUHLICHER Aliona,
Doctorand, UTM

REZUMAT

Pentru a urmări gradul de realizare a rezultatelor atinse într-o anumită ramură a economiei naționale, ca și în orice alt domeniu de activitate, este necesară utilizarea anumitor indicatori economici. Ca studiu de caz vom supune analizei una din activitățile economiei Republicii Moldova, și anume industria.

Cuvinte-cheie: activități economice, industria, gaze naturale, panificație, economie națională, dezvoltarea economică, analiza fenomenelor și proceselor, indicatori economici.

ECONOMIC DEVELOPMENT OF ACTIVITIES IN AGGREGATE ASPECT AND ITS ANALYSIS

FRĂȘÎNEANU Pantelemon,
PhD in Economics,
Dr. JSC „Moldovagaz”, Co. Ltd. „Bălți-gaz”

DUHLICHER Grigore,
PhD in Economics, university lecturer,
University of European Studies of Moldova

DUHLICHER Aliona, PhD student,
Technical University of Moldova

SUMMARY

In order to track the degree of realize of the results achieved in a certain branch of the national economy, as in any other field of activity, it is necessary to use certain economic indicators. As a case study, we will analyze one of the activities of the economy of the Republic of Moldova, namely industry.

Key words: economic activities, industry, natural gases, bakery, national economy, economic development, analysis of phenomena and processes, economic indicators.

Introducere. Economia națională se manifestă printr-o totalitate de ramuri și activități economice, cadrul economiei oricărei țări se redă printr-un ansamblu de activități economice, care sunt desfășurate sub aspect tehnologic și social-economic, necesare pentru viața și activitatea oamenilor.

Este de admis, că în viața reală volumul lor de activitate diferă de la o activitate la alta, de la o perioadă la alta, că în crearea PIB-lui fiecare activitate economică dezvoltată are rolul său, iar diversitatea se redă în dependență de utilitatea lor în viața și activitatea oamenilor și/sau a societății tabelul 1[6].

Tabelul 1. Genuri de activități și contribuția lor în crearea PIB a RM pe perioada 2016-2017

Indicatorii				Valoarea indicatorilor	
				2016	2017
0				1	2
1	1. Produsul intern brut în prețuri curente, mil. lei:			135397	176777
2	1.1.	Valoarea adăugată brută, total, %:		85,3	86,46
3	-	a.	Agricultură, silvicultură și pescuit-A	12,1	11,6
4	-	b.	Industria, total:	15,1	15,2
5	-	-	b.1. Industria extractivă-B	0,5	0,4
6	-	-	b.2. Industria prelucrătoare -C - inclusiv + B	12,2	12,0
7	-	-	b.3. Producția, furnizarea de energie electrică, termică, gaze, apă caldă, aer condiționat-D	2,9	3,2
	-	-	b.4. Distribuția apei; salubritate, gestionarea deșeurilor, activități de decontaminare-E		
8	-	c.	Comerț cu ridicata și cu amănuntul-G	14,2	15,2
9	-	d.	Alte activități -15←-21: F,H,I,J,K,L,M,N,O,P,Q,R,S,T,U	43,9	44,5

Sursa: Prelucrat de autori în baza informației surselor [5, 6].

După cum vedem, din extrasul propus cu tipuri de activități, nivelul activităților din cadru este diferit și acest lucru este argumentat de ponderea înregistrată, care exprimă partea activităților specifice în totalul valorii agregate și prin care se reflectă modificarea rolului activităților în totalul economiei, în crearea PIB-ului, produsului dat. Din cele menționate reiese că, de nivelul volumului de activitate a activităților economice desfășurate depinde nivelul economiei naționale, ceea ce impune că, gradul de dezvoltare a activităților influențează nivelul de dezvoltare a economiei naționale. În scopul expunerii cât mai clare a subiectului analizat, obiectul de cercetare va fi o activitate agregată și anume Industria RM, și două activități specifice ca Industria de Panificație și Furnizarea gazelor naturale. Din excursul efectuat în Clasificatorul Activităților din Economia Moldovei-CAEM [6], am urmărit locul activităților date în cadrul economiei naționale, ce în măsură utilității contribuie la viața social-economică a societății, contribuie la creșterea economică și la sporirea progresului economic și social, unde

- *Furnizarea gazelor naturale* - ramura dată este o componentă a industriei, este o subramură a industriei resurselor energetice derivate, unde în cadrul Industriei date-D.35, ea este primită prin „*Producția gazelor; distribuția combustibililor gazoși prin conducte*” și vine ca activitate specifică aparte cu codul ei nemijlocit D.35.2, prin care se asigură populația și agenții economici cu gaze naturale (tabelul 2.c0);

- *Industria de Panificație* - ramura dată este o ramură specifică a industriei prelucrătoare, este o subramură a industriei alimentare, este componenta de bază a activității „Fabricarea produselor de brutărie și a produselor făinoase”, este o componentă a industriei, unde în cadrul Industriei prelucrătoare și alimentare-C.10.7, ea este primită prin „Fabricarea pâinii; fabricarea prăjiturilor și a produselor proaspete de patiserie” și vine ca activitate specifică aparte cu codul ei nemijlocit C.10.71, prin care se asigură populația cu producție de primă necesitate, cu pâine, dar și alte produse de patiserie proaspete(tabelul 2.c0);

- *Industria RM* - este o componentă de bază a economiei, o ramură/un domeniu agregat, format din subramuri agregate-B, C, D, E, și specifice, în cadrul cărui piața se asigură cu producție cu caracter industrial, în cadrul cărei după cum am urmărit revine

- *Industria de Panificație* - subramură specifică, ca componentă de bază a *Industriei Alimentare* ce trebuie primită ca subramură agregată, și

- *Furnizarea gazelor naturale* - subramură specifică, ca componentă de bază a *Industriei resurselor energetice derivate - Producția și furnizarea de energie electrică și termică, gaze, apă caldă și aer condiționat*, ce trebuie primită ca subramură agregată, pe lângă distribuția energiei electrice și distribuția apei (tabelul 2).

Tabelul 2. Activitățile analizate în anul de activitate 2017

Indicatorii		Valoarea indicatorilor
0		1
1	Volumul de activitate pe activități, mil. lei:	-
2	1. Industria RM <i>activitatea agregată:</i>	52718,5
3	- 1.1. Producția și furnizarea de energie electrică și termică, gaze, apă caldă și aer condiționat, total:	5533,4
4	- - a. Producția gazelor; distribuția combustibililor gazoși prin conducte - <i>activitatea specifică</i>	1058,3
5	- 1.2. Industria prelucrătoare, total:	43931,5
6	- - b. Industria alimentară, total:	16313,8
7	- - b.1. Fabricarea pâinii; prăjiturilor, produselor proaspete de patiserie - <i>activitatea specifică</i>	1890,5

Sursa: Prelucrat de autori în baza informației sursei [5].

După cum observăm din datele tabelului 2, este destul de evidentă structura expusă a activității agregate și locul în cadrul ei ale activităților specifice analizate în lucrare.

Conținut de bază. Pentru a putea urmări și analiza dezvoltarea economică a activității în aspect agregat, adică la nivelul macroeconomic, ce și este principala sarcină,

trebuie utilizate datele privind evoluția activităților pe o anumită perioadă de timp, pe o anumită dinamică economică. Pentru orice dinamică sau serie trebuie să

fie stabilit individual numărul de ani sau perioade egale, cu condiția că seria trebuie să fie formată din cel puțin 2 perioade/ani calendaristici(tabelul 1.c1-2), deoarece:

- 1-ul an-în ordine de la stânga la dreapta - este acel în baza cărui se va efectua analiza,

- cel de-al 2-lea - este acel, ce va fi supus analizei, adică anul curent,

pentru a urmări modificarea în timp prin compararea nivelelor indicatorilor analizați. Pentru această analiză este nevoie de dispus de datele privind rezultatele cantitative ale activității. *Rezultatele cantitative* ce

trebuie utilizate se redau prin următorii *indicatori cantitativi*:

1. valoarea producției în prețuri curente - producția finită în prețuri curente:

- a anului curent;
- a anului de bază;
- în funcție de *trecutul îndepărtat* - anul de bază

poate fi orice an luat pentru analiză din trecut, din anii de activitate a domeniului (vezi sursa [4]) → dacă pentru domeniu sunt ani de activitate, acest an poate fi primit nu mai mic de 4 ani de la anul curent - în ordine de la dreapta la stânga - numit *baza*;

▪ în funcție de *trecutul apropiat* - anul de bază este *anul precedent* - *an sau perioadă anterioară anului curent într-o serie expusă consecutiv*;

2. valoarea producției a anului curent în prețuri comparabile - producția finită în prețuri comparabile:

- în prețurile bazei;
- în prețurile anului precedent.

⇒ *Producția finită în prețuri curente*:

▪ producția finită a *anului curent* în prețuri curente - este principalul indicator cantitativ în analiza dată - indicator agregat, sintetic, ce exprimă valoarea producției a anului curent și care este stabilit în funcție de producția fabricată în anul curent și prețurile curente de realizare a produselor, adică prețurile formate conform condițiilor anului curent;

▪ producția finită a *anului de bază* în prețuri curente - indicator agregat, sintetic și analitic, ce exprimă valoarea producției a anului de bază și care este stabilit în funcție de producția fabricată în anul de bază și prețurile curente ale perioadei date, adică prețurile formate conform condițiilor anului de bază:

- producția finită a *bazei* în prețuri curente - indicator agregat, ce exprimă valoarea producției a anului bază și care este stabilit în funcție de producția fabricată în anul bază și prețurile curente ale perioadei date;

- producția finită a *anului precedent* în prețuri curente - indicator agregat, ce exprimă valoarea producției a anului precedent și care este stabilit în

funcție de producția fabricată în anul precedent și prețurile curente ale perioadei date (tabelul 3);

⇒ *Producția finită în prețuri comparabile - Producția a anului curent în prețuri comparabile*:

▪ producția finită a *anului curent* în prețurile bazei - indicator agregat, analitic, ce exprimă valoarea producției a anului curent în prețurile bazei și care este stabilit în funcție de producția fabricată în anul curent și evaluat la prețurile curente ale bazei;

▪ producția finită a *anului curent* în prețurile anului precedent - indicator agregat, analitic, ce exprimă valoarea producției a anului curent în prețurile anului precedent și care este stabilit în funcție de producția fabricată în anul curent și evaluat la prețurile curente ale perioadei precedente (tabelul 3).

În tabelul 3, în funcție de seria stabilită, am expus cantitativ toți indicatorii pentru fiecare activitate analizată. După cum observăm, dinamica propusă este o dinamică întreruptă ce cuprinde 7 ani, în care anul 1995 este anul bază/baza analizei ce se află la o distanță de 22 ani de la anul curent-2017 în funcție de momentul istoric, anii 2012-2016 sunt 5-cinci ani precedenți ai seriei, iar anii 2012-2017 sunt 6-șase ani curenți consecutivi ai seriei, ce este îndeajuns pentru o analiză expres.

Este de menționat, că în aspect general producția finită a anului curent în prețuri curente sau producția finită a anului de bază în prețuri curente, este indicator sintetic, ce caracterizează valoarea producției nemijlocită a anului curent indiferent de perioada la care se referă, și de aceea fiecare an din serie/din activitatea domeniului, trebuie primit ca an curent, respectiv, în seria analizată avem 7 ani curenți.

Deci, acest moment impune că indicatorii dați sunt comparabili.

În aspect analitic, producția finită a anului curent în prețuri curente sau producția finită a anului de bază în prețuri curente trebuie primiți ca indicatori diferiți, ceea ce este evident în tabelul 3, prin faptul că ei au locuri și denumiri diferite, și pentru unele perioade nivelele lor nu au valoare.

Tabelul 3. Rezultatele cantitative a activităților analizate în perioada 1995...2012-2017

Indicatorii		Valoarea indicatorilor în anii din dinamică						
		baza	anii analizați					
		1995	2012	2013	2014	2015	2016	2017
0		1	2	3	4	5	6	7
1	1. Valoarea producției a Industriei Gazelor:	-	-	-	-	-	-	-
2	1.1. anul curent în prețuri curente	50,0	726,8	793,3	818,4	836,2	969,6	1058,3
3	1.2. anul de bază în prețuri curente:	-	-	-	-	-	-	-
4	- 1.2.1. anul precedent în prețuri curente	-	-	726,8	793,3	818,4	836,2	969,6
5	- 1.2.2. anul bază în prețuri curente	50,0	50,0	50,0	50,0	50,0	50,0	50,0
6	1.3. anul curent în prețuri comparabile:	-	-	-	-	-	-	-
7	- 1.3.1. prețuri comparabile-anul 1995	50,0	49,2	52,7	50,4	50,5	49,8	54,7
8	- 1.3.2. prețuri comparabile-anul precedent	-	-	778,4	760,0	820,0	824,0	1018,6
9	2. Valoarea producției a Industriei de	-	-	-	-	-	-	-

	Panificație:									
10	2.1.	anul curent în prețuri curente		232,0	1370,2	1488,8	1542,4	1698,9	1773,4	1890,5
11	2.2.	anul de bază în prețuri curente:		-	-	-	-	-	-	-
12	-	2.2.1.	anul precedent în prețuri curente	-	-	1370,2	1488,8	1542,4	1698,9	1773,4
13	-	2.2.2.	anul bază în prețuri curente	232,0	232,0	232,0	232,0	232,0	232,0	232,0
14	2.3.	anul curent în prețuri comparabile:		-	-	-	-	-	-	-
15	-	2.3.1.	prețuri comparabile-anul 1995	232,0	321,0	336,7	332,4	352,6	359,3	368,0
16	-	2.3.2.	prețuri comparabile-anul precedent	-	-	1437,3	1469,4	1636,5	1731,2	1816,0
17	3. Valoarea producției a Industriei:			-	-	-	-	-	-	-
18	3.1.	anul curent în prețuri curente		4265,2	36362,2	39403,3	43548,0	45654,9	47593,7	52718,5
19	3.2.	anul de bază în prețuri curente:		-	-	-	-	-	-	-
20	-	3.2.1.	anul precedent în prețuri curente	-	-	36362,2	39403,3	43548,0	45654,9	47593,7
21	-	3.2.2.	anul bază în prețuri curente	4265,2	4265,2	4265,2	4265,2	4265,2	4265,2	4265,2
22	3.3.	anul curent în prețuri comparabile:		-	-	-	-	-	-	-
23	-	3.3.1.	prețuri comparabile-anul 1995	4265,2	4785,7	5197,3	5576,7	5610,1	5660,6	5853,1
24	-	3.3.2.	prețuri comparabile-anul precedent	-	-	39489,3	42279,7	43809,3	46065,8	49211,9

Sursa: Prelucrat de autori în baza informației sursei [5].

Ce ține de producția finită în prețuri comparabile, atunci acești indicatori sunt totalmente analitici, adică valorile lor se utilizează nemijlocit numai în analiza anumitor fenomene, în aspect real nu au valoare, deoarece implică în cadrul valorii lor 2-două perioade, 1-curentă - după producere și 2-de bază - după preț.

Rolul determinării lor se redă prin faptul că prin indicatorii dați se poate exprima volumul producției în expresie naturală.

Urmărind nivelele volumului de activitate sau producția finită a anului curent în prețuri curente a ramurilor, vedem că ele diferă cu fiecare an, ce și este real, deoarece consumul nu este la fel în timp.

Pentru a urmări dezvoltarea ramurii, apelăm la primul indicator de analiză, la indicatorul relativ, și anume la indicele agregat al valorii producției, indicator ce va arăta creșterea în timp a valorii:

Indicatorul dat este ritmul de creștere în dinamică a indicatorului principal cantitativ, a producției finite în prețuri curente și anume acest indicator ne arată diferența dintre producția finită a anului curent în prețuri curente și producția finită a anului de bază în prețuri curente (tabelul 4).

După cum vedem în tabelul 4, pentru toate 3 activități analizate valoarea producției este în creștere cu fiecare an în dinamica propusă, și vedem că activitățile

specifice analizate influențează pozitiv asupra nivelului activității agregate, deoarece ambele și gazele, și panificația înregistrează creștere în timp, necăutând că nu este în mărimi proporționale.

Urmărind datele, la condițiile anului 2017, valoarea producției –

- de panificație față de perioada de bază a crescut de 8,149 ori, în lanț este în creștere de 1,066 ori;

- de gaze față de perioada de bază a crescut de 21,17 ori, în lanț este în creștere de 1,141 ori;

- Industriale totale a crescut de 12,36 ori față de bază, în lanț este în creștere de 1,108 ori.

Respectiv, rezultatele obținute ne arată că și activitatea agregată influențează pozitiv asupra nivelului valorii agregate, producției totale. Este de menționat, că din analiza efectuată reiese că și alte activități specifice ale industriei influențează pozitiv, deoarece nivelul indicilor sunt mai mari, decât dacă ar fi doar ele 2 în cadrul → 12,36 ori ÷ 10,45 ori și 1,108 ori ÷ 1,075 orii.

Deci, indicatorul dat de analiză, ce trebuie calculat ca raportul dintre nivelul valorii anului curent și nivelul valorii anului de bază în prețuri curente, ca an precedent sau an bază, a arătat respectiv, creșterea valorii în lanț și creșterea de bază a valorii producției.

Tabelul 4. Indicii valorii producției ai activităților analizate în perioada 1995...2017

Indicatorii		Valoarea indicatorilor în anii din dinamică						
		anii analizați						
		baza 1995	2012	2013	2014	2015	2016	2017
0		1	2	3	4	5	6	7
1	1. Indicii agregați ai valorii producției, %:	-	-	-	-	-	-	-
2	1.1. Industria Gazelor:	-	-	-	-	-	-	-
3	- 1.1.1. de bază - față de anul 1995	100	1454,0 = 726,8 / 50	1587,1	1637,3	1672,9	1855,8	2117,2
4	- 1.1.2. în lanț - față de anul	-	-	109,1	103,2	102,2	110,9	114,1 =

			precedent							1058,3 / 969,6
5	1.2.	Industria de Panificație:		-	-	-	-	-	-	-
6	-	1.2.1.	de bază - față de anul 1995	100	590,6	641,7 = 1488,8 / 232	664,8	732,3	764,4	814,9
7	-	1.2.2.	în lanț - față de anul precedent	-	-	108,7	103,6	110,1 = 1698,9 / 1542,4	104,4	106,6
8	1.3.	Activitatea agregată - Industria RM		-	-	-	-	-	-	-
9	-	1.3.1.	de bază - față de anul 1995	100	852,5	923,8	1021,0 = 39403,3 / 4265,2	1070,4	1115,9	1236,0
10	-	1.3.2.	în lanț - față de anul precedent	-	-	108,4	110,5	104,8	104,2 = 47593 / 45654	110,8

Sursa: Prelucrat de autori în baza informației sursei [5] și informației din tabelul 3.

După cum am menționat, valoarea producției este dependentă de nivelul producerii și de prețul de realizare a producției, scade unul din factorii dați, scade și valoarea, dar dacă vrem să obținem același venit când a scăzut nivelul producerii atunci reiese că trebuie de ridicat prețul la producție, creștem prețurile – scade producția, și respectiv, indicatorii scad. Dar după cum am urmărit, la toate activitățile veniturile sunt în creștere, ce este un moment pozitiv, însă în esență economică o dezvoltare efectivă a activității trebuie să fie din partea nivelului înalt al producerii, și nici de cum invers.

De aceea următorii indicatori de analiză sunt indicatorii relativi analitici, indicele producției fizice și indicele agregat al prețurilor, nivele căror vor arăta pentru fiecare an curent din serie pe ce bază a crescut valoarea producției și dacă în ce măsură:

- Indicii volumului fizic ai producției fabricate sunt indicatorii ce arăta creșterea în medie a volumului fizic de producție și depinde el de nivelul indicatorilor cantitativi ca, valoarea producției în prețuri comparabile și valoarea producției a perioadei de bază (tabelul 5).

- Indicii prețurilor sunt indicatorii ce arăta creșterea în medie a prețurilor de realizare și depinde el de nivelul indicatorilor cantitativi ca, valoarea

producției a perioadei curente în prețuri curente și valoarea producției în prețuri comparabile (tabelul 5).

Urmărind datele din tabelul 5, la condițiile anului 2017, volumul producției

- de panificație față de perioada de bază a crescut de 1,586 ori, în lanț este în creștere de 1,024 ori;
- de gaze față de perioada de bază a crescut de 1,094 ori, în lanț este în creștere de 1,098 ori.
- Industriale totale a crescut de 1,372 ori față de bază, în lanț este în creștere de 1,034 ori.

După cum observăm, prin nivele date, valoarea producției a crescut în mare parte pe baza majorării prețurilor de realizare și urmărind datele, la condițiile anului 2017, prețurile producției

- de panificație față de perioada de bază au crescut de 5,318 ori, în lanț este în creștere de 1,041 ori;
- de gaze față de perioada de bază au crescut de 19,35 ori, în lanț este în creștere de 1,039 ori.
- Industriale totale au crescut de 9,007 ori față de bază, în lanț este în creștere de 1,071 ori.

Deci, indicele de creștere a volumului nu este la fel ca cel al a valorii, dar și este foarte neesențial, ce impune că capacitatea de producție pentru așa serie nu s-a schimbat esențial.

Tabelul 5. Indicii volumului fizic și indicii prețurilor ai activităților analizate în perioada 1995...2017

Indicatorii		Valoarea indicatorilor în anii din dinamică								
		baza	anii analizați							
		1995	2012	2013	2014	2015	2016	2017		
0		1	2	3	4	5	6	7		
1	1. Indicii agregați ai volumului, %:		-	-	-	-	-	-	-	
2	1.1.	Industria Gazelor:	-	-	-	-	-	-	-	
3	-	1.1.1.	de bază - față de anul 1995	100	98,4	105,3 = 52,7 / 50	100,9	101,1	99,6	109,4
4	-	1.1.2.	în lanț - față de anul precedent	-	-	107,1	95,8	100,2	98,5 = 824,0 / 836,2	109,8
5	1.2.	Industria de Panificație:		-	-	-	-	-	-	-
6	-	1.2.1.	de bază - față de anul 1995	100	138,4	145,1	143,3	152,0	154,9	158,6
7	-	1.2.2.	în lanț - față de anul precedent	-	-	104,9	98,7	106,1	101,9	102,4
8	1.3.	Activitatea agregată - Industria RM		-	-	-	-	-	-	-

9	-	1.3.1.	de bază - față de anul 1995	100	112,2	121,9	130,7	131,5	132,7	137,2
10	-	1.3.2.	în lanț - față de anul precedent	-	-	108,6	107,3	100,6	100,9	103,4
11	2. Indicii agregați ai prețurilor, %:			-	-	-	-	-	-	-
12	2.1.	Industria Gazelor:		-	-	-	-	-	-	-
13	-	2.1.1.	de bază - față de anul 1995	100	1478,4	1506,7	1622,5	1654,5	1862,5	1935,1
14	-	2.1.2.	în lanț - față de anul precedent	-	-	101,9	107,7	102,0	112,6	103,9
15	2.2.	Industria de Panificație:		-	-	-	-	-	-	-
16	-	2.2.1.	de bază - față de anul 1995	100	426,8	442,1	464,1	481,8	493,5	513,8
17	-	2.2.2.	în lanț - față de anul precedent	-	-	103,6	105,0	103,8	102,4	104,1
18	2.3.	Activitatea agregată - Industria RM		-	-	-	-	-	-	-
19	-	2.3.1.	de bază - față de anul 1995	100	759,8	758,2	780,9	813,8	840,8	900,7
20	-	2.3.2.	în lanț - față de anul precedent	-	-	99,8	103,0	104,2	103,3	107,1

Sursa: Prelucrat de autori în baza informației sursei [5] și informației din tabelul 3.

Respectiv, așa nivele nu vorbesc despre o dezvoltare economică a activităților.

Concluzie: În final am vrea să admitem că, în lucrarea dată s-a arătat esența dezvoltării economice a activităților în aspect agregat, s-a arătat metodologia de analiză a unei activități economice din cadrul economiei naționale în esența dezvoltării economice. Am arătat ce indicatori trebuie de utilizat în analiza respectivă, și în ce constă rolul lor, ca niște indicatori absoluți și relativi, prin care se reflectă dinamica dezvoltării activităților.

În urma analizei efectuate am depistat că par ramurile a fi dezvoltate, însă indicatorii de analiză nemijlocită sub forma factorilor de influență au arătat

inversul, că nu totul este așa cum se vede. De aceea considerăm rațional și efectiv ca, direcțiile proprietate de amplificare a rezultatelor cantitative în esența reală a dezvoltării economice, este modernizarea, diversificarea sortimentului de producție, dezvoltarea unor noi activități de producție, în funcție de modernismul consumului și stilul de viață a consumatorilor în lumea contemporană și nu în ultimul rând, de posibilitățile de plată a clienților. Respectiv, în funcție de aceasta considerăm că se va revitaliza situația și se va conduce la creșterea gradului de dezvoltare economică a activităților și a economiei în ansamblu.

Referințe bibliografice:

1. Ciornâi N., Blaj I. Economia firmelor contemporane. Chișinău: Prut Internațional, 2003. 311 p.
2. Frăsîneanu P. și alții. Statistica și indicatorii ei. Lucrare de verificare. Moldova, 2018. 88 p.
3. Deliu A. Economia și statistica întreprinderii – indici în aplicare. sinteze - probleme. Chișinău, 2018. 96 p.
4. Duhlicher A. și alții. *Aspecte și proceduri contemporane de analiză a economiei – direcție de sporire a competitivității și creșterii economice*. În: Meridian Ingineresc. Chișinău, nr. 4, 2009, p. 92.
5. *Anuarul Statistic al Republicii Moldova*. <http://statistica.gov.md/pageview.php?l=ro&idc=263&id=2193>
6. *Clasificatorul Activităților din Economia Moldovei*. <http://statistica.gov.md/pageview.php?l=ro&idc=385>.

CZU 339.137

INOVAȚIA ÎN SPRIGINUL CONCURENȚEI ÎN ECONOMIA MONDIALĂ

GRIBINCEA Alexandru,
doctorand, USM

WAWDI Badera A,
manager, Israel

FAYED Nesleen,
manager, Israel

REZUMAT

Inovația și concurența uneori sunt aliați, alteori – dușmani. Specificul pieței de astăzi este creșterea continuă a rolului inovației pentru succes: modificarea situației pe piața mondială impune o revizuire a poziției inovației în activitățile agenților economici. Studiul direcțiilor de evoluare a pieței emergente din secolul al XXI-lea a semnalat unele trăsături majore: evoluția pieței constă într-o creștere continuă a variabilității, instabilității și imprevizibilității. Politica de concurență și politica de inovare sunt complementare. Această situație rezultă din suprapunerea a două logici contradictorii. Pe de o parte, concurența alimentează inovația. Motivul principal este că procesul de inovare, în dimensiunea sa Schumpeteriană de „distrugere creativă”, se bazează pe impulsul concurenței. Pe de altă parte, analiza economică identifică și un regim de „acumulare creativă” în care inovația este guvernată mai puțin de o logică de turbulență și expansiune decât de imperativele de aprofundare și concentrare. Evoluarea economică de astăzi se manifestă prin importanța principală a tehnologiilor de vârf, produse inteligente, R&D și prin automatizarea utilajului, echipamentului de producție. Ponderea noilor cunoștințe încorporate în tehnologie, echipamente, instruire, organizarea producției în țările dezvoltate reprezintă de la 80 până la 95% din creșterea PIB. Scopul cercetării constă în investigarea corelării dintre inovare și concurență pe piața mondială a produselor și serviciilor.

Cuvinte-cheie: inovație, concurență, avantaje, competiție, economie mondială, piața produselor / serviciilor.

INNOVATION AS A SUPPORT OF COMPETITION IN WORLD ECONOMY

GRIBINCEA Alexandru,
PhD student,
Moldova State University

WAWDI Badera A,
manager, Israel

FAYED Nesleen,
manager, Israel

GRIBINCEA Alexandru,
Habilitation PhD, Associate professor,
Free International University of Moldova

SUMMARY

Innovation and competition are sometimes allies, sometimes adversaries. The specific feature of today's market is the continuous growth of the role of innovation for success: changing the situation in the external environment requires a review of the role and place of innovation in the activities of companies. The analysis of the development trend of the global market in the 21st century has revealed the main feature: the development of the market implies a continuous increase of variability, instability and unpredictability. The competition policy and the innovation policy are complementary. This situation results from the overlapping of two contradictory logics. On the one hand, competition fuels innovation. The main reason is that the innovation process, in its Schumpeterian dimension of "creative destruction", is based on the stimulus of competition. On the other hand, the economic analysis also identifies a regime of "creative accumulation" in which innovation is governed less by a logic of turbulence and expansion than by the imperatives of deepening and concentration. The modern economic development is characterized by the main importance of the scientific and technological progress and by the intellectualization of the main factors of the production. The share of new knowledge incorporated in technology, equipment, training, and management of production in developed countries represents 80 to 95% of GDP growth. The aim of the research is to study the correlation between innovation and competition in the world market of products and services.

Key words: innovation, competition, advantages, competition, world economy, product / service market.

Introducere. În industria modernă, managerii întreprinderilor tind să acționeze eficient într-o serie de poziții globale - cu cerințe diferite pentru produse, rate de creștere, condiții competitive și riscuri comerciale. Companiile preferă ca managerii să facă tot ceea ce este necesar pentru a avea succes în R&D, producție,

marketing și vânzări, sporind responsabilitatea lor pentru rezultatul final. Orice agent economic intră în competiție cu alte societăți, companii și concurenți locali individual pe fiecare piață specifică. Cu toate acestea, nu toate companiile ar trebui să dezvolte politici la scară planetară. Adesea, în pofida faptului că

beneficiile obținute din concurența globală sunt uriașe, riscul în acest caz este, de asemenea, extrem de mare. Concurența globală necesită schimbări majore în strategii și operațiuni. Concurența globală necesită, de asemenea, o serie de abordări inovatoare ale managementului. Integrarea și cooperarea economică mondială este caracterizată de o concurență acerbă, de interacțiuni internațională sporită. Coordonarea activităților, actorilor pe arena de afaceri îi transformă în competitori de forță. Necesitatea cercetării noilor caracteristici și proprietăți ale concurenței, apărute în timpul tranziției societății la stadiul de dezvoltare postindustrial, crește. Esența competitivității ca rivalitate a subiecților pentru cele mai bune condiții economice este o condiție necesară pentru funcționarea pieței.

Conform relatărilor savantului Lütolf – Carroll [9], furnizarea de idei apare din spiritul de observație al proceselor și fenomenelor, pe care alții le trec cu vederea. Relatarea corelează cu afirmarea lui Marcel Proustă, “veritabila descoperire nu se reduce la a găsi un peisaj inedit, ci în a le vedea cu ochi noi!”[11]

Gradul de cercetare. Baza teoretică și metodologică sunt prezentate de teoriile clasice (A. Smith, D. Ricardo)[10], precum și teoriile neoclase (A. Marshall, D. Clark), de rând cu marginalismul, sunt cercetate ca teorii explicative, vizând competiția acerbă pe piețele imperfecte sau cucerite complet (E. Chamberlin, D. Robinson). Multiple lucrări ale clasicilor științei economice și savanților-economiști sunt dedicate studiului fenomenelor de întrecere, competiție și relații economice [10]. Contribuții semnificative au fost aduse prin cercetările lui P. Boisguillebert, L. Walras, F. Wieser, J. Gabarit, K. K. Prahalad, J. Robinson, E. P. Böhm-Bawerk, F. Hayek, G. Hamel, E. Chamberlin, J. Schumpeter, F. Edgeworth. Aceste studii au îmbogățit știința și teoria prin lucrări publicate, care descriu esența concurenței, inovațiilor și relațiilor concurențiale, a proceselor de ascensiune a întrecerii economice, impactul concurenței necesitând studii și soluții suplimentare.

Obiectul cercetării îl constituie relațiile socioeconomice cu privire la formarea unei economii inovatoare, ca sistem de management eficient, care să asigure întreprinderilor obținerea victoriei în concurență și creșterea competitivității naționale.

Principiul metodologic ale cercetării a fost axat pe abordarea sistematică și situațională a problemei managementului activităților științifice și tehnice la diferite niveluri de luare a deciziilor în condiții moderne. Autorii au utilizat experiență practică în gestionarea procesului de cunoaștere și inovare, R&D în

cele mai mari competitive companii. Baza teoretică a cercetării a constituit operele savanților în domeniul științific și tehnic: Ph. Kotler, P. Drucker, R. Foster și alții [2; 7]. Ca bază de informații pentru cercetare au fost acte juridice, date statistice, materiale expoziționale, rapoarte ale institutelor de cercetare și numeroase publicații

Rezultate și analiză. Sistemul economiei mondiale se caracterizează printr-o serie de caracteristici nuanțate, care determină specificul activității agenților economici. Acestea constituie specificitatea, saturația avansată cu produse/servicii omogene standardizate; instabilitate crescută a factorilor mediului de afaceri; devierea conjuncturii pieței față de bunurile și serviciile hi-tech prestate; sporirea timpului necesar luării deciziilor de gestiune și adaptare la noile condiții; precum și capacități interne limitate pentru a atrage resurse suplimentare. Acești factori au determinat, în mare măsură, rolul crescând al metodelor de concurență non-preț în relațiile internaționale între companii.

Analiza autorilor relevă relația dintre evidențierea proceselor evidente din diferite perioade de dezvoltare economică și activitatea inovatoare, ținând cont de factorii care influențează cel mai activ: profitul (motivul principal); costuri care determină nevoia de schimb reciproc benefic în toate tipurile de tranzacții; oferta și cererea, determinând relația dintre producție și consum; concurența ca mecanism prin care se determină forma de mișcare a unei economii de piață; dezvoltarea ciclică, determinând corelarea eforturilor în faza R&D cu faza ciclului. Inovațiile exercită influență asupra stării financiare, ratei de rentabilitate etc. Rata înaltă nu exercită un stimulent semnificativ pentru a risca proiecte inovatoare. Companiile încearcă să asigure profitul prin economisirea costurilor și a scării de producție cu ajutorul îmbunătățirii inovațiilor. În același timp, în inovație trebuie să avem în vedere că actualmente misiunea întreprinderilor a evoluat vis-a-vis de profit la funcția mai multor variabile (profit, vânzări, cota de piață, creștere tehnologică).

Între concurență și inovație este cea mai strânsă legătură. Într-un anumit sens, relațiile inovatoare sunt un produs al concurenței, iar rezultatele acestor relații sunt un instrument al concurenței. Mai mult, în funcție de diferența dintre produsul inovator, competitivitatea se reliefează ca monopol sau oligopol.

Comitetul de conducere OCDE în domeniul inovațiilor din Oslo a elaborat o *Recomandare de selectare și analiză a datelor pe inovații*[12], evidențind 4 tipuri de inovații: de produse, procese, marketing și organizaționale (fig. 1).

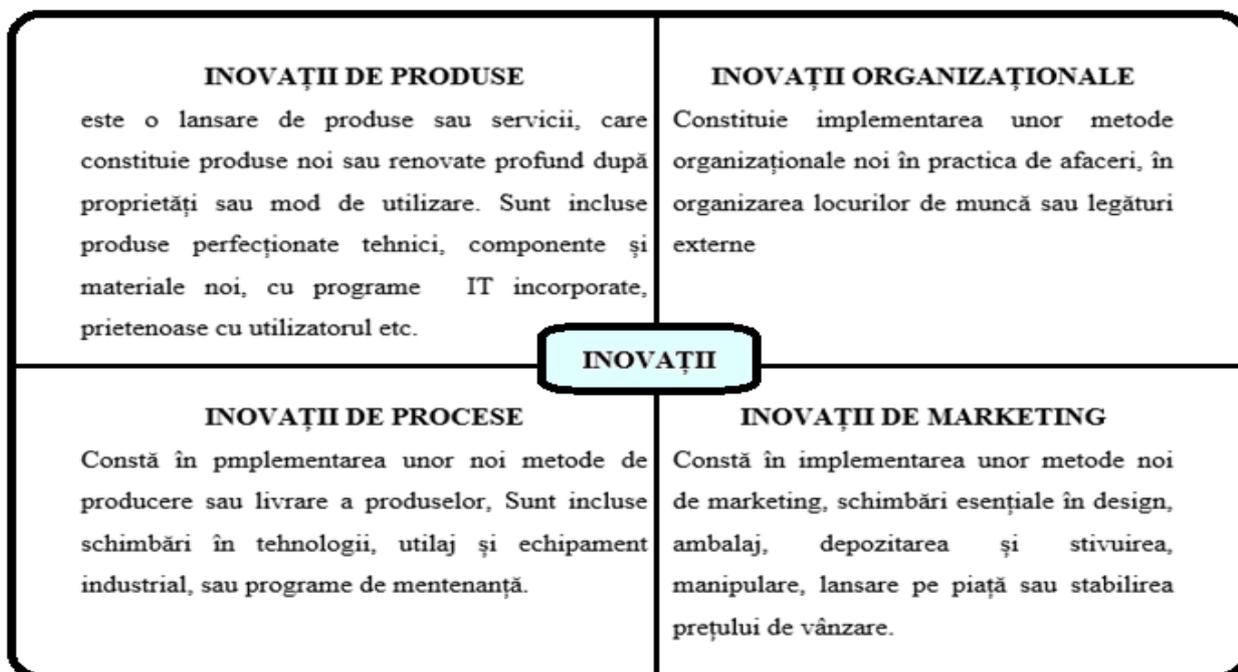

Fig. 1. Clasificarea inovațiilor după Recomandările din Oslo [12]

Diversitatea formelor de influență a factorilor individuali din afară asupra activității creativ-inovaționale, modificând natura complexă a influenței complexe. În mod indirect este asigurat, creându-se condiții favorabile (sau nefavorabile), procesul pentru implementarea inovațiilor și natura complexă a impactului extern - prin diverși factori.

Miza pe componenta inovatoare este decisivă pentru depășirea crizei, consecințelor crizei financiare. Potrivit economiștilor, aceasta este una dintre cele mai corecte poziții în situația actuală din lume. În momentul depășirii oricărei crize economice, tocmai acele țări vor putea intra într-o nouă rundă de dezvoltare a producției.

Dezvoltarea inovatoare a economiei este cea care contribuie la reînnoirea structurală, aduce economia într-o nouă etapă de dezvoltare mai avansată. Inovațiile îndeplinesc funcția de a genera schimbări, de a stimula auto-dezvoltarea și autoorganizarea sistemelor de afaceri [8]. Prin urmare, sunt necesare acțiuni coordonate ale guvernului, structurilor comerciale, organizații de cercetare pentru introducerea inovațiilor, promovarea produselor inovatoare în economie. Implementarea unor tehnologii noi, avansate va deveni un factor-cheie de succes în concurența de piață, modalitatea forte de sporire al profitabilității companiilor și succesului pe piața bunurilor.

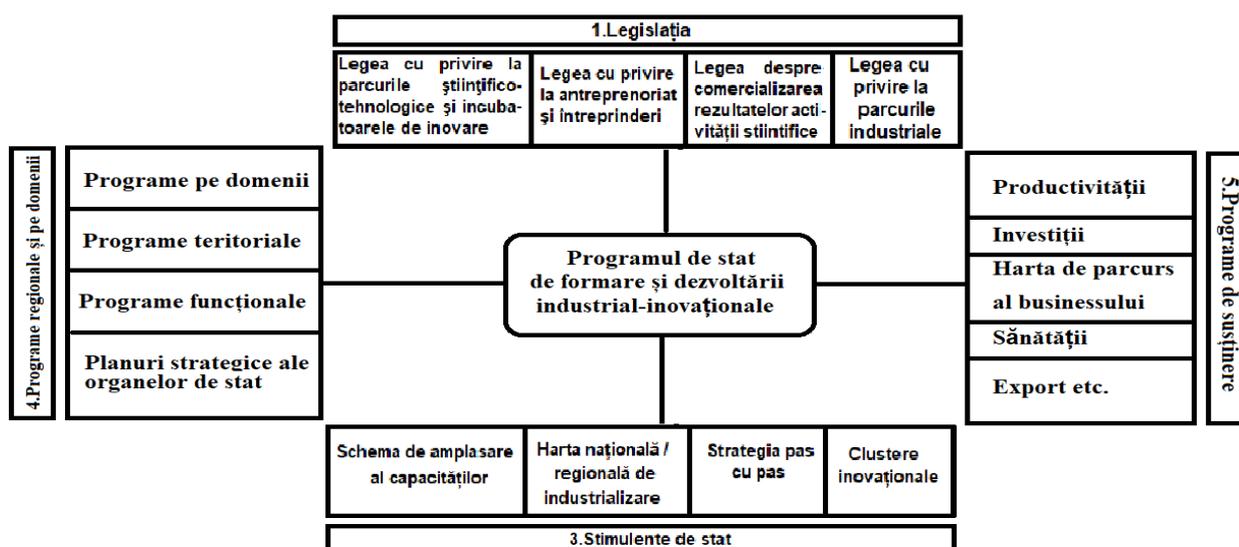

Fig. 2. Baza sistemică al dezvoltării industrial-inovaționale [4]

Consecutivitatea derulării paradigmei „cunoștințe - inovație - superioritate tehnologică - avantaje competitive – constituie politica gestiunii eficiente - succesul în lupta cu concurenței, etalând etapele moderne ale succesului în concurența globală, justifică importanța cunoștințelor și inovării în competiție, leagă inextricabil managementul cunoștințelor, inovator, tehnologic și managementul strategic. Acest lucru creează o nouă înțelegere în managementul companiilor globale și o viziune din partea top-managementului. Figura 2 prezintă etapele succesului de inovare în competiția globală, a cărei legătură inițială este cunoașterea. În funcție de cunoștințele pe care compania le deține, acestea sunt încorporate în diverse inovații, inovații sau inovații care sunt implementate în tehnologiile adecvate pe care concurenții nu le au. Aceste tehnologii creează avantaje competitive și, cu strategii adecvate, asigură avantaje în fața concurenților. Strategiile elaborate trebuie să fie ancorate în cererea de pe piață și oferte rezultate din R&D corespunzătoare. Geniul creativ al unei persoane îl face să caute în mod constant modalități de îmbunătățire a activității economice, să dezvolte noi modele și procese de afaceri și să ofere produse și servicii noi. Strategia țării în domeniul R&D poate accelera semnificativ ritmul de dezvoltare a unor domenii: finanțarea directă a unor proiecte importante, strategice, precum și sprijinirea serviciilor pentru companii/CTN, de exemplu, promovarea exportului de produse inovatoare [3].

1. Primul factor de succes pentru inovație este cererea pentru tehnologii de vârf și produse inteligente. Societatea are necesitate de inovații, fiind stimulente semnificativ pentru activitatea inovatoare al structurilor de cercetare (universități, centre, laboratoare, companii), pentru a se extinde noile tehnologii în diverse ramuri și structuri (GPS în smartphone, baterii Tesla etc.).

2. Infrastructura inovatoare (creată de stat) înglobează grupurile de creație, laboratoare, centre universitare, zone economice speciale, agențiile și institutele pentru dezvoltarea inovațiilor, protecția proprietății intelectuale și sistemul juridic, politici și o regulamente, standarde, structuri de certificare și agenții de acreditare, condiții benefice pentru business și politici fiscale.

3. Pentru a spori competitivitatea, statul sponsorizează cercetările fundamentale, aplicate care îndeplinesc anumite criterii (de regulă, acestea sunt domenii prioritare de dezvoltare), precum și alte cercetări de perspectivă. Acestea pot avea un caracter militar, de securitate sau prioritate în economie și știință, ci și de cercetări dincolo de aceste subiecte.

4. Statul și crearea de noi competențe. Conform estimărilor, până în 2030, peste 900 de milioane de locuri de muncă vor fi automatizate pe Terra. Aceasta va modifica cerințele pentru competențele-cheie ale angajaților atât în sectorul privat, cât și în cel public. Cea mai importantă sarcină pe viitor va fi pregătirea unei generații noi de specialiști calificați, profesioniști

în domeniu, reciclarea și reprofilarea resurselor umane pentru a poseda noi abilități care sunt în vogă pe piață. O serie de tendințe globale, cum ar fi globalizarea, care estompează granițele dintre muncă și studiu, modularizarea, creează noi oportunități: formarea profesională, instruire, educație pentru realitățile timpului.

5. Statul joacă un rol important în formarea, dezvoltarea și promovarea culturii antreprenoriale printre tineret, favorizarea creativității și inovării, implementarea de programe educaționale, sprijinirea sistemului de mentorat, crearea și ajutorarea agențiilor și instituțiilor de dezvoltare, activ se ocupă de popularizarea antreprenorialului inovator [1].

Inovațiile în conducere sunt cunoștințe noi, implementate în noile tehnologii de management, noile procese administrative și structurile organizaționale. Aceste inovații se realizează prin implementarea activității creative referitoare la dezvoltare, crearea de noi metode și forme de management. Aceasta va conduce la reorganizarea sistemului de management, contribuind la creșterea profiturilor și, în consecință, la consolidarea competitivității acestuia. Inovațiile tehnice asociate cu utilizarea noilor tehnologii.

Abordare inovativă a managementului. Competitivitatea constă în creșterea activității inovatoare a întreprinderii, societății, stimulând implementarea activă a inovațiilor, crearea pe baza lor unor produse avansate, sporind competitivitatea pe piață. Perspectiva dezvoltarea inovatoare durabile este influențată de succesul inovațional și preluarea inovației de către concurenți. Substituția tehnologică duce la faptul că nu este necesară producerea de produse într-un mod existent la întreprindere, întrucât unul nou, mai eficient este inventat în afara acesteia și este foarte probabil ca acesta să fie utilizat de concurenți.

Principalele postulate ale inovației sectorului real includ:

1. Științifice. Pentru a implementa inovații, se folosesc metode și cunoștințe bazate pe argumente științifice;

2. Sistematică. Strategia de dezvoltare a inovației ar trebui să țină seama de capacitățile și resursele teritoriului (financiare, economice, de personal etc.), criteriile pentru influența asupra societății, factorii de mediu;

3. Corespunderea nevoilor consumatorilor; Rezultate pozitive; Semnificația și amploarea inovațiilor; Corespondența activității inovatoare și a rezultatelor acesteia (inovații) nivelului de dezvoltare a societății;

4. Conectivitate. Procesul de implementare a inovațiilor ar trebui să provoace crearea următoarei inovații și să ofere sprijin financiar pentru acest proces;

5. Securitate. Orice inovație trebuie să asigure protecția mediului ambiental și sănătății populației [5].

Un exemplu major de aplicare a inovațiilor, care au revoluționat economia este OMG.

Organismele modificate genetic, OMG – urile sunt,

fără îndoială, o inovație. Recent, produsele alimentare produse cu ajutorul ingineriei genetice au devenit răspândite în lume. Realizarea unor produse modificate genetic (OMG) este asociată cu „înglobarea” unei gene străine în cadrul ADN-ul altor organisme (gena este transportată, adică transgenizată) cu scopul îmbunătățirii proprietăților. În consecință, apare introducerea artificială a genelor noi în alte corpuri (flora, fauna) [6].

Savanții din genetică din Germania, de la Institutul pentru Producția Culturii din Köln, în 1983 au lansat MG-Tobacco, care este rezistent la insecte dăunătoare. Cinci ani mai târziu, la sfârșitul anilor '80 (sec. XX), a fost plantat porumb modificat genetic. După aceasta, dezvoltarea a început într-un ritm foarte rapid. În 1992, tutunul transgenic a fost cultivat în China.

Pe la mijlocul anilor '90, colaboratorii corporației din SUA *Monsanto* au expus primul produs de inginerie genetică - tomate (roșii) numite *Flavr Savr*, care ar putea fi păstrată într-o cameră răcoasă timp de mai multe luni, dar, dacă fructele erau scoase la cald, acestea se înroșeau imediat. Roșiile modificate au primit astfel de proprietăți datorită combinației lor cu genele de cambulă (Flounder). Cercetările ulterioare s-au soldat cu succese la încrucișarea de soia cu genele unor bacterii. Soia a devenit indiferentă față de erbicide cu care se prelucrează câmpurile de la dăunători.

Ulterior, aproximativ o mie de culturi modificate genetic au fost crescute în lume, însă doar 100 dintre ele sunt permise pentru producție industrială. Cele mai frecvente sunt soia, orezul, grâul, porumbul, alunele, roșiile, cartofii.

Impactul utilizării OMG-urilor, pot conduce la manifestarea de noi proprietăți imprevizibile ale unui organism transgenic datorită efectelor multiple ale genelor străine introduse în acesta; riscurile unei schimbări întârziate a proprietăților (după mai multe generații) asociate cu mutației unei gene noi și cu manifestarea atât a noilor proprietăți ale OMG, cât și cu modificări ale celor deja declarate; apariția unor organisme mutante neplanificate (de exemplu, dăunători) cu comportament și consecințe imprevizibile; impact asupra ființelor umane (gripa aviară, porcina etc.); apariția rezistenței la pesticide, insecticide, altor substanțe chimice la bacterii, microbi, ciuperci care se hrănesc cu plante modificate genetic; distrugerea

procesului de selecției naturale.

O privire evolutivă a inovației constă în perceperea că talentul va răsări din asfalt. Din sol devreme sau târziu va ieși ceva, iar rolul guvernului constă în trei funcții: - pregătirea solului (desfășurarea de cercetări, programe),

A realiza desfacerea (mediul concurențial, dereglarea, stimularea inovației) și realizarea unor măsuri (finanțare, susținere de proiecte inovatoare). Toate acestea, în general, sunt utile, dar dacă toate acestea nu se întâmplă sau va exista o cantitate minimă, ca în cazul Argentinei, oricum se va înmulți ceva, acest lucru trebuie înțeles. Această viziune evolutivă a procesului de inovare sugerează că, chiar dacă nu udați, nu faceți buruieni, nu pregătiți solul sau, dimpotrivă, faceți totul prea greu, ceva va încolți.

Concluzii. La etapa actuală economia intră într-o nouă etapă crucială în dezvoltarea sa, al cărei conținut principal este schimbarea modelului de creștere economică, care prin definiție, în Industria 4.0, este imposibil fără creșterea ponderii IT și TIC. Pentru a gestiona corect toate procesele în economia modernă este necesar de favorizat dezvoltarea inovațiilor, care vor conduce la creșterea competitivității pe piețele de bunuri și servicii. Este important ca managerii și conducătorii întreprinderilor să preia un model de conducere eficient (american, european sau japonez), reducând pierderile și stimulând competitivitatea. Formarea avantajelor concurențiale ale producătorilor de produse este facilitată și de informații despre numărul de brevete deținute de companie pentru soluțiile utilizate în produsele sale, numărul de licențe vândute și achiziționate, volumele de vânzări, inclusiv vânzările la export etc. Tehnologia folosită de producător afectează calitatea produsului și costul acestuia. Dacă tehnologia de fabricație a unui produs este nouă, utilă și eficientă, acesta este, de asemenea, supus unei protecții legale (de exemplu, printr-un brevet pentru o metodă de fabricație), care, desigur, crește competitivitatea unui produs fabricat folosind această tehnologie. Alegerea tehnologiei produsului afectează, în primul rând, prețul costului, iar aici parametrii economici și considerarea acestora în evaluarea competitivității sunt deja decisive.

Referințe bibliografice:

1. Cinci factori de succes pentru inovație și rolul statului în acestea. <https://www.rbc.ru/trends/innovation/5d64eca59a79473061127d63>
2. Drucker, P. *Post-Capitalist Society*. – Harvard: Business Review, 1993.
3. Gribincea, A. Vectorul inovațiilor: pro și contra. -- *Intellectus*. 2019, p. 84-94.
4. Gribincea, A., El Saied IBRAHIM, Salame HODA. World economy in the anticipation of „revolutionary” innovations. În: *Administrarea Publică*, nr. 4, 2017, p.135-143.
5. Gribincea, A., Gherghina, V., Colțea, T., Roșcăneanu, R. Inovațiile în comerțul modern. *Revista Studia Universitatis Moldaviae*. Seria “Științe exacte și economice”. -- Chișinău: USM, 2013, nr. 2(62), p.189-192.
6. Gribincea, A., Turcan, V., Dușco, R. Inovația ca factor al securității economice. În: *Materialele Conferinței științifico-practice internaționale, Impactul politicii externe asupra interesului național* 15 mai 2015, p. 293-298.

7. Kotler, Ph. Marketing Management. Millenium Edition. -- Boston: University of Phoenix, 2002.
8. Kovaleva, A.I. Probleme ale managementului strategic al inovației la companiile petroliere integrate vertical. Teza dr. în economie, Moscova, 2000.
9. Lütolf-Carroll, C. From Innovation to Cash Flows: Value Creation by Structuring High Technology Alliances. John Wiley & Sons, 2009.
10. Potier, Jean-Pierre. Les Classiques I: A. Smith et D. Ricardo. 2007.
11. Proust, M. Le Temps retrouvé. – Paris:Classiques. Livre de poche, 1993.
12. Riksrevisionens rapport omstatligastöd till innovation ochföretagande. – Oslo,2017.

CZU 005.8

ABORDĂRI CONCEPTUALE PRIVIND IMPLEMENTAREA MANAGEMENTULUI BAZAT PE PROIECTE

TROFIMOV Victoria,

Doctor în economie, conferențiar universitar,
Universitatea de Studii Politice și Economice Europene "Constantin Stere",
vtrofim@yahoo.com

MAXIMIUC Ariadna-Cristina,

doctorand,
Universitatea de Studii Politice și Economice Europene "Constantin Stere",
Iași, România

REZUMAT

Managementul bazat pe proiecte reprezintă o abordare cu importanță în creștere în cadrul tendințelor managementului contemporan care poate fi aplicat în gestionarea a diverse procese și în diverse domenii. În acest context, dezvoltarea competențelor și abilităților manageriale de elaborare și coordonare a implementării proiectelor ar trebui să devină o țintă strategică și un instrument cotidian pentru orice manager care se dorește modern și de succes.

Prezentul articol are ca scop analiza cadrului conceptual al derulării activității manageriale prin intermediul proiectelor în calitate de instrument modern de organizare și gestiune și propunerea unor elemente esențiale pe care ar trebui să se bazeze un astfel de management pentru a fi eficient și a aduce rezultate pozitive maxime beneficiarilor lui.

Cuvinte-cheie: management, proiect, manager de proiect, obiectivele proiectului, riscuri de proiect, „triunghiul” proiectului.

CONCEPTUAL APPROACHES ON IMPLEMENTATION OF PROJECT BASED MANAGEMENT

TROFIMOV Victoria,

PhD in Economics, associate professor,
University of European Political and Economic Studies "Constantin Stere",
vtrofim@yahoo.com

MAXIMIUC Ariadna-Cristina,

PhD student,
University of European Political and Economic Studies "Constantin Stere",
Iași, România

SUMMARY

The project based management represents an approach with a growing importance in the contemporary management trends, which can be applied in the gestation of various processes and in various fields. In this context, the development of managerial skills and abilities for developing and coordinating the implementation of projects should become a strategic target and a daily tool for any manager who wants to be modern and successful.

The present article aims to analyze the conceptual framework of the management activity through the projects as a modern instrument of organization and gestation, but also to propose some essential elements on which such management should be based in order to be effective and to bring maximum positive results to its beneficiaries.

Key words: management, project, project manager, project objectives, project risks, project „triangle”.

Introducere. Noțiunea de „proiect” a intrat relativ recent în uzul teoriei și practicii economice, dar s-a impus rapid în calitate de instrument modern și eficient de gestiune. În ziua de azi, managementul prin proiecte reprezintă o abordare cu importanță în creștere în cadrul tendințelor managementului contemporan, care poate fi aplicat în organizarea a diverse procese și în diverse domenii. În acest context, dezvoltarea competențelor și abilităților manageriale de elaborare și coordonare a implementării proiectelor ar trebui să devină o țintă strategică și un instrument cotidian pentru orice manager care se dorește modern și de succes. În economia modernă, proiectele devin nu doar un instrument modern, dar și unul cu grad înalt de universalitate privind sfera de aplicare.

De regulă, proiectele apar din necesitatea de a implementa o decizie la nivelul unei organizații și sunt solicitate de a genera îmbunătățirea performanțelor, creșterea eficienței și a competitivității unor procese sau a instituției în ansamblul ei.

Prezentul articol are ca scop analiza cadrului conceptual al derulării activității manageriale prin intermediul proiectelor în calitate de instrument modern de organizare și gestiune și propunerea unor elemente esențiale pe care ar trebui să se bazeze un astfel de management pentru a fi eficient, a îndeplini scopurile și a aduce rezultate pozitive maxime beneficiarilor lui.

Un accent special în cercetarea noastră va fi dedicat analizei literaturii de specialitate în ce privește cadrul teoretic de inițiere și implementare a managementului bazat pe proiecte. De asemenea, vor fi analizate etapele conceperii și derulării unui proiect, pornind de la planificarea activității, gestionarea și plasarea sarcinilor în aspect cronologic, cât și promovarea activităților de monitorizare și evaluare internă și externă, doar prin astfel de succesiuni logice proiectul fiind posibil de implementat cu succes în termenele și bugetul prestabilite.

Repere teoretice privind activitatea în cadrul proiectelor. În literatura de specialitate există mai multe definiții privind esența unui proiect. Vom face trimitere la una din ele, care, în opinia noastră, redă destul de complex acest concept. Astfel, *proiectul* reprezintă un instrument prin care se întreprinde o activitate cu caracter ameliorativ, materializat printr-un demers anticipativ la nivelul unui sistem sau proces. Acesta antrenează, în vederea atingerii obiectivelor prestabilite, un ansamblu de strategii și resurse (umane, materiale, financiare, temporale etc.), precum și modalități și proceduri de implementare/ monitorizare/evaluare a rezultatelor obținute [4, p. 22-24].

În general, *scopul unui proiect* este acela de a îmbunătăți situațiile existente, prin atingerea unor obiective specifice prestabilite în vederea obținerii de noi rezultate și de beneficii durabile pentru toți partenerii implicați în realizarea proiectului [3].

După fixarea scopului, se stabilesc obiectivele care, aplicate în timp, vor duce la îndeplinirea țăintelor pentru care a fost conceput

proiectul. Menționăm că în cadrul proiectului, pentru o gestiune eficientă, e necesar să delimităm tipurile de obiective trasate. Astfel, distingem *obiectivul general*, care reprezintă proiecția în plan concret a scopului proiectului. Totodată, acest obiectiv evidențiază ce fel de rezultate trebuie să obținem, precum și beneficiile pe termen lung pentru grupurile interesate și/sau pentru societate, în ansamblu. Definirea obiectivelor generale demonstrează modul în care proiectul se circumscrie politicilor și strategiilor organizaționale, sectoriale, regionale, naționale sau chiar transnaționale. *Obiectivele secundare* derivă din cele generale și le concretizează, astfel contribuind și ele la atingerea scopului pentru care a fost scris proiectul.

Configurarea clară a obiectivelor proiectului are o importanță majoră deosebită, pentru că în funcție de acestea se stabilește strategia și metodele folosite pentru derularea și finalizarea acestuia în termenele și condițiile prestabilite. Apreciem conceptul teoriei manageriale moderne că obiectivele unui proiect fezabil trebuie să fie de tipul „SMART” [7, p. 11-12]:

- Specific – pentru a defini foarte clar ceea ce va fi realizat.
- Măsurabile – rezultatul obținut trebuie să poată fi măsurat, din punct de vedere calitativ și/sau cantitativ.
- Acceptate – de către toți membrii echipei, de către finanțatori și beneficiari.
- Realiste – concepute logic pentru a putea fi îndeplinite.
- Timp precizat – stabilirea unui interval de timp realist pentru a le îndeplini.

În vederea atingerii obiectivelor trasate, sunt organizate *activitățile proiectului*, care reprezintă acțiuni și sarcini specifice ce trebuie întreprinse pentru a se produce rezultatele scontate. Pentru realizarea acestora se impune elaborarea unui *plan de acțiune*, care stabilește momentul de început, durata și succesiunea activităților pe toată perioada proiectului. Planul constituie și un cadru important de reper pentru monitorizarea progreselor înregistrate în implementarea proiectului. Tot aici sunt incluse responsabilitățile pentru realizarea activităților propuse și mijloacele de control privind îndeplinirea obiectivelor trasate.

Pentru decizia favorabilă de a fi implementat un proiect, acesta trebuie să fie sustenabil. Prin *sustenabilitatea proiectului* se înțelege capacitatea lui de a continua, susține și de a furniza beneficii, inclusiv după încheierea asistenței tehnice și financiare primite.

Un document financiar extrem de important este *bugetul proiectului*, care reprezintă transpunerea monetară a tuturor demersurilor în cadrul unui proiect. Bugetul trebuie să fie realist și să respecte termenii impuși de regulile de finanțare.

Pentru construirea bugetului e necesar să existe o imagine clară asupra costurilor prevăzute pentru derularea activităților în proiect și obținerea rezultatelor scontate, să se efectueze o documentare riguroasă referitor la eligibilitatea cheltuielilor (adică ce cheltuieli pot sau nu pot fi executate prin

proiect), să se cunoască mecanismul de decontare a lor și să se realizeze o planificare financiară corectă la nivelul organizației și proiectului. În același timp, e imperioasă o bună documentare a mersului realizării proiectului, care va lua în considerație contribuția diferiților actori la îndeplinirea sarcinilor delegate prin proiect [13, p. 51].

Un rol important în conceperea unui proiect revine procesului de conștientizare și evaluare a unor eventuale *riscuri* ce pot apărea în calea realizării lui cu succes. Astfel de riscuri pot fi determinate de factori externi (ce intervin din contextul general în care se implementează proiectul) sau de factori interni (surveniți din unele activități derulate în cadrul acestuia).

Un document important pentru coordonarea ansamblului complex de activități în cadrul proiectului îl reprezintă *graficul proiectului*, care conține programul activităților, distribuirea sarcinilor, precum și modul de evaluare a rezultatelor obținute.

Astfel, conform celor enunțate mai sus și în baza unor surse bibliografice din domeniu [8, p. 27-29], putem concluziona că un proiect se caracterizează printr-un șir de elemente definitorii:

- *durată limitată* – are date de început și de sfârșit bine definite;
- *grafic de implementare și program de activități* – prin care se face planificarea sarcinilor și a acțiunilor de realizare a lor;
- *resurse* – umane, materiale, informaționale, financiare, temporale, etc.;
- *autonomie* – un proiect poate avea un grad mai mare sau mai mic de autonomie față de activitățile obișnuite, cotidiene ale organizației în care se

implementează;

- *rezultate unice* – reprezentate prin schimbările, îmbunătățirile, produsele finale și alte efecte pozitive pentru mediul intern și extern, așteptate de către inițiatorii și finanțatorii proiectului.

E logic să considerăm că gradul de complexitate al unui proiect este direct proporțional cu numărul sarcinilor preconizate pentru îndeplinire, conform obiectivelor și activităților propuse, în funcție de termene, de numărul și intensitatea constrângerilor care apar pe parcursul desfășurării lui. În contextul dat, susținem abordarea că realizarea cu succes a oricărui proiect este influențată de trei factori principali:

1. *Obiectivele*, care sunt determinate de scopul proiectului și care impun activitățile de transpunere în practică a activităților lui.

2. *Mijloacele*, care însumează totalitatea resurselor umane, materiale și bugetare pentru asigurarea logisticii necesare derulării proiectului.

3. *Termenele (limitele temporale)*, care semnifică durata de implementare și graficul de planificare ale activităților în proiect [6, p. 134].

Împărțim opinia unor autori că factorii mai sus enunțați definesc „triunghiul” proiectului și, anume, ei trebuie ținuti sub control riguros pentru un bun management general al proiectului, deoarece, în realitate, factorii respectivi se manifestă în calitate de constrângeri de bază ale cadrului de derulare a proiectului, constituind variabile esențiale ce influențează succesul final al unui proiect și repere importante pentru managementul lui eficient (fig.1).

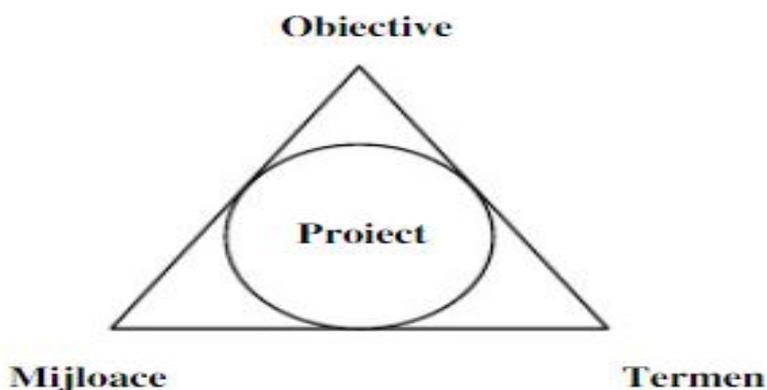

Figura 1. Variabile care influențează succesul unui proiect [5]

Evidențind caracteristicile de bază ale proiectelor, menționăm că ele se referă la toate tipurile de proiecte, cu atât mai mult că diverși autori le clasifică în diverse moduri. De exemplu, în funcție de natura lor, pot fi derulate proiecte: economice, sociale, cultural-artistice, ecologice, de construcții, de inginerie, de cercetare/dezvoltare etc.[9, p. 7-8]. În opinia noastră, fiecare dintre categoriile menționate poate fi, la rândul său, divizată în multiple alte tipuri de proiecte, în

funcție de domeniul și scopul concret în care se derulează.

Analiza cadrului conceptual al managementului prin proiecte. Generalizând cele expuse mai sus, susținem abordarea că managementul de proiect propriu-zis urmărește atingerea obiectivului general și a obiectivelor derivate în condiții de timp stabilite, în funcție de resursele alocate, cu respectarea bugetelor și a costurilor aprobate [1, p. 127-134]. Indiferent de

dimensiunea sau complexitatea unui proiect, îndeplinirea obiectivelor fixate implică atingerea standardelor de calitate propuse în limitele de timp și de buget stabilite.

Astfel, fiecare proiect reprezintă, în realitate, un proces cu o durată prestabilită, iar prin managementul de proiect se impune crearea unei structuri proprii (și/sau utilizarea unor elemente ale structurilor deja existente), care să promoveze atingerea obiectivelor propuse ale proiectului. Acest lucru se realizează în conformitate cu prevederile programului, strategiei și politicilor de dezvoltare sub influența unor factori socio-economici concreți, cu utilizarea resurselor alocate, în limitele de timp prevăzute și în condiții de respectare a cerințelor stabilite. Aceste componente indispensabile pentru realizarea cu succes a unui proiect apar încă în una din primele definiții, prin care „managementul de proiect constă în planificarea, organizarea și gestionarea sarcinilor și resurselor și urmărește atingerea unui anumit obiectiv în condițiile existenței unor constrângeri, referitoare la timp, resurse și costuri” [8, p. 14].

Totodată, managementul de proiect include un șir de elemente necesare derulării proiectului, care țin și de alte ramuri ale managementului, cum ar fi managementul timpului, managementul resurselor umane, managementul resurselor materiale, managementul riscurilor, managementul calității, etc.

Menționăm că o variabilă importantă pentru implementarea unui proiect este existența unui moment inițial (când se ia decizia de a începe un proiect) și al unui moment final al proiectului, (cel în care se încheie ultima activitate din el), deci proiectul implică o durată determinată de lucru în care se derulează activitățile acestuia. Astfel, realizarea unui *Time management* eficace va avea permanent în vizor obiectivul că proiectul trebuie să se finalizeze la momentul fixat în documentele aprobate. Iar pentru aceasta, toate activitățile din cadrul proiectului se vor planifica în mod eficient, va exista o previziune a eventualelor probleme și riscuri, a modalităților și a termenelor de soluționare a acestora, astfel încât să fie respectate limitele temporale de finalizare stipulate în proiect, dar luând în considerație necesitatea asigurării unui management al calității la nivel înalt.

Managementul resurselor umane este un alt element important în gestiunea proiectului, prin asigurarea disponibilității la timp a persoanelor implicate în proiect, atribuirea și îndeplinirea în mod corect a sarcinilor de către toți membrii echipei de proiect, dar, în același timp, și de rezolvare a eventualelor conflicte ce pot apărea pe parcursul derulării acestuia.

Un manager competitiv trebuie să fie capabil să realizeze susținut și un *management al resurselor materiale*, prin alocarea la timp a unor astfel de resurse necesare derulării ritmice a proiectului prin planificarea și desfășurarea activităților în conformitate cu resursele alocate, iar acestea din urmă să aibă un impact pozitiv maxim.

Din start, adică de la nivelul etapei de planificare a proiectului, e necesar să fie promovat un *management al riscurilor*, provenite atât din mediul extern, cât și din cel intern al proiectului, prin identificarea soluțiilor de prevenire și minimizare a efectelor acestora, pentru a nu fi afectat progresul sau chiar succesul proiectului în general.

Managementul calității reprezintă un element al managementului general al proiectului care străbate transversal toate activitățile derulate în cadrul său și pe toată durata de acțiune a proiectului. Această componentă de gestiune urmărește ca toate procesele și activitățile pe perioada proiectului să se desfășoare la un nivel calitativ înalt și, drept rezultat, produsele obținute (fie ele tangibile sau intangibile) să corespundă nevoilor de calitate solicitate de către beneficiari. Calitatea managementului proiectului este testată practic permanent prin instrumentul de monitorizări și evaluări periodice, care permite intervenții oportune în caz de derapare de la standardele de calitate stipulate în documentele de proiect.

Totodată, menționăm și alte elemente indispensabile, în opinia noastră, pentru ca managementul de proiect să fie eficient: axare pe priorități strategice - naționale / ramurale / instituționale, pe valori de creativitate și inovare, deschidere la schimbare, concentrare pe performanță, flexibilitate îndreptățită. Privit din această perspectivă, managerul de proiect trebuie să se adapteze rapid la modificările mediului intern și extern, apărute pe parcursul derulării proiectului, să propună în permanență soluții creative și calitative și, în același timp, să știe să conducă armonios, dar cu fermitate colectivul din subordine.

Oricare ar fi tipul de proiect ales spre implementare, fiecare din ele va implica procesul de gestiune, iar, indiferent de personalitatea și stilul managerului sau de metoda specifică de conducere adoptată, managementul de proiect trebuie să respecte un șir de principii. Considerând și opiniile altor autori [14, p. 14-15], vom analiza principalele, în opinia noastră, aceste principii:

- *Unicitatea obiectivului*. Presupune că un proiect are un singur obiectiv principal (general), ce reprezintă motivul pentru care proiectul a fost elaborat și este finanțat. Atingerea obiectivului înseamnă rezolvarea problemei care a fost identificată la etapa apariției ideii de proiect.

- *Managerul de proiect (coordonatorul)*. Orice proiect este implementat de către o echipă („Project team”), condusă de un manager de proiect cu abilități de lider („team leader”) ce poartă responsabilitatea atingerii obiectivelor propuse și are competențele și experiența necesară derulării proiectului. În funcție de capacitatea managerului, de talentul și stilul său de lucru, acesta poate delega luarea unor decizii colaboratorilor din echipa sa. Este salutar ca astfel de delegări să fie notificate în scris pentru a responsabiliza membrii echipei și a monitoriza eficient îndeplinirea sarcinilor în timp util și la nivel calitativ înalt. Fiecare colaborator implicat răspunde pentru propriile decizii

(fie că ele sunt sau nu delegate de către șeful de proiect) în fața managerului de proiect, iar acesta poartă responsabilitatea generală pentru implementarea cu succes a proiectului în ansamblu.

- *Structurarea pe activități, termene și responsabilități.* Indiferent de complexitatea sa, orice proiect trebuie să fie împărțit pe activități, să aibă prevăzute termene și responsabilități clare în ceea ce privește îndeplinirea sarcinilor pentru fiecare membru al echipei de proiect și conform competenței fiecărui participant al echipei.

- *Alocarea eficientă a resurselor în funcție de obiective.* Resursele sunt alocate în funcție de obiectivele proiectului, pe baza activităților ce urmează a fi realizate și după o atentă înregistrare a rezultatelor obținute.

- *Monitorizarea și evaluarea periodică* ca parte integrantă a managementului calității proiectului. Proiectele sunt în mod obligatoriu permanent monitorizate intern (de către managerul de proiect) și pot fi (și, de regulă, sunt) monitorizate extern (de către evaluatori din afara proiectului, de către finanțatori, beneficiari, etc.). Este recomandabil a se evalua rezultatele în fiecare fază de derulare a proiectului, de la concepere până la finalizare. Acest lucru se poate realiza prin elaborarea unui plan de monitorizare, în care să fie prevăzute evaluări intermediare, stabilite înainte de momentul de sfârșit al proiectului, pentru a verifica stadiul său de evoluție și pentru a remedia situațiile neprevăzute apărute în derularea acestuia. Evaluările periodice sunt binevenite, deoarece permit corecții pentru eliminarea eventualelor erori sau înlăturarea consecințelor unor evenimente neprevăzute. Acestea în contextul că probabilitatea producerii unor erori este mai mare în faza de pregătire a proiectului, iar consecințele lor se pot manifesta mult mai târziu, de exemplu, în faza de implementare a lui. Prin monitorizări și analize sistematice se pot identifica eventualele greșeli încă din faza de „proiectare”, când costurile de înlăturare / evitare a erorilor sunt minime.

Fiecare dintre evaluările intermediare se va încheia prin realizarea unor rapoarte periodice de activitate, care vor analiza nu doar realizările, ci și eventualele probleme întâmpinate de către membrii echipei în planul relațiilor orizontale sau verticale, apărute în procesul implementării proiectului. Prin asigurarea monitorizării periodice se pot prevedea eventualele probleme ce pot apărea pe viitor în derularea proiectului. De asemenea, printr-o astfel de monitorizare se pot revizui/actualiza obiectivele și redefini sarcinile trasate la începutul activităților în proiect.

Totodată, nu poate fi contestată importanța monitorizării externe a proiectului, atât din partea beneficiarilor și finanțatorilor lui, cât și a unor experți independenți, care este în măsură să evalueze succesele înregistrate și să prevină apariția sau să destindă gravitatea unor eventuale riscuri de proiect. Astfel, monitorizarea permanentă și efectuarea evaluărilor periodice pe tot parcursul derulării proiectului reprezintă măsuri de siguranță pentru obținerea rezultatelor dorite și atingerea obiectivelor scontate.

Concluzii. În cadrul prezentului articol au fost analizate condițiile și necesitățile implementării unor instrumente moderne de gestiune, cum este cel al managementului bazat pe proiecte, precum și specificul elaborării și derulării cu succes a proiectelor, practică ce devine tot mai utilizată în diverse domenii ale economiei contemporane. La finele analizei promovate putem concluziona că doar asigurând echilibrul permanent al funcționării „triumghiului” proiectului (interacțiunea sinergică dintre obiective, mijloace și termene), stabilind obiective de tip „SMART”, implementând un program de monitorizare și evaluare internă și externă permanentă, menținând eficiența comunicarea între membrii echipei și în afara ei, toate acestea intermediare și coordonate de către managerul de proiect, se poate crea un cadru propice de derulare a managementului bazat pe proiecte și se pot obține premise favorabile pentru succesul final al unui proiect.

Referințe bibliografice:

1. Burduș, E., Popa, I. *Metodologii manageriale*. Ediția a II-a. -- București: Ed. Pro Universitaria, 2018.
2. Cruceru, A., Zirra, D., Munteanu, A.C. *Managementul proiectelor*. Suport de curs. -- București: Ed. Universitară, 2011.
3. *Ghid de bune practici în managementul de proiecte* [online]. Ministerul Dezvoltării Regionale și Administrației Publice a României, 2015 [citat 20.06.2019] Disponibil: https://www.mdrap.ro/userfiles/ghid_MP.pdf
4. Guițu, Vl. (coord.), Andrițchi, V., Cojocaru, T. *Programul raional/municipal de dezvoltare a învățământului: conceptualizare și implementare*. Ghid metodologic. -- Chișinău: CEP USM, 2015.
5. Hulea, M. *Managementul proiectelor*. Note de curs. Partea I. [online], 2015, [citat 01.06.2019]. Disponibil: <http://control.aut.utcluj.ro/doc/lib/exe/fetch.php?media=notecurs.pdf>.
6. Ilie, G. *Managementul proiectelor cu finanțare europeană*. Ediția a III-a, revizuită. -- București: Ed. Universitară, 2015.
7. *Management performant. Vol 2: Controlul managerial*. Open University Business School. -- București: Ed. Codecs, 2002.
8. *Manual de managementul proiectelor*. Guvernul României, Departamentul pentru Integrare Europeană. -- București, 1998.
9. Nae, I. *Elemente fundamentale privind managementul proiectelor*. -- Ploiești: Ed. Universității Petrol-Gaze din Ploiești, 2008.
10. Newton, P. *Principles of Project Management*, [online], 2015, [citat 28.06.2019]. Disponibil pe:

<http://www.free-management-ebooks.com/dldebk-pdf/fmeproject-principles.pdf>

11. Oprea, D. *Managementul proiectelor europene*. Suport de curs. -- Iași: Ed. Univ. „Al. I. Cuza”, 2011.
12. Popa, V. *Managementul proiectului*. [online], 2014, [citată 08.12.2018]. Disponibil pe: http://virgilpopa.com/carti/2014_managementul_proiectului/capitol_10.pdf
13. Savin, V., Ghițu, V. *Managementul proiectelor. Monitorizarea și evaluarea proiectelor*. -- Bălți: Ed. Tipografia din Bălți, 2013.
14. Scarlat, C., Galoiu, H. *Manual de instruire avansată în managementul proiectelor*. -- București: Ed. Bren, 2002.
15. Zenovic, G. (coord.) et al. *Managementul proiectelor*. București: Ed. Fundației România de Măine, 2010.

CZU 37.091

UNELE ASPECTE MANAGERIALE DE COMBATERE A ABANDONULUI ȘCOLAR PRIN DEZVOLTAREA ACTIVITĂȚII EXTRACURRICULARE

TROFIMOV Victoria,

Doctor în economie, conferențiar universitar,
Universitatea de Studii Politice și Economice Europene "Constantin Stere"
vtrofim@yahoo.com

PINTILEI Nicoleta-Aura,

doctorand,
Universitatea de Studii Politice și Economice Europene "Constantin Stere",
Iași, România

REZUMAT

Activitățile extracurriculare sunt complementare celor desfășurate în clasă, iar scopul lor este de a lărgi cunoștințele și de a extinde adaptabilitatea la viața a viitorilor adulți. Astfel de activități dezvoltă interesul elevilor față de diferite domenii ale științei, atrag individul către viața socială și sunt benefice pentru organizarea timpului liber într-un mod plăcut și util. Prin urmare, școala ar trebui să fie deschisă la activități extracurriculare, care pot fi foarte diferite și ar putea contribui la prevenirea abandonului școlar timpuriu.

Scopul acestui articol este de a sublinia importanța activităților extracurriculare pentru prevenirea și combaterea abandonului școlar și evidențierea elementelor unei politici eficiente în acest sens. Gestionarea activităților extracurriculare pentru prevenirea abandonului școlar nu este un lucru ușor de făcut și, prin urmare, este nevoie de un studiu amănunțit și specializat al acestui proces. O gestionare eficientă a școlii și a educației naționale este vitală pentru o educație care ține elevii la școală până la absolvire și îi motivează să continue educația lor.

Cuvinte-cheie: management, sistem educațional, politici educaționale, activitate extracurriculară, abandon școlar.

SOME MANAGERIAL ASPECTS TO COMBAT THE SCHOOL DROPOUT BY THE DEVELOPMENT OF EXTRACURRICULAR ACTIVITY

TROFIMOV Victoria,

PhD in Economics, associate professor,
University of European Political and Economic Studies "Constantin Stere",
vtrofim@yahoo.com

PINTILEI Nicoleta-Aura,

PhD student,
University of European Political and Economic Studies "Constantin Stere",
Iași, România

SUMMARY

The extracurricular activities are complementary to those carried out in the classroom and their goal is to

enlarge the knowledge and to extend the life adaptability of future adults. Such activities develop students interest towards different areas of science, attract the individual towards social life and they are beneficial for spending students free time in a pleasant and useful way. Therefore, school should be open to extracurricular activities, which can be very different and could contribute to the prevention of early school dropout.

The purpose of this article is to emphasize the importance of extracurricular activities for preventing and combating school dropout and to highlight the elements of an effective policy in this regard. Managing extracurricular activities to prevent school dropout is not an easy thing to do and therefore, it is needed a thorough and specialized study of this process. An effective school and national educational management is vital to an education that keeps pupils in school till the graduation and motivate them to continue their education.

Keywords: management, educational system, educational policies, extracurricular activity, school dropout.

„Să nu-i educăm pe copiii noștri pentru lumea de azi. Această lume nu va mai exista când ei vor fi mari și nimic nu ne permite să știm cum va fi lumea lor. Atunci să-i învățăm să se adapteze.”

(Maria Montessori "Descoperirea copilului")

Introducere. În sistemul educațional modern, activitățile extracurriculare sunt complementare cu cele desfășurate în clasă, iar scopul lor este să extindă orizontul cunoașterii și al adaptabilității elevilor. Organizarea timpului în afara orelor de studiu dezvoltă interesul elevilor față de diferite domenii ale științei și culturii, atrag individul către viața socială și sunt benefice pentru petrecerea timpului lor liber într-un mod plăcut și util. Prin urmare, școala ar trebui să fie deschisă activităților extracurriculare, care pot fi foarte diferite și ar putea duce la prevenirea părăsirii timpurii a instruirii.

Scopul prezentului articol este să accentueze importanța activităților extracurriculare pentru prevenirea și combaterea abandonului școlar și să pună în valoare elementele unei politici eficiente în acest sens. Deoarece gestionarea activităților extracurriculare cu scopul prevenirii abandonului școlar implică multiple cunoștințe teoretice și practice, este nevoie de un studiu amănunțit și specializat al acestui proces, pentru a-l face cât mai eficient, responsabil și aplicabil pentru sistemul educațional, în general, dar, în mod special, pentru elevi, astfel ca ei să dorească să fie cât mai implicați în cadrul instituțional de instruire o perioadă suficient de îndelungată, care să le permită să-și creeze un bagaj necesar de cunoștințe și abilități pentru o organizare cât mai benefică a vieții lor postșcolare pe viitor.

Pertinența abordării gestiunii abandonului școlar prin prisma relației cauză-efect. Organizarea eficientă a activității extracurriculare are un rol foarte important în formarea personalității elevilor. Educația prin intermediul unor astfel de activități se referă, în primul rând, la cultivarea unui stil de viață civilizat și stimularea comportamentului creativ al elevilor în diverse domenii, fapt menționat și în literatura de specialitate [4, p. 54-62]. Activitățile extrașcolare, de regulă, se organizează într-un cadru informal, fapt ce ajută elevii cu dificultăți de afirmare în mediul instituțional să reducă nivelul anxietății și, totodată, să-și maximizeze potențialul intelectual.

Dezvoltarea personalității elevilor trebuie să fie

principala preocupare a profesorilor, având drept țintă modelarea activității psihice și a conduitei acestora conform cerințelor mereu în schimbare ale societății în care trăiesc. În izvoarele bibliografice se menționează importanța organizării activităților extracurriculare, prin care elevii se familiarizează cu multiple surse informaționale, dezvoltă abilități creative, deprind metode eficiente de învățare [13, p. 215]. De asemenea, ele permit destinderea unor probleme socio-economice, cum sunt cele de relaționare între părinți și copii, timpul din ce în ce mai redus petrecut cu familia, suprasolicitarea profesională a părinților, plecarea lor la muncă în străinătate etc. Drept rezultat, apar anumite riscuri cum ar fi consumul de droguri și alcool, frica de examene, izolarea, care, la rândul lor, pot conduce la fuga de la ore, iar apoi - la abandonarea totală a parcursului școlar [10, p. 168].

Privit din această perspectivă, absenteeismul școlar este o problemă socială gravă, un semnal de alarmă al existenței unor probleme foarte complexe, care se află în spatele lui. În ultima perioadă, acest absenteeism este în creștere, în mod deosebit la nivel liceal. Ignorarea sau pedepsa excesivă pot doar maximiza amploarea fenomenului.

În baza cercetărilor promovate, am putea defini *absenteeismul școlar* ca un „obicei rău”, format în timp, de a rămâne departe de școală fără a oferi un motiv întemeiat pentru aceasta sau găsirea a orice motiv pentru a nu participa la cursuri. În context, e logic să extrapolăm că absenteeismul reprezintă un comportament care afectează în mod negativ performanța elevilor, în plan imediat, dar și viitorul lor, privit în perspectivă durabilă și care contribuie în mod decisiv la abandonul școlar înainte de absolvire în termenii studiilor.

Pentru un management eficient al activităților extrașcolare în calitate de instrument de contracarare a abandonului școlar considerăm oportun de a accentua cauzele acestuia din urmă. Astfel, este cunoscut faptul că elevii abandonează școala din mai multe motive, dintre care doar unele sunt academice, iar altele – legate de educație, în general. Întrucât deocamdată nu s-au realizat evaluări riguroase ale programelor existente de prevenire a abandonului școlar (activitățile extracurriculare fiind o parte activă a unor astfel de programe), nu există încă dovezi clare care să indice programele și practicile optime, capabile să reducă cardinal rata abandonului școlar. Cu toate acestea,

rezultatele programelor și practicilor extrașcolare derulate până acum oferă informații utile atunci când se elaborează strategii de intervenție [3, p. 26].

În continuare vom încerca să conturăm unii factori psiho-socio-economici, sesizați și de către alți autori, care stau la baza absenteismului școlar.

1. **Problemele adolescente.** În timpul acestui stadiu de dezvoltare a personalității, deseori se manifestă o frică puternică, cauzată, în mare parte, de schimbările fizice ale corpului, de exemplu apariția acnee, tulburări de personalitate etc. Aceste probleme pot îngreuna comunicarea adolescentului cu semenii săi și, astfel, să-l îndepărteze de școală.

2. **Lipsa de interes.** Elevii pot pierde interesul pentru studii ca rezultat a unui grad de dificultate individual sporit al cursului școlar, care provoacă tentația de evitare a orelor și a emoțiilor negative, resimțite în cadrul lor.

3. **Atitudinea profesorului,** care poate să nu fie agreată de elev și poate provoca pierderea interesului pentru școală. Conform unor autori, astfel de abordări ca pedepsele joacă un rol important, inclusiv în provocarea și accentuarea absenteismului școlar [2, p. 81].

4. **Surplusul de bani de buzunar.** Școlarii care primesc prea mulți bani de buzunar de la familiile lor se întâmplă că lipsesc de la școală, deoarece au nevoie de timp pentru a cheltui banii, obținând satisfacție de la bunurile procurate cu aceștea. Astfel, în mentalitatea lor se înrădăcinează ideea că banii sunt mai importanți decât educația.

5. **Meditațiile private,** agreate de către unii părinți și care oferă plăcerea programului flexibil, pot contribui la faptul ca unii elevi să renunțe la programul școlar obișnuit.

6. **Maladiile.** Unele boli serioase necesită atenție în timp și îngrijire, ele deseori sunt asociate cu perioade îndelungate de absență de la școală și, ca rezultat, (re)integrarea în colectiv, dar și în materiile studiate decurge cu dificultate.

7. **Infrastructura școlară.** Deficiențele legate de confortul școlar, gen lipsa/sărăcia bibliotecilor, facilitățile sportive precare etc. devin un obstacol în calea aflării cu plăcere la școală a elevilor.

8. **Divertismentul excesiv.** Frecventarea cluburilor, cinematografele, cafenelele etc. poate sustrage atenția anumitor elevi de la școală.

Deseori astfel de cauze se manifestă cumulat, favorizând intensificarea absenteismului, care poate avea urmări serioase, legate nu doar de calitatea slabă a educației obținute, dar și la apariția stărilor de depresie ca urmare a timpului petrecut de elev departe de școală. Iar acestea, la rândul lor, pot conduce la indisciplină și degradare morală, apariția adicțiilor de droguri și alcool, la sarcini timpurii și alte probleme serioase.

În unele surse bibliografice de specialitate putem găsi încercări de identificare timpurie a persoanelor care sunt pasibile să abandoneze școala cu scopul de a ajuta educatorii și factorii de decizie politică să dezvolte programe, politici și intervenții care vor reduce

incidența acestui fenomen [14, p. 49]. Ținem să menționăm că aplicarea cu succes a strategiilor de prevenire a abandonului școlar este influențată de multipli factori și rezultatele aceluiași activități pot fi deferite în context de timp, spațiu, mediu cultural etc. Și pentru creșterea gradului de rezultativitate și adresabilitate a programelor respective este pe cât de important, pe atât și de problematic a identifica cât mai timpuriu elevii aflați în grupa de risc de a părăsi sistemul de instruire fără a obține o diplomă și astfel de a-și diminua drastic șansele de inserție reușită pe piața muncii.

Cercetările promovate au relevat că la baza abandonului școlar pot sta mai multe cauze, care, de fapt, deseori acționează simultan și care conduc la conturarea unui model psihologic specific de comportament al elevilor vizați:

- provin din medii socio-economice precare;
- sunt exponenții unor minorități naționale care se integrează greu într-un alt mediu cultural compact;
- denotă performanțe academice slabe;
- manifestă o prezență scăzută la ore;
- au repetat una sau mai multe clase;
- locuiesc în altă localitate decât cea unde se află școala;
- devin timpuriu părinți etc.

Un rol important în destinderea problemei abandonului școlar îl are mediul instituțional educațional, deoarece anume el are responsabilitatea de elaborare a politicilor în domeniu și de creare a cadrului propice de gestiune a implementării lor, care implică un șir de elemente importante cum ar fi: organizarea și mărimea școlii, tipul de instruire, conținutul cursurilor, climatul școlar, relațiile adult-elev etc. De gradul de eficiență al managementului acestor elemente depinde cât de confortabil se va simți elevul la școală. Ele pot influența inclusiv decizia elevului să renunțe la școală. În continuare semnalăm o serie de factori legați de instituțiile educaționale și căminul de trai al elevului, care pot determina decizia lui de abandon școlar:

- conflictul dintre cultura de acasă și cultură școlară;
- sistemul de disciplină inefficient;
- lipsa de consiliere adecvată;
- climatul școlar negativ;
- lipsa curriculum-ului relevant;
- strategii instructive pasive;
- utilizarea necorespunzătoare a tehnologiilor moderne de instruire;
- ignorarea stilurilor personale de învățare a elevilor;
- lipsa instruirii în limba maternă etc.

Menționăm că, deși acești factori sunt importanți, profesorii nu ar trebui să insiste să preciză pe baza factorilor de risc cine din elevi va ceda, deoarece unii elevi, care totuși renunță la școală, nu se potrivesc întocmai profilului, iar alții care corespund profilului - finalizează studiile în termen. Anume în conturarea deciziei de a pleca sau a rămâne în școală un puternic

efect pozitiv îl pot avea activitățile extracurriculare -- bine planificate și puse în practică de către cadre didactice profesioniste, carismatice și entuziaste.

Activitățile extracurriculare -- elemente importante ale managementului educațional. Multe dintre situațiile precare menționate sunt mai ușor de prevenit decât de soluționat post-factum, inclusiv, contribuind la depășirea abandonului școlar. O cale deja testată de remediere a acestei probleme poate fi găsită prin planificarea și asigurarea unor activități extracurriculare, adecvate vârstelor și intereselor elevilor. Managementul școlar actual ar trebui să implementeze facilități de învățare performante, cum ar fi dotarea bibliotecilor, crearea facilităților sportive moderne pentru a spori gradul de sustragere a elevilor de la activități nocive. De asemenea, organizarea cluburilor de interese în cadrul școlii este în măsură să ofere ocupații elevilor și să-i mențină cointeresați și monitorizați atunci când sunt în afara orelor.

O problemă dificilă majoră este managementul absenteismului cronic, adică a situației când elevul pierde mai mult de 10% din anul școlar, care pune în pericol însăși asimilarea programei școlare. Deși ratele de absenteism cronic sunt mai ridicate în liceu, problema apare și în perioade mai timpurii. În clasele mici, participarea slabă poate întârzia învățarea socială și emoțională. De asemenea, ea poate împiedica copiii să atingă reperele-cheie, cum ar fi citirea la nivel adecvat până la sfârșitul clasei a 2-a, care este o precondiție esențială pentru succesul academic în viitor. De fapt, absenteismul cronic este una din cauzele principale a reușitei academice scăzute la fiecare nivel de școlarizare și reprezintă un indicator puternic pentru elevii care denotă un risc mai mare de abandon.

Privit în acest context, managementul educațional, reflectat în literatura de specialitate, menționează un șir de activități prin care profesorii pot ajuta la prevenirea sau reducerea absenteismului școlar [5, p. 473]:

✓ ieșirea din unitatea școlară pe parcursul orelor de curs să se realizeze doar pe baza unor bilete de învoire, semnate de către profesor;

✓ notarea permanentă și riguroasă a absențelor;

✓ respectarea cu strictețe a Regulamentului de Ordine Interioară pentru elevi;

✓ menținerea în sala de clasă a unei atmosfere plăcute, care să asigure satisfacerea nevoii de siguranță afectivă pentru toți elevii [6, p. 84];

✓ aplicarea unor metode și tehnici de predare-învățare moderne, interactive și atractive;

✓ profesorii să comunice eficient cu auditorul, să evite etichetarea elevilor, să critice puțin și doar constructiv;

✓ procesul de instruire să se focalizeze pe recompensarea elevilor și nu pe sancționarea lor;

✓ diversificarea și sporirea atractivității activităților extracurriculare [11, p. 88].

În continuare vom prezenta unele exemple de activități extrașcolare, care sunt în măsură să contribuie la eficientizarea managementului educațional.

1. *Vizitele în comun la expoziții, muzee, monumente și locuri istorice* reprezintă un mijloc de valorizare a tezaurului cultural și istoric al neamului. Pentru elevi, ele oferă ocazia de a cunoaște trecutul istoric, viața și activitatea unor personalități notorii ale științei și culturii universale și naționale, stimulând astfel activitatea de învățare, completând cunoștințele acumulate în cadrul orelor de clasă.

2. *Vizionarea de filme, spectacole de teatru și operă, a diverse competiții* orientează elevii către variate domenii de activitate, cum ar fi muzică, poezie, pictură, sport.

3. *Concurserile școlare* reprezintă o altă metodă de tip extracurricular de a incita interesul elevului pentru diferite arii de activitate, având o deosebită importanță în orientarea lor profesională.

4. *Participarea la proiecte.* Aplicată în sala de clasă, metoda proiectului este, de regulă, bine acceptată de către elevi, deoarece permite munca în echipă, unde ei pot contribui, în funcție de înclinațiile individuale, la realizarea unui scop comun. Implicarea elevilor în proiectele educative atât la nivel național, cât și la nivel internațional se află în ascensiune în ultimii ani. Prin participarea activă la proiecte elevii își descoperă aptitudinile deja existente, dar își dezvoltă și aptitudini noi – artistice, literare, spiritul lucrului în echipă etc. [15, p. 146].

În contextul celor expuse, considerăm că activitățile extracurriculare sunt apreciate la nivel înalt în calitate de elemente importante ale managementului educațional, deoarece comportă un șir de avantaje notorii, cum ar fi:

- pun în valoare și dezvoltă interesele și aptitudinile elevilor;

- organizează într-o manieră plăcută și relaxantă timpul liber, contribuind la optimizarea procesului de instruire;

- ajută la dezvoltarea armonioasă a elevilor atât fizică, cât și psihică [9, p. 72];

- formele lor de organizare sunt inventive și atractive;

- participarea la ele este liberă și necondiționată și, astfel, devine foarte dorită de elevi;

- ele au un efect benefic pentru munca desfășurată în grup;

- sunt caracterizate de o ambianță plăcută, optimism și umor;

- creează un sentiment de încredere a elevilor, care este o calitate foarte importantă în dezvoltarea personalității acestora.

Ne asociem opiniei unor autori [8, p. 210] că atât activitatea educativă școlară, cât și activitatea extrașcolară dezvoltă gândirea critică și stimulează implicarea elevului în actul decizional, în contextul respectării drepturilor omului și al asumării responsabilității sociale, astfel realizându-se o legătură strânsă între componenta cognitivă și cea comportamentală, care sunt deopotrivă importante pentru o integrare ulterioară confortabilă în societate a

elevului.

Cercetările promovate conduc la ideea că urmările de a nu absolvi școala sunt extrem de serioase atât pentru indivizi, în parte, și pentru familiile lor, cât și pentru societate, în ansamblu. Elevii care abandonează sistemul educațional înainte de termen sunt mai pasibili să nu fie angajați în câmpul muncii și astfel vor câștiga mai puțin pe durata vieții lor active [4, p. 38]. Nevoia pentru o forță de muncă mai calificată va face și mai dificil pentru persoanele cu abandon școlar să găsească locuri de muncă bune. În consecință, sunt descrise situațiile că cei care renunță timpuriu la școală au tendința de a prezenta rate mai mari de comportament social deviant și, de multe ori, necesită mai multe servicii sociale de diferite tipuri [12, p. 51].

Luând în considerație incidența abandonului școlar asupra vieții ulterioare a adultului, politicile educaționale elaborate pentru elevul de azi trebuie să țină cont de necesitățile și ambianța școlii moderne și de realitățile sociale contemporane, dar, totodată, trebuie să fie axate pe identificarea nevoii fiecărui elev, în parte, pentru a avea o adresabilitate maximă și o incidență eficientă pentru toți actorii implicați în crearea capitalului uman al societății de azi și de mâine.

Concluzii. Ideile expuse în prezentul studiu ne permit să exprimăm opinia că o gestionare eficientă a școlii și a activităților extracurriculare în cadrul

organizării ei, precum și promovarea unui cadru eficient de dezvoltare a instruirii naționale sunt vitale pentru o educație care ține elevii în școală până la absolvire și îi motivează să continue educația lor mai departe și în profunzime.

În acest context, considerăm că profesorii și managerii educaționali trebuie să fie și sunt în măsură să revizuiască permanent politicile și procedurile școlare și activitățile extracurriculare, astfel încât să poată estima și evalua consecințele nedorite, cu preponderență la elevii cu risc sporit de a părăsi școala înainte de absolvire. În sensul dat, trebuie să fie luate măsuri pentru îmbunătățirea sau adaptarea politicilor, practicilor și programelor ineficiente sau pentru crearea altora noi, mai rezultative și cu adresabilitate mai pronunțată.

Un management eficient la nivel de instituție de învățământ cât și la nivel național este vital pentru o educație care să păstreze elevul în școală astăzi și să-l motiveze să vină și mâine, deoarece o educație completă și prelungită se înscrie în tendințele educaționale moderne și este posibilă să aducă multiple consecințe pozitive, inclusiv inserție benefică pe piața muncii, care vor avea un impact general pozitiv pentru viața și personalitatea adultului pe viitor.

Referințe bibliografice:

1. Amen, K.A., Di Maggio, M. & Warren, L.B. *CBO High Schools: Their Value and Their Needs in An Era of Accountability*. Council of Chief State School Officers. – Washington: DC, 2003.
2. Băban, A. *Consiliere educațională*. -- Cluj-Napoca: Ed. Psinet, 2001.
3. *High Time for High School Reform: Early Findings from the Evaluation of the National School District and Network Grants Program*. American Institutes for Research (AIR) & SRI International. Prepared for the Bill & Melinda Gates Foundation.--Seattle: WA, 2003.
4. Lemeni, G., Miclea, M. *Consiliere și orientare – ghid de educație pentru carieră*. -- Cluj-Napoca: Ed. ASCR, 2004.
5. Manolescu, A., Lefter V., Deaconu, Al. *Managementul resurselor umane*. -- București: Ed. Economică, 2007.
6. Moldoveanu, G. *Analiză și comportament organizațional*. -- București: Ed. Economică, 2005.
7. Neamțu, C. *Devianța școlară*. – Iași: Ed. Polirom, 2003.
8. Nedelcea, C. *Optimizarea comportamentului între educație și psihoterapie*. -- Bucu-rești: Ed. Sper, 1999.
9. Nuță, A. *Abilități de comunicare*. -- București: Ed. Sper, 2004.
10. Roșan, A. *Violența juvenilă școlară*. -- Cluj-Napoca: Ed. Presa Universitară Clujeană, 2006.
11. Sălăgean, D., Ținică, S., Pintilie, D. *Ora educativă – modele de proiecte didactice în sprijinul profesorului diriginte*. -- Cluj – Napoca: Ed. Eurodidact, 2004.
12. Shannon, G.S. & Bylsma, P. *Helping Students Finish School. Why Students Drop Out and How to Help Them Graduate*. -- Olympia WA: OSPI, 2003.
13. Stoica-Constantin, A. *Conflictul interpersonal*. -- Iași: Ed. Polirom, 2004.
14. Stone, III, J.R. *Helping Students Graduate A Strategic Approach to Dropout Prevention*. Larchmont, NY: Eye on Education, 2004.
15. Ulrich, C. *Managementul clasei de elevi – învățarea prin cooperare*. -- București: Ed. Corint, 2000.

TEACHER TRAINING IN GLOBALIZATION WORLD

LAMA MASHAL,

PhD student,

Institute of International Relations of Moldova

Kaye College, Beer – Sheva, Israel,

lamamashal@gmail.com

SUMMARY

Teacher education and training or teacher training refers to the overall policies of the administration, procedures, and trajectory designed to equip teachers with the knowledge, attitudes, behaviors, and skills they need to effectively carry out their tasks in the classroom, school, and wider community. It should be noted that the professionals, academics or professional, who engage in this activity are called teacher educators (or, in some contexts, teacher trainers). This article will attempt to present the overall picture of teacher training in the age of globalization and the essential structural changes of teacher in the economic system.

Key words: economic, globalization, teacher training.

FORMARE PENTRU PROFESORI ÎN LUMEA GLOBALIZĂRII

LAMA MASHAL

doctorand,

Institutul de Relații Internaționale din Moldova

Kaye College, Beer – Sheva, Israel,

lamamashal@gmail.com

REZUMAT

Educația și formarea cadrelor didactice sau formarea cadrelor didactice se referă la politicile generale ale administrației, procedurilor și traiectoriei concepute pentru a dota profesorii cu cunoștințele, atitudinile, comportamentele și abilitățile de care au nevoie pentru a-și îndeplini eficient sarcinile în clasă, școală, și o comunitate mai largă. Trebuie menționat că profesioniștii, academicienii sau profesioniștii, care se implică în această activitate sunt numiți educatori (sau, în anumite contexte, formatori profesori). Acest articol va încerca să prezinte imaginea de ansamblu a pregătirii profesorilor în era globalizării și schimbările structurale esențiale ale profesorilor în sistemul economic.

Cuvinte-cheie: economic, globalizare, pregătire pentru profesori.

Introduction. Training is an action of teaching a person a particular skill to perform their roles effectively and efficiently. Training is a vital part of the human resource development. Most employees have some weaknesses in their organizational skill [7]. Like employees in any organization teachers also need training to enhance their teaching skills [12]. Training not only helps teacher performance but also the students' learning out comes. Training framework is designed in educational institutions to facilitate the teachers' skill [1]. Deficiency among teachers' skill lead towards the deficiency among students learning behavior and outcomes. Subsequently, it leads towards the shortcomings in overall organizational performance [16].

Materials. Diverse needs of students can be addressed by providing suitable trainings to staff in educational organizations worldwide [3]. Teachers of all fields ought to create themselves in accordance with the necessities and prerequisites of the establishments

they work in when they begin to play out an occupation professionally. The necessity of this improvement establishes in numerous elements, for example, to have the capabilities to satisfy the insufficiencies, to adjust with working environment, to have a superior expert execution and to progress in the profession. The advantageous training opportunities for teachers which can build up every one of these aspects likewise. It also helps to develop the nature of the individual and the efficiency of the establishment.

Educators likewise need to refresh their insight and abilities on educational module, brain science, and instructional method of the students and new research on instructing and learning; henceforth they require suitable in-benefit and timely trainings also [5] expressed that policymakers focus on educators' proficient advancement to spread the essential data and give direction to instructors [9]. Demands for fruitful trainings are increasing day by day at all levels with the advancement in the society.

As training has also relationship with monetary advancement hence, sometimes it becomes difficult for the organizations to arrange frequent sessions [10].

Bando Grana & Li [4] checked on the related writing and brought up 4 insignificant conditions for an instructor beneficial training program keeping in mind the end goal to limit the conceivable issues and make these trainings more powerful:

(1) It ought to be sufficiently concentrated to cause an adjustment in educator conduct.

(2) It ought to be associated with training.

(3) It ought to be consistent.

(4) It must be lined up with instructor motivating forces [4].

Wood [17] additionally recorded the prerequisites of an expert advancement process as:

(1) Center on a solitary subject.

(2) Center on members' needs.

(3) Be progressing and managed.

(4) Draw in members in the quest for answers to real issues and interests.

(5) Accommodate members 'important commitment enable members to create collegial connections.

(6) Urge members to think about their educating.

In Turkey, the Directorate of Teacher Training and Development in the Ministry of National Education sort out in-benefit preparing programs. Along these lines, instructors are given to enhance their insight, aptitudes, and capacities. One of the objectives in 2017-2023 Teacher Strategy Document arranged by the Ministry of National Education, Turkey is to make the individual and expert improvement of the instructor's constant. In this sense, it was intended to create execution evaluation framework to decide the change needs of the instructors and to expand the nature of individual and expert advancement exercises.

Pre-benefit instruction and acceptance programs are essential and additionally in-benefit preparing is. These three measurements of the educator preparing complete one another, and this case may be eluded as the fundamental arrangement of being a qualified instructor. In Turkey, chosen people, who complete a 4-year school instruction preparing, are designated as learner instructors in the wake of passing particular composed and oral exams. Tenderfoot instructors take an interest in enlistment projects to acquire handy experience and to make their classrooms more advanced. As a piece of the acceptance program led in 2015[5] dated Regulation of Appointment), in and out school exercises and in-benefit preparing likewise occur. Especially the in-benefit training module is vital in term of supporting the required proficient abilities, adjustment process and applying basic practices for the beginner instructors. The training has different impact on different areas [6]. Every teacher training is conducted to achieve a specific objective contributing towards organizational performance

Teachers are key performers for any educational

institution; hence they need to be equipped with proper skill [11].

Innovation in teaching skill increases the learning experience of students [12]. Teachers' lack of knowledge and skill should be addressed through [9] training to increase the students' performance [2]. Teachers' training helps teacher and supervisors to overcome many learning limitations, such trainings should be combination of desired techniques to be implemented.

Harris, (2008) studied the impact of teachers' trainings on student's performance. However, a universal system is required for designing teachers' trainings to provide students with better learning opportunity. Teachers' training enhances the teacher competences to interact with the students in a better way to increase the students' attitude towards learning. Teacher training (TT) enhances the students cognitive learning strategies encouraging the adoption of a deep learning approach and have been shown to be effective in enhancing students' achievement [11] Teachers training enhances the student learning abilities and constructs related knowledge of students.

Teacher training can help students in better understanding subject matter. It also increases students' cognition. Training comprises on utilizing vast procedures for learning and speaking skills, which helps to enhance students' learning attitude. Diagnostic feedback to teachers is also part of teacher training. It can improve the quality of education by increasing students learning abilities and it can also improve the attitude of students towards learning. Training design for teacher also help change the teachers' behaviors towards students learning approach. It helps teacher to assist students in a way [4] suitable for learning improving students' knowledge. Teachers' training can mold a student behavior towards activity-based learning and cognition. It can be achieved by designing a teacher training program enriched with activity-based learning approaches. A trained teacher can make up a student's cognitions towards learning and knowledge.

The relationship between teacher training and economic benefit. As the supply of labor increases in the economy, the downward pressure is exerted on the average height and the minimum wage rate. If the demand for work by employers does not keep pace with the labor supply, wages will usually fall due to mismatches of work teams. On the other hand, an excess supply of workers is particularly detrimental to employees working in industries with low barriers to entry, meaning that they do not have any degree or special training.

According to Bretagne [7], higher-education and training employment sectors tend to pay employees higher wages. The increased wages result from a smaller supply of work capable of operating in these industries, and the education and training required incurs significant costs.

The success and excellence factors in the

relationship between education and human capital:

- **The knowledge and skills of employees** available in the job supply is crucial to both business and economic growth.

- **Industries with higher education** requirements tend to pay workers higher wages.

- **Differences in training levels** are a significant factor separating developed and developing countries.

- **Economy productivity increases** as the number of educated workers increases because skilled workers can perform tasks more efficiently.

Teacher training system and income of workers in the economy. Some countries that successfully combined openness and investment in learning and education have created a virtuous cycle: openness creates a demand for education, and learning and education make the country's export industry more competitive. Knowledge accumulation affects the country's trade and competitiveness performance; Trade, in turn, improves the accumulation of knowledge, especially through imports. Baker [4] states that in order to sustain any kind of accumulation of knowledge, a country must be outwardly and significantly exported. Grossman, & Elhanan [13] reveals that trade itself cannot be the engine of growth, but must operate throughout any mechanism, such as human capital formation, to influence growth. A study from the World Bank found that economic growth rates in a sample of 60 developing countries from 1995-2010 were particularly high when there was a combination of higher education and macroeconomic stability and openness.

The effect of trade openness on long-term growth

therefore depends on the extent to which people are able to absorb and use the information and technology offered through trade and foreign investment. It is widely accepted that in order to adapt to the environment of stronger competition and the world that emphasizes the role of information, knowledge and skills, an advanced economy is required to continuously upgrade the overall quality of their workforce.

How education is beneficial to the nation?

Globalization and international trade require countries and their economies to compete with each other. Economically successful countries will hold competitive and comparative advantages over other economies, though rarely one country specializes in a particular industry. A typical developed economy will include different industries with different competitive advantages and disadvantages in the global market. Education and training of the country's workforce is a major factor in determining the state of the country's economy.

For summary, the teaching processes are important and specific to each country. The teacher's training process will have a significant impact on various areas of economics, including the employment component. Within the employment economy, the knowledge and skills of workers available in the job supply is a key factor in determining both business and economic growth. Economies with a substantial supply of skilled workers brought in through formal education as well as vocational training are usually able to take advantage of this through the development of higher value-added industries, such as high-tech manufacturing.

Bibliographic references:

1. Aaronson, D., Barrow, L., Sander, W. Teachers and student achievement in the Chicago public high schools. Chicago: Journal of Labor Economics, 25(1), 2007. 95-135 p. ISSN: 0734-306X/2007/2501-0004
2. Admiraal, W., Huizenga, J., Ackerman, S., Ten Dam, G. The concept of flow in collaborative game-based learning. London: Computers in Human Behavior, 27(3), 2011. 1185-1194 p. DOI: 10.1016/j.chb.2010.12.013.
3. Anita, D., Miguel, N., Javier, C. Orchestration: Providing Teachers with Scaffolding to Address Curriculum Standards and Students' Pace of Learning. Madrid: Journal of Educational Technology & Society, 18(3), 2016. 226-239 p.
4. Baker, M. Civilization Analysis, European Modernity and Western Education: A Modern/ colonial World System Perspective.
5. Bakker, A. B., & Bal, M. P. Weekly work engagement and performance: A study among starting teachers. Journal of Occupational and Organizational Psychology, 83(1), 2010. 189-206 p.
6. Bando, R., Li, X. The effect of in-service teacher training on student learning of English as a second language. In Batte, M. T., Forster, D. L., Larson, D. W. Teaching Methods: An Assessment of Student Acceptance and Performance in Distance Education with Two-Way Interactive Compressed Video. Review of Agricultural Economics, 25(2), 2014. 524-539 p.
7. Bertagna, G. Teachers of tomorrow: premises for a teacher training. Lisbon: Revista Espanola de Pedagogia 73(261), 2015. 245-262 p.
8. Biggs, J. B. Teaching for quality learning at university: What the student does. New York: McGraw-Hill Education, Vol. 12, 2012. 58 p.
9. Biktimirov, E. N., Armstrong, M. J. Is the Second Time the Charm for Students Repeating Introductory Finance? Paris: Journal of Financial Education, 41(1), 2016. 32-49 p.
10. Bradley, D., Noonan, P., Nugent, H. Review of higher education in Australia, final report. Canberra: Australian Government. 2008. 56 -58 p.

11. Carnoy, M., Khavenson, T., Ivanova, A. Using TIMSS and PISA results to inform educational policy: a study of Russia and its neighbors. *Compare: A Journal of Comparative and International Education*, 45(2), 2016. 248-271 p.
12. Chang, C, Yan, F., Tseng, J. Perceived convenience in an extended technology acceptance model: Mobile technology and English learning for college students. *Melbourne: Australasian Journal of Educational Technology*, 28(5), 2011, 98 – 111 p.
13. Grossman, M. Elhanan, H. Growth and Welfare in a Small Open Economy, NBER working paper 2970. New York: NBER publish, 2009. 15 – 17 p.
14. Jamison, D. Mooc, K. Farmer Education and Farmer Efficiency in the Nepal: The Role of Schooling”, *World Development*, 12. 2011, 133 – 141 p.
15. Lucas, R. On the Mechanics of Economic Development”, *Journal of Monetary Economics*, July 22(1).
16. Tilak, J.B. Education and its Relation to Economic Growth, Poverty, and Income Distribution: Past Evidence and Further Analysis. Paris: World Bank Working Papers 46. 2009, 85 p.
17. Wood, A., North-South Trade, Employment and Inequality: Changing Fortunes in a Skill-Driven World. Washington: IDS Development Studies Series, Oxford University Press. 2012, 98 p.

УДК 331.103.3

ОСОБЕННОСТИ НОРМИРОВАНИЯ ТРУДА НА ПРЕДПРИЯТИИ

ДЕРЕВЕНЧУК К.А.,
преподаватель кафедры управления
предпринимательской и туристической деятельностью,
Измаильский государственный гуманитарный университет, Украина

АННОТАЦИЯ

В данной статье рассмотрены основные теоретические аспекты нормирования труда на предприятии, проанализирована продолжительность времени труда и отдыха работников, выявлены основные причины потери времени, определена необходимость планирования рабочего времени на предприятии.

Ключевые слова: управление персоналом, рабочее время, трудовой процесс, анализ, нормы, нормирование, планирование.

FEATURES OF LABOR RATIONING AT THE ENTERPRISE

DEREVENCHUK K.A.
Lecturer, Department of Business and Tourism Management,
Izmail State University of Humanities, Ukraine

SUMMARY

This article discusses the main theoretical aspects of labor regulation at the enterprise, analyzes the duration of labor and rest time of employees, identifies the main causes of loss of time, and determines the need for planning working time at the enterprise.

Key words: personnel management, working hours, labor process, analysis, norms, rationing, planning.

Введение. Нормирование труда является составной частью управления производством и включает определение необходимых затрат труда на выполнение работ, изготовление продукции как отдельными работниками, так и коллективами работников (бригадами), и установление на этой основе норм труда. Расчеты норм труда широко распространены на производственных предприятиях, где вопрос нормирования является основой эффективной организации планирования. Развитие нормирования труда способствует совершенствованию организации труда,

планированию и анализу, снижению трудоёмкости выполняемых работ, росту производительности труда.

Анализ последних исследований показал, что вопрос нормирования труда является достаточно актуальным для функционирования предприятий, и отражается в трудах Ф. Тэйлора, Ф. Гилбрета, Д. Меррика, а также других зарубежных и отечественных авторов.

Целью исследования является определение особенностей нормирования труда персонала, а также определение путей повышения продуктивности

использования рабочего времени.

Результаты исследований. Под рабочим временем понимается продолжительность участия человека в организованном трудовом процессе, в течение которого он должен выполнять свои производственные или служебные обязанности. Оно измеряется длительностью рабочего дня, рабочей недели, рабочего месяца, рабочего года и обычно регулируется национальным законодательством, определяющим его предельную величину за календарный период. Время, затраченное сверх нормальной величины, считается сверхурочными, и должно оплачиваться дополнительно.

В зависимости от возраста и условий труда для отдельных категорий работников законодательно установлено сокращенное рабочее время. В первую очередь это относится к лицам, не достигшим 18 лет, а также к лицам, занятым на тяжелой или вредной работе [2, с. 25].

Если характер производственных процессов позволяет, рабочее время может быть неполным, гибким или скользящим и реализовываться в соответствующем подходе к организации рабочего дня или недели.

Отметим, что рабочее время состоит из времени работы и времени перерывов. В первое включается основное, вспомогательное, подготовительно-заключительное время и время обслуживания рабочего места. Второе состоит из времени технологических и времени организационных перерывов.

В течение основного времени достигается непосредственная цель данного трудового процесса, например, создается документ, происходит выступление на собрании и т.п. Вспомогательное время охватывает выполнение действий, связанных с обеспечением основной работы, и вместе с основным составляет оперативное время. В приведенных примерах в рамках вспомогательного времени может осуществляться сбор необходимых материалов для подготовки доклада или документа [3, с. 61-62].

Первым шагом на пути к рациональному использованию рабочего времени является его «инвентаризация», осуществляемая с помощью хронометража и фотографирования.

Под хронометражем понимается наблюдение и измерение затрат рабочего времени на осуществление отдельных повторяющихся элементов операции или ее в целом. Непосредственным его объектом являются оперативное или подготовительно-заключительное время на машинно-ручных работах.

Знание средней продолжительности операции и ее отдельных элементов помогает совершенствовать их содержание и структуру, рационализировать затраты времени на них и устанавливать оптимальные нормы.

Фотографирование рабочего дня происходит с

помощью наблюдения и измерения всех без исключения полезных затрат и потерь времени на протяжении всего дня или какой-либо его части два-три раза в год в течение двух-трех недель как в форме само фотографирования, так и при участии специальных людей — нормировщиков, мастеров и т.п.

В результате проделанной работы составляются две таблицы, в одной из которых отражается расход времени в минутах на каждый вид работ и сроки их проведения; во второй — потери времени, их причины, конкретные виновники, период, когда они имели место.

В результате анализа данных фотографирования можно получить несколько полезных показателей, в частности:

$$\text{Коэффициент использования рабочего дня} = \frac{ПЗ + ОП + ОМ + ОЛН(\text{мин.})}{\text{Продолжит. раб. дня (мин.)}}$$

$$\text{Коэффициент потерь рабочего времени по вине работника} = \frac{ПР - ОЛН(\text{мин.})}{\text{Продолжит. раб. дня (мин.)}}$$

$$\begin{aligned} &\text{Коэффициент потерь рабочего времени,} \\ &\text{не зависящих от работника} \\ &= \frac{ПН(\text{мин.})}{\text{Продолжит. раб. дня (мин.)}} \end{aligned}$$

где ПЗ — подготовительно-заключительное время;

ОП — оперативное время;

ОМ — время обслуживания рабочего места;

ОЛН — нормативное время на отдых и личные надобности;

ПР — перерывы, зависящие от работника;

ПН — потери рабочего времени, не зависящие от работника.

На основе знания данных показателей определяется коэффициент КППТ — коэффициент возможного повышения производительности труда за счет устранения потерь времени:

$$КППТ = \frac{ПР - ОЛН + ПН}{ОП}$$

Приняв вышеперечисленные показатели за нормативы, можно осуществлять стимулирование работников, направленное на повышение их производительности, более рациональное использование рабочего дня, сокращение или предотвращение потерь времени на предприятии [2, с. 41-43].

Выявление видов деятельности, на которые время тратится впустую (по данным исследований — до 25 %), которые могут выполнять другие лица; которые отнимают время у других, называется диагностикой времени. Для облегчения диагностики, время, затрачиваемое работниками

управления, можно распределить по следующим функциям:

- обдумывание проблем, выработка решений, подготовка документов;
- руководство работниками (распределение заданий, инструктаж, консультирование, оценка деятельности, разрешение конфликтов);
- прогнозирование и планирование деятельности на перспективу;
- подготовка совещаний, выступлений, различных мероприятий; и контроль деятельности подчиненных;
- осуществление внешних коммуникаций (участие в переговорах, обмене опытом, конференциях).

После группировки работ им дается оценка на предмет их необходимости, целесообразности, соотношения предполагавшихся и фактических затрат времени [1, с. 36].

В процессе анализа определяется, какие факторы обуславливают наибольшие потери времени и являются в этом смысле самыми «дорогостоящими»: визиты, встречи, телефонные разговоры, посетители, подчиненные и т.п. Их выявление позволяет искать способы изменения структуры затрат времени, которая бы в наибольшей степени способствовала достижению целей предприятия.

Основными причинами потерь времени являются:

- нечеткая постановка целей и определение приоритетов, в результате чего работники не могут сориентироваться в ситуации и берут на себя слишком много или слишком мало работы;
- неудовлетворительная организация планирования, в результате чего менеджер не справляется с распределением времени на выполнение тех или иных дел;
- слабая организация и дисциплина подчиненных, приводящая к многократному переделыванию работы;
- отсутствие необходимой информации для принятия решений, в результате чего их приходится постоянно откладывать;
- нерешительность руководителя, неумение работать с партнерами, подчиненными, потребителями, телефонными звонками, проводить собрания и совещания и т.п. [2, с. 64-65].

Там, где режим работы задается технологией, основой более рационального использования времени и преодоления его потерь является нормирование, то есть определение норм и нормативов его расходования. Под нормой времени понимается его регламентируемая величина, необходимая для производства единицы продукции, ее партии, или выполнения той или иной работы одним или группой исполнителей соответствующей

квалификации в определенных организационно-технических и природно-климатических условиях.

Норма устанавливается в человеко-минутах, человеко-часах или человеко-днях и включает следующие элементы: норму подготовительно-заключительного времени, нормы основного и вспомогательного времени, нормы времени на организационно-техническое обслуживание оборудования и других производственных объектов, перерывы, обусловленные технологией и организацией производства, на отдых и личные надобности.

Суммирование норм времени по отдельным операциям дает комплексную норму времени, характеризующую его совокупные затраты на выполнение полезного объема работ в предусмотренные сроки.

При нормировании ручных и машинно-ручных работ в основу норм кладутся нормативы времени, то есть его регламентируемые затраты на выполнение отдельных производственных операций, установленные для обычных условий с учетом применения передовых приемов и методов труда исполнителями соответствующей квалификации, современного оборудования [5, с. 14-15].

Помимо норм и нормативов времени на предприятии определяются нормы затрат времени на отдых, которые зависят от степени утомляемости работника при выполнении отдельных видов работ.

Большинство нормативов времени устанавливается для рабочих, деятельность которых обусловлена особенностями работы оборудования и характером организации технологических процессов (массовым, поточным, крупносерийным, единичным). Они могут также относиться к работникам, чья работа не содержит творческих функций, выполнение которых не поддается нормированию. Рационализация труда тех, кто связан с творчеством, имеет в основе иные принципы [3, с. 83-84].

Планирование времени является первой обязанностью любого руководителя, но, к сожалению, как показывают исследования, отечественные менеджеры уделяют этому немного времени – в 3,5 раза меньше, чем их американские коллеги.

Процесс планирования времени начинается с постановки задач, для чего на предстоящий период составляется перечень дел и возможных препятствий, на преодоление которых уйдет определенное время. Впоследствии этот перечень регулярно дополняется, обновляется, корректируется путем исключения того, что оказывается несущественным.

Как считает один из крупнейших западных специалистов в области менеджмента Питер Друкер, менеджер должен планировать свое время укрупненными блоками, ибо, когда речь идет о

работе с людьми, а также о выполнении чисто интеллектуальных функций, дробление не приводит к положительным результатам. Тем более что, чем крупнее предприятие, тем меньше времени у руководителя остается для малозначительных дел. В то же время на мелких предприятиях или на низовых уровнях управления крупные задачи целесообразно разбивать на менее значительные и сложные, с более точным определением сроков исполнения. Но и здесь руководитель имеет возможность затрачивать на выполнение своих прямых обязанностей не более 25% времени.

Планирование времени позволяет руководителям и специалистам, прежде всего критически осмыслить собственные цели и найти более эффективные способы их реализации, позволяющие не только своевременно с ними справиться, но и создать необходимые резервы для решения непредвиденных проблем.

Далее, планирование дает возможность руководителю сконцентрироваться на важнейших вопросах с учетом сроков и времени их решения, а остальные рационально распределить среди подчиненных. В основе этого оценка каждой работы с точки зрения необходимости; последствий в случае отказа от выполнения; оправданности усилий, требуемых для ее выполнения, возможности их снижения, реальной отдачи.

Наконец, планирование времени дает возможность руководителю сформировать оптимальную структуру рабочего дня и составить его расписание [4, с. 101-102].

Планирование времени, отводимого на решение тех или иных проблем, осуществляется с учетом их рациональной очередности. То есть сначала планируются дела с фиксированным сроком исполнения или требующие значительных затрат времени, а также неприятные задачи, откладывание которых на потом нежелательно; далее следует рутинная работа и выполнение повседневных обязанностей; наконец, третье место отводится второстепенным и эпизодическим делам, не отнимающим много времени, например, чтению текущей корреспонденции, обходу рабочих мест. Но в любом случае при планировании устанавливается точный срок завершения работы.

Если предстоящий объем работы в заданные сроки может быть не выполнен, в плане предусматриваются возможности их перенесения на более поздний период.

Планом должно охватываться не более 60% рабочего времени, а остальное составляют резервы на решение непредвиденных проблем, творческую деятельность, повышение квалификации. Непредвиденные проблемы возникают обычно в связи с неожиданными посетителями, телефонными звонками, необходимостью исправить ранее допущенные ошибки. Создание резервов времени значительно повышает гибкость планов и облегчает

корректировку [3, с.163].

Предпосылкой планирования времени является его тщательное документирование и контроль за его использованием, позволяющие иметь точные представления о нем, лучше распределять осуществление тех или иных работ, а также согласовывать свои действия в области планирования времени с подчиненными и коллегами.

На практике существует несколько типов планов использования времени на предприятии. Прежде всего, это долгосрочные планы, с помощью которых распределяется время на реализацию крупных целей, требующих многих лет, а порой и десятилетий: получения образования, продвижения до определенной должности во служебной лестнице и т.п. К среднесрочным планам можно отнести годовые, фиксирующие распределение времени для решения крупных, но более конкретных задач, прежде всего производственного характера.

К краткосрочным планам использования рабочего времени, конкретизирующим среднесрочные, относятся квартальные, месячные, декадные (недельные), дневные, каждый из которых детализирует предшествующий. Для их составления необходимо определить центральную, наиболее трудоемкую задачу периода, которая должна быть решена в его рамках; выходящие за них задачи, к решению которых нужно приступить, и трудности, которые в связи с этим могут возникнуть.

В месячных планах расход времени на каждый вид деятельности, включая необходимые резервы, предусматривается уже в часах. В декадных (недельных) планах отражены все без исключения дела и время, необходимое для их выполнения. Если стоящая проблема за указанный период не решается, работу с ней начинает другое лицо [1, с. 112-113].

Выводы и перспективы дальнейших исследований. Безусловно, планирование времени на предприятии повышает эффективность использования рабочего дня. Нормы труда представлены важным инструментом управления предприятием. Становление и развитие рыночных отношений в нашей стране обостряет необходимость достижения высокой организации труда и научного обоснования норм труда.

Доказано, что правильная организация труда и обоснованные нормы затрат труда дисциплинируют работников, способствуют развитию трудовой активности и творческой инициативы, формированию на предприятиях благоприятного морально-психологического климата. Овладение основами организации и нормирования труда на базе достижений современной науки и передовой практики служит условием для обеспечения высокой культуры производства и развития у специалистов любого профиля необходимых им качеств организаторов труда.

Процесс установления и совершенствования

организации труда, сопровождающийся изучением и анализом затрат рабочего времени, в каждый конкретный период требует установления меры труда, то есть определения такого его количества, которое было бы оправданным для реально сложившихся организационно-технических условий на предприятия, в учреждении. Мера труда находит соответствующих разделении и кооперации труда, организации рабочего места, системы его обслуживания, благоприятных условий труда.

Нормы труда необходимы для обеспечения эффективной деятельности предприятий, учреждений, организаций. Только опираясь на нормы труда можно определить трудоемкость намеченного выпуска продукции (проведение работы, оказания услуг), рассчитать ожидаемые

свое выражение в трудовых нормах и нормативах.

Следует отметить, что разработка норм затрат труда начинается с проектирования трудовых процессов, которое заключается в установлении наиболее целесообразного состава и строгой последовательности трудовых действий, приемов, операций при издержки производства и сопоставить эти показатели со складывающейся на рынке конъюнктурой по производству определенной продукции. Только обоснованные нормы труда дают возможность установить необходимую численность и профессионально-квалификационную структуру персонала предприятия, что, безусловно, имеет большое значение для экономии важнейшего ресурса любой деятельности – труда.

Библиографические сноски:

1. Базаров Т.Ю. Технология центров оценки персонала: процессы и результаты: практ. пособие [для соц. психологов, менеджеров по персоналу, кадровикам и др]. М.: КНОРУС, 2011. 304 с.
2. Бухалков М.И. Управление персоналом: развитие трудового потенциала: учеб. пособие для студентов вузов. М.: ИНФРА-М, 2012. 192 с.
3. Герчиков В.И. Управление персоналом. Работник - самый эффективный ресурс компании: учебное пособие для студентов вузов. М.: ИНФРА-М, 2011. 282 с.
4. Кибанов А.Я. Управление персоналом: конкурентоспособность выпускников вузов на рынке труда: монография. М.: ИНФРА-М, 2011. 229 с.
5. Мотивация трудовой деятельности: учеб. пособие [для студентов вузов]; под ред. В. П. Пугачева. М.: ИНФРА-М, 2013. 394 с.

CZU 338.48(478) : 327(4)

ЕВРОПЕЙСКИЙ ВЕКТОР МЕЖДУНАРОДНОГО ТУРИЗМА МОЛДОВЫ И ЕГО ИНТЕГРАЦИОННЫЙ АСПЕКТ

КРОТЕНКО Юрий,
доктор хабилит экономики, профессор

ЖИГАРЕВА Елена,
докторант, ULIM.

АННОТАЦИЯ

Исследуются интеграционные аспекты в международном туризме Молдовы в современных условиях. Анализируется состояние развития международного туризма Молдовы с европейскими странами. Приводятся рекомендации по совершенствованию интеграционных процессов в туристической сфере Молдовы.

Ключевые слова: международный туризм, Молдова, европейский туризм, европейская интеграция, интеграция в туризме.

EUROPEAN VECTOR OF INTERNATIONAL TOURISM OF MOLDOVA AND ITS INTEGRATION ASPECT

KROTENKO Yuri,
Habilitation PhD, Associate professor,

ZHIGAREVA Elena,
PhD Student,
Free International University of Moldova

SUMMARY

The integration aspects in the international tourism of Moldova are studied in modern conditions. The state of development of international tourism of Moldova with European countries is analyzed. Recommendations are given on improving the integration processes in the tourism sector of Moldova.

Key words: international tourism, Moldova, European tourism, European integration, integration in tourism.

Введение. Современная мировая экономическая система характеризуется ростом доли отраслей сферы услуг и углублением интеграционных процессов. В развитых странах сфера услуг достигает 70% от валового внутреннего продукта (ВВП). В Молдове в 2017 г. она составила 62% [25]. При этом в мировой экономике в целом и в Молдове растут объемы туристических услуг. В настоящее время на долю международных путешествий и туризма приходится 7% глобального экспорта и 29% мирового экспорта услуг. Туризм занимает третье место в мировом экспорте в мире после химических продуктов и топлива, опережая размеры экспорта продукции автомобильной промышленности и продуктов питания [28, с.8]. Одним из наиболее

значимых направлений интенсификации туристической деятельности в последние годы становится развитие и углубление интеграционных проектов между странами, регионами, корпорациями и малыми участниками туристического рынка. В Молдове, интеграционные мероприятия могут стать ведущим компонентом формирования современной национальной туристической среды.

Исследование проблемы. В последние десятилетия международный туризм остается одной из наиболее динамичных отраслей мировой экономики. С 1950 г. по 2019 г. численность международных туристических прибытий выросло в 55 раз с 25 млн. до 1400 млн.(см. табл. 1).

Таблица 1. Международные туристические прибытия и доходы от международного туризма в мире по регионам в 2018 г. [28]

Регион	Международные туристические прибытия		Доходы от международного туризма	
	млн.	в %%	млрд. US\$	в %%
Всего в мире	1401	100	1451	100
в том числе				
Европа	710	50,7	570,5	39,3
Азия и Океания	347,7	24,8	435,5	30,0
Америка	215,7	15,4	333,6	23,0
Африка	67,1	4,8	38,4	2,7
Ближний Восток	60,5	4,3	73	5,0

На протяжении 70 лет Европа остается мировым лидером по числу туристов. Сегодня на долю Европы приходится 51% международных туристических прибытий. При этом в 2018 г. численность международных туристов в Европе выросла на 5% (как и на Ближнем Востоке), уступая Азии, тихоокеанскому региону и Африке (по 7% за год), но опережая Америку (+2%) [28, с.6].

Европейские страны широко представлены среди туристических лидеров. Сегодня первое место по числу международных туристических прибытий принадлежит Франции (89 млн.), второе – Испании (83 млн.), пятое – Италии (62 млн.), восьмое – Германии (39 млн.) и десятое – Великобритании (36 млн.). Отметим, что по классификации ООН (ее профильного объединения – Всемирной туристической организации, ЮНВТО) к региону Европа относят Кипр, Израиль, Турцию, страны южного Кавказа (в частности, Грузию), республики Центральной Азии (Казахстан, Узбекистан и др.). Поэтому в десятку мировых туристических лидеров

ЮНВТО включают от Европы и Турцию (шестое место, 46 млн.).

Несколько хуже ситуация у европейских стран в рейтинге доходов от туризма. По итогам 2018 г. в десятке мировых лидеров пять представителей Европы. Это Испания (второе место, \$74 млрд.), Франция (третья, \$67 млрд.), Великобритания (пятая, \$52 млрд.), Италия (шестая, \$49 млрд.) и Германия (восьмая, \$43 млрд.). При этом доля совокупности стран Европы в мировых доходах от международного туризма составляет 39% (вместе с отмеченными ранее азиатскими странами, включаемыми ООН в состав Европы). В 2018 г. показатель роста доходов от европейского туризма был выше средних значений по отрасли. Среднемировой темп прироста доходов (4%) превысили Европа (5%) и азиатско-тихоокеанский регион (7%), при росте показателя по Ближнему Востоку на 4%, в Африке на 2%, а в Америке в 2018 г. рост доходов от туризма отсутствовал (0%).

Таблица 2. Численность иностранных посетителей, прибывших в Республику Молдова и молдавских туристов, выехавших за границу посредством туристических агентств и туроператоров, по странам в 2018 г. [11]

	Иностранные туристы		Молдавские туристы
Всего	19276	Всего	264055
в том числе из:		в том числе в:	
Румынии	3715	Турцию	95836
Российской Федерации	1729	Болгарию	61324
Австрии	1641	Румынию	30906
Германии	1552	Египет	24326
Украины	1542	Грецию	19954
Польши	1103	Украину	10225
Италии	616	Испанию	2451
Великобритании	615	Италию	2315
Нидерландов	506	Венгрию	2030
Японии	476	Черногорию	2013

В Молдове в 2018 г. число международных туристов по данным ЮНВТО выросло на 10,4% и составило 160 тыс. Для сравнения отметим, что среди стран субрегиона Центральной и Восточной Европы (ЦВЕ) в 2018 г. рост составил 5,0%, в среднем в Европе - 5,5%, а в мире в целом - 5,4%. В предыдущем 2017 г. число международных туристических прибытий выросло по Молдове на 19,6%, а по субрегиону ЦВЕ - на 5,6%, Европе - 8,6% и в мире в целом - на 7,0%. При высоких значениях роста международных прибытий, абсолютное число туристов, посещающих Молдову, одно из самых незначительных в Европе. По числу туристов уступают Молдове в Европе только Сан Марино (84 тыс. туристов на 33 тыс. жителей) и Лихтенштейн (85 тыс. на 39 тыс. жителей). Кроме этих трех стран меньше миллиона туристов посещали в 2018 г. еще только Монако (347 тыс. туристов на 37 тыс. населения) и Северную Македонию (707 тыс. туристов на 2 млн. жителей).

Необходимо отметить, что ООН (ЮНВТО) не ставит жестких рамок относительно применяемых национальных методик учета международных туристов. Рекомендованы к использованию 6 различных методик (TF, VF, THS, TCE, TD и VD). Из 10 стран мировых туристических лидеров девять (Франция, Испания, США, Китай, Италия, Турция, Мексика, Таиланд, Великобритания) используют методику TF (учета международных туристов на границе при условии их ночевки в стране пребывания). Молдова включена в глобальный отчет о состоянии туризма в 2012 г. [27, с.7] и представляет данные в международные организации по методологии TCE (прибытие иностранных туристов в коллективные туристические учреждения), что идентично национальному показателю «Численность размещенных иностранных туристов в коллективных структурах по приему туристов с функциями размещения», т.е. заселившихся в гостиницах и иных структурах временного

размещения (пансионы, общежития, оздоровительные структуры, лагеря отдыха, детские лагеря и др.). В Европе эту методику используют 19 стран из 54 (Румыния, Финляндия, Беларусь, Черногория и др.). Лишь Германия (шестая страна рейтинга) использует методику TCE. Отказались в последние годы от TCE в пользу TF Швейцария и Исландия. Отметим, что методика TCE не применяется в Азии, странах тихоокеанского региона и в Африке. В Америке ее использует только Гваделупа, а на Ближнем Востоке - частично Бахрейн.

В результате использования различных методик сравнительные исследования международных туристических потоков становятся не полностью достоверными, что формирует серию угроз для интеграционных процессов в учете, анализе, планировании и финансировании отрасли. Это актуализирует перед мировым сообществом, и, особенно, странами Европы требование поиска путей унификации учета в сфере услуг, в частности туристов по примеру принятой всеми товарной номенклатуры внешнеэкономической деятельности.

При сравнении межстрановых показателей развития международного туризма, его потенциала и перспектив развития целесообразно учитывать тенденции изменения численности населения. В Европе даже близкие по численности населения страны могут характеризоваться разнонаправленной динамикой численности населения. В Молдове, Украине, Румынии и Болгарии население убывает со значительной скоростью. В то же время в Северной Македонии оно растет. В начале 1970-х годов численность населения Греции и Болгарии были примерно равны (около 9 млн. чел.). Сегодня в Греции проживает около 11 млн. чел, а в Болгарии около 7 млн. В Албании за последние 20 лет численность населения сократилась с 3,9 до 2,9 млн. чел [2].

Среди факторов, опосредованно влияющих на туристические потоки, отметим численность и

динамику населения туристической дестинации. Анализируя динамику численности населения Молдовы с 1950 г., отметим его устойчивый рост до 1993 г. Затем тенденция резко изменилась на противоположную, приводя к неизменному сокращению численности населения. Международные организации, базируясь на данных национальной статистики Молдовы, долгие годы фиксировали незначительное сокращение населения страны. Однако в последние годы выявилось несоответствие данных государственной статистики реальному положению. В результате численность населения страны была скорректирована с 3,5 млн. до 2,7 млн. чел. [10]. При этом в современной отчетности численность населения страны сократилась за 2018 г. на 1,8% [12], хотя по данным международных организаций ранее Молдова представляла информацию о сокращении численности населения в 2018 г. на 0,08%, т.е. почти в 25 раз меньше. За период 2013-2019 гг. (на 1 января) ранее представлялись данные о падении численности населения на 0,03%-0,08% за год [2]. Слабая достоверность национальной статистики не позволяет принять обоснованные управленческие решения, особенно стратегического характера.

В соседней с Молдовой Румынии население стабильно росло до 1990 г., достигнув 23,5 млн. чел. Однако затем наступил период постепенного снижения числа жителей страны до 1% в год, что привело к современной численности в менее 19 млн. чел. Депопуляция населения наблюдается не только в сельской местности, но и в столице. В 1996 г. в Бухаресте проживало 2,3 млн. чел, а в 2018 г численность населения столицы Румынии сократилась до 1,8 млн. чел. Для сравнения отметим, что в Вене (столица Австрии), например, в 2000 г. проживало на 500 тыс. чел меньше, чем в Бухаресте, но стабильный рост жителей австрийской столицы привел к 2016 г. к равенству населения Бухареста и Вены, а сегодня в Вене проживает уже на 50 тыс. чел. больше. В результате туристический потенциал австрийской столицы неуклонно растет, что предполагает и дополнительные возможности для развития проектов в области туризма.

Европейская хозяйственная практика свидетельствует, что в регионах с убывающим населением наблюдаются депрессивные тенденции по всему спектру общественной жизни. В депрессивных регионах более слабые возможности, серьезнее угрозы стратегическим решениям по сохранению и развитию экономического потенциала, в том числе в туризме. Выход из ухудшающейся социально-экономической ситуации для депрессивных регионов содержится в необходимости более полного и всестороннего использования возможностей, предоставляемых процессом глобализации.

В настоящее время глобализация признается

одним из наиболее значимых явлений в современном обществе. Она охватывает все стороны общественной жизни, развивается вглубь и вширь. Развитие глобализационных процессов осуществляется неуклонно поступательно, хотя есть естественное и искусственное торможение, есть проблемы роста и преодоления стереотипов. Однако объективность процесса глобализации формирует базу его дальнейшего развития.

Одним из проявлений глобализации в обществе являются интеграция, интеграционные процессы. Интеграция (от лат. *integratio* — «восстановление», «восполнение», «соединение») это процесс объединения частей в целое. Интеграция проявляется в таких сферах общества как:

- политика [20, сс. 99-109], [13],
- экономика (межгосударственная и региональная, вертикальная и горизонтальная, интегрированная команда продукта),
- технико-технологическая среда (системная интеграция, интегрированная архитектура, интегрированный дизайн, интегральная схема),
- социальная среда (социальная, расовая, образовательная интеграция),
- экология [15],
- математика и информатика (неопределенная интеграция, численное интегрирование, интегрирование по частям, интеграция путем подстановки, символьная интеграция, интегрирование в статистике, веб-интеграция),
- биология (модульная интеграция, ретровирусная интеграция, интеграция ДНК),
- медицина (интеграция имплантатов в костную ткань) и др.

Наиболее значимую роль (видимую на всех уровнях общественной иерархии) играет международная (межгосударственная) интеграция. У всех на слуху такие межгосударственный объединения как Организация объединенных наций, G-7, G-20, Евросоюз (ЕС), СНГ, НАФТА, Африканский союз и многие другие. Эти межгосударственные организационные структуры базируются на разных целях, реализуют разные задачи, охватывают разный состав участников, используют различные схемы взаимодействия и т.д. Однако в основе всех их заложены интеграционная составляющая, поиск путей, форм и методов выработки совместных позиций, трансформирующихся затем в управленческие решения.

Межгосударственная экономическая интеграция сегодня является необходимым компонентом развития любой страны как обладающих в достаточной мере большинством компонентов экономического потенциала (Китай, США, Индия), так и средних стран с численностью населения 50-250 млн. чел., а также малых и микросоударств. Для Китая и Индии интеграция открывает доступ к современным технологиям, для США, Китая,

Германии, Японии, России и др. - к рынкам сбыта. Для Испании интеграционные механизмы стали основой дохода от туристов (\$73 млрд. в 2018 г.). Малые и микросоюдаства используя преимущества интеграции получают от нее весь спектр эффекта (политический, социально-экономический, технико-инновационный и т.д.).

Из всего многообразия форм, видов и механизмов межгосударственной интеграции наиболее продвинутым и организационно-проработанным сообществом является ЕС. Сегодня ЕС является экономическим и политическим объединением, включающим 28 стран с населением 508 млн. человек, 24 официальных и рабочих языков и около 150 региональных языков [5] и являющимся самым мощным экономическим субъектом в мире [18].

Отношения Республики Молдова с ЕС начались с подписанием, 28 ноября 1994 г., Соглашения о партнерстве и сотрудничестве (СПС), которое вступило в силу 1 июля 1998 г. [6]. Следующим шагом углубления взаимодействия ЕС с Молдовой был План действий Молдова-ЕС, разработанный в рамках Европейской политики соседства и принятый Советом сотрудничества Молдова-ЕС с февраля 2005 г. В 2009 г. Молдова присоединилась к Восточному партнерству. В 2014 г. План действий Молдова-ЕС был заменен Повесткой дня Ассоциации, согласованной на основе Соглашения об ассоциации между ЕС и Молдовой. 1 июля 2016 года вступило в силу Соглашение об ассоциации между Молдовой и ЕС, включающее инициативу создания Углубленной и всеобъемлющей зоны свободной торговли (DCFTA). В августе 2017 года была утверждена новая повестка дня Ассоциации на период 2017–2019 гг., содержащая краткосрочные приоритеты и условия сотрудничества между Молдовой и ЕС [22]. Эти проекты и международно-правовые акты оказывают значительное влияние на всю экономическую систему страны, в том числе и на сферу международного туризма, формируя интеграционные механизмы с организационным пространством ЕС.

Понятие европейская интеграция, как и большинство современных экономико-политических формулировок не имеет общепризнанного определения. В англоязычном информационном пространстве европейская интеграция - это процесс промышленной, политической, правовой, экономической, социальной и культурной интеграции государств, полностью или частично находящихся в Европе. Европейская интеграция произошла главным образом (has primarily come, в первую очередь) через Европейский Союз и его политику (перевод авторов) [16]. В монографии О.В. Буториной «Европейская интеграция — это процесс производственной, политической, правовой, экономической (также в некоторых случаях

социальной и культурной) интеграции держав, которые целиком либо частично находятся в Европе» [1, с. 16].

По нашему мнению, данные формулировки не в полной мере отражают сущность европейской интеграции. Так, в чисто географическом плане Кипр или Грузия не целиком и не частично не находятся в Европе, а значит и не могут быть участником процесса европейской интеграции. На практике их взаимодействие с европейскими странами представляет собой реальные примеры евро-азиатского сотрудничества, хотя Кипр входит в ЕС, а Грузия туда стремится.

Большую работу по формированию и углублению интеграционных механизмов с крупнейшей мировой экономической структурой и непосредственным соседом проводят органы государственной власти Молдовы. Фундаментальным документом в интеграционной сфере является Соглашение об ассоциации между ЕС и Молдовой. На его базе и параллельно с соглашением развивается система мер интеграционного характера, в том числе и для туристической сферы.

Так, с 28 апреля 2014 г. граждане Молдовы, имеющие биометрический паспорт, могут въезжать в Шенгенскую зону без виз. Для жителей Молдовы, не имеющих биометрических загранпаспортов, продолжает действовать обновленное Соглашение об упрощении визового режима, а стоимость визы снижена до 35 евро. Для студентов и лиц, посещающих родственников в ЕС, а также некоторых других категорий граждан, визы бесплатны. Соглашение об упрощении визового режима также облегчает доступ к многоразовым визам на более длительный срок. Результатом поддержки ЕС в целях сохранения культурного наследия и развития экономического потенциала с помощью туризма стали реставрация Сорокской крепости и усадьбы Манук-Бея в Хынчештах и другие мероприятия. Участвует Молдова также в Программе трансграничного сотрудничества (СВС), региональной программе «Черное море», трансграничной программе сотрудничества через ENPI «Румыния-Украина-Молдова» и программе по Дунаю (INTERREG).

13 сентября 2017 г. Европейский Парламент и Совет одобрили программу макрофинансовой помощи Молдове в размере €100 млн. при условии экономической стабилизации и реализации основных реформ. В рамках сотрудничества с ЕС Молдова приняла участие в Программе повышения конкурентоспособности предприятий и предприятий малого и среднего бизнеса, получила доступ к программе Erasmus+, присоединилась к европейской программе поддержки культуры «Креативная Европа» (март 2015 г.) [4].

Вместе с тем, по нашему мнению,

инновационный потенциал политики развития международного туризма Республики Молдова на базе возможностей европейской интеграции не в полной мере используется органами государственной власти Молдовы. Практически во всех отраслях туризма страны существуют значительные интеграционные резервы роста.

В частности, более активному продвижению Молдовы на европейский рынок экспорта туристических услуг может способствовать привлечение иностранного гостиничного бизнеса в Молдову из наиболее известных международных и в первую очередь европейских брендов. Среди

наиболее значимых международных гостиничных брендов, привлечение, которых в Молдову может стать важным событием в интеграционных процессах следует отметить крупнейшие в мире гостиничные сети Wyndham Worldwide (США, более 8 тыс. объектов), Choice Hotels (США, 6,5 тыс. объектов), Marriott International (США, 6 тыс. объектов), Hilton Worldwide (США, 4,7 тыс. объектов) и др. [26]. Есть среди крупнейших гостиничных сетей и европейские компании (см. табл. 3). Привлечение их в Молдову должно стать одним из приоритетных направлений деятельности молдавских властей.

Таблица 3. Европейские гостиничные бренды

Компания-учредитель	Страна	Бренды	Кол-во объектов	Кол-во комнат
InterContinental Hotels Group [17]	Великобритания	InterContinental, Regent Hotels & Resorts, Crowne Plaza, Kimpton Hotels & Restaurants, Holiday Inn и др.	5.431	809.889
Accor [9]	Франция	Raffles, Orient Express, Banyan Tree Hôtels and Resorts, Delano, SO/, Sofitel Legend, Fairmont и др.	4.283	616.181
Magnuson Hotels [21]	Великобритания / США	Magnuson Grand, Magnuson Hotels, M-Star Hotels	1.274	103.306
Radisson Hotel Group [23]	США / Бельгия	Radisson Collection, Radisson Blu, Radisson, Park Plaza, Radisson Red, Park Inn by Radisson и др.	1.112	174.475

Интересным для Молдовы может стать опыт взаимодействия Международного олимпийского комитета (МОК) с транснациональным сервисом аренды жилья Airbnb. Согласно соглашению о сотрудничестве на сумму \$500 млн [24], подписанному сторонами, Airbnb будет бесплатно предоставлять жилье спортсменам и функционерам во время пяти Олимпиад (2020-2028 гг.). Сотрудничество позволит организаторам Игр уменьшить затраты на строительство объектов инфраструктуры, а жителям принимающих соревнования городов — получить дополнительный доход от аренды жилья. Более того, соглашение дает старт программе Airbnb Olympian Experiences, которая предоставит туристам возможность тренироваться с профессиональными спортсменами, а также совершать с ними экскурсии по городу [19].

Значительные потенциальные возможности для роста молдавского туристического экспорта содержатся в сфере интеграционных механизмов взаимодействия с соседями в связи и мобильном интернете. В ЕС, например, в сфере интеграционных мероприятий в этой области в масштабе всего союза проводится реформа правил рынка телекоммуникаций. В частности, усиливается координация электронных коммуникаций, повышается роль органа европейских регуляторов Body of European Regulators for Electronic Communications (BEREC). В 2017 г. была отменена

плата за роуминг[14]. Однако это не решило полностью проблем связи и мобильного интернета [7] для международных туристов, в том числе и в роуминге [8].

Остался ряд проблем в системе национального регулирования цен, сохранился большой разброс цен между странами ЕС. В среднем стандартная цена звонка с фиксированного или мобильного телефона в другую страну ЕС была втрое выше стандартной цены внутреннего звонка, а стандартная цена СМС-сообщения за границу внутри ЕС вдвое выше, чем внутри одной страны. В некоторых случаях стандартная цена международного звонка внутри ЕС могла быть до десяти раз выше, чем внутри страны. На снижение конфликтности данных противоречий было направлено решение Еврокомиссии установить в ЕС с 15 мая 2019 г. предельные тарифы внутрисоюзного телефонного роуминга (ценовые ограничения на международные звонки и СМС). При звонке в другую страну ЕС тариф не должен превышать 19 евроцентов в минуту (плюс НДС), а СМС-сообщение - 6 центов[3]. В результате интеграционные процессы в туристической сфере еще глубже укоренились в системе ЕС, что должно стимулировать туризм, а опыт использован Молдовой в рамках трансграничного сотрудничества.

Выводы.

1. Современный мировой опыт свидетельствует, что определяющим инновационным компонентом национального развития и в первую очередь малых государств в последние годы стали политики формирования интеграционных механизмов, в том числе в туристической сфере.

2. В Молдове, учитывая сравнительно низкий уровень развития международного туризма, интеграционные мероприятия объективно становятся ведущим компонентом формирования эффективной национальной туристической среды, на основе современных инновационных политик.

3. Устойчивая депопуляция в странах ЦВЕ, наблюдаемая не только в сельской местности, но и в столицах, стала угрозой национальной безопасности этих стран, способствуя снижению их экономического потенциала, в том числе и потенциала международного туризма. Прогнозы международных организаций по сохранению тенденции депопуляции до 2050-2100 гг. в странах ЦВЕ предполагают необходимость поиска новых решений по перспективной стабилизации экономики этих стран и, в частности, потенциала системы международного туризма, как перспективной базы экономического роста. В этих условиях наибольший эффект способна дать система интеграционных мероприятий наднационального уровня.

4. Европа в рамках ЕС обладает самым продвинутым опытом интеграционных реформ в экономике и в системе международного туризма. Например, в совокупности интеграционных мероприятий для международных туристов в системе связи и мобильного интернета в ЕС отметим отмену платы за роуминг (июнь 2017 г.), установление в ЕС предельных тарифов внутрисоюзного телефонного роуминга (май 2019 г.), как части реформы правил рынка телекоммуникаций в масштабе ЕС, усиления координации электронных коммуникаций и повышения роли органа европейских регуляторов BEREC.

5. Наряду с большими достижениями в рамках ЕС в экономической интеграции отметим ряд угроз и вызовов для интеграционной сферы международного туризма: шенгенская зона и зона евро носят ограниченный характер; нет единой банковской системы союза; отсутствует единая для ЕС классификация средств размещения туристов; не полностью решены проблема связи и мобильного

интернета для международных туристов, в том числе роуминга и др.

6. В соответствии с рекомендациями ООН (ЮНВТО) в настоящее время учет международных туристов осуществляется по различным национальным методикам (TF, VF, THS, TCE, TD и VD). В Европе используются четыре из них, что создает проблемы в учете, анализе, планировании и организации международного туризма, снижает его интеграционный потенциал. Унификация учета туристов на базе международной методики Вспомогательного счета туризма может активизировать интеграционные процессы.

7. Важным компонентом европейской интеграции Молдовы может стать привлечение в страну крупнейших европейских гостиничных сетей и компаний и, в частности, таких как Inter Continental Hotels Group (Великобритания), Accor (Франция), Magnuson Hotels (Великобритания / США) и др. Привлечение в страну ведущих европейских гостиничных сетей должно стать одним из приоритетных направлений деятельности молдавских властей по реализации инновационных политик развития международного туризма Молдовы в контексте европейской интеграции страны.

8. Представляется заслуживающим внимания органов государственной власти Молдовы опыт взаимодействия сервиса аренды жилья Airbnb и МОК, элементы которого могут быть применены в Молдове.

9. Составным и значительным компонентом интеграционного механизма в рамках политики евросотседства в туристической сфере должны стать кооперированные межнациональные связи и механизмы в рамках приграничного сотрудничества.

10. Среди интеграционных мер в развитии международного туризма в Молдове, по нашему мнению, должны решаться такие проблемы как формирование единой региональной системы роуминга (Молдова, Украина, Румыния), кооперация в области развития железнодорожного, автомобильного и авиационного сообщения (например, паритетное участие партнеров в его организации), совместное трехстороннее производство и реализация туристических продуктов и др. Целесообразно расширить кооперацию Молдовы со странами-членами Черноморского экономического сотрудничества и т.п.

Библиографические сноски:

1. Буторина О.В. Европейская интеграция. М.: Деловая литература, 2011. 720 с. ISBN 978-5-93211-04-92.
2. Департамент по экономическим и социальным вопросам ООН: Отдел народонаселения. <https://population.un.org/wpp/>.
3. ЕС с 15 мая ограничивает предельную стоимость внутрисоюзного роуминга. <https://interfax.com.ua/news/telecom/586976.html>.
4. Отношения между ЕС и Республикой Молдова. Справочный материал. Bruxelles, 02/05/2018.

https://eeas.europa.eu/headquarters/headquarters-Homepage/26814/отношения-между-ес-и-республикой-молдова-справочный-материал_ru.

5. Правительство Республики Молдова. Информационная страница о европейской интеграции. Краткая информация о ЕС. <https://gov.md/europa/ru/content/краткая-информация-о-ес>.

6. Правительство Республики Молдова. Информационная страница о европейской интеграции. Отношения РМ – ЕС. <https://gov.md/europa/ru/content/отношения-рм---ес>.

7. Роуминг и мобильный интернет в Европе. <https://teztele.com/mobilnyj-internet-v-evrope/>.

8. Роуминг в ЕС: где плата за связь еще взимается? 10.07.2019. <https://germania.one/rouming-v-es-gde-plata-za-svjaz-eshhe-vzimaetsja/>

9. Accor Hotels. <https://www.accorhotels.com>.

10. Biroul National de Statistica. https://statbank.statistica.md/pxweb/pxweb/ro/20%20Populatia%20si%20procesele%20demografice/20%20Populatia%20si%20procesele%20demografice_POPrec_POP010/POP010100rcl.px/table/tableViewLayout1/?rxid=b2ff27d7-0b96-43c9-934b-42e1a2a9a774.

11. Biroul național de statistică al Republicii Moldova. Banca de date statistice Moldova. Statistica economica. Turism. Activitatea agentilor de turism si turoperatorilor. Turismul emitator organizat de titularii de licente de turism, pe tari de destinatie, 1992-2018. https://statbank.statistica.md/pxweb/pxweb/ro/40%20Statistica%20economica/40%20Statistica%20economica_11%20TUR_TUR030/TUR030200.px/?rxid=b2ff27d7-0b96-43c9-934b-42e1a2a9a774.

12. Biroul National de Statistica. Numărul populației cu reședința obișnuită în Republica Moldova pe sexe și grupe de vârstă la începutul anului 2019. 17.07.2019. <http://statistica.gov.md/newsview.php?l=ro&id=6416&idc=168>.

13. Daniel Brou, Columbia University; Michele Ruta, European University Institute. Economic integration, political integration or both? December, 2007. https://www.wto.org/english/res_e/reser_e/gtdw_e/wkshop08_e/ruta_e.pdf

14. European Commission. End of roaming charges for travellers in the EU in 2017. https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/MEMO_17_885.

15. European Commission. Environment. Integration. Environmental Integration. <https://ec.europa.eu/environment/integration/integration.htm>.

16. European integration. https://en.wikipedia.org/wiki/European_integration.

17. InterContinental Hotels Group. <https://www.ihg.com>.

18. International monetary fund. World Economic Outlook (October 2019). <https://www.imf.org/external/datamapper/datasets/WEO>.

19. IOC and Airbnb announce major global Olympic partnership. 18.11.2019. <https://www.olympic.org/news/ioc-and-airbnb-announce-major-global-olympic-partnership>.

20. Lindberg L.N. Political Integration: Definitions and Hypotheses. In: Nelsen B.F., Stubb A.CG. (eds) In: The European Union. Palgrave, London. 1994.

21. Magnuson Hotels. <https://www.magnusonhotels.com>.

22. Ministerul Afacerilor Externe și Integrării Europene al Republicii Moldova. Relațiile RM-UE. <https://www.mfa.gov.md/ro/content/relatiile-rm-ue>.

23. Radisson Hotel Group. <https://www.radissonhotelgroup.com>.

24. The Financial Times. Airbnb seals \$500m Olympics sponsorship deal ahead of listing. 18.11.2019. <https://www.ft.com/content/3d5e5684-09d0-11ea-bb52-34c8d9dc6d84>.

25. The World Factbook. Moldova. <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/md.html>.

26. WorldAtlas. The Largest Hotel Chains In The World. <https://www.worldatlas.com/articles/the-largest-hotel-chains-in-the-world.html>.

27. World Tourism Organization, UNWTO. Tourism Highlights. Madrid, Spain. 2012 Edition. 16 p.

28. World Tourism Organization (UNWTO). International Tourism Highlights. Madrid, 2019 Edition. 24p.

**МЕТОДИКА РАСЧЕТОВ ПРЯМОГО И СОПУТСТВУЮЩЕГО ЭФФЕКТА
РОСТА ОБЪЕМОВ РЕАЛИЗАЦИИ ПРОДУКЦИИ НА ПРОМЫШЛЕННЫХ
ПРЕДПРИЯТИЯХ**

ПАРМАКЛИ Д.М.,

доктор хабилитат экономических наук, профессор

ТОДОРИЧ Л. П.,

доктор экономических наук, конференциар

ДУДОГЛО Т. Д.,

доктор экономических наук, преподаватель,
Комратский государственный университет Республики Молдова

АННОТАЦИЯ

Расчеты экономической эффективности увеличения объемов реализации продукции на промышленных предприятиях имеют свои особенности. Внедрение новых организационно-экономических мероприятий приводит не только к прямому экономическому, но и существенному сопутствующему эффекту. Приводятся особенности расчетов экономической эффективности инновационных разработок на предприятиях. В частности представлена методика расчетов выхода прибыли в расчете на единицу продукции и всего по предприятию, в том числе за счет роста объема реализации, снижения себестоимости и повышении цен на продукцию. Однако как в учебных, так и в реальных производственных условиях методика расчетов значений и взаимосвязи прямого и сопутствующего эффектов недостаточно обоснованы. Вполне очевидно, что по мере роста объемов реализации увеличивается выход прибыли в расчете на единицу продукции и всего по предприятию. Однако здесь выявлена следующая закономерность: прирост прибыли за счет снижения себестоимости продукции, как правило, выше прироста прибыли от увеличения объема реализации. Данная зависимость подтверждена на примере реального промышленного предприятия. Целью исследования - обосновать и показать на конкретных примерах методику расчетов прямого и сопутствующего эффекта прироста объемов реализации на промышленных предприятиях. Проведенные исследования показали, что эффективность внедрения инновационных разработок на предприятиях, направленных на повышение объемов реализации, зависят не только от размеров прироста продукции, снижения их себестоимости и росте цен, но и от исходного состояния производства, выраженного в соотношении постоянных и переменных затрат и сложившегося уровня рентабельности услуг. Более высокий экономический эффект обеспечивает та инновационная разработка, которая при прочих условиях внедряется на предприятиях, имеющих более высокие показатели доли постоянных затрат, а рентабельность услуг ниже.

Ключевые слова: объем реализации, себестоимость, постоянные и переменные затраты, цена реализации, прибыль, уровень рентабельности, прямой и сопутствующий эффект.

**A METHOD OF CALCULATION OF DIRECT AND INDIRECT SALES REVENUE GROWTH AT
INDUSTRIAL ENTERPRISES**

PARMACLI D. M.,

Doctor of Economic Sciences, Professor

TODORICI L. P.,

PhD of Economic Sciences, associate professor

DUDOGLO T. D.,

PhD of Economic Sciences, lecturer,
Comrat State University, Republic of Moldova

SUMMARY

Calculations of economic efficiency for the purpose of increasing sales revenues at industrial enterprises has its own specifics. Implementation of new organizational and economic initiatives leads not only to a direct economic impact, but likewise to a significant indirect effect as well. The specifics of calculations of economic efficiency of innovative

developments at manufacturing enterprises are provided. Furthermore, a method of calculating revenue per unit of production and in total across an enterprise, including those achieved due to output volume growth, a decrease in the cost of production and an increase in realized output prices, is presented. However, both in academic and practical production conditions the method of calculating the values and interrelations between a direct and an indirect effect are elaborated on insufficiently. It is quite obvious that the revenue per unit of output and total revenue realized across an enterprise tends to increase alongside an increase in the total sales volume respectively. However, hereby the following relationship is identified: marginal revenue due to a decrease in the cost of production typically exceeds marginal revenue due to an increase in sales revenues. This relationship is confirmed based on an example of an industrial enterprise. The goal of the research is to elaborate and to demonstrate – based on specific examples – a method of calculation of direct and indirect effect of marginal sales revenues at industrial enterprises. The conducted research demonstrated that the efficiency of implementation of innovative developments at industrial enterprises which are directed towards an increase in sales volumes depend not only on marginal output volume, a decrease in the cost of production and an increase in sales prices, but also on an initial state of production expressed via a ratio of fixed costs to variable costs and a resulting level of production profitability accordingly. A higher economic effect is provided by an innovative development which – all else equal – is implemented on industrial enterprises which have a higher share of fixed costs in the total structure and a lower output profitability respectively.

Key words: sales revenue, cost of production, fixed and variable costs, sales price, revenue, profitability level, direct and indirect effect.

Постановка проблемы. Расчеты экономической эффективности увеличения объемов реализации продукции на хлебопекарных предприятиях имеют свои особенности. Так, внедрение новых организационно-экономических мероприятий приводит не только к прямому экономическому, но и существенному сопутствующему эффекту. Кроме того, одни и те же инновации, обеспечивающие прирост продукции на одну и ту же величину, в зависимости от производственных условий предприятий приводят к заметно отличающимся экономическим эффектам. Однако как в учебных, так и в реальных производственных условиях методика расчетов значений и взаимосвязи прямого и сопутствующего эффектов недостаточно обоснованы. В связи с этим актуальными являются исследования методических основ проведения расчетов прямого и сопутствующего эффекта роста объемов реализации на предприятиях.

Анализ последних исследований и публикаций. Исследование проблем экономической эффективности на хлебопекарных предприятиях, в том числе инновационных разработок, направленных на увеличение объемов продукции проводились многими учеными. Так, в своих работах Мельникова Е.Н. отмечает, что планируя объемы производства хлебопродуктов, нужно учитывать, что каждая категория потребителей предъявляет «свой» требования к качеству, ориентируется на «свой» ассортимент и считает приемлемым для себя определенный уровень цен [1, с.104-106]. В результате проведенного анализа Корзуном Л.Н. выявлены оптимальные параметры факторов, позволяющие обеспечить повышение эффективности производства на предприятиях хлебопекарной промышленности и создать условия для динамичного развития отрасли и обеспечения населения незаменимыми и доступными продуктами питания [2, с.43-44]. По мнению профессора Богомолова И.П. приоритетным

направлением хлебопекарных предприятий является разработка пищевых продуктов лечебно-профилактического назначения, инновационных методов комплексной переработки сырьевых ресурсов с максимальным сохранением исходного химического состава и на их основе выпуска продукции нового поколения функционального назначения [3, с.63-64]. На основании анализа предприятий хлебопекарной промышленности, Квасовой С.А. предложены возможные направления развития отрасли и повышения конкурентоспособности субъектов хозяйствования [4, с.199-207].

Постановка задачи. Экономическая эффективность инновационных мероприятий на промышленных предприятиях характеризуется системой натуральных и стоимостных показателей. Натуральные показатели включают, прежде всего, объем реализации всего по предприятию и в том числе по отдельным видам продукции.

Эффективность внедрения инновационных маркетинговых разработок в отрасли, направленных на повышение качества и объемов реализации зависят не только от размеров прироста показателей и снижения себестоимости, но и от исходного состояния производства, выраженного в соотношении постоянных и переменных затрат и рентабельности продукции.

Целью исследования - обосновать и показать на конкретных примерах методику расчетов прямого и сопутствующего эффекта прироста объемов реализации продукции на промышленных предприятиях.

Содержание исследования. Проведенные исследования показали, что рост объемов производства и реализации продукции приводит не только к увеличению доходов на предприятиях, но и существенному снижению себестоимости единицы продукции, причем влияние последнего, как правило, более весомо. Между себестоимостью и объемом реализации наблюдается обратная зависимость.

График обратной пропорциональности представляет собой гиперболу: рост объемов производства и реализации приводит к снижению себестоимости единицы продукции и наоборот, снижение показателей приводит к росту затрат в расчете на единицу продукции.

Вполне очевидно, что по мере роста производительности увеличивается выход прибыли в расчете на единицу продукции и всего по предприятию. Однако здесь нами выявлена следующая закономерность: прирост прибыли за счет снижения себестоимости продукции, как правило, выше прироста прибыли от увеличения объема реализации.

Минимальная (критическая) величина реализованной продукции (Q_{\min}), ниже которой наступают убытки, рассчитывается по формуле:

$$Q_{\min} = \frac{FC}{p-AVC}, \text{ шт. (1)}$$

где FC – постоянные затраты, лей;

p – цена единицы продукции, лей/шт.;

AVC – удельные переменные затраты на единицу продукции, лей/шт.

Себестоимость единицы услуг (Z) рассчитывают по формуле:

$$Z = \frac{FC}{Q} + AVC, \text{ лей/шт. (2)}$$

где Q – фактический объем реализованной продукции, шт.

Исходя из деления затрат на постоянные (условно-постоянные) и переменные (условно-переменные), прибыль в расчете на единицу продукции и всего по предприятию определяется по формулам:

$$\Pi = p - AVC - \frac{FC}{Q}, \text{ лей /шт. (3)}$$

$$\Pi = Q(p - AVC) - FC, \text{ лей (4)}$$

Прирост прибыли в результате внедрения нововведения на предприятии, повлекшие за собой увеличение объема реализации, на основе преобразования формулы 4 можно определять

согласно выражения:

$$\Delta\Pi = (Q_n - Q_0) (p - AVC), \text{ лей (5)}$$

Прирост прибыли за счет роста объема реализации (прямой эффект - $\Delta\Pi_Q$) и за счет снижения себестоимости продукции (сопутствующий эффект - $\Delta\Pi_Z$) рассчитывают соответственно по формулам:

$$\Delta\Pi_Q = (Q_n - Q_0) (p - Z_0), \text{ лей (6)}$$

$$\Delta\Pi_Z = (Z_0 - Z_n) Q_n, \text{ лей (7)}$$

где: Z_0 и Z_n – соответственно себестоимость единицы услуг базового и нового вариантов, лей/шт.;

Q_0 и Q_n – соответственно объем реализации базового и нового вариантов, шт.

Когда нововведения связаны с повышением качества и своевременности оказания услуг, которое отражается в росте цен, дополнительная прибыль определяется по формуле:

$$\Delta\Pi_p = (p_n - p_0) Q_n, \text{ лей. (9)}$$

Таким образом, прирост прибыли, полученный в течение года за счет внедрения нововведений, представляет собой сумму годовых эффектов связанных с ростом объема услуг ($\Delta\Pi_Q$), снижения их себестоимости ($\Delta\Pi_Z$) и роста цены (Π_p):

$$\Pi = \Delta\Pi_Q + \Delta\Pi_Z + \Delta\Pi_p \quad (10)$$

Рассмотрим следующий пример. На хлебокомбинате SA “Cahulpan” сложились показатели деятельности за 2018 год, которые представлены в таблице 1. В 2019 году в результате внедрения ряда организационных и маркетинговых мероприятий планируется увеличить объем оказанных услуг на 7,5 % при неизменных ценах реализации.

Таблица 1. Исходные показатели деятельности SA “Cahulpan” за 2018 и 2019 годы

Наименование показателей	2018 год (базовый вариант)	2019 год (расчетный вариант)	Отклонение 2019 г к 2018 г
Объем реализации хлеба (Q), шт	214580	230674	16094
Доход от реализации хлеба (N), лей	881948	948070	66122
Себестоимость реализованного хлеба (ТС), лей	802939	844267	41328
в том числе постоянные затраты (FC), тыс. лей	252558	252558	-
Удельные переменные затраты (AVC), лей/шт.	2,565	2,565	-

Источник: выполнено по данным бух. учета SA “Cahulpan” за 2018 г

Объем полученной прибыли за год (Π) в результате производства и реализации хлеба

составит 79009 лей (881948 – 802939), в том числе в расчете на единицу продукции (п) 0,368 лей/шт.

(79009/214580). Рентабельность реализованного хлеба достигла 9,84 % (79009·100/802939).

На основании формулы 1 выполним расчеты себестоимости единицы продукции по базовому и новому вариантам:

$$Z_6 = \frac{252558}{214580} + 2,565 = 3,742 \text{ лей/шт}$$

$$Z_p = \frac{252558}{230674} + 2,565 = 3,660 \text{ лей/шт}$$

По формуле 4 находим прибыль от реализации продукции по:

- базовому варианту $\Pi_6 = 214580 (4,11 - 2,565) - 252558 = 78968$ лей;
- расчетному варианту $\Pi_p = 230674 (4,11 - 2,565)$

$$- 252558 = 103833 \text{ лей.}$$

Следовательно прирост прибыли составит $\Delta\Pi = 103833 - 78968 = 24865$ лей.

С другой стороны прирост прибыли в соответствии с формулой 5 достигнет величины:

$$\Delta\Pi = (4,11 - 2,565) (230674 - 214580) = 24865 \text{ тыс.лей}$$

Результаты выполненных расчетов сведем в таблицу 2.

Таблица 2. Расчетные показатели деятельности SA “Cahulpan” за 2018 и 2019 годы

Наименование показателей	2018 год (базовый вариант)	2019 год (расчетный вариант)	Отклонение 2019 г к 2018 г
Прибыль (Π), лей	79009	103803	24794
Цена продукции (р), лей/шт	4,11	4,11	-
Себестоимость продукции (Z), лей/шт.	3,742	3,660	- 0,082
Прибыль в расчете на единицу услуг (р), лей/шт	0,368	0,450	0,082
Рентабельность продукции (R) %	9,8	12,3	2,5 п.п.

Источник: выполнено по данным таблицы 1

Важно далее выявить за счет, каких факторов произошло увеличение прибыли. По формуле 6 находим величину прироста прибыли, вызванного увеличением объема реализованного хлеба:

$$\Pi_Q = (230674 - 214580)(4,11 - 3,742) = 5923 \text{ лей.}$$

Рост объема товарной продукции повлек за собой снижение себестоимости, в результате чего возрастет сумма прибыли на величину (формула 7):

$$\Delta\Pi_Z = (3,742 - 3,66)230674 = 18915 \text{ лей.}$$

Так как цена услуг не изменилась, то формула 9 не применима. Увеличение прибыли составит:

$$\Delta\Pi = 5923 + 18915 = 24838 \text{ лей}$$

Как видим, за счет роста объема реализации (прямой эффект) прирост прибыли составит 23,8 %, а за счет снижения себестоимости продукции (сопутствующий эффект) – уже 76,2 %. Таким образом, сопутствующий эффект роста объема реализации почти в 3,2 раза превышает прямой эффект. Указанная зависимость объясняется тем, что наращивание объемов реализации осуществляется в условиях неизменных значений постоянных затрат. Другими словами, увеличение объемов производства достигается за счет увеличения лишь переменных затрат, когда затраты

не зависящие от объемов производства (постоянные затраты) остаются неизменными.

Проведенные исследования показали, что коэффициент соотношения сопутствующего эффекта над прямым (K) прямо пропорционален удельному весу постоянных затрат в структуре себестоимости (β) и обратно пропорционален коэффициенту рентабельности реализованной продукции.

Таким образом, значение K выражается следующей зависимостью [5,с.231]:

$$K = \frac{\Delta\Pi_Z}{\Delta\Pi_Q} = \frac{\beta}{R} \quad (11)$$

где: K – коэффициент соотношения прироста прибыли;

β – удельный вес постоянных затрат, выраженный в десятичных дробях;

R – коэффициент рентабельности реализованной продукции.

$$\text{В нашем примере } K = \frac{\Delta\Pi_Z}{\Delta\Pi_Q} = \frac{18915}{5923} = 3,19$$

Справедливость уравнения (11) подтверждается при сопоставлении сложившейся доля постоянных затрат (β) к коэффициенту рентабельности услуг (R). В данном случае

$$K = \frac{0,314}{0,098} = 3,20$$

В реальной действительности, как показали исследования, равенство прироста прибыли от снижения себестоимости и от реализации дополнительного объема продукции (услуг) наступает при равенстве коэффициента рентабельности реализованной продукции и удельного веса постоянных затрат, выраженного в десятичных дробях

Указанная выше закономерность – превышение прироста прибыли от снижения себестоимости продукции (услуг) над дополнительным объемом прибыли, вызванной реализацией дополнительной продукции (услуг), – наблюдается при условии соблюдения следующего неравенства [6, с.117]:

$$R_e < \frac{2FC+Q \cdot AVC}{FC+Q \cdot AVC} \quad (12)$$

где: R_e – коэффициент окупаемости затрат (отношение цены к себестоимости продукции) [7,с.172].

В соответствии с формулой 1 порог рентабельности (критический объем реализации), при котором предприятие не получает прибыль и не имеет убытков, составляет:

$$Q_{\min} = \frac{FC}{p-AVC} = \frac{252558}{4,11-2,565} = 163468 \text{ шт.}$$

Чтобы показать взаимосвязь прямого и сопутствующего эффекта роста объема реализации, выполним расчеты прироста прибыли как за счет

роста суммы реализации, так и за счет снижения себестоимости (при неизменности цен на продукцию). Полученные результаты сведем в таблицу 3. Очень важно представить упомянутую взаимосвязь для большей наглядности на графиках. На рисунке 1 показано влияние величины объема реализации хлеба предприятия за 2018 год на доход, себестоимость (затраты) и прибыль. Из графика видно, что при реализации 163468 булок хлеба на предприятии доход от реализации равен по величине понесенным затратам. Дальнейший рост объема реализации обеспечивает предприятию прибыль равную разности между доходом и затратами.

Особенности изменения прибыли за счет прямого и сопутствующего эффекта от реализации хлеба в том же году представлены на рисунке 2. По мере роста объема реализации, как видно из графика, прирост прибыли за счет снижения себестоимости продукции снижается, а за счет увеличения объема услуг возрастает. Однако, сумма данных приростов остается неизменной при величине 38,6 тыс. лей. Так как удельный вес постоянных затрат на данном предприятии остается высоким (31,5 %), то величина прироста прибыли за счет снижения себестоимости превышает аналогичный показатель, вызванный ростом объема реализации. Лишь при доведении объема производства и реализации свыше 350 тыс. шт. указанная тенденция изменяется.

Таблица 3. Расчет прироста прибыли в зависимости от роста объема реализации в SA “Саһуран” за 2018 г

Q, тыс. шт.	Z, лей/шт.	ТС, тыс. лей	N, тыс. лей	П, тыс. лей	$\Delta\Pi_z$, тыс. лей	$\Delta\Pi_q$, тыс. лей	$\Delta\Pi$, тыс. лей
25	12,667	316,7	102,75	-213,9	-	-	-
50	7,616	380,8	205,5	-175,3	252,5	-213,9	38,6
75	5,932	444,9	308,2	-136,65	119,2	-80,6	38,6
100	5,091	509,1	411	-98,1	95	-56,4	38,6
125	4,585	573,2	513,75	-59,45	61,2	-22,6	38,6
150	4,249	637,3	616,5	-20,8	51	-12,4	38,6
175	4,008	701,4	719,25	17,85	42	-3,4	38,6
200	3,827	765,6	822	56,4	36	2,6	38,6
225	3,687	829,7	924,75	95,1	31,5	7,1	38,6
250	3,575	893,8	1027,5	133,7	27,5	11,1	38,6
275	3,483	957,9	1130,2	172,3	26,2	12,4	38,6
300	3,407	1022,1	1233	210,9	21	17,6	38,6
325	3,342	1086,2	1335,8	249,6	19,5	19,1	38,6
350	3,287	1150,3	1438,5	288,2	19,25	19,35	38,6

Источник: выполнено по данным таблиц 1 и 2

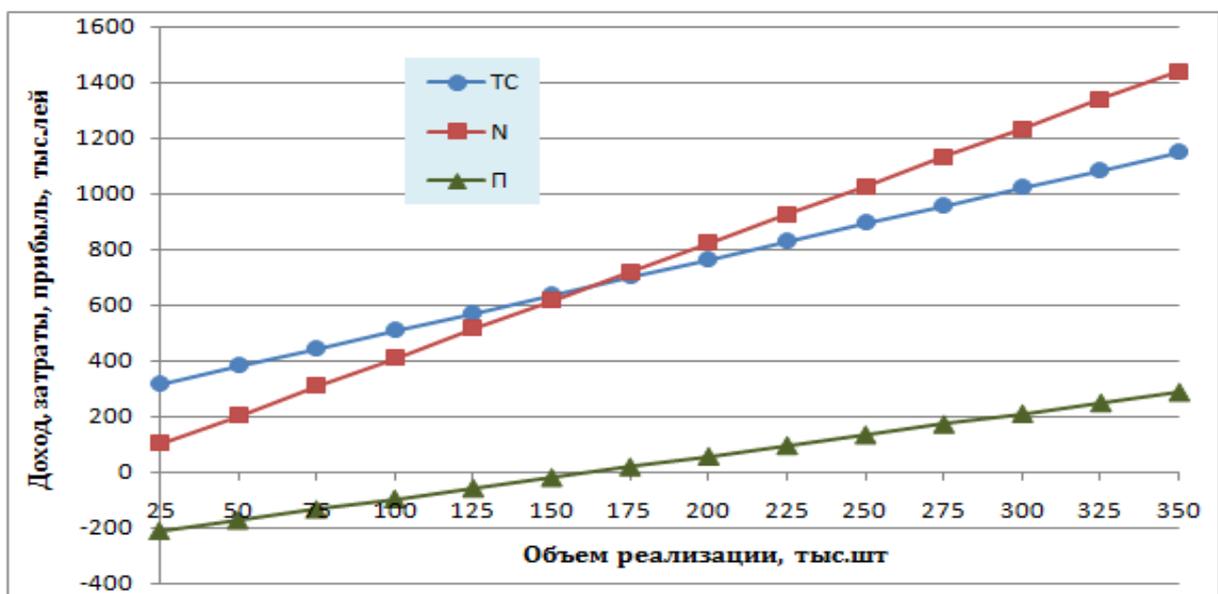

Рис.1. Влияние величины объема реализованной продукции на доход, себестоимость (затраты) и прибыль в SA “ Cahulpan ” за 2018 г

Источник: выполнено по данным таблицы 3

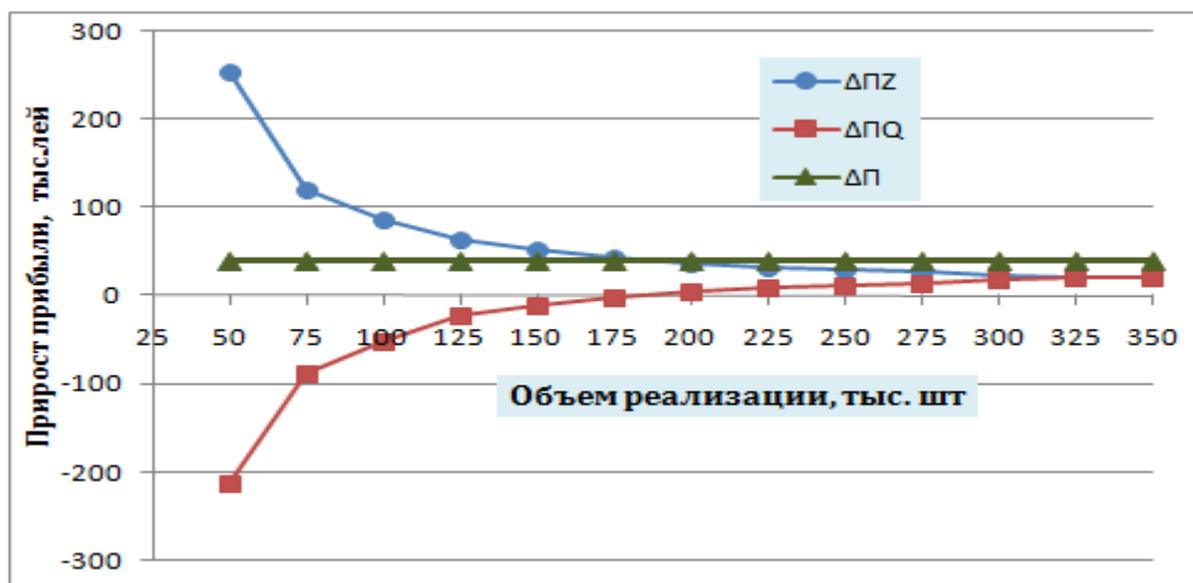

Рис. 2. Изменение прибыли за счет прямого и сопутствующего эффекта от реализации продукции в SA “ Cahulpan ” за 2018 г

Источник: выполнено по данным таблицы 3

Выводы. Проведенные исследования показали, что эффективность внедрения инновационных разработок на хлебопекарных предприятиях, направленных на повышение объемов реализованной продукции, зависят не только от размеров прироста, снижения их себестоимости и росте цен, но и от исходного состояния производства, выраженного в

соотношении постоянных и переменных затрат, сложившегося уровня рентабельности продукции. Более высокий экономический эффект за счет снижения себестоимости продукции обеспечивает та инновационная разработка, которая при прочих условиях внедряется на предприятиях, имеющих более высокие показатели доли постоянных затрат, а рентабельность услуг ниже.

Библиографические сноски:

1. Мельникова Е.Н. Причины низкой эффективности предприятий хлебопекарной промышленности России // Вестник ОГУ №11- 2015, с.104-112.
2. Корзун Л.Н. Оценка влияния различных факторов на эффективность хлебопекарного производства в Курской области // Экономика и предпринимательство, № 9, 2013 г., с.43-49.
3. Богомолов И.П., Магомедов К.Г. Экономическая эффективность инновационных технологий хлебопекарной промышленности // Вестник ВТУИТ, №4, 2014, с.63-68.
4. Квасова С.А. Повышение эффективности отечественных предприятий хлебопекарной промышленности и влияние ВТО // Управление экономическими системами: электронный научный журнал, с.199-207.
5. Пармакли Д.М., Тодорич Л.П., Дудогло Т.Д., Яниогло А.И. Эффективность землепользования: теория, методика, практика. Монография. [Текст] // Комрат : Б.и. (Типогр. "Centrografic"). – 2015. – 274 р.
6. Пармакли Д.М., Тодорич Л.П., Дудогло Т.Д., Кураксина С.С., Яниогло А.И. Продуктивность земли в сельском хозяйстве. Монография: под ред. Д.М. Пармакли; Комрат. Гос.ун-т, Н-и. центр «Прогресс».- Комрат, 2017 (Типогр. "Centrografic"). – 242 р.
7. Колева Д.Ф. Показатели экономической эффективности на транспортных предприятиях. Сборник научных статей по материалам XX международной студенческой научной конференции (Гродно, 23 мая 2019 года), с.171-173.

CZU 658.5

АЛГОРИТМ И МЕТОДЫ ВЫБОРА ПОСТАВЩИКОВ

СОРОКА Лариса,
кандидат экономических наук,
доцент кафедры управления
предпринимательской и туристической деятельностью
Измаильский государственный гуманитарный университет, (Украина)

СОРОКА Артем,
Магистрант,
Измаильский государственный гуманитарный университет, (Украина)

АННОТАЦИЯ

В статье сделана попытка усовершенствовать методический инструментарий выбора поставщиков сырья и материалов для хозяйствующих субъектов. Рассмотрен алгоритм и методы выбора поставщиков ресурсов для предприятия. Установлено, что существует множество подходов к выбору лучшего поставщика. Акцентируется внимание на эффективности использования методов экономико-математического моделирования. Освещены преимущества и недостатки рассмотренных методов.

Ключевые слова: система логистики, поставщики, методы выбора поставщиков, аналитические методы, методы экспертных оценок, рейтинговые методы.

ALGORITHM AND METHODS FOR SELECTING SUPPLIERS

SOROKA Larisa,
PhD in Economics, Associate Professor,
Department of Management of Entrepreneurial and Tourist Activities,
Izmail State University of Humanities,
(Ukraine)

SOROKA Artem,
Undergraduate,
Izmail State University of Humanities,
(Ukraine)

SUMMARY

The article makes an attempt to improve the methodological tools for selecting suppliers of raw materials for business entities. The algorithm and methods for selecting resource providers for the enterprise are considered. It has been established that there are many approaches to choosing the best supplier. Attention is focused on the efficiency of using methods of economic and mathematical modeling. The advantages and disadvantages of the considered methods are highlighted.

Key words: logistics system, suppliers, methods for selecting suppliers, analytical methods, expert assessment methods, rating methods.

Постановка проблемы в общем виде. Процесс выбора поставщика - это одна из главных задач системы логистики предприятия. Однако, некоторые менеджеры не уделяют должного внимания процедуре отбора надежного поставщика, что приводит к снижению эффективности деятельности организации. Всем известно, что невозможно производить качественные товары и услуги, которые являются конкурентоспособными, если фирма не имеет надежных контрагентов.

Некоторые исследования показывают, что во многих компаниях мира, по крайней мере, 50% проблем, связанных с качеством, возникает из-за сырья и материалов, которыми их обеспечили компании-поставщики. Поэтому эффективное решение задачи выбора поставщика является основой успешного функционирования и создания устойчивой базы снабжения любой компании [1].

Именно поэтому перед менеджерами всех предприятий, возникает проблема поиска и выбора надежного поставщика. От грамотного выбора методов решения данной задачи зависит эффективность закупочной деятельности предприятия, а значит и его результативность.

Поэтому в рыночных условиях хозяйствования мы наблюдаем пристальное внимание компаний к выбору поставщиков и предъявление к ним более высоких требований.

Анализ последних исследований и публикаций. Сегодня научно-обоснованный подход к выбору поставщиков находится в центре внимания и у отечественных исследователей и у зарубежных специалистов. Значительный вклад в изучение данного вопроса сделали такие ученые как Аникин Б., Котляр Е., Линдерс М., Маркозов Д., Фирон Х., Череп В. и другие.

Однако, огромное количество методов и подходов к выбору поставщиков, которые существуют в теории экономической науки, а в практике хозяйствующих субъектов остаются до конца не исследованными.

Поэтому целью статьи является усовершенствование методов отбора потенциальных поставщиков с целью выбора из них наиболее оптимальных.

Изложение основного материала. Отбор потенциальных поставщиков - это сложный процесс, состоящий из многих этапов.

На первом этапе менеджеры занимаются поиском возможных партнеров-поставщиков. В

рамках данного процесса управленцами могут выполняться множество функций, таких как сбор и обработка информации о потенциальной фирме-поставщике. С целью получения необходимой информации менеджеры осуществляют такие мероприятия как: поиск информации в сети Интернет; обработка материалов средств массовой информации; знакомство с каталогами и прайс-листами; получают информацию из рекламных материалов; посещают конкурсы, выставки, ярмарки; дают объявление об организации конкурса на проведение закупок и т.д.

Второй этап предусматривает анализ потенциальных поставщиков по некоторым критериям. Число и важность критериев каждое предприятие устанавливает индивидуально в зависимости от многих факторов. Наиболее часто в таком процессе используются следующие критерии оценки: качество продукции, цена продукции, условия поставки, наличие послепродажного сервиса, надежность фирмы-поставщика и его финансовое состояние, географическое положение поставщика, имидж потенциального партнера, наличие транспортная инфраструктура и тому подобное.

После проведения специалистами службы логистики ряда действий на предыдущих этапах появляются определенные результаты: набор критериев, предъявляемых к потенциальным партнерам-поставщикам и список фирм, которые наиболее полно соответствуют установленным требованиям.

Поэтому, на следующем этапе основная задача управленцев состоит в том, чтобы отобрать необходимое количество поставщиков.

Существует множество подходов к выбору лучшего поставщика. Однако их можно сгруппировать в несколько групп.

К первой группе можно отнести аналитические методы отбора, которые базируются на расчете ряда показателей характеризующих хозяйственную деятельность потенциального поставщика.

Однако, Кондратюк Д. [2] отмечает, что недостатком аналитического подхода является то, что потенциальный поставщик не всегда предоставляет полную информацию о себе. Таким образом, при отсутствии корректных данных определенные параметры расчета не могут отражать полностью целесообразность сотрудничества с тем или иным поставщиком.

Мы, в свою очередь, хотели бы заметить, даже в случае, когда информационная база является полной и корректной, мы можем рассчитывать только на получение точных результатов расчетных показателей. Выбор же поставщиков из сформированной базы, будет затруднен из-за наличия большого количества потенциальных партнеров и из-за сложности выбора одного из них по группе показателей.

Эту проблему можно решить, если воспользоваться методом доминирующих характеристик, который базируется на том, что аналитики выбирают только один фактор, который, на их взгляд, больше всего влияет на процесс отбора фирмы-поставщика. Этот критерий может быть любым: цена товаров, скорость поставки, качество поставляемых материалов и т.д. Затем, опираясь только на выбранный критерий, анализируют потенциальных партнеров и останавливают выбор на одном из них [3].

Явным преимуществом данного метода является его простота, а в качестве недостатка можно выделить – отсутствие внимания к другим оценочным критериям.

Что же касается второй группы методов отбора потенциальных поставщиков, то некоторые исследователи называют ее группой экспертных методов [4, с. 43]. Мы бы рекомендовали назвать эту группу группой методов экономико-математического моделирования, куда входят и методы экспертных оценок, и методы рейтингового оценивания, и множество других методов.

Мы согласны с тем, что сегодня, наиболее распространенным методом отбора поставщиков является метод экспертных оценок. Этот метод применяется тогда, когда нет возможности использовать аналитические или экспериментальные методы получения информации, а данная методика позволяет получить желаемые результаты, воспользовавшись опытом и интуицией специалистов-экспертов, которые способны дать адекватную оценку тем или иным параметрам.

Однако, целесообразно метод экспертных оценок применять в комплексе с рейтинговым методом.

Этот союз методов, на наш взгляд, даст очень точные результаты.

Путем экспертной оценки формируются перечень критериев-детерминантов, которые принимают участие в процедуре проведения рейтинговой оценки потенциальных поставщиков и устанавливаются их весовые коэффициенты,

По результатам рейтинговой оценки управленцы получают ранжированный список потенциальных партнеров-поставщиков и могут предложить сотрудничество тем, что имеют самый высокий рейтинг.

Основным преимуществом данного подхода является прозрачность и простота проведения процедуры отбора, что делает эту методику достаточно популярной. К недостаткам данного метода можно отнести возможную субъективность мнения экспертов в случае выбора между несколькими фирмами-поставщиками. Однако, чем больше количество претендентов в сформированной базе, тем меньше проявляется субъективный фактор.

Существуют и более сложные методы, с помощью которых можно осуществить процедуру выбора надежных поставщиков.

Выводы. Процесс выбора «правильного» поставщика является достаточно сложным и трудоемким, что требует от специалистов отдела логистики специальных знаний в области профессионального владения экономико-математическими методами.

При выборе партнера-поставщика для предприятия важным является целый ряд факторов, которые одновременно нужно учесть, что возможно только путем комбинирования существующих методов исследования.

Научно-обоснованный подход к выбору фирмы-поставщика позволяет хозяйствующему субъекту получить определенные выгоды, которыми могут стать: более высокое качество производимой продукции, возможность наладить ритмичный процесс производства, оптимальные цены на конечную продукцию, что в свою очередь способствует повышению уровня конкурентоспособности предприятия.

Список использованной литературы:

1. Алгоритм і основні методи вибору постачальника. URL: https://stud.com.ua/49104/logistika/algorithm_osnovni_metodi_viboru_postachalnika.
2. Кондратюк Д. Оптимальний постачальник як чинник конкурентоспроможності підприємств. Економіка. Управління. Інновації. 2014. № 1(11). С. 41-50.
3. Особливості вибору постачальника URL: https://pidruchniki.com/1957041150926/logistika/osoblivosti_viboru_postachalnika.
4. Новікова Н.М. Вибір постачальників товарних ресурсів підприємства торгівлі. *Приазовський економічний вісник*. Випуск 4(09) 2018. С. 43-48.

ИССЛЕДОВАНИЕ СОДЕРЖАНИЯ И ОСОБЕННОСТЕЙ МАРКЕТИНГОВОГО ПОДХОДА В УПРАВЛЕНИИ УЧЕБНЫМ ЗАВЕДЕНИЕМ

ЯКОВЕНКО Елена,
кандидат педагогических наук,
доцент кафедры управления
предпринимательской и туристической деятельностью
Измаильский Государственный Гуманитарный университет, (Украина)

ЯКОВЕНКО Дмитрий,
Магистрант,
Измаильский Государственный Гуманитарный университет, (Украина)

АННОТАЦИЯ

В статье рассмотрено содержание и особенности применения маркетингового подхода в управлении учебным заведением. Установлено, что маркетинг в образовательной сфере является важным элементом процесса управления учебным заведением. Изучены субъекты объектов маркетинговой деятельности в сфере образования, определены их функции и особенности. Акцентировано внимание на том, что в зависимости от состава и структуры функций, которые фактически реализуются, можно определить три условных уровня применения маркетинга в учебных заведениях: высокий, средний и низкий. Определены этапы маркетингового рабочего процесса в учебном заведении. Отмечено, что маркетинговая деятельность учебного заведения в современных условиях предусматривает использование четырех основных элементов комплекса маркетинга: продукта, цены, продвижения и распределения и раскрыто их содержание.

Ключевые слова: учебное заведение, маркетинг образовательной сферы, субъекты маркетинга образования, объекты маркетинга образования, образовательный продукт, комплекс маркетинга.

RESEARCH OF CONTENT AND FEATURES OF MARKETING APPROACH IN MANAGEMENT OF EDUCATIONAL INSTITUTION

YAKOVENKO Olena,
Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor,
Department of Management business and tourism,
Ismail state humanities university, (Ukraine)

YAKOVENKO Dmitry,
Undergraduate,
Ismail state humanities university, (Ukraine)

SUMMARY

The article discusses the content and features of applying the marketing approach in the management of an educational institution. It is established that marketing in the educational sphere is an important element of the process of managing an educational institution. The subjects of marketing activities in the field of education were studied, their functions and features were determined. Attention is focused on the fact that, depending on the composition and structure of functions that are actually being implemented, three conditional levels of marketing application in educational institutions can be defined: high, medium and low. The stages of the marketing workflow in an educational institution are determined. It is noted that the marketing activity of the educational institution in modern conditions provides for the use of four basic elements of the marketing mix: product, price, promotion and distribution, and their contents are disclosed.

Key words: educational institution, marketing of the educational sphere, subjects of education marketing, objects of education marketing, educational product, marketing mix.

Постановка проблемы в общем виде. В современных социально-экономических условиях маркетинг распространился во все отрасли и сферы национальной экономики. Маркетинговая деятельность уже стала неотъемлемой

составляющей подавляющего большинства компаний, организаций и учебных заведения не составляют исключение. Вузы являются одновременно продавцами образовательных услуг, покупателями наиболее квалифицированного

человеческого капитала, институтами формирования рыночного сознания общества. Исходя из этого, можно говорить о необходимости внедрения маркетингового подхода в процесс становления и развития рынка образовательных услуг.

Анализ последних исследований и публикаций. Применение маркетингового подхода было и остаётся важной научно-методической проблемой, весомый вклад в решении которой принадлежит таким учёным, как Ф. Котлер, К. Фокс, А. Старостина, С. Гаркавенко, Н. Куденко, В. Пилипчук, А. Романова, В. Фадеевой, Т. Оболенской, А. Томсон и др. В то же время, следует отметить, что ещё до сих пор ряд ключевых моментов, связанных с аспектами разработки и использования маркетингового подхода, остаются до конца не исследованными даже в производственно-экономических системах.

Цель статьи исследовать содержание и особенности маркетингового подхода в деятельности учебных заведений

Изложение основного материала. Отметим, что рыночная ориентация образовательного заведения предусматривает обеспечение определённых критериев его деятельности, а именно:

- предлагаются и предоставляются исключительно те услуги, которые пользуются (или будут пользоваться в перспективе) спросом у потенциальных потребителей и на рынке труда. В соответствии с этим осуществляется переориентация всей системы работы учебного заведения;

- ассортимент образовательных услуг достаточно разнообразен и постоянно изменяется под воздействием запросов общества и развития инноваций;

- ключевыми факторами, которые влияют на цену образовательной услуги являются: конкурентная среда, состояние экономики государства, платёжеспособность населения;

- активная коммуникативная деятельность, направленная на конкретные целевые группы потребителей образовательных услуг;

- в организационной структуре учебного заведения создаётся подразделение — маркетинговая служба.

То есть, маркетинг образовательной сферы становится одним из важнейших направлений управления учебным заведением в условиях рыночной экономики, которое обеспечивает исследование спроса на образовательные услуги и определённые компетентности (знания, навыки) сверх стандартов, установленных государством, влияние на развитие образовательных потребностей граждан, формирования позитивного имиджа учебного заведения, разработку и внедрение концепций предоставления качественных образовательных услуг [2, с. 61].

Акцентируем внимание, что при изучении проблем и перспектив развития маркетинговой деятельности учебных заведений Украины важным является определения субъектов и объектов образовательного рынка. Отметим, что из субъектов маркетинга, в первую очередь, следует отметить личность ученика, студента, слушателя, которые используют образовательный потенциал не только для создания материальных благ и для зарабатывания средств для жизни, но и для удовлетворения собственных потребностей в познании и развитии. Таким образом, именно персонифицированный носитель, владелец, пользователь и конечный потребитель образовательных услуг осуществляет выбор своей будущей специальности и специализации, места и формы обучения, источников финансирования, а также выбор будущего места работы и в целом комплекса условий реализации приобретённого потенциала [5, с. 42].

Другим субъектом образовательного маркетинга, по результатам нашего исследования, являются фирмы, организации, предприятия и учебные заведения. Заметим, что предприятия и организации выступают промежуточными потребителями образовательных услуг, формируют спрос и определяют его на рынке, а учебные заведения, в свою очередь формируют предложение, предоставляют и продают образовательные услуги. К компетенции учебных заведений следует также отнести предоставление тем, кто учится, услуг по приобретению (формированию) желательных и необходимых компетентностей профессиональной деятельности; создание и предоставление дополнительных образовательных услуг, а также влияние с целью формирования личности будущего специалиста; предоставление информационно-посреднических услуг потенциальным и реальным клиентам и работодателям и другое [4, с. 113].

Исследование показало, что посреднические структуры, такие как центры занятости, биржи труда, образовательные фонды, ассоциации образовательных учреждений, специализированные образовательные центры и другие заведения, на рынке образовательных услуг пока ещё находятся на стадии создания и развития собственной маркетинговой

деятельности. Они неспособствуют эффективному продвижению образовательных услуг на рынке и обеспечивая выполнение таких функций:

- накопление, обработка и продажа информации о конъюнктуре рынка образовательных услуг, консультирования других субъектов;

- участие в процессе аккредитации образовательных заведений, проведения рекламных кампаний, юридической поддержки;

- формирование каналов сбыта, организация подписания соглашений по предоставлению образовательных услуг и т.д. [3, с.276].

Кроме того, субъектами маркетинга образовательных услуг являются государственные органы управления. Отметим, что их функции достаточно специфические, поскольку не могут выполняться другими субъектами маркетинга. В частности, это формирование и поддержка имиджа образования среди населения, финансирования государственных образовательных учреждений, правовая защита субъектов маркетинга образовательных услуг, определение перечня профессий и специальностей и др. [3, с. 278].

Объектом маркетинга, традиционно, является любой образовательный продукт (услуга), который предлагается на рынке образовательных услуг для обмена и пользуется спросом [5, с.47].

Акцентируем внимание, что маркетинг в отрасли образования — это преимущественно маркетинг услуг.

Под образовательной услугой понимаем комплекс учебной и научной информации, которая передаётся потребителю в виде совокупности знаний общеобразовательного и специального характера, а также способствует формированию компетентностей для дальнейшего приложения.

Заметим, что особенность образовательных услуг заключается в том, что они нематериальные, неосязаемы в момент приобретения. Потенциальному потребителю трудно разобраться и оценить то, что продаётся, он вынужден верить продавцу «на слово». Вследствие чего со стороны потребителей обязательно присутствует элемент надежды и доверия к продавцу услуги. В свою очередь, продавец может лишь описать преимущества, которые получит покупатель после предоставления услуги. Чтобы убедить клиента производители услуг пытаются формализовать наиболее значимые для потребителя параметры услуги и продемонстрировать их, если это возможно, наглядно. В образовательной сфере для этого служат учебные планы и программы, информация о методах, формах и условиях предоставления услуг, сертификатах, лицензиях, дипломах [5].

Исследование показало, что к основным характеристикам образовательных услуг следует отнести такие:

- неотделимость от субъекта, который их предоставляет. Любая замена преподавателя может изменить процесс и результат предоставления образовательной услуги, и в конечном счёте изменить спрос;

- постоянные изменения параметров качества. Это связано, прежде всего, с невозможностью установить чёткие стандарты на процесс предоставления образовательной услуги и переменчивостью характеристик тех, кто учится;

- неприспособленность образовательной услуги к созданию запасов и хранению. С одной стороны, невозможно складировать образовательные услуги

как материальный товар, ожидая роста спроса, а с другой — для человека свойственно забывание знаний и полученной информации [3, с. 277].

Кроме того, образовательные услуги характеризуются еще рядом существенных отличий. В частности, это высокая стоимость относительно длительность их выполнения и выявления результативности, необходимость дальнейшего сопровождения услуг, зависимость спроса на услугу от места их предоставления и местожительства потенциальных потребителей [4].

Акцентируем внимание, что ассортимент образовательных услуг достаточно разнообразен. В современных условиях конкурентной среды он может существенно изменяться, поскольку вузы вынуждены учитывать потребности рынка. Собственно, образовательные услуги достаточно часто дополняются дополнительными услугами, передачей материальных или нематериальных продуктов, владельцами или производителями которых являются учебные заведения. Это информационные, консультативные, экспертные услуги, лизинг (аренда техники, оборудования, каналов связи) [1, с.48].

Анализ источников научной литературы показал, что в зависимости от состава и структуры функций, которые фактически реализуются, можно определить три условных уровня применения маркетинга в учебных заведениях:

- высокий уровень, предусматривает использование комплекса инструментов маркетинговой деятельности;

- средний уровень, предусматривает использование отдельных составных элементов маркетинговой деятельности;

- низкий уровень, предусматривает использование отдельных элементов маркетинговой деятельности.

В ходе исследования определено, что в учебных заведениях, где маркетинг стал неотъемлемой составляющей функционирования, маркетинговый рабочий процесс предусматривает выполнение следующих этапов:

1. Высшее руководство (ректор, проректор) находит поддержку и понимание у линейных руководителей (директоров институтов, деканов, заместителей деканов) относительно реализации миссии. Целесообразно, отметить, что процесс маркетингового планирования начинают с определения миссии учебного заведения и формирования основной концепции стратегического развития. В образовании накоплен достаточный опыт формирования миссии учебных заведений, ведь почти каждое заведение не только определяет собственную стратегию развития, но и время от времени корректирует миссию, что связано с изменениями в сфере образования и условий функционирования учебного заведения [4].

2. Всесторонне и объективно проводится анализ

сильных и слабых сторон, возможностей и угроз в деятельности вуза.

3. Изучается внешняя среда вуза: политические, экономические, демографические, культурные, социальные, правовые факторы и условия.

4. Анализируется и оценивается потенциал учебного заведения: финансовые и административные ресурсы, усилия административного и преподавательского состава, ожидания и потребности студентов.

5. Оценивается платёжеспособность основных целевых сегментов, особенности стратегий вузов-конкурентов, их ценовые и рекламные подходы.

6. Разрабатывается маркетинговая программа продвижения образовательных услуг на рынок и стимулирования сбыта.

Отметим, что маркетинговая деятельность учебного заведения в современных условиях предусматривает использование четырёх основных элементов комплекса маркетинга: продукта, цены, продвижения и распределения [4, с. 118].

Рассмотрим их более детально. Первый элемент в комплексе маркетинга образовательных услуг — продукт. В рыночной экономике существуют товары и услуги общественного пользования, производство которых финансируется одной частью населения, а пользуются ими другие. Предлагая потребителю продукты общественного пользования, учебное заведение работает одновременно на двух уровнях. Вуз оказывает обществу образовательные услуги определенного вида, потребителями которых являются те, кто учится, и, одновременно, предоставляет результаты своего труда на рынок труда, потребителями, которых являются предприятия и организации разнообразных отраслей экономики. Таким образом, учебное заведение предлагает два вида взаимозависимых продуктов: образовательную программу на рынке образовательных услуг и выпускников на рынке труда.

Отметим, что работа с продуктом для образовательного заведения является главным инструментом маркетинга и конкурентной борьбы. Новые или улучшенные услуги обеспечивают образовательному заведению на определённое время значительные преимущества над конкурентами. Это позволяет ослабить интенсивность ценовой конкуренции работать над разработкой новых образовательных услуг, которые ещё не предлагались на рынке, обеспечивая вузу сверхприбыль. Решение о внедрении новой образовательной услуги принимается на основе комплекса требований. Во-первых, инновация должна соответствовать как стратегическим, так и тактическим целям развития вуза. Во-вторых, вуз должен иметь необходимый научный, методический, кадровый, материально-технический и финансовый потенциал для освоения данной услуги, а ее реализация должна привести к

позитивным экономическим результатам.

Второй элемент комплекса маркетинга образовательных услуг — цена. Цена есть или не важнейшим фактором принятия потребительских решений на рынке образовательных услуг, потому что ценообразование — одно из основных направлений маркетинговой политики вуза [4, с. 113]. Продуманное позиционирование учебного заведения образовательной программы — это цена услуг, которые не оставляются как «общедоступной», «элитарной» или с оптимальным сочетанием «качества и цены» является важным компонентом маркетинговой стратегии вуза. Потребитель образовательных продуктов будет согласен оплатить более высокие цены или продолжать покупать продукты по предыдущей цене в условиях экономического кризиса), если производитель сможет продемонстрировать так называемую «добавленную стоимость»: дополнительные услуги, дополнительные характеристики образовательных программ, которые отличают их от программ конкурентов, дополнительные особенности в виде качества обслуживания и т.д.

Выпускники учебного заведения тоже косвенно характеризуют качество его образовательных услуг. В зависимости от уровня подготовки, компетентности, знаний и умений их начальная заработная плата на рынке труда отличается и отображает качество образовательных услуг, которые предоставляет вуз, что, соответственно, влияет и на цену. Современная ценовая политика производителя должна не только отвечать на вопрос, из чего состоит цена его товара, но и на вопрос, обоснованы ли расходы покупателя с точки зрения полезности, которые он получит от товара.

Третьим элементом комплекса маркетинга является канал распределения, то есть путь, по которому товары попадают от производителя к потенциальному потребителю. Образовательные услуги — это пример многоканального распределения, однако невозможность накопления товарных запасов создаёт значительные ограничения в выборе канала [1, с. 18].

Основным каналом распределения является прямая продажа. Чрезвычайно важным, при этом, является место этой продажи. Место расположения вуза, состояние его помещений и строений, степень оснащённости аудиторий и лабораторий без сомнения является одним из основных критериев успеха продажи. Хотя потенциальные потребители образовательной услуги, конечно, принимают решение о выборе учебного заведения не по внешнему виду его здания, однако удобное расположение вуза относительно транспортных сообщений, хорошо оснащённые аудитории т.п. могут непосредственно повлиять на выбор абитуриентов и их родителей. Следовательно, с точки зрения потребителя, канал распределения

ассоциируется с комфортом, а потому он должен быть не только оптимальным для производителя, но и удобным для покупателя.

Четвёртый элемент комплекса маркетинга — продвижение услуги. Существует огромное количество форм и методов продвижения образовательных программ вуза, информации об услугах, которые они предоставляют, их качестве, квалификации преподавателей. В частности, вуз может использовать публикации в газетах и журналах, другие средства массовой информации, выдавать собственные проспекты, проводить дни открытых дверей и презентации в школах. Кроме того, для продвижения продуктов вуза могут быть использованы разнообразные юбилеи или памятные даты вуза и его сотрудников, конференции и симпозиумы. Главное, чтобы все мероприятия по продвижению образовательных продуктов имели целенаправленный и постоянный характер. Для этого в учебном заведении должна быть созданная служба маркетинга или отдел связей с общественностью [1, с. 55].

Помимо четырёх классических элементов комплекса маркетинга в сфере услуг в целом и в отрасли образования в частности, некоторые исследователи включают ещё один элемент — персонал, который осуществляет производство и продажу услуг. Важность персонала при этом не ограничивается профессионализмом и компетентностью преподавателей в аудиториях. С

точки зрения маркетинга не менее важным является их поведение вне работы, стиль общения со студентами, их родителями и другими группами потенциальных потребителей.

Выводы. Таким образом, в образовательной сфере маркетинг нельзя рассматривать лишь как инструмент получения большей прибыли. В таких отраслях, как образование, наука, культура, искусство маркетинг имеет как коммерческий, так и не коммерческий характер. Образовательный маркетинг направлен как на создание и успешную реализацию конкретных продуктов, так и на формирование благоприятного и глобального социального эффекта. Рост уровня образованности членов общества не только обеспечивает непосредственные возможности для увеличения производства материальных благ, но и способствует снижению негативных общественных явлений. Эффективная образовательная услуга формирует дальнейшее развитие спроса на типичные услуги.

Отметим, что маркетинговая деятельность современного учебного заведения заключается в создании высшей, по сравнению с конкурентами, ценности образовательной услуги для потребителя, которая могла бы максимально удовлетворить его потребности. Применение перечисленных элементов комплекса маркетинга является необходимым условием эффективной маркетинговой деятельности в учебных заведениях.

Библиографические сноски:

1. Андреев С. Н. Маркетинг некоммерческих субъектов / С. Н. Андреев. - М.: Финпресс, 2002. 320 с.
2. Боднар О. С. Менеджмент педагогічного персоналу загально освітнього навчального закладу: навч.-метод. посіб. / За заг. ред. О. С. Боднар. - Тернопіль: Астон, 2011. 320 с.
3. Герасимчук В. Г. Маркетинг: теорія і практика / В. Г. Герасимчук. - К.: Вища школа, 2014. 239 с.
4. Голдобин Н. Д. Особенности маркетинга в организации дистанционного обучения / Н.Д. Голдобин // Дистанционное образование. - 2009. - № 1. С. 273-278.
5. Касьянова О. М. Управління маркетингом у закладі освіти / О. М. Касьянова // Управління школою. - 2004. - № 15. С. 3-5.

FORMAREA ABILITĂȚILOR DE COMUNICARE EFICIENTĂ ÎN CUPLURILE TINERE

COJOCARU Aurelia,

Doctor în psihologie, conferențiar universitar,
Decan Facultatea Psihologie si Asistenta Sociala,
USEM
Psiholog.abc@gmail.com

REZUMAT

Într-o lume marcată de tensiune și conflicte, într-o lume dominată de schimbări rapide și multiple în aspect economic, social, cultural, etic, moral, cultivarea competențelor părintești, a dragostei materne, a grijii pentru partenerul conjugal, pentru creșterea și educarea copilului în cadrul familiei – a devenit un subiect vulnerabil și uzual pentru întreaga societate, în special pentru cuplurile tinere contemporane. Nu vrem să credem că criza economică, care ne-a însoțit o perioadă bună de timp, a afectat într-atât de mult sistemul valoric al tinerilor, încât să nu mai fim capabili să facem față problemelor psiho-sociale dictate de contemporanitate, să protejăm ceea ce s-a creat din dragoste și alegere conștientă, numai pentru că avem alte viziuni față de familie, copil, soț/soție, cuplu, relații/roluri conjugale și sociale, care deseori nu sunt pe același cântar valoric, avem salarii mici și neachitate la timp, ne mai aflăm în chirie sau locuim cu părinții – factori identificați rapid pentru o argumentare ieftină și mai puțin validă, dar necesară în calitate de mască împotriva pasivității cuplului față de viața în comun în cadrul familiei procreate.

Cuvinte-cheie: abilitățile de comunicare, competențe părintești, copilăria, adolescența, senilitatea, tipuri de femei, probleme de ordin psiho-social, satisfacție/insatisfacție în cuplu.

TRAINING OF EFFECTIVE COMMUNICATION SKILLS IN YOUNG COUPLES

COJOCARU Aurelia,

PhD in Psychology,
Dean Faculty of Psychology and Social Work,
USEM Psiholog.abc@gmail.com

SUMMARY

In a world marked by tension and conflict, in a world dominated by rapid and multiple changes in economic, social, cultural, ethical, moral, cultivating parental skills, maternal love, caring for the spouse, for growth and education child within the family - it has become a common and vulnerable topic for the whole society, especially for contemporary young couples. I do not want to believe that the economic crisis, which has accompanied us for a good period of time, has affected so much the value system of young people, that we are no longer able to cope with the psycho-social problems dictated by contemporaneity, to protect what was created out of love and conscious choice, only because we have other visions of family, child, spouse, couple, marital and social relations / roles, which are often not on the same value scale, we have low and unpaid wages at time, we are still renting or living with parents - factors quickly identified for cheap and less valid argument, but necessary as a mask against the couple's passivity to the common life within the procreated family.

Key words: communication skills, parenting skills, childhood, adolescence, senility, types of women, psycho-social problems, satisfaction / dissatisfaction in the couple.

Atunci când ne îndrăgostim, încercăm un sentiment extatic, dar trecător, că am fost transformați ca prin farmec în persoane mai bune, decât ceea ce prezentăm mai înainte. Dacă ne străduim cu abilitate vreme îndelungată, ca viața conjugală să ne răsplătească eforturile, înseamnă că am reușit să transformăm o simplă impresie în realitate. Căsnicia ne poate face într-adevăr să devenim mai buni decât eram [1]. Iubirea

profundă față de o anumită persoană ne duce la pierderea bagajului în exces. Levinson caracterizează fiecare „anotimp” al vieții sugerând probabilitatea unor fenomene psihice care pot afecta pozitiv sau negativ cariera profesională și viața de familie.

Copilăria și adolescența (0 -22 de ani) sunt „anotimpuri” ale formării structurilor de bază ale personalității, care pot influența decisiv restul devenirii

acestui de-a lungul întregii vieți. Cei „șapte ani de-acasă”, după cum a reținut tradiția pedagogică românească, sunt considerați cheia multora dintre succesele și eșecurile individului. Între 17 și 21 de ani se realizează trecerea la maturitate. Este una dintre cele mai „sensibile” perioade a vieții. S-ar putea afirma că destinul individual se decide într-o măsură enormă în cei 4-5 ani care preced maturitatea. Un rol esențial îl joacă structurarea preferințelor profesionale și experiențele de afiliere erotică. Succesele și eșecurile pot fundamenta atitudini extrem de diverse. Levinson sugerează că educarea și îndrumarea în perioada adolescenței este una dintre cele mai dificile sarcini. Eșecurile erotice ale adolescenței pot declanșa complexe față de viața sexuală și conjugală uneori insurmontabile [2].

Întrarea în maturitate (22-28 de ani) constituie un proces crucial în viața bărbatului cu destin normal, firesc. Acum se realizează marele opțiuni individuale cu privire la: ocupație sau profesie, căsătorie, familie; valori, stilul de viață. Sunt opțiuni „extrase” din experiențele „anotimpurilor” anterioare și fundamentale pe efectele formative ale acestora. Se structurează un echilibru în *flexibilitate* – ca disponibilitate față de nou și schimbare – și *stabilitate*, ca ansamblu de convingeri și opinii pe care persoana le adoptă odată pentru totdeauna. Acest echilibru este esențial pentru întreaga viață a individului, ceea ce nu se realizează ușor. Când flexibilitatea prevalează asupra stabilității, individul are tendința de a-și îndeplini superficial obligațiile profesionale și familiale. El este mereu în „căutarea noutății”, după schimbare, se plictisește ușor fie „acasă”, fie la slujbă și, adesea, chiar în ambele situații. Dar nici prevalarea stabilității nu este recomandabilă la această vârstă. Tânărul riscă să-și asume prematur „angajamente pentru întreaga viață” și „convingeri definitive”. Orice schimbări ulterioare ale vieții care vor sfida aceste opțiuni fundamentale vor produce insatisfacții majore. „Îmbătrânirea” precoce nu este, cum se crede, de obicei, strategia înțelepciunii și a fericirii în viață. După cum nici „tinerețea veșnică” nu este. Doar echilibrul dintre flexibilitate și stabilitate conferă posibilitatea alegerii unui „drum în viață” care, de regulă, este o „cale spinoasă” cu multe sinuoități. Iluzia unei vieți desfășurate monoton pe o „cale dreaptă” este la fel de primejdioasă ca și opțiunea pentru trăirea exuberantă, fără principii, „de pe o zi pe alta” a vieții.

Trecerea la 30 de ani – se realizează aproximativ între 28 și 33 de ani. Sarcina majoră a acestei perioade constă în reviziunea proiectelor anterioare. De-a lungul acestei perioade, pe baza bilanțului realizărilor și a unor autoevaluări critice, cât mai severe, a posibilităților se poate elabora un nou „plan al vieții” mai realist și, tocmai de aceea, cu mai multe șanse de realizare. Profesia, căsătoria și relațiile interumane trebuie să intre, obligatoriu, în acest proces de evaluare și autoevaluare. Perioada este scurtă și nu permite îndelungi autocontemplări. Nici deciziile revoluționare

de „a începe o nouă viață” nu sunt recomandabile. Acesta din urmă este totuși fenomenul care determină pe mulți să-și schimbe profesia sau se prea poate familia! Aceste decizii pot fi uneori adecvate, corectând erori anterioare. Totuși, „omul la 30 de ani” nu este în „anotimpul revoluțiilor”, ci doar în acela al „reformelor”. În mod firesc, în această perioadă adultul trebuie să-și consolideze proiectele anterioare începând o viață serioasă – caracterizată prin asumarea rolurilor esențiale și a responsabilităților în familie și în mediul profesional. Bărbatul devine „capul familiei”, iar femeia își asumă „grijile casei”. Profesional, fiecare dintre ei caută să-și consolideze pozițiile prin performanțe menite a asigura progresul și avansarea, dar anotimpul trecerii la 30 de ani” poate fi și unul al crizelor lăuntrice [3]. Individul descoperă că anumite elemente care îi definesc voința sunt intolerabile și încearcă să le elimine sau să le schimbe. Ceea ce, bineînțeles, va implica modificarea stilului de viață. Anumite responsabilități asumate anterior față de familie sau în profesie ar putea apărea ca fiind constrângătoare. Numărul celor care încearcă să „evadeze” la 30 de ani din „închisoarea familială” sau să scape de „mizeriile locului de muncă” este semnificativ în societatea modernă. „Experiența „evadării” poate marca grav pozitiv sau negativ, atât viața de familie, cât și cariera profesională. De cele mai multe ori însă, „evadările” au consecințe primejdioase pentru că presupun renunțarea la structurile de stabilitate ale vieții asimilate anterior. De multe ori, o nouă restructurare lăuntrică nu se mai realizează și individul adoptă un stil de viață haotic. Începe procesul dramatic al „ratării” – în viața de familie sau în profesie sau chiar în ambele. Insatisfacțiile se acumulează într-o stare de spirit permanentă – nefericire. Mai devreme sau mai târziu, va dispărea – parțial sau total, ceea ce numim, obișnuit „bucuria de a trăi”. Aceasta presupune o deteriorare gravă a echilibrului psihic, întrucât se produce pe fondul abandonării unui instinct vital cel de conservare individuală. Majoritatea subiecților cu tentativă suicidală trecuți de vârsta de 30 de ani relatează ceea ce ei numesc „scârba de a trăi” [4].

„Așezarea în viață” se produce între 33 și 40 de ani la toate persoanele care au reușit să evite crizele „anotimpului” anterior. Aceste „persoane pot fi considerate autentic adulte”. Era „greșelilor tinereții” a trecut și viața se derulează pe baza unui plan realist care are scopuri clare și pe măsura posibilităților persoanei de a le realiza. Sarcina majoră a vârstei este, după specialiștii de la West Point, stabilirea unor obiective pe termen lung în plan profesional, menite a permite promovarea în carieră, să asigure liniștea și siguranța vieții de familie. Împlinirea profesională și împlinirea în viața de familie pot intra în conflict. Uneori, adultul simte că are resurse mari în plan profesional care l-ar putea ajuta să realizeze o carieră excepțională. Formularea unor obiective ambițioase pe plan profesional poate determina însă o „ancorare în carieră” care ar avea drept consecințe secundare, neglijarea obligațiilor de „ancorare în familie”. Satisfacțiile

profesionale nu pot compensa insatisfacțiile familiale. Bărbatul ambițios și cu succes în carieră, dar cu viață de familie precară, va ajunge, în timp, să nu se mai poată bucura nici de performanțele obținute la locul de muncă. Va fi acuzat de soție, de copii de egoism și se va izola într-o muncă apreciată de superiori sau colaboratori, dar nu și de persoanele cele mai apropiate. Este posibilă și ancorarea” excesivă în viața de familie și neîmplinirile profesionale vor induce resentimente față de familie și impresia sacrificiu nedrept pentru fericirea celorlalți. Se va produce o dublă izolare față de colegii de la locul de muncă și de membrii familiei [5].

Planul de viață la vârsta de 33 de ani ar trebui, după Levinson, să respecte aceste proceduri:

- să descrie structura anterioară a planului de viață;

- să verifice dacă alegerile inițiale au fost bine făcute în raport cu noile perspective;

- să fie reconstruit în baza perspectivelor vieți echilibrate în plan profesional și familial;

- să alcătuiască o succesiune de realizare în timp a obiectivelor profesionale și familiale.

Vârsta de 40 de ani marchează sfârșitul „primei maturități” și deschide „maturitatea mijlocie”. Adultul de 40 de ani ar trebui să conștientizeze că trece un nou „anotimp” al vieții, în care proiectele vieții de 30 de ani sunt puse în aplicare. Următorii 5 ani ai vieții asigură trecerea spre cea de a doua parte a vieții.

Între 40 și 45 de ani se asigură modificarea structurilor psihice ale vârstei de 30 de ani. După Levinson, „viața începe la 40 de ani”. Între 40 și 45 de ani se realizează „marea diviziune a vieții”: ultimele „răbufniri” ale tinereții încetează și se deschide „calea matură spre...bătrânețe”. Capacitățile fiziologice intră în declin lent. Primele îngrijorări în legătură cu sănătatea își fac apariția. Se produc și evaluări critice ale realizărilor profesionale și în viața de familie. Pe fonul declinului fiziologic este posibil ca acestea să fie efectuate de subiectivitate. Bărbatul matur simte că nu mai este „tânăr” și trăiește negativ sentimentul că în plan profesional, „n-a realizat cât ar fi putut”. Intrarea în maturitatea mijlocie se realizează aproximativ între 45 și 50 de ani. Preocupările esențiale ale acestei perioade sunt determinate de necesitatea de a stabili și consolida stilul de viață structurat de opțiunile vârstei precedente. Alegerile conferă vieții o nouă coloratură. După Levinson nu este recomandabilă o „rupere definitivă cu trecutul”. Este vârsta estimării mature, responsabile, a momentelor, nivelurilor de atins pentru „realizările fundamentale ale vieții”. Bineînțeles erorile anterioare vor fi corectate prin reviziuni ale „planului vieții” și „stilului de viață”. Viața este doar la jumătate și mulți au tendința de a-și schimba ocupația sau de a-și întemeia noi iubiri, numite „iubiri târzii” trecute în „aventuri extraconjugale”, care permit „descoperirea celei de a doua jumătate”. Specialiștii consideră trecerea spre cea de a doua jumătate a vieții ca „expulzarea din mediul uterin” care marchează „venirea pe lume”. Acest eveniment epocal este produs de natură; o nouă „venire

pe lume” de la 45-50 de ani, dificilă prin ispitele pe care natura le produce, dar în deplină stăpânire a omului [6].

Viața după 50 de ani va derula sub imperiul efectelor provocate de deciziile anterioare. Aici nu mai pot interveni schimbări majore în planul vieții de familie sau în cel profesional. Între 50 și 60-65 de ani, de regulă, se finalizează marile proiecte ale vieții și se culeg roadele eforturilor. Bineînțeles, aceste evaluări au drept criteriu performanțele. În mod normal, aceste evaluări sunt corecte. Nu întotdeauna însă și mulțumitoare pentru cel evaluat. Cele mai dureroase par a fi subevaluările familiei. Bărbatul de 55-60 de ani, subestimat sau neapreciat de soție sau copiii săi, suferă profund. Lipsa de recunoștință în familie este, după toate aparențele, una dintre cele mai mari nenorociri din viața omului. Generațiile împărtășesc seturi de valori sensibil diferite. Eroarea constă în a elucida această realitate supunând-o principiului autorității parentale. Părinții care nu recunosc valorile respectate de copiii lor și îi obligă să le respecte exclusiv pe cele împărtășite de ei au, de regulă, vârsta de peste 50 de ani, când devin mai inflexibili și relativ inapți de schimbare. Mai mult această inflexibilitate are tendința de a se accentua o dată cu înaintarea în vârstă. Bărbatul de 65-70 de ani împarte lumea în două perioade distincte: „pe vremea mea” și „în vremurile acelea”. Prima este reflectată paradisiaco-nostalgic și valorizată maximal; prezentul, în schimb, este degradat sub unghi axiologic. Incapabil să înțeleagă schimbarea, fie și aspecte minore, precum ar fi moda vestimentară sau gusturile estetice ale tinerilor, adultul de 65-70 de ani le va devalua. Este bine de știut însă că acesta este semnul cel mai marcant al senectutii. Adultul a devenit un bătrân intrat pe panta decadentă a vieții, având deja deteriorate capacitățile adaptative.

Senilitatea se caracterizează prin degradarea memoriei imediate și prin prezența „ideilor fixe”. O bătrânețe prelungită, neafectată de senilitate poate da vieții o nouă demnitate prin acceptarea înțeleaptă și detașată a „ideilor noi”: lumea merge înainte și nu se sfârșește cu mine” [7].

Familia din societatea contemporană a suferit în ultimele decenii transformări esențiale. Cea mai proeminentă a fost trecerea de la familia nucleară (dominantă în perioada anterioară) la o diversitate de modele alternative. Familia formată din cuplu conjugal căsătorit, prin proceduri legale și din copiii acestui cuplu a încetat de a mai fi modelul dominant. Sexualitatea, căsătoria și copiii tind să fie realități distincte, fragmentate, fără legături între ele. Climatul social afectiv a devenit mai permisiv modelelor culturale și a comportamentelor etice. Cuplul este mult mai interesat de satisfacerea propriilor interese și mai puțin de realizarea sarcinilor pe care societatea le atribuie instituției familiale. Această nouă perspectivă a adus schimbări majore la nivelul funcțiilor familiale, deoarece perturbările manifestate la nivelul unuia dintre ele au avut un impact direct și asupra celorlalte funcții [8].

Familia modernă se caracterizează printr-o accentuată flexibilitate a structurii de autoritate și putere. Nu mai există un model unic, dominant în care bărbatul decide atât în privința vieții conjugale, cât și a celor care privesc relația parentală. Autoritatea și puterea în familia modernă se află într-un permanent proces de construcție și reconstrucție, în funcție de negocierile ce au loc între parteneri, de atitudine și comportamentele acestora vis-a-vis de rolurile pe care le îndeplinesc în viața de familie. Familia nu mai este o unitate productivă autosuficientă, membrii ei fiind dependenți de venituri câștigate în afara gospodăriei. Familia contemporană întâmpină dificultăți în organizare și este caracterizată printr-un buget dezechilibrat, datorat surselor sporadice de venit sau cheltuielilor exagerate într-o anumită direcție, cheltuieli pentru sub existență. Problemele sunt înregistrate și în realizarea funcției de socializare. Astăzi, lipsa timpului pentru propriul copil face ca sistemul școlar să înlocuiască procesul instructiv-educativ al familiei. Părinții nu mai pot asigura transmiterea de cunoștințe copiilor lor. Ei nu mai pot satisface nevoia de instruire la standardul exigențelor actuale. Astfel, părinții nu numai nu dispun de timpul necesar realizării unei socializări firești, dar de multe ori nici nu realizează necesitatea acțiunilor educative. Comunicarea între copii și părinți se realizează în ambele sensuri: cu cât copilul este mai ascultător și înțelegător, cu atât este mai ascultat și înțeles. Copii își iau sie libertatea de care au nevoie și părinții le oferă tot atât de multă libertate, autonomie, responsabilitate, separarea și individualizarea devenind niște probleme firești [9].

Schimbări sunt înregistrate și în cadrul funcției sexuale. Niciodată nu s-a discutat atât de activ ca acum despre „satisfacție sexuală”, „apetitul sexual.” Aceste componente sunt, de regulă, „vinovate” de satisfacție/insatisfacție indivizilor față de relația de cuplu, de însuși continuitatea și viabilitatea mariajului. Este o problemă majoră pentru că într-o perioadă atât de scurtă de timp s-a trecut de la familia extinsă din punct de vedere numeric la cea restrânsă. Numărul de copii a scăzut și a ajuns la 1-2 copii. În cadrul familiilor contemporane se conturează tot mai mult tendința cuplurilor de a renunța la copii și de a trece la un alt mod de viață de familie – familia axată pe adulți, unde cariera și succesul profesional este astăzi în rolul de copil iubit și adorat [10].

Toate funcțiile au fost afectate într-o măsură mai mare sau mai mică. Și este firesc să fie așa, deoarece perturbările ce se manifestă într-o funcție își găsesc rezonanța și în celelalte. În societatea contemporană se impune apariția a trei tipuri de femei:

- *femei care adoptă o orientare „masculină”* – preferă ocupațiile bărbaților, manifestă opoziție față de relațiile erotice și față de căsătorie. Se impune prin dominare și superioritate

- *femeile care nu refuză rolul lor feminin*, dar care conștientizează că sunt inferioare bărbaților, osândite că joacă un rol secundar. Ele își îndeplinesc rolul mai mult

din obligație și mereu încearcă să schimbe ceva în lupta cu ele însele și cu ceilalți.

- *femeile care nu vor să-și schimbe rolul* pentru că nici nu conștientizează că se poate acest lucru. Ele își îndeplinesc rolul știut, convinse că acesta este menirea lor. În ceea ce fac pun pasiune, valorizează uneori excesiv iubirea și devotamentul. Le putem numi femei docile.

Pe de altă parte, se consideră că parteneriatul modern implică existența tipajului celor 3 bărbați:

- *bărbatul care acceptă noul rol și îl efectuează din convingere*, punând pasiune în tot ce face, creând condiții unei relații funcționale bazate pe interese și respect reciproc, sunt bărbați docili.

- *bărbatul care nu acceptă noul rol*, dar îl efectuează fără convingere, implicându-se atât cât relația sa și aceasta nu devine disfuncțională, îi numim bărbați izolați.

- *bărbați care nu acceptă noul rol și nici nu-l efectuează*, considerând că relația e indicată pentru funcționarea cuplului, îi putem numim bărbați agresivi [11].

În cadrul cuplului contemporan cei mai pronunțați factori psiho-sociali, care generează apariția problemelor de compatibilitate, înțelegere sunt factorii legați de flexibilitatea rapoartelor de putere și anume:

- emanciparea femeii, (female emancipation) [12] bazată în special pe creșterea nivelului de cultură și informare, emancipare care a ridicat pretenții față de posibilitățile bărbatului;

- independența economică a femeii este un factor care a generat mari probleme, lipsa fricii de a fi abandonate de bărbați pentru alte femei și de a pierde întreținătorul de bază;

- implicarea tot mai accentuată a femeii în viața socială a dus la ruperea acesteia de universul îngust al familiei și la lărgirea orizontului ei privind rolul și locul femeii în relația de cuplu.

Practic, traversăm o perioadă de anomie a rolurilor masculine și feminine și nu se știe cât va mai dura până când vor apărea două modele de comportamente acceptate de ambele sexe și puse în practică fără frustrări și nemulțumiri interioare [13].

Realizarea și menținerea solidarității și stabilității familiale au loc în mod diferit. Unele familii nu reușesc să stabilească relații de solidaritate, altele nu își pot menține solidaritatea și doar o mică parte își pot realiza solidaritatea și o mențin [14].

Cele mai frecvente probleme de ordin psiho-social identificate în cadrul familiilor contemporane sunt:

- *Lipsa încrederii.* Încrederea este un lucru esențial într-o relație și devine o problemă în momentul în care unul dintre parteneri simte că celălalt nu mai este sigur sau nu are cele mai bune intenții. Poate deveni o problemă extrem de gravă dacă partenerul simte că celălalt are „ochi alunecoși”, simte că a fost înșelat.

- *Probleme sexuale.* Chiar și partenerii care se iubesc foarte mult pot avea probleme de ordin sexual în

relația lor. Aceasta ține de activitatea sexuală, frecvența sau satisfacerea. Trecerea timpului afectează sexualitatea și poate schimba cursul unei relații.

- *Stări de depresie a lipsei „apetitivului sexual”.* Depresia este boala societății de consum. Dacă aceste perioade apar pentru perioade scurte de timp ele sunt stări firești, care nu se constituie într-un semnal de alarmă. Problemele apar însă atunci când aceste momente devin o regulă. Actul sexual ca și orgasmul se învață, se descoperă împreună cu celălalt, într-un interval de timp. În acest proces este foarte importantă comunicarea cu celălalt, manifestarea liberă a spontaneității și creativității sunt componente importante într-o viață de cuplu reușită [15].

- *Lipsa comunicării.* Adevărata comunicare înseamnă să vă împărațiți gândurile și visele, nu trebuie să vorbiți doar de probleme familiale. Este important ca partenerii să petreacă cel puțin 5 minute în zi vorbind despre alte subiecte.

- *Probleme financiare.* Banii sunt o problemă pentru multe cupluri. Câți bani câștigă fiecare și cine ia decizii financiare creează mereu controverse.

- *Împărțirea responsabilităților.* Cine și ce face acasă poate deveni sursa unui conflict. Femeile nu trebuie să aștepte ca bărbații să ducă tot greul, așa cum nu trebuie să-și facă mari speranțe că aceștia vor prelua și sarcina gătitului.

- *Aplanarea conflictelor.* Este foarte ușor să dezvolti un conflict, însă este foarte greu să-l stăpânești. Comportamentul distructiv sau strigătele și țipetele nu vor rezolva niciodată problemele. Trebuie de dezvoltat un stil constructiv pentru relație.

- *Probleme de compatibilitate.* Compatibilitate nu înseamnă să ai aceleași hoobi-uri sau interese, ci mai degrabă aceleași atitudini și valori ale vieții. Cuplurile care simt la fel în legătură cu stilul de viață, copii, religie au mai mari șanse să rămână împreună [17].

Diferențierea sexuală este cea mai evidentă din punct de vedere morfologic. Termenii de feminitate/masculinitate au o baza biologică ce se modelează după structurile culturale. Printre primele probleme care s-au pus în discuție a fost cea cu privire la funcțiile cerebrale [18]. După Lapique, greutatea creierului este de 2,06 la bărbați și 2,26 la femei (deci, o lejeră superioritate la femei). În testări obișnuite mulți autori nu au descoperit diferențe semnificative. C.P.Amstrong, într-o cercetare făcută pe 500 de școlari arată: la fete - superioritate la miros, o mai mare rapiditate în clasarea obiectelor, în ceea ce privește sensibilitatea gustativă și, totodată, o lejeră inferioritate față de băieți în perceperea greutateților și a diferențelor pe acest plan, lipsă de apetență față de operații cu mecanisme tehnice, o redusă abilitate în efectuarea operațiilor aritmetice, iar pe plan verbal fetele dispun de o inteligență mai activă, la băieți – rapiditate auditivă și vizuală, randamente bune la obiecte fixe, istorie, tact și răceală în luarea unei poziții sau decizii [19].

Identitatea de gen, a diferențelor dintre femei și bărbați este determinată genetic și hormonal ca sex

biologic. Sexualitatea biologică se conturează în funcție de cromozomii XY masculin și XX feminin. Factorii feminitate/masculinitate sunt implicați în proporții diferite la fiecare persoană cu dominațiile ce determină identitatea sexuală. Trăsăturile dominante diferențiatore și specifice ale celor două sexe sunt conturate la naștere, dar se organizează mai complex la pubertate concomitent cu începutul de funcționare al glandelor sexuale (dimorfism sexual). Studiile efectuate în ultimii 50 de ani au pus în evidență un conținut cultural-social complex încorporat în aceste trăsături. Transformările sociale acționează profund asupra feminității, motiv esențial pentru care egalizarea drepturilor sociale și civice ale celor două sexe a survenit nu pe seama unei bunăvoințe (chiar democratice ca explicație), ci datorită succesului masiv al femeilor în procesele de școlarizare și datorită pătrunderii masive a acestora în viața socială, profesională, artistică, economică, sportivă, culturală și chiar științifică. Progresele generate au acționat asupra trăsăturilor de feminitate și virilitate/masculinitate sub influențe sociale multiple, a făcut să apară mai puține divergențe, trecând printr-o perioadă de restructurare în sensul că feminitatea a câștigat și câștigă în inițiativă, îndrăzneală, forță, iar virilitatea câștigă în direcția respectului față de însușirile de finețe, atitudini nuanțate, activitate ordonată, etc. Există o serie de teste ce pun în evidență gradul de pregnanță și de nuanțare al feminității și masculinității. Aplicarea lor la intervale de timp indică valoarea de tensiune a tendințelor de schimbare ce se manifestă pe acest plan în viața socială din diferite puncte ale globului pamîntesc.

Tinerii, încă de mici, preiau experiența relațională a părinților lor, copiind-o și folosind-o ca reper fundamental în relațiile lor viitoare. Astfel, un rol important îl au carențele afective provocate de răceala și rigiditatea părinților care își pun amprenta asupra atitudinii copilului. Mereu brutalizat, impunându-i-se tipare de conduită, viitorul adult poate manifesta stări de neliniște, nervozitate, poate ajunge la adoptarea unui temperament „acaparator” sau poate manifesta indiferență, retragere apatică în sine, agresivitate și chiar violență. De asemenea, excesul de dragoste ce amplifică până la o exagerată grijă pentru emoțiile și sentimentele tânărului pot genera atitudini care stingherește evoluția normală a vieții afective. Dezvoltarea afectivă este, așa cum spun psihologii, o evoluție în contact permanent cu alții, ce permite tânărului de a se interioriza în intimitatea lui și a-și crea scara de valori. Motivațiile conștiente și inconștiente ale alegerii maritale nu susțin întotdeauna în egală măsură direct proporționale funcționalității și durabilității cuplului în timp. Multe femei visează să fie însărcinate, să adoarmă și să se trezească de acum după nașterea copilului sau să nască după o lună de la concepere. Desigur, nașterea copilului nu e o încercare ușoară pentru femeie, dar, pe departe, nu toți conștientizează care sunt schimbările care apar în viața de familie după nașterea copilului. După cum multe cupluri nu merg la o consultație medicală până la

conceperea copilului, ci după, astfel ei nu se grăbesc să soluționeze divergențele familiale până la nașterea copilului. Odată cu apariția unui nou membru al familiei, total se modifică relațiile în cuplu, apar noi roluri, cele parentale pe lângă cele maritale, crește nivelul de solicitare a fiecărui partener, apar noi obligațiuni și responsabilități. Desigur, e bine dacă soții pot să încredințeze în grija părinților sau a dădacei copilul, dar nu fiecare are această posibilitate [20].

În afară de aceasta, diferitele viziuni privind educarea copilului vor aduce după sine o serie de conflicte. În această situație, ar fi corect ca soții să discute aceste aspecte încă până la nașterea copilului pentru ca nașterea și perioada care urmează pentru acomodare să decurgă cât mai liniștit. De asemenea, e nevoie de a formula niște reguli de comunicare în familie. Aceste reguli trebuie să includă un mod de rezolvare a problemelor, a conflictelor, adică distribuirea corectă a responsabilităților în cuplu. E bine ca partenerii să aibă o viziune clară despre modul de educare a copilului, despre bugetul familial și despre modul de distribuire a resurselor financiare, despre relațiile cu apropiații și rudele [21].

Dacă valorile, interesele și viziunile despre viața de familie diferă de la un partener la altul, atunci e mai mare probabilitatea ca conflictele să apară mai des, acestea pot fi soluționate, dacă unul din parteneri cedează sau dacă se ajunge la un compromis rațional. Pentru aceasta fiecare partener trebuie să se autocontroleze, să nu aștepte schimbare în acțiunile partenerului, să se decidă de anumite principii și stereotipuri doar dacă acestea nu sunt prea valoroase, în același timp, să nu fie dezamăgit de renunțarea la anumite valori personale. Pregătindu-se de apariția unui nou membru al familiei, părinții nu se gândesc doar la jucăriile și hăinuțele pe care le vor procura, dar se discută și se gândesc asupra modului de redistribuire a responsabilităților și resurselor financiare în familie. Se discută până în momentul găsirii soluției care ar satisface ambii parteneri. Viitorul va produce, desigur, anumite schimbări, dar va exista o bază. Astfel, odată cu nașterea copilului se capătă un nou set de roluri -- rolul educațional, iar părinții devin responsabili pentru îngrijirea copilului mic 1-1,5 ani.

Utilizând o metodologie mai complexă (chestionarul dublat de observație experimentală/joc de rol), KELLERHALS și MONTANDOON (1991) prezintă în aspect comparativ rolurile educative parentale, sub trei aspecte: (1) al reglării directe a comportamentului copilului (încurajarea, supravegherea igienei, controlul temelor), (2) al comunicării (schimb de informații, confidențe, opinii), (3) al cooperării, al participării la activități comune (ieșiri, hobby) [22].

Autorii caută să evidențieze domeniile în care cei doi părinți se implică împreună sau separat și tipul de resurse (instrumentale sau expresive), pe care fiecare dintre ei le furnizează copilului. Teza unei slabe implicări paterne este confirmată. Tații intervin direct în reglarea comportamentului copiilor de două ori mai

puțin decât mamele, iar atunci când o fac, intervenția lor este mai mult normativă, constând în a comenta, în a impune, a permite sau a interzice o activitate, a explica principii morale, astfel, tata intervine mai des ca organizator al subculturii familiale, pe când mama este responsabilă de rolul educativ. Puțini sunt cei care urmăresc efectiv și sistematic activitatea copilului și o susțin emoțional. Rezumând, se poate reține că nici o sarcină educativă nu este de fapt atribuită bărbatului. Munca educativă este efectuată de către mamă, singură sau în colaborare cu soțul (**KELLERHALS și MONTANDON, 1991: 144**).

Aceeași implicare comparativ mai slabă este identificată și în domeniul comunicării: copiii comunică sensibil mai mult cu mamele. Rolul patern este mai degrabă secundar decât specific și, reciproc, rolul matern este foarte cuprinzător. Altfel spus, pierderea specificității masculine în domeniul instrumental (dacă această specificitate a existat vreodată), nu pare a fi compensată printr-o creștere comparabilă a contribuțiilor bărbatului în domeniul expresiv [23].

Tipologia formelor de diferențiere a rolurilor: feminin/masculin în cadrul cuplului:

- *modelul diferențierii duble* se caracterizează prin diferențierea rolurilor atât din punct de vedere al sarcinilor pe care și le asumă partenerii, cât și din cel al resurselor pe care ei le furnizează;

- *modelul diferențierii simple* implică deosebiri în distribuția sarcinilor sau în cea a resurselor;

- *modelul nediferențiat* îi pune pe părinți în situația de egalitate privind sarcinile și resursele.

Trăsăturile definiției ale distribuției rolurilor în cuplurile contemporane par a fi funcționalitatea și eficacitatea. Rolurile sunt negociate în funcție de identitatea personală a membrilor cuplului, de norma socială, dacă respectarea ei aduce un profit social (material sau simbolic, colectiv sau individual) și psihologic, indiferent dacă acest profit este conștientizat sau nu de actorii sociali (parteneri) [24].

Noțiunea de rol este des folosită, ceea ce nu înseamnă că e ușor de definit. Plasându-ne, mai întâi, la nivelul simțului comun, se pot degaja două accepțiuni și două aspecte majore, în „Psihologia socială” de A. Neculau găsim cele două aspecte: (1) *aspect funcțional și pragmatic în raport cu o anumită situație*, cu o anumită poziție socială. Vom vorbi, astfel, despre rolul de tată, de șef, de consilier, de medic, spunând că o persoană își asumă sau nu rolul, referindu-ne la anumite reguli sau obiceiuri: un tată trebuie să facă anumite lucruri, să nu facă altele etc. și (2) *aspect imaginar, teatral*, având o anumită legătură cu aspectul precedent. Vom vorbi atunci de „jucarea unui rol” în viață. Rolul jucat poate fi o mască, un mod de disimulare a personalității sau un mod de identificare imaginară cu un personaj ideal [25].

Dicționarele dau explicația noțiunii de „rol”. Astfel, „Dicționarul de Psihologie, Larousse”, la pagina 271 spune: *rolul* – este ceea ce trebuie să spună și să facă un actor (social). Prin extensie, conduită așteptată de la o

persoană al cărei statut îl cunoaștem. Fiecare individ trebuie să-și asume mai multe roluri, variabile în funcție de vârsta sa (copil, adolescent, adult, bătrân), de sex, de persoanele cu care se află (prieteni, iubiți, amanți) de situație (acasă, la muncă, la biserică). Aceste roluri pot să genereze conflicte psihice atunci când sunt contradictorii. În general, persoana sănătoasă își „interpretează rolul păstrând o anumită distanță între aceste și propria-i personalitate. Respectul rolurilor menține securitatea și coeziunea socială. Viața socială este o textură de roluri. „Dicționarul de psihologie”, coordonat de R. Doran și F. Parot, la pagina 685 descrie în felul următor noțiunea de *rol* – este un model organizat de conduite referitor la o anumită poziție a individului într-un ansamblu de interacțiuni, poate fi considerat la diferite niveluri ale realității sociale. Rolul social constituie un model normativ compus de ansamblul acțiunilor pe care un grup sau societatea le așteaptă de la un individ, în funcție de statutul pe care îl are în aceasta [26].

Rolurile profesionale sunt cu atât mai bine definite în ce privește funcțiile și relațiile, cu cât se situează într-o organizație mai ierarhizată și mai centralizată (organigrame industriale, ierarhie militară), dar și în conduitele cotidiene – mai ales familiale – se pot degaja rețele de „roluri”.

Analizând această schemă, putem conchide că aceeași persoană îndeplinește rolul de mamă vis-a-vis de copil, rolul de soție vis-a-vis de soț, rolul de cumpărător în cazul achiziționării unui produs, rolul de prietenă când este într-un cerc de prieteni, rolul de pacientă când se află la medic cu o problemă de sănătate și rolul de membră a grupului dacă se află la o adunare de părinți.

H. Touzard analizează cuplul conjugal într-o perspectivă leviană, concepându-l ca un câmp de forțe, un sistem de tensiune, cu „zone” de activitate caracterizate printr-un anumit tip de inter- relații între soți. Interacțiunea dintre „ zone”, „câmp familial” și structura conduitelor de rol ale soților este foarte înaltă, practic structura câmpului familial și structura conduitelor soților fiind indisociabile. Autorul utilizează ancheta psiho-socială, metodă adresată copiilor pe baza unui chestionar închis vizând descrierea de către aceștia a activităților părinților lor, utilizată anterior de HERBEST (1954),

DEVREUX, BRONFENBRENNER, SUCI (1962). Chestionarul se întitulează „O zi acasă” și este subdivizat în două părți: prima parte vizează diferitele activități casnice, copilul trebuind să indice care sunt persoanele din familie care efectuează aceste activități; a doua parte reia aceleași întrebări, nu sub unghiul acțiunii, ci sub cel al deciziei, cerându-li-se copiilor să indice frecvența dezacordurilor între părinții lor în legătură cu fiecare activitate. Pornind de la cele două variabile, autorul a obținut nouă tipuri de interacțiuni posibile cu semnificații ce definesc conduitele de rol din cadrul cuplului: (1) autonomia soțului (bărbatul acționează și decide), (2) autonomia soției (femeia acționează și decide), (3) autocreația

soțului (femeia acționează, dar decide bărbatul), (4) autocreația soției (bărbatul acționează, dar decide femeia), (5) conducerea soțului (acționează împreună, dar decide bărbatul), (6) conducerea soției (acționează împreună, dar decide femeia), (7) cooperarea sincretică (acționează împreună, decid împreună), (8) diviziunea sincretică a rolurilor (bărbatul acționează, dar decid împreună), (9) diviziunea sincretică a rolurilor (femeia acționează, dar decid împreună) [27].

Tipologiile maritale care vor fi aduse în discuție în continuare, analizează mariajele prin prisma criteriilor general-definitorii ale vieții de familie: coeziunea, stabilitate, tensiune, conflictualitate, capacitate de adaptare, integrare și dezvoltare, toate acestea determinând climatul socio-afectiv al interacțiunii maritale. Este cunoscută în acest sens tipologia maritală a lui F. Kunkel, în cadrul căreia pot fi distinse:

- *tipul căsniciei furtunoase*, caracterizată prin aspectul „spasmodic” al acomodării intra-diadice, contopire cu cele de împietrire și „gol”. În acest tip de căsnicie, frustrările par a fi resimțite în mai mare măsură decât cedările, cuplurile neavând curajul și forța necesară unor revoluții interioare care să schimbe cursul căsniciei în sens pozitiv, soții continuând să-și consume viața de cuplu prin oscilații afective, cu mare consum tensional.

- *tipul căsniciei molatice*, bazată pe menținerea reciprocă de egoisme, polaritatea partenerilor fiind incompletă și adesea inautentică prin investirea doar a laturii comode, liniștite, plate, „lipsită de vlagă” și fără efortul neliniștitor și emoțional al „simțirii celuilalt”. Unitatea cuplului este astfel iluzorie, fiind pândită de pericolul pseudocăsniciei. Și aceasta deoarece fiecare partener trece greutățile vieții pe umerii celuilalt, fără a le purta răspunderea.

- *tipul căsniciei dure*, caracterizată prin comunicare redusă, în condițiile unei susceptibilități mutuale, care menține distanța între partenerii ce se valorizează ca potențiali agresori la intimitatea celuilalt. Acest comportament care lasă impresia unui Eu puternic, ascunde de fapt fragilitatea interioară și frica de angajare în parteneriat. Confuziile generate de gradul redus al comunicării conduc, de obicei, la criză, căsnicia devenind arena în care cercul răzbunărilor reciproce se repetă la infinit. Departate de a epuiza posibilitățile tipologiei maritale, tipurile de căsnicii analizate de Kunkel au meritul de a releva dinamica acomodării și asimilării intradiadice conjugale și pericolele disfuncționale cu care se confruntă cuplul. O tipologie mai completă a stilurilor vieții conjugale ne-o oferă F. CUBER (1965, 1971). Tipurile conturate nu semnifică grade de fericire sau acomodare maritală, ci ele reprezintă mai curând cinci moduri de acomodare, desemnând totodată cinci concepții asupra căsătoriei:

- *tipul căsniciei celor obișnuiți cu conflictele*, caracterizată prin frecvența conflictelor, rareori ascunse copiilor, dar puțin exteriorizate față de prieteni, rude, vecini etc. Conflictul e oricând potențial și atmosfera de tensiune prezentă. Cu toate acestea cuplul ajunge rar la

disoluție, după trecerea crizei, totul revenind la normal.

- tipul căsniciei devitalizate, caracterizat prin erodarea relațiilor de armonie, comunicare și iubire, ajunse să contrasteze puternic cu imaginile primilor ani. Partenerii petrec mai puțin timp împreună, relațiile sexuale sunt mai puțin satisfăcătoare, interesele și activitățile sunt mai puțin împărțite, îi mai leagă încă interesul comun pentru creșterea copiilor, pentru evoluția profesională a celuilalt. Lipsită de vibrația dimensiunii emoționale, relația ajunge uneori la un „vid dureros”. Perechea devine apatică, fără viață, cu o stare de tensiune latentă. Cu toate acestea se ajunge rar la desfacerea căsătoriei.

- tipul căsniciei pasiv-cordiale are multe puncte comune cu tipul căsniciei devitalizate, cu deosebirea că în acest ultim caz pasivitatea caracterizează încă de la început relația. Uneori angajarea într-un astfel de mod de viață se face deliberat: este vorba de persoane ale căror interese și energii creative sunt direcționate în alte sensuri decât parteneriatul (carieră, copii etc.), care fie nu pot, fie nu vor să se investească emoțional în relația bărbat-femeie.

- tipul căsniciei vitale se bazează pe o relație autentică, între parteneri, care devine esențială pentru viața lor. Indiciul că relația este vitală derivă din sentimentul că e importantă. Satisfacția centrală a partenerilor unui asemenea cuplu este de a trăi pentru/prin celălalt, ceea ce nu înseamnă că ei își pierd propria identitate. „Vitalii” se deosebesc fundamental de cei obișnuiți prin faptul că dezacordurile nu ajung la conflict, chiar dacă există rivalitate sau competitivitate.

- tipul căsniciei bazată pe relație totală este asemănător relației vitale, cu adăugirea că punctele de mutualitate vitală sunt mai numeroase, toate problemele importante ale vieții fiind mult mai împărțite. Partenerii nu pierd niciodată sentimentul de unitate sau simțul centralității relației lor, aceasta fiind izvorul principal al menținerii căsniciei.

SLUZKI și **BEAVIN** elaborează o altă tipologie diadică, cuprinzând șapte configurații de intercomunicare maritală, cu patru grade posibile ale satisfacției/insatisfacției în cuplu:

- diade bazate pe simetrie stabilă în cadrul cărora ambii parteneri realizează un echilibru între dorința de a

domina și de a se supune. Acest tip de diade includ satisfacție maritală stabilă.

- diade bazate pe complementaritate stabilă, în care comunicările dintre parteneri concură la definirea unuia dintre ei ca dominant și a celuilalt ca supus. Și acest tip de relație induce satisfacție maritală stabilă.

- diade bazate pe competiție simetrică orientată spre dominare în care ambii parteneri doresc, în aceeași măsură, să domine în cuplu. Acest tip de diadă induce satisfacție maritală instabilă.

- diade bazate pe competiție simetrică orientată spre supunere, în care ambii parteneri doresc, în aceeași măsură, să lase pe seama celuilalt deciziile ce privesc viața de cuplu. Și acest tip de relație induce satisfacție maritală instabilă.

- diade bazate pe competiție asimetrică orientată spre dominare, în care ambii parteneri doresc, în măsuri diferite, să domine în relația conjugală și induc insatisfacție maritală instabilă.

- diade bazate pe competiție asimetrică orientată spre supunere, în care ambii parteneri doresc, în moduri diferite, să fie dominați în viața de cuplu și induc insatisfacție maritală instabilă.

- diade fluctuante în cadrul cărora comunicările dintre parteneri au un caracter flotant și imprevizibil. Acest tip de diadă induce insatisfacție maritală stabilă [28].

Respectiv, până în prezent se mai păstrează sintagma conform căreia în familiile sănătoase nu există loc pentru democrație totală. În schimb, există un conducător absolut, dar luminat. Unul care este capabil să asculte cu răbdare pe fiecare, să-i permită să spună tot ce are de spus, să pună în discuție momente care par a fi irezolvabile, ba chiar să ridice vocea dacă altfel spiritele nu pot fi potolite, iar după aceea să adopte o hotărâre și să spună ce și cum trebuie de făcut. Rolul acestui conducător îl poate juca la fel de bine soțul sau soția. Familiile care au un conducător înțelept care nu linguştește pe cei dragi și ia în considerație numai acele sugestii pe care le consideră juste, funcționează mai bine decât altele. Nu există îndoeli că în aceste familii copii nu sunt separați, că se descurcă mai bine în viață și în situațiile dificile [29].

Referințe bibliografice:

1. Anderson, W. *Curs practic de încredere: șapte pași spre împlinirea personală*. – București: Ed. Curtea Veche, 2000. 228p.
2. Băltăceanu, O. *Carte pentru tineret*. – București: Ed. Medicală, 1990. 335 p.
3. Băncilă, G. *Algoritmul succesului*. -- Iași: Ed. Polirom 1999. 167 p.
4. Barschii, V.I. *Familia înseamnă: fericire, datorie, răspundere: Unele probleme privind pregătirea tinerilor pentru viața de familie*, vol. 2.– Chișinău: Ed. Lumina, 1974. 35 p.
5. Birkenbihl, V. F. *Antrenamentul comunicării sau arta de a înțelege: Stabilirea unor relații interumane eficiente*. -- București: Ed. Gemma Press, 1998. 288 p.
6. Carol, R. *Iubirea, eterna poveste. Pro familia*. -- București: Ed. Albatros, 1987. 275 p.
7. Ciupercă, C. *Cuplul modern: între emancipare și disoluție*. -- Alexandria: Ed. Tipoalex, 2000. 332 p.
8. Coroleov, I. A. *Tineretului despre căsătorie și familie*. -- Chișinău: Ed. Lumina, 1984. 79 p.
9. Cosnier, J. *Introducere în psihologia emoțiilor și a sentimentelor*. -- Iași: Ed. Polirom, 2002. 196 p.

10. Dimitriu–Tiron, E. Psihologie educațională. Elemente de socio–psiho–terapie. – Iași:Ed. Polirom, 2000. 314 p.
11. Dimitriu, C. *Constelația familială și deformările ei*-- București: Ed. Didactă și Pedagogică, 1973. 282 p.
12. Doron, R., Parod, F. *Dicționar de psihologie*. -- București: Ed. Humanitas,1999. 886 p.
13. Druță, M. *Filosofie și umanism*. – București: Ed. Didactică și Pedagogică, 1999.223 p.
14. Drăgan, I., Petroman, P. *Psihologie educațională*-- Timișoara: Ed. Mirton, 1998. 501 p.
15. Druță, F. *Psihologia familiei*. – București: Ed. Didactică și Pedagogică, 1998. 240 p.
16. Goody, J. *Familia europeană: o încercare de antropologie istorică*. -- Iași: Ed. Polirom, 2003. 251 p.
17. Gray, J. *Bărbații sunt de pe Marte, femeile sunt de pe Venus: Un ghid practic pentru îmbunătățirea comunicării și pentru obținerea rezultatelor dorite în relațiile dumneavoastră*. -- București: Ed. Vremea, 1998. 223 p.
18. Grebenicov, I.V.. *Etica și psihologia vieții de familie*. -- Chișinău: Ed. Lumina,1986. 281 p.
19. Greimas, A. J. *Semiotica pasiunilor*. -- București:Ed. Scripta, 1997. 287 p.
20. Gladun, E., Mosin, V. *Compendiu de planificare familială*. -- Chișinău:Ed. Moldova, 2000. 31 p.
21. Habra, G. *Iubire și senzualitate*. -- București:Ed. Anastasia, 1994. 292 p.
22. Harris, C. C. *Relațiile de rudenie*. -- București:Ed. Dustyle, 1998. 123 p.
23. Jinga, I. *Familia acest miracol înșelător*. -- București: Ed. Didactică și Pedagogică, 1999. 180 p.
24. Mitrofan, I., Ciupercă, C. *Psihologia relațiilor dintre sexe. Mutații și alternative*. -- București:Ed. Alternative, 1997. 367 p.
25. Mitrofan, I. *Elemente de psihologie a copilului*.-- București:Ed. Șansa,1994. 190 p.
26. Mitrofan, I. *Incursiune în psihosociologia și psihosexologia familiei*.-- București: Ed. Press Mihaela S.R.L., 1998. 388 p.
27. Neculau, A. *Aspecte psihosociale ale srăciei*.-- Iași: Ed. Polirom,1999. 318 p.
28. Neculau, A., Cozma,T. *Psihopedagogia*. – Iași: Ed. Spiru Haret,1994. 316 p.
29. Parkinson, L. *Separarea, divorțul și familia*.-- București:Ed. Alternative,1993. 175 p.

CZU 316.624:343.55

CONSECINȚELE ABUZULUI ȘI MALTRATĂRII ÎN FAMILIE ASUPRA DEZVOLTĂRII PSIHICE A COPILULUI

COJOCARU Aurelia,

Dr. psihologie,

Decan Facultatea Psihologie si Asistenta Sociala,

USEM,

Psiholog.abc@gmail.com

PANCZI Violina,

Master PMO,

usempsihologie@gmail.com

REZUMAT

Violența o întâlnim zilnic în stradă, în școli, în mijloacele mass-media, dar ce este mai grav decât faptul că aceasta se întâlnește și în **familii**. Familia - care constituie un teren de manifestare a violenței domestice devine mai puțin transparentă și deschisă mediului social imediat: familia lărgită, vecinii, prietenii, colegii. Este evidentă izolarea socială a acestor familii. Ele capătă o stigmă în ochii celorlalți și în același timp un sentiment de stigmă și culpă care le face să se izoleze. Violența față de femei și copii rămâne a fi o problemă actuală pentru majoritatea țărilor inclusive și pentru Moldova. Există puține date reale oficiale care să indice proporțiile reale ale acestui fenomen, fapt datorat ratelor nesemnificative de raportare a cazurilor. Violența în familie este tradițional acceptată și de cele mai multe ori are loc în "intimitatea" casei, nefiind percepută ca o încălcare a drepturilor omului, ci mai degrabă ca o problemă personală. De exemplu pedeapsa corporală aplicată copiilor ca metodă de disciplinare este adesea considerată un drept al părinților, o expresie naturală a autorității lor și o măsură care nu necesită prea mult timp sau cunoștințe speciale, dar care totuși, are un efect imediat de supunere.

Cuvinte-cheie: violența domestică, familie, cauzele violenței domestice, gelozia, mijloacele materiale, activitatea sexuală.

CONSEQUENCES OF ABUSE AND DISEASE IN THE FAMILY ON THE PSYCHIC DEVELOPMENT OF THE CHILD

COJOCARU Aurelia,

PhD in Psychology,

Dean Faculty of Psychology and Social Work,

SUMMARY

We encounter violence daily in the streets, in schools, in the media, but what is worse is the fact that it is also encountered in families. The family - which constitutes a land for the manifestation of domestic violence, becomes less transparent and open to the immediate social environment: the extended family, neighbors, friends, colleagues. It is obvious the social isolation of these families. They get a stigma in the eyes of others and at the same time a sense of stigma and guilt that causes them to isolate themselves. Violence against women and children remains a current problem for most inclusive countries and for Moldova. There are few official real data indicating the true proportions of this phenomenon, a fact due to the insignificant rates of case reporting. Domestic violence is traditionally accepted and most often takes place in the "intimacy" of the home, not being perceived as a violation of human rights, but rather as a personal problem. For example, corporal punishment applied to children as a method of discipline is often considered a parental right, a natural expression of their authority and a measure that does not require too much time or special knowledge, but which nevertheless has an immediate effect of submission.

Key words: domestic violence, family, causes of domestic violence, jealousy, material means, sexual activity.

La momentul actual, violența domestică constituie un obiect de cercetare pentru numeroase științe sociale cum ar fi: fiziologie, psihologie, sociologie, psihiatrie, asistență socială etc. Toate aceste discipline au adus contribuții enorme la studierea cauzelor și mecanismelor violenței. Nevoia unei explicații paradigmatică asupra fenomenului de violență domestică a apărut îndată ce s-a constatat că, din punct de vedere spațial și temporal, nu există limite ale manifestării și că violența domestică este un rău prezent în orice societate. Diferențele care se consemnează de la o societate la alta sunt date doar sub aspectul frecvenței și al formelor concrete pe care le îmbracă. Pe de altă parte, fiecare manifestare apare individualizată și face ca un tip de intervenție suficientă într-un caz să fie total nepotrivită în altul [1].

Ca urmare a nevoii de explicații generalizatoare, la nivelul comunităților, în reprezentările sociale asupra fenomenului, au început să funcționeze miturile explicative precum, că:

- alcoolul și drogurile conduc la incidentele de violență;
- tatăl lui era un om violent, își bătea soția, și deci el a învățat acasă acest mod de comportare cu soția;
- din cauza necazurilor pe care le au, a greutăților vieții, o bate;
- din cauza sărăciei;
- bătaia este fără urmări, este un fenomen de moment datorat pierderii controlului.

Bineînțeles că toate aceste afirmații conțin o parte de adevăr, chiar dacă relația cauză-efect nu e cea proclamată de aserțiune și realitate arată mai degrabă o acompaniere reciprocă în cadrul evenimentelor de violență domestică.

Percepția la nivelul publicului asupra fenomenului violenței domestice, insuficiența informațiilor, dificultățile de înțelegere a fenomenului, de recunoaștere și de acceptare a existenței lui într-o societate, în general, și într-o familie, în particular, au

generat o serie de mituri și de prejudecăți privitor la factorii cauzali și cei favorizanți [2].

Cu toate cele expuse mai sus, există o unică explicație și cauză reală a violenței domestice. Este vorba despre funcționarea dominației bărbatului asupra femeii, în societățile patriarhale. În virtutea tradiției ce trece de la o generație la alta, se învață rolurile sexuale de dominator (bărbatul) și supus (femeia). Aceste roluri se conturează la vârste foarte fragede după care se confirmă și se rafinează de-a lungul întregii vieți, în toate instanțele sociale.

Sociologii sunt tentați să explice prezența violenței prin tradițiile socio-culturale din societate. Violența domestică apare ca urmare a lipsei de cultură, a percepției eronate, a valorilor familiale și sociale, fie a neglijării lor. Atât timp cât se transmite transgenerațional, violența domestică este văzută ca un lucru normal, inerent oricărei familii. Și de ce am schimba această normalitate cu care ne-am obișnuit? De ce am considera violența domestică un fapt care ar trebui incriminat? Există o "complicitate" între agresor și restul societății, pentru că primul rămâne nepedepsit datorită toleranței și acceptanței manifestată de cel de-al doilea.

Printre **factorii favorizanți** declanșatori ai violenței domestice ar fi:

- sărăcia,
- consumul de alcool și droguri,
- stresul/depresia,
- bolile psihice
- imaturitatea psihică a partenerilor etc. .

Este ușor de presupus, în asemenea condiții, că eliminând elementele respective eliminăm și violența domestică. Din păcate, practica arată că violența domestică este prezentă și în familiile în care nu există astfel de probleme [3].

Violența domestică apare pe fondul unei stări

dezarmonice, de disonanță relațională, în care membrii familiei nu comunică pozitiv, în sensul rezolvării problemelor, ci mai degrabă sunt în confruntări directe, care de cele mai multe ori se manifestă prin comportamente agresive.

Autorii ce abordează în lucrările lor problema violenței domestice indică la o extindere enormă în ultimii a acestui fenomen cu impact psiho- și socio-patogen. Motivul principal ce a generat atât de târziu recunoașterea violenței familiale și abordarea ei ca problemă socială l-a constituit coloritul specific atribuit familiei: spațiu privat cu caracter "tabu", în care nu poate fi admisă nici o intervenție din afară.

Pornind de la această idee putem spune că termenul de violență are mai multe semnificații și poate fi tratat destul de amplu. Diversitatea formelor sub care se prezintă violența și accepțiunile diferite în care este folosit acest termen nu permit, la nivelul actual al cercetării, formularea unei definiții riguroase. Majoritatea autorilor se mulțumesc cu o definiție operațională. Una dintre aceste definiții ar fi cea dată de Dicționarul de Psihologie unde violența e definită ca „conduită și atitudine, care constau în constrângerea fizică sau psihică exercitată de unele persoane asupra altora pentru a le impune voința, agresându-le” [4].

Din punct de vedere juridic, ea caracterizează folosirea forței fizice pentru a produce un prejudiciu sau o vătămare a integrității unei persoane. Date fiind tendințele generalizate, din ultimii ani, ale creșterii violenței în cadrul familiei, S. Steinmetz și M. Straus au descris familia ca pe un veritabil „leagăn al violenței”, ca una dintre cele mai violente instituții sociale [5].

Definițiile sunt utile în primul rând cercetătorilor și profesioniștilor, pentru a putea identifica și clasifica fenomenul și pentru a arăta o abordare terapeutică în cadrul unor servicii de specialitate. Definițiile surprind obiectivitatea unui fenomen, manifestarea lui, relația cauzală, indiferent de cultură. Când avem de-a face cu un fenomen social este vorba despre o obiectivitate statistică, și nu despre una absolută, în aceste cazuri realitatea socială asupra fenomenului sau mentalitatea. Aici pot apărea mari diferențe de la o cultură la alta.

Literatura științifică prezintă violența domestică prin diverse definiții operaționale, însă majoritatea cercetărilor converg spre ideea că violența este o relație socială.

Din punct de vedere clinic, o definiție larg acceptată a violenței domestice ar fi amenințarea sau provocarea privind rănirea fizică în cadrul relațiilor dintre partenerii sociali, indiferent de statutul lor legal sau de domiciliu. Atacul fizic sau sexual poate fi însoțit de intimidări sau abuzuri verbale; de distrugerea bunurilor care aparțin victimei; de izolarea de prieteni, familie sau alte potențiale surse de sprijin; de amenințări făcute la adresa altor persoane semnificative pentru victimă, inclusiv a copiilor; de furturi; de controlul asupra banilor, lucrurilor personale ale victimei, alimentelor, deplasărilor, telefonului și a altor surse de îngrijire și protecție [6].

Ca o definiție de lucru, violența domestică, este abordată ca un model sistematic de comportamente abuzive, desfășurate pe o perioadă de timp, putând deveni mai frecvente și mai grave, aplicate în scopul controlului, dominării și/sau coerciției. Asemenea comportamente pot include atât abuzul verbal și amenințarea, abuzul psihic, psihologic și sexual cât și distrugerea bunurilor și a animalelor de casă. Agresorul săvârșește abuzurile adesea într-un mediu creat de el însuși, care în final prinde victima ca într-o capcană într-o stare de teamă, izolare, deposedare și confuzie. Episoadele de violență domestică nu sunt acte întâmplătoare sau incidente provocate de pierderea cumpătului. Aceste episoade fac parte mai degrabă dintr-un model comportamental continuu, în care violența nu este decât unul dintre componente. Prin violență domestică se are în vedere aplicarea puterii fizice, a diferitor amenințări sau a altor metode de constrângere pentru a menține autoritatea și controlul asupra altei persoane [7].

Abordarea violenței din perspectiva psihologică permite delimitarea națională între agresivitate/agresiune și violență. Agresiunea reprezintă acele comportamente care implică vătămarea, îndreptată spre alte persoane sau întoarse spre sine.

Violența reprezintă exteriorizarea unor stări conflictuale dezvoltate latent și se manifestă pe diferite planuri de interacțiune, cu grade de intensitate diferite.

Violența împotriva femeilor nu este un proces liniar care se amplifică, nu este nici un ciclu care se apropie și se depărtează și apoi iar se apropie amenințător. Este ca o furtună, ca o tornadă care își exercită forța distructivă pe măsură ce absoarbe persoana și pe toți cei care o înconjoară în vârtej ca apoi să-i arunce distruși, dezorientați, lipsiți de forță, uneori pierduți în această viață. Nu este un ciclu pe care să îl poți studia și înțelege pentru ca mai apoi să găsești mijloace de combatere. Este un flagel care vine din multe direcții, sisteme și structuri care ne guvernează viața [7].

După Belkin și Goodman, cele mai frecvente **cauze ale violenței domestice** sunt următoarele:

1. Gelozia - care este trăită și experimentată diferit de femei și bărbați. Gelozia exprimă un comportament ideo-afectiv negativ, de efecte primare, emoții și sentimente și idei trăite frustrat, implicând simultan anxietate de abandon, trăiri de prejudiciu și devalorizarea propriei persoane de către partener prin culpa reală sau imaginară de trădare, infidelitate sexual-afectivă, precum și atitudini de trăiri ostil-agresive la adresa partenerului și a noului "obiect al afecțiunii sale." Bărbații manifestă gelozie privitor la activitatea sexuală a partenerii, iar femeile sunt geloase la implicarea emoțională a bărbatului. În cel mai des caz femeile admit sentimentul și manifestă depresie, iar bărbații tind să nege sentimentul și îl exprimă prin furie.

2. Mijloacele materiale - nu se referă doar la cantitatea veniturilor, deși nici acest aspect nu trebuie trecut cu vederea, dar la așteptările partenerilor în luarea deciziilor de a distribui banii: cine ia decizia, cum se

cheltuiesc banii.

3. Activitatea sexuală – când partenerii nu mai resimt satisfacție sexuală ei se pot învinovăți reciproc pentru acest fapt. Activitatea sexuală este un moment important în viața cuplului, de aceea distorsiunea lui duce la certuri și violență.

Există păreri că conflictele pot apărea din motive că bărbatul și femeia percep diferit reacțiile și atitudinile celuilalt [8].

Cauzele primordiale care duc la violență în familie sunt: alcoolismul, narcomania (32,2%), sărăcia (25%), gelozia(15%), nivelul scăzut de educație (13,1%).

Analiza violenței din diferite perspective a dus la elaborarea diferitor **teorii explicative ale apariției fenomenului**. Aceste teorii sunt:

1. **Teorii și studii biologice** care pun accentul anume pe factorii genetici și neuropatologici și iau în considerație schimbările în structura sau funcționarea creierului datorate traumelor sau factorilor endocriini. Se știe că orice abordare sau interpretare poate fi modificată în timp, astfel în cât și această viziune prezentată mai sus a fost înlocuită cu propunerile moderne ce susțin că factorii sociali lucrează ca variabile intermediare în modificarea sau declanșarea diferitor laturi ale comportamentului, luând astfel naștere conceptul de biologie socială. Totuși după ultimele date s-a demonstrat că în violența domestică relevă două curente predominante de gândire: primul consideră că accidentele craniene reprezintă o cauză a agresiunii în familie, iar a doua pune accentul pe ideile neodarwiene despre adaptările evoluționiste care determină violența masculină îndreptată asupra femeii.

În concluzie cu aceste teorii, toate tipurile de comportament reprezintă produse ale mecanismelor psihologice interne, dezvoltate prin selecția naturală în vederea rezolvării unor probleme de adaptare. Influența genetică nu este privită ca determinism pur, ea poate influența comportamentul numai în anumite contexte și numai ca răspuns la impulsuri specifice.

Atât timp cât teoria evoluționistă argumentează că mecanismele interne pot rămâne inactive pe tot parcursul vieții, excepție făcând situațiile când sunt declanșate de anumite contexte relevante, este dificil de

realizat un tratament sau un program de prevenire bazate pe această teorie.

2. **Teorii psihologice și psihopatologice**. Majoritatea teoriilor psihologice ce se referă la maltratare, victimizare și au ca punct de plecare concepțiile lui Freud care vede comportamentul autodistructiv ca rezultat al efectului de rezolvare a conflictului oedipian. Shainnes prezintă masochismul ca un proces care implică trăsături socio-culturale, și nu de instinct, care se subordonează forțele primare. Bărbații violenți folosesc violența ca pe un mecanism de identificare a Eu-lui, deoarece repertoriul lor de comportamente nonviolente este foarte limitat.

Alte teorii psihologice susțin că violența în familie este o deviere a comportamentului autodistructiv dinspre sine spre altă persoană.

3. **Teoria sistemică** explică că violența împotriva partenerului este ca rezultat al acțiunii sistemului familial. Astfel familia este văzută ca un sistem cu o structură dinamică, având anumite componente interdependente care interacționează reciproc.

Cercetările demonstrează prezența traumelor emoționale și riscurilor de accidentări la copiii care sunt martori la atacurile violente între membrii familiei.

4. O altă teorie este cea a **capcanei psihologice** conform căreia victima cade în capcană în timp ce se străduiește să facă să funcționeze relația abuzivă, ea continuă încercările pentru a-și justifica eforturile anterioare, iar a renunța ar însemna că a eșuat și că toate eforturile ei au fost zadarnice [10].

W. Reckless consideră că există două sisteme de control care previn utilizarea actelor violente: rezistența internă a individului față de presiune și impulsurile către violență și rezistența externă manifestată de familie, prieteni și autorități. Probabilitatea ca o persoană să devină violentă depinde de forța celor două sisteme de control social. Dacă unul din ele este slab, probabilitatea ca individul să devină agresor este foarte mare.

În **concluzie** putem menționa că fiecare din aceste teorii studiate mai sus vizează doar victima și agresorul și consecințele sunt suportate de aceștia pe întreaga lor viață [11].

Referințe bibliografice:

1. Curic, I., Văețiși, V., Inegalitatea de gen: violența invizibilă, Ghid de lucru pentru conștientizarea și eliminarea violenței împotriva femeilor, Ed. Eikon, Cluj-Napoca, 2005.
2. Desurmont, M., De la violence conjugale a la violence parentale. Femmes en detresse, enfants en souffrance, Ed. Eres, Ramon Ville Sain-Agne, 2001.
3. Gordon, Marshall., Dicționar de sociologie Oxford – Univers encyclopedic, revizia traducerii și glosar de Sergiu Băltătescu, București, 2003.
4. Heise L., Pitanguy J., Germain A., *Violence Against Women*, Washington D.C., The Hidden Health Burden, World Bank Discussion Papers, 1994.
5. Iluț., P, Sociologia și Antropologia Familiei, Ed. Polirom, Iași, 2005.
6. Iluț., P, Sociologia Familiei, Cluj-Napoca 1994.
7. Karri Killen., *Copilul maltratat*, Timișoara, ed. Eurobit, 1998.
9. Declarația asupra Violenței Împotriva Femeilor, 1993.
10. Liga Apărării Drepturilor Omului, *Drepturile femeii la sfârșit de mileniu II*, L.A.D.O., 1997.
11. Legea nr.217/2003 pentru prevenirea și combaterea violenței în familie.

GENEZA COMPETENȚEI DE RELAȚIONARE ÎN SISTEMUL RELAȚIILOR SOCIALE

COZĂRESCU Mihaela,
dr. în sociologie, Universitatea din București,
Romania

DAVIDESCU Elena,
dr. în pedagogie, USEM

REZUMAT

Din perspectiva cercetării cadrului teoretic **definim competența de relaționare** ca interferență semnificativă a valorilor relevante comunicării sociale (empatie, ascultare activă, autocontrolul emoțiilor, prevenirea comportamentului deviant, gestionarea grupului și formarea deprinderilor de viață, etc.), rezultate din sensibilitatea profesională și integrate în conduita deontologică, care devin funcționale prin intuiție socială și raționamente pedagogice de transpunere mentală în subiectivitatea educaților, necesară pentru înțelegerea conduitei comunicative, reacționarea flexibilă, adaptarea cu succes în diverse situații de interacțiune socială din contextul profesional.

Cuvinte cheie: competența de relaționare, competența socială, societatea, tip de comportament, empatie, ascultare activă, autocontrolul emoțiilor, prevenirea comportamentului deviant.

GENESIS OF RELATING COMPETENCE IN THE SOCIAL RELATIONSHIP SYSTEM

COZĂRESCU Mihaela,
PhD in sociology, University of Bucharest,
Romania

DAVIDESCU Elena,
PhD in pedagogy,
University of European Studies of Moldova

SUMMARY

From the perspective of researching the framework of construction and development of the professional training curriculum of social educators, we define the competence of relation as significant interference of the values relevant to social communication (empathy, active listening, self-control of emotions, prevention of deviant behavior, group management and formation of life skills, etc.), results from the professional sensitivity and integrated into the deontological conduct, which become functional through social intuition and pedagogical reasoning of mental transposition into the subjectivity of the educated, necessary for understanding the communicative behavior, flexible reaction, successfully adapting to different situations of social interaction in the professional context.

Key words: relational competence, social competence, society, type of behavior, empathy, active listening, self-control of emotions, prevention of deviant behavior.

Conceptul de referință în cercetarea noastră este competența de relaționare, căreia deși i se atribuie variate semnificații, denumindu-l în mod diferit (*competență socială, inteligență socială, competențe personale, interpersonale*), nu precizează, însă, geneza conceptului.

Dacă prin *abordare psihologică* autorii cercetează condiționarea psihologică a personalității, aspirațiile, interesele și rolul reprezentărilor, atunci prin *abordarea pedagogică* se încearcă reglarea calității relațiilor interpersonale în contextul deschiderii, încrederii și confidenței, posibil de obținut prin valorile competenței de relaționare.

M. Argyle (1998) definește „*competența socială*” ca un *pattern* comportamental; S. Marcus, apreciază „*competențele sociale* ca un set de abilități necesare

pentru a îmbunătățirea calității *relațiilor interpersonale* (capacitatea de a adopta roluri diferite, în funcție de specificul situațiilor sociale)”; **competența de relaționare** este capacitatea de a influența pe alții, de a stabili ușor și adecvat relații interpersonale, de a comunica eficient în diverse contexte interpersonale, de a utiliza eficient puterea și autoritatea, leadership-ul.

M. Constantinescu definește *competența socială* drept caracteristica persoanelor capabile să producă o influență socială dezirabilă asupra altor persoane; pentru S. Chelcea (2008), „*competența de relaționare reprezintă un tip de comportament ce conduce la performanță socială*”; după B. Bernard (1995), *competențele de relaționare* se referă la *abilitățile de relaționare*; D. Goleman (2007) consideră *competența socială* - o dimensiune a inteligenței emoționale la nivelul valorilor: *încrederea în sine, autocontrolul,*

motivația, empatia, stabilirea și dirijarea relațiilor interumane; Bar-On (1996) stabilește între componentele inteligenței emoționale și relațiile interpersonale (*empatie, relații interpersonale și responsabilitate socială*); C. Dumitru (1998) „competența de relaționare include: *comunicativitatea; capacitatea de rezolvare a problemelor; cooperarea și comunicarea interpersonală în grup; atitudinea de încredere în sine și în ceilalți; atitudinea orientată către învingerea obstacolelor; stilul flexibil în interacțiuni; nevoia de valorizare socială*”; Vasilova și Baumgartner (2005) „competența de relaționare se constituie în baza *capacității de a înțelege alți oameni și de a reacționa în mod adecvat în situații sociale*”; Chiș V. (2005) „competența de relaționare se constituie din cunoștințe, atitudini și capacități ce asigură realizarea rolurilor socio-profesionale”; D. Drobot (2008) „*competența socială permite exercitarea rolurilor profesionale ale pedagogului social*”; D. Ilișoi, A. Lesenciuc (2010) „*competența de relaționare asigură comunicarea interpersonală*”; L. Sadovei (2010) „*competența de comunicare didactică*”; M. Cojocaru – Borozan (2010, 2012, 2014, 2016) „*fundamentarea teoretică și praxiologică a pedagogiei culturii emoționale*”, „*comunicarea relațională*”; E. Țarnă „*competența de adaptare și integrare*” (2011).

Cercetările asupra diferitor **dimensiuni ale competenței de relaționare** au fost descoperite la autori reprezentativi care prin studii de valoare teoretică și practică au contribuit la dezvoltarea conceptului, spre exemplu: M. Cozărescu (1999) „*competențe profesionale*” [6]; I. Neacșu (2010) „*valori ale competenței de relaționare*” [13]; O. Mândruț (2012) „*strategii de formare a competențelor profesionale*” [1]; M. Boteanu (2012) „*comunicare interpersonală în asistența socială*” [2]; El. Davidescu (2010) „*competența de relaționare ca prioritară pentru activitatea personală și profesională*” [8].

Perspectiva istorică a conceptului „*competență de relaționare*” integrează două dimensiuni importante de abordare:

1. cu privire la delimitarea conceptului de „*competență*” în domeniul educației;

2. noțiunea definitorie și particulară, care asigură esența produsului inițiat.

Începutul celui de-al treilea mileniu a deschis o eră a informării și a relaționării în plan social – două resurse-cheie pentru succesul adaptării individului la noul stil de viață creat prin modernizarea societății la nivel global,

ceea ce impune utilizarea unei palete largi de *competențe implicate în cunoaștere, antreprenoriat, dezvoltarea personală, rezolvarea problemelor practice și asigurarea interacțiunilor optime* în diverse contexte sociale. Astfel, termenul „*competență*” este polisemantic, având înțelesuri care variază în funcție de domeniul și contextul în care este folosit. De altfel și modernizarea învățământului din Republica Moldova are drept obiectiv fundamental *formarea personalității în devenire în baza de competențe*. Oportunitatea *pedagogiei competențelor* este dictată de provocările lumii contemporane, care implică competență, performanță, calitate, excelență [4, p.124].

Relaționarea constituie o **competență**, bazată pe cunoștințe de comunicare și reflectată într-un sistem de capacități și atitudini, în vederea stabilirii unei legături susținute de respect reciproc, care caracterizează menținerea raporturilor pozitive și echilibrate cu un interlocutor. Sistemele sociale, la toate nivelurile și în toate formele lor de organizare, implică o rețea complexă de relații între persoane, grupuri, organizații și instituții, relații care reprezintă condiția de fond a funcționării respectivelor structuri. Atât în cadrul filosofiei sociale, cât și în acela al sociologiei și psihologiei sociale, se face o distincție clară între social și omenesc. Astfel, în gândirea întemeietorului raționalismului german L.V. Weisse, **societatea** este o totalitate de relații interumane; distincția dintre social și interuman rezidă în deosebirea dintre Eul personal (cu care ne naștem) și Eul social (dobândit în ontogeneză, prin socializare) [7, p.143].

Aristotel, în lucrarea sa *Etica nicomahica*, remarca: „*Omul este, prin natura sa, o ființă sociabilă*”. Constatarea marelui filozof grec este și mai actuală în zilele noastre, când fiecare ne aflăm în situația de a interacționa cu un număr tot mai mare de persoane și din ipostaze tot mai diversificate și multivalente. *Adaptarea* este procesul prin care oamenii își ajustează comportamentele mediului în care trăiesc [11, p.148], *societatea* fiind ansamblul unitar de oameni, sistemul autoorganizat bazat pe un anumit mod de producere și pe un oarecare tip de legături și relații sociale.

În acest sens, **societatea** constituie o formă de existență și de interacțiune colectivă a indivizilor. Ea reprezintă produsul activității rațional organizate a grupurilor de oameni consolidați pe baza intereselor și înțelegerii comune [10, p.6].

Schematic aceste elemente sunt reprezentate în elaborare personală în *figura 1*.

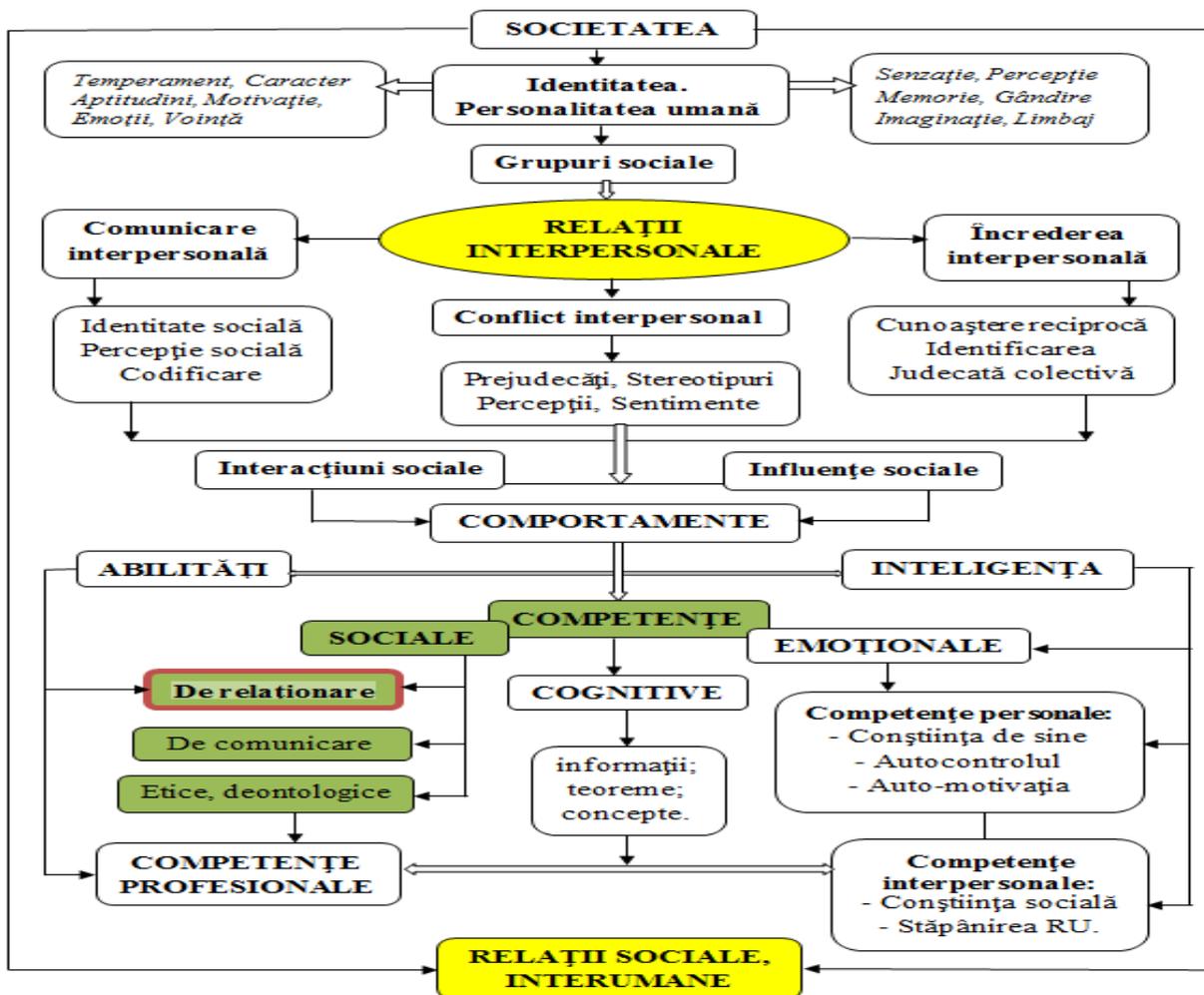

Figura 1. Geneza competenței de relaționare în sistemul relațiilor sociale

Conceptul de „social” are o semnificație bogată, pentru cercetarea prezentă în contextul elucidării aspectului educațional al relaționării, *sociologia* fiind știința realității sociale, disciplina care se ocupă cu viața socială, cu studiul faptelor sociale [9, p.39].

B. Hopsonși M. Scally (1985), în baza mai multor cercetări, ajung la concluzia că o persoană poate dezvolta **relații** dacă are și arată respect pentru ceilalți, dacă este sinceră cu sine, dacă se așteaptă să vadă lucrurile din punctul de vedere al celuilalt, să empatizeze și dacă se străduiește să nu-i judece pe ceilalți. Acestea sunt „**abilități de construire a relațiilor**” - elemente ale **abilităților sociale**, care în opinia lui M. Constantinescu, facilitează interacțiunile de grup. Pornind de la abilitatea socială, se poate dezvolta **competența socială**, definită drept caracteristica persoanelor capabile să producă o influență socială dezirabilă asupra altor persoane, menționează M. Constantinescu [5, p.65].

Inteligența reprezintă capacitatea omului de a înțelege ușor și bine, de a sesiza ceea ce este esențial, de a rezolva situații sau probleme noi pe baza experienței acumulate anterior. Termenul *intellect* indică apartenența generală a

intellectului social la sfera cognitivă, iar *social* consolidează specificul terminologic, condiționat de specificul fenomenologic al inteligenței sociale și de determinarea activismului subiectului în comunicare și în interacțiunea socială [15, pp.242-243].

Ca rezultat al analizei opiniilor mai multor cercetători în domeniu, am identificat **relaționarea**, ca fiind o *componentă a competenței sociale*, relevantă în ansamblul competențelor profesionale, total dependentă de relațiile interpersonale în societate și comportamentele umane.

În psihologia socială, autorul care a lansat termenul de competențe sociale (*social skills*) a fost psihologul englez M. Argyle, conform căruia *competența socială* se referă la *pattern-uri* de comportamente în plan social ale indivizilor, care îi fac capabili să producă efectele dorite asupra celorlalți indivizi [12, p.74].

Competența socială, în studiile lui S. Chelcea, reprezintă „un tip de comportament ce conduce la performanță socială” [3].

În structura competenței sociale, S. Marcus propune ansamblul de **abilități** necesare optimizării **relaționării interumane**: capacitatea de a adopta un rol diferit;

capacitatea de a influența ușor un grup, precum și indivizi izolați; capacitatea de a stabili ușor și adecvat relații cu ceilalți; capacitatea de a comunica ușor și eficient cu grupul și cu indivizii separat; capacitatea de a utiliza adecvat puterea și autoritatea; capacitatea de a adopta ușor diferite stiluri de conducere [9, p.21].

M. Argylea analizat acest concept și a degajat următoarele componente: *asertivitatea, gratificația și sprijinul, comunicarea nonverbală, comunicarea verbală, empatia, cooperarea și acordarea atenției, cunoașterea și rezolvarea problemelor, prezentarea sinelui, sistemul de relații* în care este ancorată [14, pp.108-109].

În lucrarea *Vadecum în pedagogie*, autorul N. Silistraru, prezintă în structura **competenței sociale** patru capacități: *comunicare, rezolvare de conflicte, cooperare și creativitate, relaționarea* fiind, în acest caz, o subcomponentă a uneia din capacitățile enumerate sau reprezentând elemente distincte în fiecare din acestea (*comunicare* - flexibilitate în relație cu ceilalți; *rezolvarea conflictelor* - construirea relațiilor interpersonale; *cooperare* - rolurilor pe care le deține în grup; *creativitate* - potențialului creativ în relație cu alții) [16, p. 174].

Concluzii:

1. Studiul istoric al competenței de relaționare a readus în cercetarea noastră opiniile autorilor privind structura competenței și a elementelor distincte, manevrate la nivel terminologic: *aptitudini, deprinderi, abilități, capacități*.

2. Recunoaștem *aptitudinea* ca potențialul (înnăscut, dar care poate rămâne neutilizat) pentru obținerea unei performanțe; *deprinderea* ca un comportament sau o activitate care au fost învățate prin exerciții și repetiție, fixate și automatizate, ajungând să fie realizate cu o economie de efort și timp;

3. În intenția de a evidenția *domeniul de studiu al relaționării*, menționăm că, în pofida numeroaselor cercetări teoretico-experimentale și a imensului material factual acumulat, nu dispunem încă de o definiție încheagată, exhaustivă și unanim acceptată a *competenței de relaționare*.

4. Or, *competența de relaționare* facilitează formarea și dezvoltarea cetățeanului activ, stimulează capacitatea de muncă și incluziune socială, definitorie pentru cercetarea noastră.

Referințe bibliografice:

1. Ardelean A., Mândruț O. (coord.) Didactica formării competențelor. Arad: 2012, p.22.
2. Boteanu M. Comunicare interpersonală în asistența socială, București: Editura Universitară, 2012;
3. Chelcea S. Dicționar de psihosociologie. București: Editura Institutului Național de Informație. 1998.
4. Cojocaru V., Cojocaru V. Gh., Postica A. Diagnosticarea pedagogică din perspectiva calității educației, Chișinău: Tipografia centrală, 2011, 192 p.
5. Constantinescu M. Competența socială și competența profesională. București: Editura Economică, 2004, p.115.
6. Cozărescu M. Formare în pedagogia socială. Experiența Fundației Pestalozzi, București: Editura Știință și Tehnică, 1999, 112 p.
7. Cristea D. Tratat de psihologie socială, București: Editura Pro Transilvania, 2004, 470 p.
8. Davidescu E. Inițiere în specialitatea pedagogie socială, Chișinău: Tip. UPS „I. Creanga”, 2010, 229 p.
9. Marcus S., Competența didactică. Perspectivă psihologică, București: Editura ALL Educațional, 1999, 173 p.
10. Marica Em.- G. Studii sociologice, Cluj-Napoca: Editura Fundația Culturală Română, 1997, 363 p.
11. Mih V. Psihologie educațională, vol. I, Cluj-Napoca: Editura ASCR, 2010, 302 p.
12. Moscovici S. Psihologia socială a relațiilor cu celălalt. Iași: Editura Polirom, 1998, 256 p.
13. Neacșu I. Pedagogie socială. Valori. Comportamente. Experiențe. Strategii. București: Editura Universitară, 2010, 376 p.
14. Neculau A. Dinamica grupului și a echipei, Iași: Editura Polirom, 2007, 342 p.
15. Silistraru N. Vadecum în pedagogie, Chișinău: UST, 2011, 192 p.

CZU 37.0

COMPETENȚELE VIITORULUI: NOI PROVOCĂRI PENTRU CONSOLIDAREA EDUCAȚIEI PERMANENTE

DAVIDESCU Elena,

Dr., conf. univ. inter.,

Catedra Psihologie și Asistență socială, USEM

REZUMAT

Ritmul schimbărilor, progresul științific și tehnic solicită eforturi de adaptare socială ce devin eficiente printr-o învățare continuă. Asimilarea, structurarea, restructurarea cunoștințelor, priceperilor și deprinderilor, a atitudinilor nu se realizează la vârstele adulte cu aceeași ușurință și eficiență ca la vârstele copilăriei, adolescenței și primei tinereți. Deși rămân la fel de importante instituțiile școlare, nu mai dețin monopolul instruirii și educației. Familia joacă un rol tot mai

important în facilitarea accesului la instituțiile educaționale și prin mediul stimulativ pe care-l creează. Comunitatea, prin oportunitățile create, joacă de asemenea roluri tot mai importante. În acest articol, vom elucida procesele de instruire a adulților, ce diferă semnificativ de cele realizate în învățământul preuniversitar, dat fiind stadiul dezvoltării intelectuale, interesele epistemice, orizontul cognitiv și cultural, finalitățile urmărite, capacitatea de mobilizare ș.a. Instruirea adulților, ca dimensiune a educației permanente, are anumite caracteristici definitorii și trebuie să se bazeze pe „opiniile profesioniștilor, asumțiile filozofice asociate psihologiei umaniste și teoriile instruirii adulților, dezvoltării și socializării”.

Cuvinte cheie: educație, educație permanentă, educația adulților, competențe profesionale, educația permanentă continuă, meta-competențele, dezvoltare personală, dezvoltare socială, motivația adulților pentru învățare, continuitatea educativă, cunoștințe, abilități, deprinderi existențiale, capacitatea de a învăța, competența de comunicare, învățare continuă, educația de-a lungul vieții.

FUTURE COMPETENCES: NEW CHALLENGES FOR CONSOLIDATING PERMANENT EDUCATION

DAVIDESCU Elena,

PhD, associate professor,

Department of Psychology and Social Assistance,

University of European Studies of Moldova

SUMMARY

The pace of change, scientific and technical progress calls for social adaptation efforts that become effective through continuous learning. The assimilation, structuring, restructuring of the knowledge, skills and skills, of the attitudes are not realized in the adult ages with the same ease and efficiency as in the ages of childhood, adolescence and early youth. Although school institutions remain as important, they no longer hold the monopoly of education and education. The family plays an increasingly important role in facilitating access to educational institutions and through the stimulating environment it creates. The community, through the opportunities created, also plays increasingly important roles. In this article, we will elucidate the processes of adult education, which differ significantly from those achieved in pre-university education, given the stage of intellectual development, epistemic interests, the cognitive and cultural horizon, the aims pursued, and the ability to mobilize and so on. Adult education, as a dimension of lifelong learning, has certain defining characteristics and must be based on "the opinions of professionals, the philosophical assumptions associated with humanistic psychology and the theories of adult education, development and socialization.

Key words: education, lifelong learning, adult education, professional skills, lifelong learning, meta-skills, personal development, social development, adult motivation for learning, educational continuity, knowledge, skills, existential skills, ability to learn, communication competence, lifelong learning, lifelong learning.

Actualitatea și relevanța temei de cercetare.

Educația actuală a început să își schimbe rolul pe care îl are în viața noastră. Dacă în prima parte a secolului XX se considera că procesul educației are loc până la finalizarea unei forme de învățământ, în ziua de astăzi se vorbește de *educația de-a lungul vieții*, ca răspuns atât la cerințele unei piețe a muncii din ce în ce mai dinamice, cât și la conștientizarea unei *necesități interne de dezvoltare* a individului. Există mai multe motive pentru care adulții continuă să învețe după terminarea studiilor, ca de pildă: *menținerea unei anumite poziții profesionale, promovarea profesională, dezvoltarea unor noi abilități necesare la locul de muncă, obținerea unor licențe sau certificări, împlinirea personală, supraviețuirea într-un mediu de lucru competitiv și în noua eră informațională* [14, p.155].

La începutul secolului XXI, în condițiile economiei postindustriale, informatizării și globalizării tuturor sferelor de activitate a omului, problema educației adulților, examinată în cheia permanentizării educației și creșterii importanței capitalului uman, a căpătat valențe și perspective noi. În *Memorandumul asupra învățării pe tot parcursul vieții* al Comisiei Europene (2000) se menționează că: „*Modelele învățării, cele ale*

muncii și ale vieții se schimbă rapid. Acest fapt presupune nu doar adaptarea individului la schimbare, ci și în egală măsură, schimbarea modalităților de acțiune stabilite. Mișcarea către învățarea permanentă trebuie însoțită de o tranziție reușită spre economia și societatea bazată pe cunoaștere”[6].

Scopul cercetării constă în identificarea competențelor profesionale relevante pentru viitor și necesitatea consolidării educației permanente.

Rezultate și discuții. Problema adulților, ca dimensiune a educației permanente, este una de mare actualitate în societatea contemporană, mai ales din perspectiva teoriilor educației, care promovează ideea dezvoltării personale ca fiind un proces ce se întinde pe durata întregii vieți. Dacă până în anii '70-'80 dezvoltarea era văzută ca fiind strict legată de anumite stadii fixe, în prezent se consideră că aceasta este un fenomen continuu, care nu se încheie o dată cu atingerea unor anumite praguri de vârstă. În planul carierei, se impune tendința căutării unor activități semnificative de muncă. Situația unui angajat care își păstra locul de muncă pe durata întregii vieți a fost treptat înlocuită cu o căutare permanentă a ocupației celei mai potrivite, care, pe lângă nevoile financiare, poate să îplinească și

alte nevoi individuale, care țin de dezvoltarea personală, satisfacție, împlinire [14, p.39].

Învățământul pentru adulți este o componentă importantă a învățării permanente. Aceasta recunoaștere „totală” - sub aspect social, economic, politic, educațional antropologic etc. - a fost determinată atât de cantitatea și calitatea impunătoare a raționamentelor și polemicilor științifice, de praxisul andragogic activ din ultima perioadă, cât și de evoluția propriu-zisă a omului și umanității, a economiei și societății a unor realități transcendente, precum timpul, spațiul, viteza, consistența. Pentru a reuși și a trăi calitativ, omul modern trebuie să fie activ în raport cu învățarea. În lucrarea sa *Cum învață adulții*, j. R. Kidd scria: „Ființele umane par să urmărească învățarea. Obiectivul este să se asigure mediul, climatul, libertatea și autodisciplina în care învățarea este înlesnită. O ființă umană necesită un câmp deschis pentru genul de luptă care este învățarea”[8].

Cercetătorii disting două perioade moderne în dezvoltarea educației adulților:

- educația adulților (începutul secolului XX - anii 1960);
- educația pe tot parcursul vieții (anii 1960 - prezent).

Pentru prima perioadă este caracteristică examinarea educației adulților ca fiind „etajul al treilea al culturalizării omului, alături de școală și universitate”.

Educația pe tot parcursul vieții este un principiu organizatoric pentru educație, pentru societatea și economia bazate pe cunoaștere. Permanența și continuitatea demersurilor educaționale formale, non-formale și informale, analizate în context cultural-educational, constituie o idee/un principiu educațional, calitatea procesului educațional și o condiție indispensabilă dezvoltării umane. Realizarea acesteia reclamă modificarea mentalităților și crearea structurilor necesare transformării societății [13].

Literatura de specialitate ne oferă mai multe definiții ale termenului de *educație a adulților*, una dintre ele fiind dată de *Declarația de la Hamburg* [2] include totalitatea proceselor în dezvoltare ale învățării formale și de altă natură, cu ajutorul cărora adulții, în spiritul societății în care trăiesc, își dezvoltă capacitățile, își perfecționează calificarea tehnică și profesională și își

îmbogățesc cunoștințele sau le aplică în folos personal și social. Educația adulților include formele învățământului formal, continuu, non-formal, informal și întreg spectrul educației neoficiale și complementare existent în societatea educațională polivalentă, în care sunt recunoscute abordările axate pe teorie și practică.

Conceptul de *educație a adulților* [10] ca un ansamblu integrat în proiectul global al educației permanente, s-a impus sub impulsul UNESCO și al Consiliului European, organisme interesate de oferirea de șanse egale de evoluție fiecărui individ de-a lungul întregii sale vieți și în toate domeniile, cu scopul de a participa plenar la dezvoltarea societății. Formalizată sub auspiciul acestor foruri internaționale, expansiunea tematicii educației adulților se explică prin mai multe rațiuni de natură socială și economică.

- Multiplicarea fără precedent a schimbărilor legate de viață;
- Sporirea ratei participării femeilor la activitățile productive și impunerea unei noi diviziuni a activităților pe principiul egalității și complementarității între sexe;
- Extinderea folosirii tehnologiilor în muncă și în gospodărie, ceea ce implică noi cunoștințe și competențe;
- Dezvoltarea economiei informatizate;
- Extinderea fenomenului „vârstei a treia”, datorită faptului că populația de peste 65 de ani crește ca pondere, ceea ce determină sporirea învățării post-inițiale.

La Conferința „*Arhitectii educației*”, organizată de Fundația *Noi Orizonturi* la Cluj, prof. univ. dr. *Mircea Miclea* de la Facultatea de Psihologie și Științe ale Educației a Universității Babeș-Bolyai, menționează despre cele patru meta-competențe necesare pentru viitor: „Meta-competențele sunt cele care te ajută să navighezi piața muncii indiferent ce se va întâmpla cu tehnologia, ce profesii vor dispărea, ce domenii neimaginabile încă vor apărea. Viitorul va fi pe nișe, nu va fi un viitor uniform pentru care ne putem planifica viața. Tot ce putem face e să ne construim un **portofoliu de aptitudini generale** care să ne permită, în timp, să ne dezvoltăm abilitățile de nișă necesare”, conform tabelului nr.1.

Tabelul 1. Portofoliu de aptitudini generale (meta-competențe) care ne permite să ne dezvoltăm abilitățile[17].

META-COMPETENȚELE	
Gândirea de tip design	Înseamnă să identifici problemele, să le poți defini și să le găsești moduri de rezolvare.
Autodisciplina	Înseamnă că ai niște scopuri și îți organizezi viața în funcție de ele, nu în funcție de stimulii imediați, care sunt în jur. Orice performanță se bazează pe un mod de organizare a vieții. Zadarnic ești deștept, dacă nu muncești organizat.

Antreprenoriatul	Înseamnă să faci diferența dintre o mentalitate de angajat și una de antreprenor. Antreprenorul poate identifica oportunități și le poate valorifica înaintea altora. Iar astfel de competență nu se poate preda de profesori, trebuie creat prin contact repetat cu modele de antreprenori. Oameni din afara școlii trebuie implicați în formare.
Autonomia	Înseamnă capacitatea de a te baza pe propriile tale resurse – cognitive, emoționale, de toate felurile – în a rezolva probleme, trebuie să putem să facem o analiză elementară, un raționament, să avem o bază de cunoștințe suficient de dezvoltată.

R. H. Dave [3] afirmă că scopul final al educației adulților este *menținerea și ameliorarea calității vieții*. Aceasta are multiple beneficii publice și individuale, recunoscute de guvernele statelor în politici și strategii naționale de dezvoltare a învățării la adulți:

- Un grad înalt de încadrare pe piața forței de muncă;
- Creșterea productivității muncii și o mai bună instruire a personalului;
- Reducerea costurilor pentru ajutorul de șomaj și alte plăți sociale, pentru plata în caz de pensionare anticipată;
- Sporirea veniturilor populației în condițiile unei încadrări mai active în viața publică;
- Sănătate durabilă;
- Rată scăzută a criminalității;
- Nivel mai ridicat de prosperitate și împlinire [7, p.9].

Dezvoltarea democrației și creșterea gradului de participare a cetățenilor în procesele sociale, politice și economice. Principiul fundamental al organizării procesului de educație a adulților este sintetizat de M. Knowles (1950): „*Adulții învață mai bine și mai eficient în contexte mai puțin formale, prin intermediul unor activități, prin metode și tehnici flexibile, adaptate nevoilor, intereselor și aspirațiilor lor*”[5].

Deși absolvenții declară că în găsirea primului job, competențele transversale sunt cele mai importante, sistemul de învățământ superior reușește în continuare să furnizeze absolvenților cunoștințele teoretice de care aceștia au nevoie, nu însă și *abilitățile practice*. Astfel, în cadrul forumului economic internațional produs la 20-23 ianuarie 2016 au fost scoase în evidență competențe profesionale relevante pentru următorii 5 ani, conform figurii nr. 1.

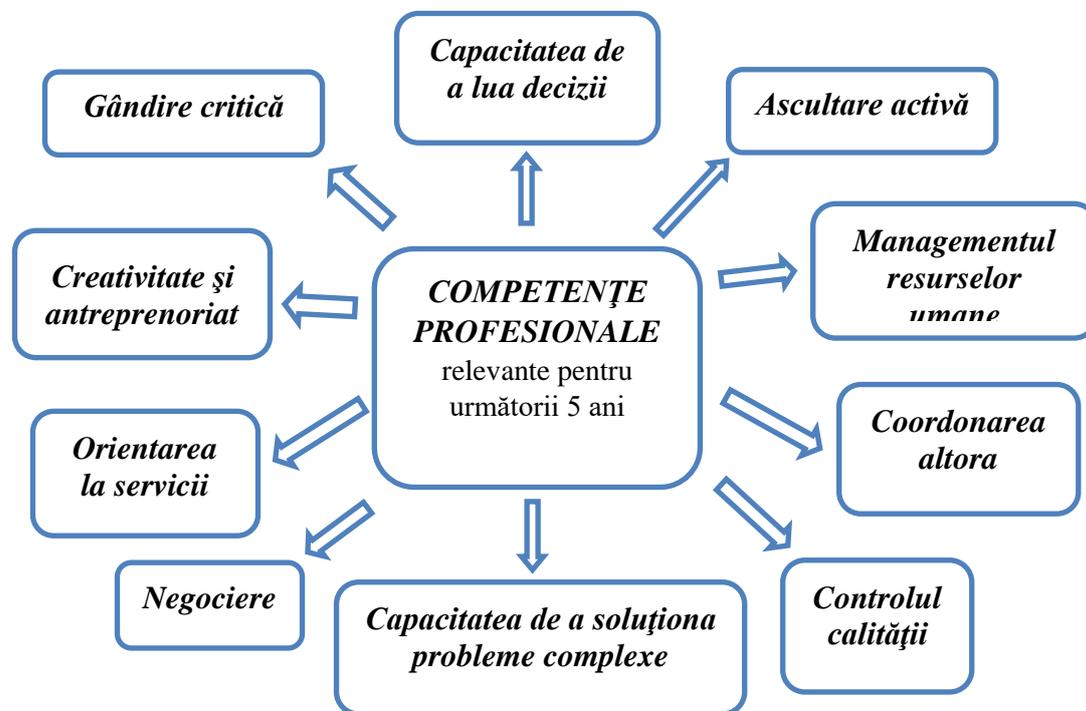

Figura 1. Competențe profesionale relevante pentru următorii 5 ani [12, p.7].

Observăm, că în găsirea primului job, competențele transversale sunt mult mai importante decât cele specifice. Atât pentru absolvenți, cât și pentru recrutori, competențele specifice, dobândite în cadrul programelor de studii, sunt importante, însă ocupă un loc secundar față de cele transversale. Angajatorii sunt mai degrabă interesați de competențele pe care le au absolvenții, de experiența anterioară de lucru și mai puțin de specializarea absolvită sau de prestigiul universității.

În acest context, piața muncii, ecosistemul antreprenorial și competențele viitorului produc noi provocări pentru consolidarea **educației adulților**, ca dimensiune a educației permanente.

Formarea competențelor este un proces complex și de lungă durată, care nu se poate încadra în limitele unui domeniu. Orice competență se acumulează în procesul studiilor și al exersării, aplicării practice, rămânând o

paradigmă deschisă pentru învățare pe parcursul întregii vieți. Analizând structura reală a unei competențe, se pot distinge două substructuri interdependente:

- *structura internă*, care cuprinde componentele și relațiile ce alcătuiesc competența privită ca potențialitate sau ca disponibilitate a individului sau a grupului de a acționa competent;

- *structura externă sau contextuală*, care cuprinde componentele și relațiile ce alcătuiesc cadrul real în care competența se manifestă, în care se desfășoară acțiunea competentă [15, p.18].

Structura generală a competenței implică **cunoștințe, abilități, deprinderi existențiale, capacitatea de a învăța și de a comunica**, conform figurii nr. 2.

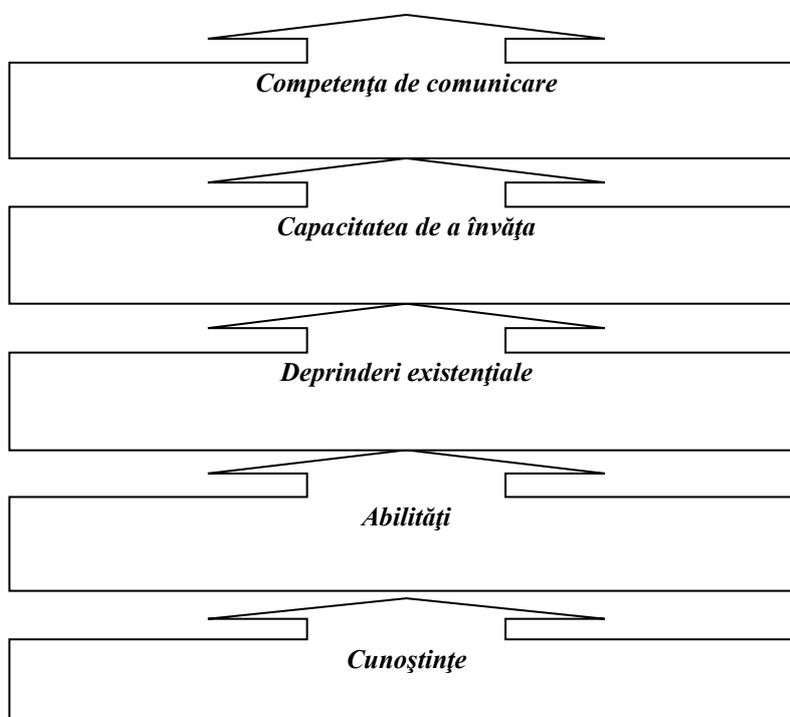

Figura 2. Structura generală a competenței: Cunoștințe – Abilități - Deprinderi existențiale - Capacitatea de a învăța – Competența de comunicare [1, p.12]

Cunoștințele sunt o piatră de temelie pentru orice domeniu de activitate profesională. Contribuția gândirii critice în vederea asimilării unor cunoștințe se materializează prin aplicarea variatelor tehnici de lectură a textului, ceea ce contribuie la asimilarea mai profundă și mai durabilă a bazei științifice a domeniului.

Abilitățile semnifică *îndemănare, iscusință, pricepere, dibăcie* și implică acțiunea fizică a persoanei, cu sau fără utilizarea instrumentelor, pentru realizarea unor procese. Asimilând o anumită temă teoretică, un modul care are în esență operații și procese, adultul trebuie să-și dezvolte în continuare și abilitățile practice coerente. Numai prin exersare abilitățile devin automatisme necesare activității profesionale. Formarea abilităților nu poate fi decât practică - oricât am vorbi despre un proces, prin conversație nu putem substitui exersarea.

Deprinderile existențiale se materializează în comportamente și se conjugă cu atitudinile. Practicarea unei profesii obligă la anumite responsabilități, punctualitate, igienă, corectitudine în raport cu tehnologia și clientul, dar și condiționează o anumită prezență în spațiul public. Contribuția gândirii critice la dezvoltarea deprinderilor existențiale stă în discutarea, analiza, interpretarea, argumentarea unor situații inerente prestării serviciilor, relațiilor cu clienții și inițierii unor afaceri. Variate studii de caz, discuții controversate, necesitatea de a lua și a argumenta o decizie sunt pași spre formarea acestor deprinderi, dar procesul durează de-a lungul activității profesionale. *Aplicarea tehnicilor de colaborare și cooperare*, atât în activitățile de învățare, cât și în exersările practice, creează o premisă evidentă pentru modelarea acestui aspect comportamental.

Capacitatea de a învăța pe tot parcursul vieții este suplimentul oricăror studii. Activitățile de învățare contribuie nu numai la asimilarea unor cunoștințe, ci și - mai ales - la asimilarea procedurii de învățare. Prin urmare, absolventul de azi trebuie să știe să înțeleagă independent instrucțiunile, să-și formuleze problemele pe care intenționează să le rezolve, să găsească sursele de documentare și să învețe din ele, să se înscrie la un curs, inclusiv on-line, să evalueze critic variate informații. Sursele cele mai sigure de studiu independent rămân a fi textele scrise - *cărțile, revistele, publicațiile electronice*.

Competența de comunicare asigură succesul în mai multe domenii de activitate profesională. Mai întâi, este vorba de comunicarea eficientă în cadrul echipei, colectivului în care se va încadra formabilul. Deseori, eficiența unei echipe are ca premisă comunicarea adecvată, corectă, iar lipsa comunicării generează probleme. Apoi, înțelegerea incorectă a unor indicații, instrucțiuni, informații poate cauza variate neplăceri, pierderi și pagube. De aici și ideea că orice problemă de serviciu poate fi anticipată sau soluționată prin comunicare eficientă, este important doar ca acel care are nevoie să comunice să inițieze dialogul, să formuleze problema, să-și expună punctul de vedere

argumentat. Tot competența de comunicare se face vizibilă în cazul angajării - *interviul, negocierea condițiilor de muncă și de salarizare sunt preponderent acte de comunicare*. Urmează comunicarea cu clienții, publicitatea la scară redusă, comunicarea în rețelele de socializare, inclusiv în cadrul grupurilor cu interese profesionale comune etc.[1, p.12-14].

Comportamentele modelate interior, se raportează la cerințele și exigențele sociale. Ele sunt sau nu acceptate, recunoscute și recompensate. Individul are libertatea de a opta, de a alege oportunitățile oferite de comunitate. Comunitatea îi oferă cadrul și mijloacele de a se perfecționa (profesional, cultural, politic), de a-și mări nivelul de competență, i se oferă șansa și în același timp este determinat să învețe (de la alții) continuu, să se supună strategiilor și acțiunilor de educație permanentă. *A învăța să fii, să devii, să trăiești* nu este un proces încheiat la vârsta primei tinereți, după absolvirea universităților. Procesul continuă sub alte forme pe tot parcursul vieții. Școala nu poate deține monopolul instruirii și educației în societatea modernă. Familia, la această vârstă, își diminuează influența. Astfel, comunitatea creează oportunități pentru învățarea continuă, oferă posibilități de dezvoltare și afirmare a personalității, oferă alternative pentru schimbarea rolurilor, șanse pentru ridicarea calității vieții individuale și comunitare [9, p.376].

Educația permanentă creează o imagine integrală procesului de formare umană, creează deschideri perspectivei de dezvoltare, de adaptare și integrare socială, mijlocește accesul la învățarea continuă.

Educația permanentă continuă, se instituționalizează pe considerentul democratizării vieții sociale, al imperativului oferirii șanselor egale de instruire și educație, al accesului constant la învățarea continuă.

Temeiul calității vieții îl constituie valorificarea achizițiilor educației. Educația permanentă este un principiu fundamental pe care se întemeiază organizarea întregului sistem educațional al societății, un imperativ al calității vieții. Fiecare segment instructiv-educativ - *preșcolar, școlar, postșcolar, universitar, postuniversitar* - trebuie conceput din perspectiva cerințelor și obiectivelor educației permanente. Se creează astfel un continuum educațional prin articularea pe orizontală și pe verticală a nivelurilor, treptelor, factorilor educativi.

Statuturile și rolurile sociale reclamă comunicare interactivă, interrelații complexe. Educația permanentă creează cadrul reglării permanente a comportamentului social, face posibilă inter-învățarea. Educația creează individului starea de dependență, autoeducația creează starea de dependență, educația permanentă favorizează interdependența și interactivitatea.

Educația, influențarea, îndrumarea conștientă a informării și formării individului, este eficientă dacă se realizează în perspectiva permanenței, a accesului continuu la instruire și învățare. Educația stimulează preocuparea pentru desăvârșirea de sine, autoeducația devine în continuare o condiție a eficienței asimilării și

prelucrării informațiilor. Prin autoeducație educația devine permanentă, creează șansa individului să prevină alienarea, să compenseze lipsurile învățării școlare, ale inițierii profesionale. Prin autoeducație educația permanentă devine o stare de spirit motivată de trebuința perfecționării [9, p.377].

Motivația adulților pentru învățare diferă mult de cea a copiilor și tinerilor, cele două categorii de vârstă având surse de motivație variate. În general, adulții sunt determinați să învețe și să se instruiască atunci când conștientizează o serie de disfuncții, deficite sau insuficiențe în diverse domenii în care sunt implicați sau datorită unor interese de natură culturală pentru un domeniu sau altul. „*Cea mai eficientă modalitate de a motiva adulții este cea de a spori numărul argumentelor în favoarea angajării în procesul instructiv-educativ și de a micșora numărul factorilor – barieră sau chiar de a-i înlătura. Este bine ca profesorul să cunoască atitudinea adultului pentru învățare. Astfel, el va putea găsi strategii de motivare, demonstrându-i educabilului adult corelația dintre activitatea de instruire și realizarea cu succes a scopului*”. Principalele surse motivaționale ale adulților sunt: relațiile sociale, expectațiile sociale, bunăstarea socială, avansarea profesională, interesele cognitive [11, p.108].

E. Păun subliniază că: „Educația permanentă este un adevărat proiect educativ, care are un caracter prospectiv și vehiculează un sistem de valori. Ea implică, în ultimă instanță, un proiect de societate” [16].

Actualmente, *educația permanentă* este determinată obiectiv de revoluția tehnico-științifică, de explozia informațională, de cererea de educație, de fenomenul uzurii rapide a cunoștințelor și de perspectivele dezvoltării sociale, devenind, astfel, o necesitate firească a societății contemporane, o premisă a progresului social. Educația permanentă este un principiu pedagogic, concepție cuprinzătoare, mod de funcționare a acțiunii educative, sistem de obiective și tehnici educative menite să asigure pregătirea oamenilor, astfel ca aceștia să-și întrețină neconținut capacitatea de autoinstruire și autoeducare [4, p.151].

Continuitatea educativă se asigură prin *articularea pe verticală* (între stadii - preșcolar, școlar, postșcolar, recurent; între nivelurile unui stadiu, între rolurile asumate de individ, între diferitele aspecte ale educației - fizice, morale, intelectuale, profesionale, spirituale, religioase) și prin *articularea pe orizontală* (între obiectele de învățământ, între aspectele vieții individului - fizic, moral, intelectual, spiritual, între factorii educației - familie, vecinătate, comunitate locală, școală, mass-media) [9, p.400].

Câteva dintre caracteristicile conceptului de educație permanentă, după cum sintetizează R. H. Dave [3], sunt în măsură să evidențieze dificultățile de implementare socială a acesteia, ca proiect holistic:

- **Educația permanentă durează întreaga existență a individului.** Educația nu se termină odată cu școlarizarea instituționalizată, ci este un proces continuu, permanent.

- **Educația permanentă nu se limitează la educația adulților,** ci cuprinde, unificator, toate stadiile educației: preșcolar, primar, gimnazial, liceal etc. În acest mod, educația permanentă surprinde, în mod global, evoluția omului;

- **Educația permanentă reprezintă o abordare dinamică,** ce permite adaptarea mijloacelor de învățare la condițiile impuse de dezvoltarea continuă.

Educația permanentă îndeplinește atât funcții de *dezvoltare personală* (intra- și inter psihică), cât și funcții de *dezvoltare socială* (adaptare, integrare activă și creatoare, de susținere a capacităților omului de a face față solicitărilor complexe ale vieții). Orice nivel al educației formale, non-formale și informale este proiectat în perspectiva educației permanente. Spre exemplu, *educația preșcolară* este proiectată astfel încât, în timp, să favorizeze accesul la pregătirea continuă, permanentă. Accentul se pune pe respectarea reală a particularităților de vârstă și individuală, pe individualizarea învățării, pe autoînvățare și inter-învățare, pe evaluare individualizată și de grup, pe autoevaluare. Conținutul (curriculum) trebuie abordat în baza interdisciplinarității. Climatul de învățare trebuie să fie stimulativ, să evite frânele progresului în învățare, să întrețină și să dezvolte motivația pozitivă, să consolideze stilul corect de învățare, sistemul propriu de valori. *Scopul final al educației permanente* este de a îmbunătăți și menține calitatea vieții individuale și colective. Contextul educativ se extinde de la familie și școală (în principal) la întreaga comunitate, la societate [9, p.400].

Până acum, sistemul de educație a produs oameni pentru a fi angajați. În acest context apar diverse întrebări: *Cum încurajăm elevii să vadă că învățarea este o activitate perpetuă și că școala este un spațiu care favorizează și sprijină această activitate?* Sau: *Cum să pregătim tinerii ca să corespundă cu piața muncii atunci când vor absolvi?*

În acest context, piața muncii, ecosistemul antreprenorial și competențele viitorului produc noi provocări pentru consolidarea *educației adulților* ca dimensiune a educației permanente. Dacă în relația hetero-educativă (educat - educator) individul/grupul este îndrumat, orientat, inițiat în cunoașterea lumii, cunoașterea semenilor și cunoașterea de sine și se află sub influența programelor de învățare oferite prin sistemele educației formale, non-formale și informale,

prin autoeducație individul se autoformează, se autoinstruiește, se autoconduce. Nivelul dobândit de experiență și gradul de maturizare permit individului/grupului să utilizeze diferite canale de informare, să se perfecționeze profesional, să interacționeze eficient, să-și extindă și să-și perfecționeze modalitățile de comunicare și intercomunicare.

Concluzii:

1. Educația adulților, ca dimensiune a educației permanente, nu se referă doar la formarea profesională continuă (cum s-a vehiculat), ci acoperă și domeniul

așa-numitei formări generale a adulților, care are ca obiectiv ajutorarea omului să înțeleagă mai bine realitatea culturală, viața comunitară; să interacționeze mai reușit cu semenii.

2. Domeniile relevante pentru adulți sunt foarte

diferite, iar persoanele cu competențe în diverse arii sunt nu neapărat profesioniști în ale predării, se întâmplă ca procesul de predare-învățare să fie axat în mare măsură pe improvizație de moment.

Referințe bibliografice:

1. Cartaleanu T., Cosovan O. Formarea competențelor profesionale prin dezvoltarea gândirii critice. Chișinău: Centrul Educațional „Pro Didactica” (Tip. „Bons Offices”), 2017, 114 p.
2. Confintea V. Conferința a V-a în problemele educației adulților. Hamburg, 1997
3. Dave R.H. (coord.) Fundamentele educației permanente. București: Editura Didactică și Pedagogică, 1992.
4. Dicționar de pedagogie, București: EDP, 1979, 481 p.
5. Dumitru Al. I., Iordache M. Educația la vârsta adultă și elemente de management și marketing aplicate în educația adulților. Timișoara: Euro-stampa, 2002.
6. Formarea profesională continuă. Baza legislativ-normativă/Ministerul Educației Republicii Moldova/Institutul de Instruire Continuă. Chișinău: 2005, p. 214
7. Gartenschlaeger U. Educația europeană a adulților în afara UE. 2010
8. Kidd J. R. Cum învață adulții. București: Editura Didactică și Pedagogică, 1981, 347 p.
9. Macavei E. Pedagogie, Teoria educației, București: Aramis, Vol. II., 2002, 448 p.
10. Paloș R., Sava S. Educația adulților. Baze teoretice și repere practice, Iași: Polirom, 2007, 342 p.
11. Papuc I., Bocoș M. Psihopedagogie. Suporturi pentru formarea inițială și continuă, București: Cartea Românească Educațional, 2017, 191 p.
12. Pricăan V. Piața muncii, ecosistemul antreprenorial și competențele viitorului: noi provocări pentru consolidarea capacităților universităților. În materialele Conferinței științifico-practice internaționale cu genericul Managementul educațional: realizări și perspective de dezvoltare, Ediția I-a din 27 aprilie 2017, Bălți, 2017, 364 p.
13. Stanciu M. Reforma conținuturilor învățământului, Iași: Polirom, 1999.
14. Szilagy A.-M. Manualul consultantului în carieră, Iași: Institutul European, 2007, 280 p.
15. Voiculescu, Florea. Paradigma abordării prin competențe. Suport pentru dezbateri. „Calitate, inovare, comunicare în sistemul de formare continuă a didacticienilor din învățământul superior”. Proiect cofinanțat din Fondul Social European prin Programul Operațional Sectorial pentru Dezvoltarea Resurselor Umane 2007 - 2013. Alba Iulia, 2011.
16. www.leducat.ro/resurse/ise/reflectii_teoretice.html (vizitat: 19.10.2019)
17. <https://www.scoala9.ro/meta-competentele-viitorului/273/>(vizitat: 19.10.2019)

CZU 316.62:343.847

PROBLEMATICA PSIHOSOCIALĂ A MEDIULUI PENITENCIAR ȘI EFECTELE PSIHOSOCIALE ALE PRIVĂRII DE LIBERATE

DIȚA Maria,
drd, lector universitar,
catedra Psihologie și Asistență Socială, USEM

VÎRLAN Maria,
dr., conf.univ.,
UPSC ”Ion Creangă”

REZUMAT

Din punct de vedere psihosocial, libertatea constituie pentru om o necesitate fundamentală. Ca posibilitate de a alege între mai multe alternative, libertatea umană reprezintă o trebuință de prim ordin, a cărei satisfacere condiționează formarea și manifestarea echilibrată a personalității. Efectele limitării libertății perturbă evoluția normală a personalității, creează condiții pentru apariția și amplificarea unor tulburări psihice și psihosociale. Afectând întreaga personalitate, punându-și amprenta asupra întregului comportament, privarea de libertate afectează profund viața persoanei și relațiile ei sociale.

Cuvinte-cheie: penitenciar, privare de libertate, personalitate, adaptare.

THE PSYCHOSOCIAL PROBLEM OF THE CARCERAL AREA AND THE PSYCHOSOCIAL EFFECTS OF THE DEPRIVATION OF LIBERTY

DIȚA Maria,
PhD student, university lecturer,
Department of Psychology,
University of European Studies of Moldova

VÎRLAN Maria,
PhD in Psychology, associate professor,
Pedagogical State University "Ion Creangă"

From the psychosocial point of view, freedom is a fundamental necessity for the person. As a possibility to choose between several alternatives, human freedom is a first-order task, whose satisfaction conditions the formation and the balanced manifestation of the personality. The effects of limiting freedom disturb the normal evolution of the personality, creating conditions for the occurrence and amplification of psychic and psychosocial disorders. By affecting the whole personality, putting its mark on the whole behavior, deprivation of liberty profoundly affects the life of the person and his social relations.

Key-words: penitentiary, deprivation of liberty, personality, adaptation.

În lucrările sale științifice, Seneca spunea că "Libertatea, condiția fundamentală a oricărei societăți democratice, pentru Seneca, reprezintă *lucrul cel mai de preț de pe lume*. Libertatea este cea care pune ordine în haosul existenței noastre și se identifică cu autonomia. Autonomia presupune o viață planificată, o scară de valori prin care anumite idealuri sunt puse mai presus de altele. Nu putem vorbi de libertate fără a ține cont de noțiunea care îi arată dimensiunea reală și anume, autoritatea" [7].

Ca mijloc de pedeapsă, de reeducare și corijare a comportamentului condamnaților, *încarcerarea* se desfășoară în instituții de tip închis, acțiuni care se orientează în mare măsură către disciplinarea deținuților și mai puțin pe obiectivele de reintegrare ex-deținuților în societate, sarcină ce revine diferitor instituții și organizații sociale deschise, care nu sunt suficiente în R. Moldova.

Nu putem vorbi despre detenție fără a ține cont de noțiunea de sancțiune. De regulă, orice comportament deviant este întotdeauna sancționat - de societate, de grup, de lege, de morală. Comportamentul deviant duce la producerea unui dezechilibru atât la nivelul psihicului individului dar, mai ales, la nivelul sistemului social din care face parte individul.

Pentru a evalua consecințele psihologice ale pedepsei privative de libertate trebuie să ținem cont de un factor determinant, și anume - timpul. Timpul este un criteriu esențial pentru sistematizarea vieții omenești. Atitudinea față de timp este diferită la fiecare dintre participanții la actul de justiție. Astfel, pentru legiuitor, timpul nu reprezintă decât un grad al pericolului social abstract al faptei prevăzute de legea penală; pentru judecător timpul reprezintă reflectarea pericolului social concret al faptei comise de individ iar, *pentru deținut, timpul este perceput într-un mod cu totul diferit față de*

ceilalți participanți la actul de justiție. Persoana aflată în detenție are conștiința faptului că intră în închisoare împotriva voinței sale, cu un statut de subordonare pe termen lung și resimte pierderea libertății cu atât mai dureros cu cât libertatea era mai bogată în perspective și alternative iar condițiile concrete din penitenciar sunt mai grele [4].

Întreg procesul de resocializare infractorului și prevenire a recidivei impune o *cercetare a personalității* acestuia și o analiză minuțioasă a tuturor aspectelor psihologice, biologice și sociale, de către un grup de specialiști din mai multe domenii, care vor întocmi un „*dosar de personalitate*”, astfel ca judecătorul să cunoască aceste date și să poată lua măsura cea mai corectă, conformă cu prevederile legale. Dacă infractorul a fost condamnat la o pedeapsă privativă de libertate, urmează o individualizare penitenciară, iar magistratul ce a judecat procesul, trebuie să-l urmărească în timpul executării pedepsei, pentru a vedea eficiența tratamentului aplicat. În perioada procesului și tratamentului penitenciar trebuie întreprinsă o veritabilă „*pedagogie a personalității*”.

Robert J. Wickssu susține că psihologia corecțională este studiul și aplicarea cunoștințelor psihologice în domeniul înfăptuirii justiției penale. Aceste cunoștințe se pot referi la unele sau la toate momentele prin care trece un infractor identificat (trimis în judecată, încarcerat sau eliberat). *Scopul psihologiei corecționale* este să caute mijloace pentru înțelegerea comportamentului infractorului, să-l ajute pe plan intelectual, social sau emoțional, să acționeze cât mai eficient și astfel să promoveze, în condiții cât mai bune, adaptarea socială a infractorului.

Definiția dată de Robert J. Wicks pare a fi prea largă, referindu-se aproape la întreaga problematică a psihologiei judiciare. Din acest motiv este preferat

termenul utilizat de Henri F. Ellenberger, de *psihologie carcerală*, care se referă la acele *fenomene psihologice și psihosociale care derivă din viața de penitenciar și care afectează întreaga personalitate a infractorului, comportamentul sau individual și social* (exacerbarea unor instincte, conduitele spațial-teritoriale, subordonarea la unele norme carcerale etc. [5].

Instituția socială în care infractorul urmează să execute pedeapsa privativă de libertate este penitenciarul.

După cum menționa Donald Cressey încă în 1958 în lucrarea "Instituția Penitenciarului", unul dintre scopurile primordiale ale penitenciarului ca instituție socială este cel *reeducativ*, impus prin coerciție morală de către educatori specializați, care se ocupă de problemele educaționale ale deținuților [3].

Întregul proces de reeducare și corijare a comportamentului deținuților, precum și contactul cu ceilalți deținuți dar și cu personalul pot genera, la deținuți, anumite stări tensionate care, deși perfect rezolvabile, uneori *crează disfuncții în mersul înainte al instituției penitenciare și se răsfrânge în parte și asupra activității de reeducare*. Administrația penitenciarului poate să acorde prioritate unui sector sau altuia, în funcție de viziunea acesteia asupra priorităților, activitatea efectivă de reeducare poate fi pe primul plan, sau poate fi lăsată pe al doilea plan, deși scopul reeducativ este prioritar în aplicarea oricărei pedepse privative de libertate.

Consecințele psihosociale ale privării de libertate.

Din punct de vedere psihosocial, libertatea constituie pentru om o necesitate fundamentală. Ca posibilitate de a alege între mai multe alternative, libertatea umană reprezintă o trebuință de prim ordin, a cărei satisfacere condiționează formarea și manifestarea echilibrată a personalității. Efectele limitării libertății perturbă evoluția normală a personalității, creează condiții pentru apariția și amplificarea unor tulburări psihice și psihosociale. Afectând întreaga personalitate, punându-și amprenta asupra întregului comportament, privarea de libertate afectează profund viața persoanei și relațiile ei sociale.

Pe parcursul vieții, la orice persoană pot să apară împrejurări în care aceasta să fie privată de libertate pentru anumite perioade.

O formă aparte a restrângerii libertății o reprezintă *reacția socială față de persoanele care încalcă legea penală și se concretizează în pedeapsa cu privire de libertate într-un loc de detenție*.

Privarea de libertate prin executarea unei pedepse penale într-un penitenciar reprezintă o situație specială deosebit de complexă. Privarea de libertate într-un penitenciar nu presupune izolarea totală a infractorului și nu are ca scop producerea de suferințe fizice și psihice, ci *reprezintă o măsură de constrângere și un mijloc de reeducare, în scopul prevenirii săvârșirii de noi infracțiuni*. În țara noastră sistemul pedepsei privative de libertate are ca elemente esențiale regimul de deținere în comun și reeducarea prin muncă a celor

ce au încălcat legea. Prin privarea de libertate nu se urmărește deumanizarea infractorilor, ci recuperarea și reintegrarea lor socială [6].

Luând în considerație toate aspectele particularităților psihologice ale infractorilor au fost stabilite anumite caracteristici comune specifice tuturor celor ce încalcă legea și anume: instabilitatea emoțional-afectivă, inadaptare socială, sensibilitate sporită, duplicitate comportamentală, imaturitate intelectuală, frustrare, complex de inferioritate, egocentrism, labilitate, agresivitate, indiferență afectivă, etc.

În noile condiții ale societății noastre legislația caută să facă din penitenciar o instituție calitativ nouă în care reeducarea să fie rezultatul îmbinării activității utile depuse de deținuți cu acțiunile educative exercitate asupra lor. Efectul pozitiv al acestor acțiuni duce, în unele cazuri, la eliberarea condiționată.

Administrația penitenciarelor are obligația de a îmbina munca cu o largă paletă de acțiuni educative, de la școlarizare și calificare profesională până la activități culturale de toate genurile, acestea având ca scop *pregătirea deținutului pentru reintegrarea sa rapidă în viața socială*. La aceasta se adaugă criteriile de separație a infractorilor după: sex, vârstă, natură infracțiunii, durata pedepsei, starea de recidivă și după receptivitatea la activitățile de reeducare. Conform practicii penitenciare actuale, separarea deținuților după criteriile amintite constituie baza diferențierii tratamentului aplicat și premisa individualizării regimului de detenție.

Urmărind o cunoaștere cât mai fidelă a fenomenelor psihice și psihosociale ce se manifestă în locurile privative de libertate se impune o tratare diferențiată a regimului de arest și a celui de penitenciar.

Pentru a se asigura buna desfășurare a procesului penal sau pentru a împiedica sustragerea învinutului de la urmărirea penală, de la judecată ori de la executarea pedepsei se poate lua față de această măsură arestării preventive. Cazurile în care o persoană poate fi arestată preventiv sunt stipulate în mod expres de către legislația penală.

Din perspectiva psihologiei judiciare persoanele care se găsesc în arestul unităților de poliție prezintă manifestări și conduite specifice. *În stare de arest presiunea psihică și psihosocială este deosebit de puternică*. Controlul strict al comportamentului, impunerea unui regim de viață sever, limitarea serioasă a fluxului comunicațional cu exteriorul, generează la deținuți *stări tensionale accentuate*. Acestea sunt în multe situații amplificate de *stările de incertitudine* care-l cuprind pe arestat, el neștiind care este stadiul urmăririi penale, cum se va derula procesul și care va fi pedeapsa [2].

Cele mai frecvente reacții comportamentale ale celor arestați sunt, de cele mai multe ori, de o manifestare extremă. Astfel, deținutul fie că se închide în sine, se inhibă, fie că manifestă comportamente agresive. Limitele dintre cele două forme de reacții comportamentale nu sunt rigide, deținutul trecând ușor de la o extremă la alta. Se remarcă o frecvență crescută

a comportamentelor agresive, uneori chiar a celor auto-agresive (automutilări, tentative de sinucidere, uneori sinucideri). Asemenea comportamente nu pot fi generalizate. Există categorii de arestați care simulează comportamentele auto-agresive, în scopul de a impresiona și deruta organele de urmărire penală.

Daca în general cele arătate sunt valabile în cazul persoanelor deținute pentru prima dată, în cazul recidiviștilor, care de multe ori știu precis dacă vor fi condamnați sau nu, cunoscând uneori până în detaliu încadrarea juridică a faptei lor, precum și pedeapsa pe care o vor primi, frământările psihice sunt orientate spre efortul de a face o impresie bună anchetatorilor [4].

Infractorul ajuns pentru prima data în penitenciar poate fi considerat traumatizat din punct de vedere psihologic. El intră pe poarta penitenciarului tensionat deja de contactul cu autoritățile judiciare, de desfășurarea procesului; se vede dintr-o dată frustrat de ambianța familială, profesională, de limitarea spațiului de mișcare și de folosire a timpului liber.

La acestea se adaugă și alte elemente frustrante caracteristice noului mediu în care a intrat, deoarece penitenciarul dispune de particularitățile specifice cu influență negativă asupra integrării psihosociale a deținutului primar.

O primă particularitate este legată de înlăturarea simbolurilor exterioare ale personalității prin obligativitatea purtării uniforme de deținut, care standardizează modul de viață și estompează diferențele individuale caracteristice vieții libere, cotidiene.

Restrângerea modalității fizice, psihice și psihosociale, reprezintă o altă particularitate a mediului de penitenciar, sărăcia vieții de relație având implicații profunde asupra capacității persoanei de a-și exprima rolurile normale, reducând simțitor posibilitatea de interacțiune psihosocială.

Relațiile impersonale, activitatea controlată, regimul strict, desfășurarea monotonă a programului zilnic ca și distanța psihosocială dintre deținut și personalul (cadrele) penitenciarului constituie un alt set de particularități ale vieții din penitenciar, percepute de cele mai multe ori de către deținutul primar ca o atingere a integrității sale.

De obicei, se consideră că integrarea la viața de penitenciar nu este niciodată totală. La început integrarea deținutului în mediul penitenciar este *forțată*, la mijlocul detenției este aproape *totală*, iar cu puțin timp înainte de eliberare poate să apară o ușoară *atașare* față de ambianța de penitenciar.

În cadrul acestor etape apar manifestări comportamentale caracteristice vieții în detenție, numite reacții față de încarcerare, cum ar fi:

- stările depresive (agitația anxioasă),
- halucinații auditive și vizuale pe teme delirante de persecuție sau grațiere,
- stări confuzionale,
- dezorientare temporal-spațială,
- cefalee, somn agitat, coșmaruri,
- crize accentuate de agresivitate.

În mediul carceral pot să apară și unele reacții comportamentale anormale cum ar fi:

- refuzul hranei,
- tatuajul,
- automutilarea etc.

Refuzul hranei în mediul carceral are o valoare simbolică prin care deținutul vrea să arate că este gata pentru sacrificiul suprem în caz că nu i se satisfac anumite cereri. Aceste cereri (revizuirea pedepsei, suplimentarea unor drepturi, acordarea unor concesiuni etc.) i se par justificate, deși regimul la care este supus corespunde normativelor în vigoare. Ca formă de comportament, refuzul hranei reprezintă un element spectacular prin care deținutul vrea să atragă atenția și admirația celor din jur. De obicei, el nu durează mult, neavând suficiente rațiuni care să-l susțină.

Tatuajul are o frecvență destul de ridicată printre deținuți și constă în înțeparea cu acul și introducerea unui colorant insolubil sub forma unor figuri, nume, date, devize, ornamente, personaje etc. Unele tatuaje reflectă profesia individului, altele dorințele, amintirile sau aventurile sale. Tatuajul poate fi *mic* (o singură figură, un cuvânt) sau *multiplu*. De obicei se aplică pe antebraț, braț și piept, dar se mai aplică și în zone puțin vizibile (fese, fața internă a coapselor etc.). Deținuții care își aplică tatuaje manifestă o imaturitate afectivă, o slabă inserție socială, o structură psihopată, alții din curiozitate, excentrism, dornici de erotism ieftin.

Automutilările apar la deținuții care trec prin stări de melancolie anxioasă și cu delir mistic, în unele deliruri cronice, la hiperemotivi și la cei cu un nivel scăzut al inteligenței.

Automutilarea, asimilată motivațional cu suicidul și refuzul alimentar, este o tulburare a instinctului de conservare și constă în modificarea brutală și paradoxală a conduitei, adesea sub impulsul delirului și halucinației. Formele de automutilare sunt numeroase și variate: sacrificarea tegumentelor, enuclearea unui ochi, amputarea unui deget, arderea unui membru, tăierea limbii etc.

Deținuții, de cele mai multe ori, urmăresc un tratament mai bun prin zilele de spitalizare ce vor fi obținute.

Deținutul recidivist își cunoaște drepturile și îndatoririle pe care le are, se integrează, aparent repede în mediul carceral. În relațiile cu cadrele penitenciarului aceștia par, de obicei, conformiști și supuși. Cea mai mare parte a recidiviștilor manifestă, însă, două tipuri de comportamente: unul de simulare a supunerii față de regimul de penitenciar, cu "valoare" pentru cadrele penitenciarului, altul de dominare a celorlalți deținuți prin mijloace specifice grupurilor de detenție. De regulă, deținuții recidiviști sunt refractari la ordine, provoacă scandaluri cu ceilalți deținuți, sunt ostili față de cadrele penitenciarului, manifestă tendința de a obține beneficii și uneori de a evada.

Prizonizarea constă din adoptarea unei atitudini ostile (fățîșă sau ascunsă) față de personalul închisorii, față de lumea "din afara" și, concomitent, dezvoltarea

unei loialități față de ceilalți deținuți. În această situație deținutul va încerca să se integreze în grupul informal de deținuți și se va supune necondiționat liderului informal, chiar dacă riscă să nu fie văzut bine de cadrele penitenciarului.

Stanton Wheeler subliniază că fenomenul de prizonizare, de integrare în grupul deținuților, de identificare cu subcultura carcerală este doar o primă fază în evoluția deținutului, deoarece în cea de-a doua fază a perioadei de detenție se poate observa fenomenul de desprizonizare. Cu alte cuvinte, cu cât deținutul se apropie de momentul eliberării, el tinde să adopte un rol tot mai apropiat de ceea ce este dezirabil din punct de vedere social [4].

Reeducarea deținuților

Potrivit cadrului legal actual de executare a pedepselor, reeducarea deținuților se bazează pe obligația acestora de a desfășura o activitate utilă, pe posibilitatea lor de a se califica sau recalifica într-o meserie și de a participa la activități culturale-sportive și educative.

Pedeapsa privativă de libertate se aplică în raport de faptă și nu de făptuitor, neexistând suficientă preocupare pentru cunoașterea complexă a personalității individului (condițiile în care s-a format, a trăit, împrejurările în care a comis fapta etc.).

Detenția trebuie să reducă, pe cât posibil, traumatizarea psihică a persoanei condamnate, prevenind apariția unor perturbări emoționale manifestate prin idei obsesive, infantilism, idei suicidare, comportamente violente, și să încurajeze acele atitudini și aptitudini care să permită o reinserție normală a acestora în societate. În consecință, un

principiu fundamental al acțiunii de resocializare și tratament al delincvenților îl reprezintă normalizarea, prin apropierea pe cât posibil, a condițiilor vieții din penitenciar de cele ale lumii exterioare acestuia [1].

Ca mediu de reeducare, penitenciarul are ca obiectiv central recuperarea celor care au comis acte antisociale și pregătirea lor pentru reintegrarea în viața socială. Deosebit de important pentru procesul de reeducare este instituirea și aplicarea în mod corespunzător a unui sistem de stimulare-recompensare și sancționare după caz. Un factor care influențează eficiența activității de reeducare îl constituie și aplicarea justă a eliberării condiționate.

Strategia recuperativă trebuie să pornească de la cunoașterea particularităților psiho-individuale și psihosociale ale deținuților precum și a condițiilor care au determinat săvârșirea actului infracțional în vederea diagnosticării gradului de pericolozitate pe care îl prezintă și a elaborării terapiei optime pentru fiecare caz în parte.

Cunoașterea deținuților trebuie să fie un proces continuu care să se realizeze pe tot parcursul detenției, urând ca datele obținute să fie permanent controlate și îmbogățite, astfel ca, strategia de reeducare elaborată, să poată fi reorientată în funcție de noile aspecte care intervin. Activitatea de cunoaștere a deținutului se finalizează printr-un psihodiagnostic (profilul psihocomportamental), în care sunt evidențiate atât aspectele pozitive ale personalității sale, cât și aspectele negative cu măsurile (metodele) ce se impun pentru a fi schimbate, precum și posibilitățile de participare efectivă a deținutului la propria sa reeducare [4].

Referințe bibliografice:

1. Banciu, D., „Control social și sancțiuni sociale” ed. Hyperion XXI, București, 1992
2. Butoi, T., „Psihologie judiciară”, ed. Fundația România de Maine, Univ. ”Spiru Haret”, București 2004
3. Cressey, D., „Prison Organisation”, ed. John Wiley, New York, 1958
4. ”Detenția și consecințele psihologice ale privării de libertate”,
<https://biblioteca.regieline.ro/referate/drept/detenția-si-consecințele-psihologice-ale-privării-de-libertate-41721.html>
5. Ellenberger, H.F., „Reflexionssurl'etude scientifique de la prison”, in Annales Intern de criminology, vol. 10, nr. 2, 1971
6. Florian Gh., „Psihologie penitenciară: studii și cercetări”, Oscar print, București, 2001
7. Greene, M., 1988 „The dialectic of freedom”. New York: Teachers College Press, 152 pg

CZU 159.95

DIMENSIUNILE ESENȚIALE ALE CREATIVITĂȚII UMANE

DODON Daniela,

Psiholog, Prof.,

Școala Gimnazială Catolică Sf. Petru,

Canada

REZUMAT

Indiferent de modul de abordare se pot identifica două note definitorii ale creativității: noutate și valoare. Noutatea poate să se situeze la diferite niveluri fiind evaluată prin distanța dintre punctul de plecare - produsul nou obținut,

această distanță reprezentând de fapt cota de originalitate. Creativitatea ca proces și activitate hipercomplexă are atât o valoare individuală, cât și una socială superioară. Creativitatea individuală este o premisă a creativității sociale.

Cuvinte-cheie: creativitatea umană, imaginație, inspirație, talent, supradotare, comportament, activitate psihică creativă, structură a personalității, creativitate de grup.

THE ESSENTIAL DIMENSIONS OF HUMAN CREATIVITY

DODON Daniela,

Psychologist, Prof.,

St. Peter's Catholic Secondary School,

Canada

SUMMARY

Regardless of the approach, two defining notes of creativity can be identified: novelty and value. The novelty can be located at different levels being evaluated by the distance between the starting points - the new product obtained, this distance representing in fact the quota of originality. Creativity as a process and hyper-complex activity has both an individual value and a higher social value. Individual creativity is a premise of social creativity.

Key words: human creativity, imagination, inspiration, talent, gift giving, behavior, creative psychic activity, personality structure, group creativity.

Actualitatea temei de cercetare. Astăzi traversăm o perioadă dificilă de schimbări radicale, care au cuprins toate sferile de viață și de activitate. Societatea se confruntă cu o restructurare dificilă, în mare măsură contradictorie, dar istoric inevitabilă. În viața socio-politică se definește trecerea de la totalitarism la democrație, în viața economică - de la sistemul administrativ de comandă la economia de piață. În învățământul public se trece de la pedagogia restrictivă la pedagogia în care se respectă individualitatea și independența fiecărui pedagog. În ceea ce privește schimbarea radicală a societății, economiei, învățământului, culturii și a întregului mod de viață, locul central îl ocupă restructurarea managerială [10, p.7].

Scopul cercetării constă în analiza dimensiunilor teoretice privind creativitatea umană.

Rezultate și discuții. Termenul „creativitate” se referă la procesele mintale care duc la soluții, idei, concepte, expresii artistice, teorii sau produse care sunt unice și inedite. Creativitatea este foarte dificil de evaluat, deoarece este un subiect extrem de divers, în care există multe moduri diferite de manifestare, și deoarece este în mare parte neexplorată la foarte mulți oameni. Funcțiile creative sunt controlate de emisfera dreaptă a creierului omenesc, partea din creier utilizată mai puțin de majoritatea oamenilor, spre deosebire de procesele de gândire ale emisferei stângi, care sunt caracterizate prin ordine, secvențialitate și logică [2,

p.146].

Termenul **creativitate** a pătruns în dicționarele de specialitate după 1950. Până atunci, manifestările de creativitate au fost desemnate prin alți termeni, precum *imaginație, inspirație, talent, supradotare*. Etimologic, termenul **creativitate** provine din latinescul „*creare - a naște, a zămisli, a crea, a făuri*”, G. Allport fiind cel care îl introduce în limbaj, cu sensul de capacitate de a genera noul dispoziție generală a personalității. Astfel, termenul de *creativitate* desemnează procesul de *zămislire, făurire, rostirea a ceva nou, original*. În psihosociologie conceptul de **creativitate** cuprinde o diversitate de accepțiuni: „*comportament*” și „*activitate psihică creativă*”, „*structură a personalității*”, „*creativitate de grup*” [8, pp.12-13].

În sens larg, concepem **creativitatea ca activitate conjugată, proces prin care se focalizează, într-o sinergie de factori biologici, psihologici, sociali, întreaga personalitate a individului, implicate în producerea ideilor sau a produselor noi, originale, cu sau fără utilitate și valoare socială.**

În sens restrâns prin **creativitate** înțelegem *aptitudinea (capacitatea) persoanei de a genera idei și produse: a) noi; b) originale și c) valoroase*. Nenumăratele denumiri metaforice exprimă concepțiile diverșilor autori asupra creativității, pe care le redăm în tabelul nr. 1.:

Tabelul 1. Concepțiile autorilor despre termenul de creativitate

Autor	Concepția autorilor
R.B.Cattell	„ <i>inteligență fluidă</i> ”
J. Guilford	„ <i>gândire divergentă</i> ”
J. Bruner	„ <i>rezolvare specifică de probleme</i> ”, „ <i>rezolvare de probleme slab structurate</i> ”
Th. Ribot	„ <i>imaginație creatoare</i> ”
A. Osborn	„ <i>imaginație constructivă</i> ”
Fr. Bartleit	„ <i>gândire autonomă</i> ”

J. Dewey și G. W. Allport au propus o altă viziune asupra creativității - omul dispune de un potențial, iar

datoria educației este să-l descopere și să-l dezvolte.

Termenul „creativitate” se referă la procese mentale

ce duc la soluții, idei, concepte, forme artistice, teorii sau produse care sunt unice sau inedite. Uneori creativitatea este numită „a opta inteligență”. Ca rezultat al cercetărilor întreprinse în anii 1960 de neurologul american Roger Wolcott Sperry (1913-1994), a devenit clar că funcțiile creative omenești sunt controlate de emisfera cerebrală dreaptă. Aceasta este partea din creier folosită mai puțin de majoritatea oamenilor, spre deosebire de procesele de gândire ale emisferei cerebrale stângi, care se caracterizează prin ordine, secvențialitate și logică și care este responsabilă printre altele pentru abilitățile numerice și verbale [1, p.91].

Astfel în figura nr. 1. prezentăm dimensiunile esențiale ale creativității umane.

Creativitatea este capacitatea esențială și integrală a persoanei, rezultată din activitatea conjugată a tuturor funcțiilor sale psihice (intelectuale, afective, volitive), conștiente și inconștiente, native și dobândite de ordin biologic, psihofiziologic și social, implicată în producerea ideilor noi, originale și valoroase [4, p.16].

Începând cu anul 1967 au apărut primele lucrări teoretice consacrate în mod specific și direct creativității: M. Bejat (1971), Al. Roșca (1967), P. Popescu-Neveanu (1971).

Studiile și cercetările experimentale au luat amploare după 1970, ele având drept obiective finale evaluarea și stimularea creativității în diferite domenii:

- *psihologia școlară educațională și a dezvoltării* – P. Constantinescu (1970), R. Mihalevici (1977), Gr. Nicola și alții (1981), I. Mânzat (1981), A. Stoica (1983), R.Golu (1985), P. Popescu (1991), M. Dincă (1993), M. Caluschi (1994);

- *psihologia creației științifice și tehnice, psihologia organizațională* - P. Popescu-Neveanu (1977), Al. Roșca (1981), M. Roco (1979, 1985), V. Belous (1991), M. Golu (1993), S. Chelcea (1990,

1994), A. Neculau (1991, 1999), M. Zlate (1999, 2000);
- *psihologia artei* - S. Marcus, Gh. Neacșu (1970), U. Șchiopu (1992) [8, p. 16].

Creativitatea a fost definită și investigată sub mai multe dimensiuni, cele mai frecvente fiind: 1) *caracteristică a persoanelor*; 2) *caracteristică a produselor și 3) creativitatea ca proces mental*. Spunem despre o persoană că este creativă dacă are capacitatea de a rezolva probleme în moduri noi, eficiente/corecte/estetice și valorizate social. Produsele creative sunt cele care oferă noi cunoștințe și tehnologii (în știință), noi concepte și experiențe (în artă) sau modifică dinamici sociale. Creativitatea ca proces se caracterizează prin gândire divergentă, idei multiple și noi conexiuni [9, p.147].

Creativitatea nu înseamnă doar receptarea și consumul de nou, ci în primul rând crearea noului. După C. Rogers (1961), **adaptarea creativă naturală** pare a fi singura posibilitate prin care omul poate ține pasul cu schimbarea caleidoscopică a lumii sale. În condițiile ratei actuale a progresului științei, tehnicii și culturii, un popor cu un nivel scăzut al creativității, cu o cultură limitată nu va putea rezolva eficient problemele cu care se confruntă. Dacă oamenii nu vor realiza idei noi și originale în adaptarea lor la mediu, atunci popoarele lor nu ar mai fi competitive în plan internațional [8, p.11].

A. Munteanu concepe **creativitatea** ca pe un proces prin care se socializează într-o sinergie de factori (biologici, psihologici, sociali) întreaga personalitate a individului și care are drept rezultat o idee sau un produs nou, original, validat social. Creativitatea este procesul prin care se focalizează, într-o sinergie de factori (biologici, psihologici, sociali), întreaga personalitate a individului și care are drept rezultat o idee sau un produs nou, original, cu sau fără utilitate și valoare socială” [5, p.44].

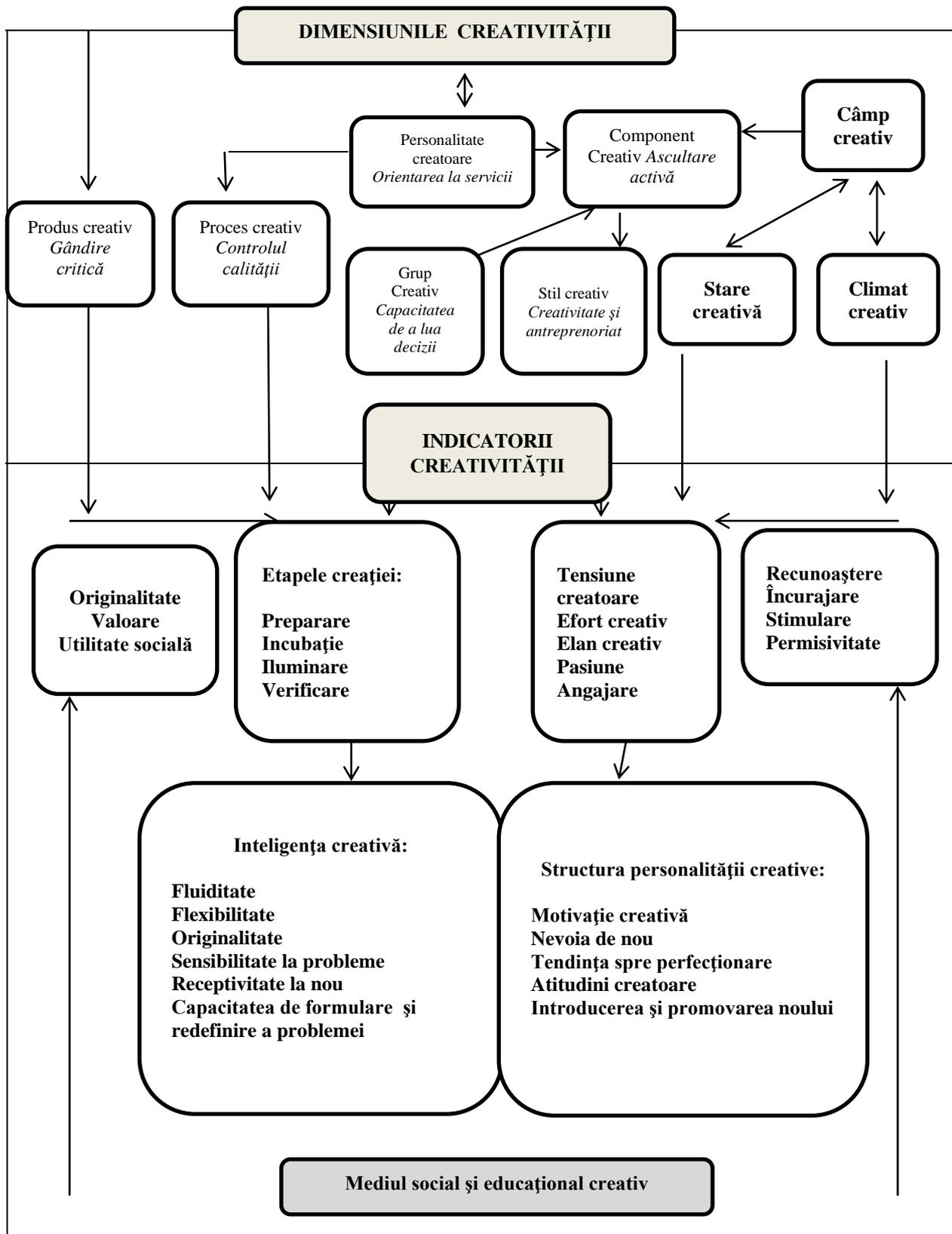

Figura 1. Dimensiunile creativității [3, p.73].

În ciuda nevoii de creativitate într-o organizație, mulți factori acționează împotriva ei, conform figurii 2.:

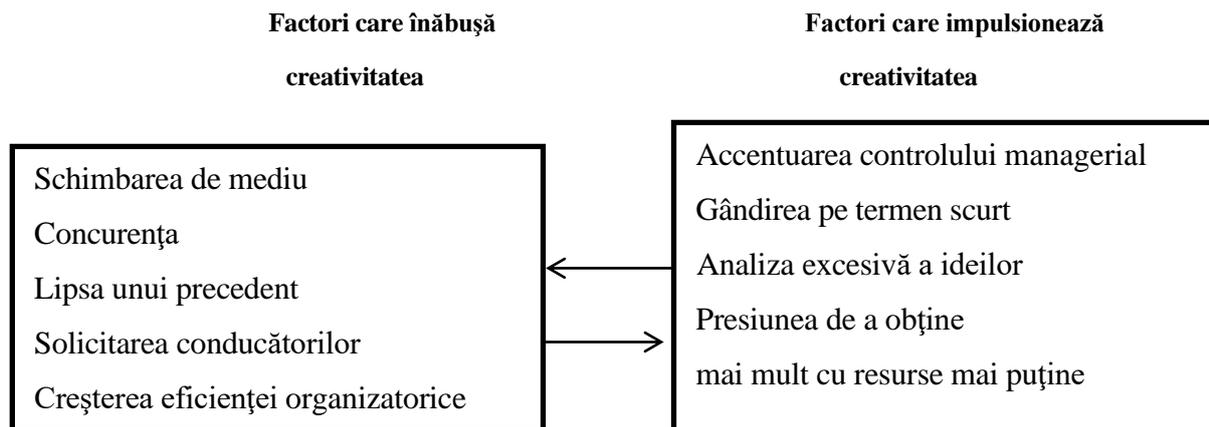

Figura 2. Categoriile de factori care impulsionează/inhibă creativitatea [7, p.12].

În plan psiho-individual creativitatea presupune a obține un produs nou într-o manieră proprie pentru indivizi, chiar dacă prin raportare la știință acel produs este cunoscut, a fost deja descoperit. Practic este vorba de a „descoperi” adevăruri deja cunoscute de către individ, de aici și importanța strategiilor euristice în actul predare-învățare.

Creativitatea presupune inteligență, gândire direcțională, imaginație constructivă, o anumită tehnică de lucru, dar și o condiționare afectiv-motivațională, de unde și caracterul spontan sau intenționat voluntar al demersului creativ. Aceste trăsături de personalitate creatoare pot fi grupate la nivelul următorilor factori:

- **factori psihici:** cognitiv-intelectuali; non-cognitivi (motivații, afectiv-vitale, atitudini)
- **factori sociali** (culturali, educativi, socio-economi)
- **factori biologici** (diferență de sex și vârstă) [3, p.72].

Produsele creative sunt cele care oferă noi cunoștințe și tehnologii (în știință), noi concepte și experiențe (în artă) sau modifică dinamici sociale. Creativitatea ca proces se caracterizează prin gândire divergentă, idei multiple și noi conexiuni [9, p.147].

S-a constatat că stadiile (etapele) procesului creator sunt aproximativ aceleași în toate domeniile:

1. Stadiul pregătitor cuprinde sesizarea și punerea problemei, documentarea, culegerea, analiza și interpretarea materialului factual, cu ajutorul unor metode și tehnici de cercetare, formularea ipotezei și conceperea ideilor-prototip, ca direcții de căutare a primelor soluții de rezolvare a problemei.

2. Stadiul incubației intervine în urma unei perioade de muncă tenace fără ca soluția să fie găsită. Este o fază de așteptare tensionată, când are loc distanța de problemă, de tipurile anterioare, producându-se noi combinații de imagini și idei. În această etapă subiectul nu mai este fixat conștient asupra obiectului său, procesul de creație continuă să se desfășoare în subconștient; pe baza jocului liber al imaginației și al intuiției euristice, are loc

înțelegerea problemei, pregătindu-se cea de-a treia etapă.

3. Stadiul iluminării/inspirației reprezintă apariția bruscă a ideii, a soluției, momentul intuiției acesteia, al vizualizării obiectului nou-creat, prin comutarea ideilor și prescurtarea raționamentelor. Orientarea către o altă activitate, plimbările și hobbyurile facilitează inspirația.

4. Stadiul verificării sau elaborării finale este faza de control a veridicității ipotezei de rezolvare a problemei, de evaluare și aplicare a produselor create.

Procesul creației are un caracter dinamic și continuu. Etapele sau fazele analizate mai sus sunt relative. La oameni de geniu, o intuiție remarcabilă poate fi punctul de plecare al întregului proces de creație. La alții iluminarea nu apare decât în urma unei intense pregătiri, iar în al treilea caz, inspirația depinde de o observare accidentală, imprevizibilă [6, p.25].

Fiind un domeniu atât de vast, nu este lipsit de controverse, multe dintre ele pornind de la definiția pe care o dăm creativității, mai ales atunci când descriem teoriile și modelele explicative ale creativității.

Concluzii:

1. Vorbind despre creativitate, ne referim la trei mari dimensiuni: *produsul creativ, procesul creației și persoana creatoare*.

2. Elementul definitoriu pentru abordarea oricărui aspect al creativității se referă la atributele produsului creativ: *originalitate și utilitate*. Altfel spus, procesul creativ este cel în urma căruia rezultă un produs cu aceste atribute, iar creatorul este o persoană care dezvoltă un asemenea produs.

3. Considerăm că prin gândirea divergentă, în cadrul căreia distinge mai mulți factori intelectuali, se realizează creativitate. Cei mai importanți factori intelectuali identificați sunt: *sensibilitatea față de probleme, sensibilitatea la implicații, fluențe, flexibilitatea, originalitatea, ingeniozitatea, redefinirea, elaborarea*.

4. Vervalin constată la persoanele creatoare curiozitate epistemică, nivel ridicat a inteligenței,

capacitate superioară de concentrare, informație bogată, | sensibilitate emoțională etc.

Referințe bibliografice:

1. Carter Ph. Cartea completă a testelor de inteligență, Traducere și adaptare: M.-D. Pavelcu, București: Editura Meteor Press, 2015, 208 p.
2. Carter Ph. Teste de inteligență, Traducere și adaptare: M.-D. Pavelcu, București: Editura Meteor Press, 2005, 191 p.
3. Joița E. Pedagogie și elemente de psihopedagogie școlară, București: Editura Arves, 2003, 450 p.
4. Morari I. Psihologia creației, București, 2000
5. Munteanu A. Incursiuni în creatologie, Timișoara, 1995
6. Patrașcu D., Patrașcu L., Mocrac A. Metodologia cercetării și creativității psiho-pedagogice, Chișinău: Editura Știința, 2003, 252 p.
7. Proctor T. Elemente de creativitate managerială, Trad. de M. Bălănescu, București: Editura TEORA, 2000, 207 p.
8. Roco M. Creativitate și inteligență emoțională, Iași: Editura Polirom, 2001, 245 p.
9. Szentagotai-Tătar A., David D. Tratat de psihologie pozitivă, Iași: Editura Polirom, 2017, 339 p.
10. Țurcan T. Psihologie managerială, Chișinău: Editura Epigraf SRL, 2004, 208 p.

CZU 316.614:616.831

ÎMBUNĂTĂȚIREA MODALITĂȚILOR DE INCLUZIUNE SOCIALĂ A PERSOANELOR ÎN URMA ACCIDENTULUI VASCULAR CEREBRAL BAZATĂ PE CONCEPTELE DE POTENȚIAL DE ÎNVĂȚARE ȘI DE MODIFICABILITATE COGNITIVĂ REUVEN FEUERSTEIN

GLAVAN Aurelia,
doctor în psihologie,
neurolog IMU

REZUMAT

Funcționalitatea cognitivă optimă asigură desfășurarea eficientă a activităților zilnice și integrarea persoanei în mediul socioeconomic. Cognația nu este un concept unitar ci încorporează mai multe domenii cognitive: atenție, memorie, funcții executive, percepție și praxis, limbaj. Funcțiile cognitive sunt afectate ca urmare a producerii unui accident vascular cerebral (AVC), manifestându-se cu o prevalență de 20% până la 80% post AVC. Ne-am propus o investigație experimentală – utilizarea teoriei Reuven Feuerstein în reabilitarea cognitivă a persoanelor post AVC, astfel depășind situația de dezavantaj social și contribuind la îmbunătățirea calității vieții persoanelor prin incluziunea lor socială. Principiul învățării mediate s-a dovedit eficient pentru îmbunătățirea capacităților cognitive ale adulților post AVC, fiind o posibilitate de recuperare rapidă și costuri minime.

Cuvinte-cheie: funcții cognitive, accident vascular cerebral (AVC), reabilitare cognitivă, Reuven Feuerstein, învățare mediată, incluziune socială, calitatea vieții.

IMPROVING THE MODALITIES OF SOCIAL INCLUSION OF PERSONS AFTER A CEREBRAL VASCULAR ACCIDENT BASED ON THE CONCEPTS OF LEARNING POTENTIAL AND COGNITIVE CHANGES REUVEN FEUERSTEIN

GLAVAN Aurelia,
PhD in Psychology,
Neurologist, Institute of Emergency Medicine

SUMMARY

An optimal cognitive functionality ensures the efficiency of day-to-day activities and a person's integration into the socio-economic environment. Cognitions not a unitary concept but in corporate several cognitive domains: attention, memory, executive functions, perception and praxis, language. Cognitive functions are affected as a result of a stroke, manifested by a prevalence of 20% to 80% after a stroke. We have proposed an experimental investigation - the use of the theory of Reuven Feuerstein in the cognitive rehabilitation of post-stroke individuals, thus overcoming the social disadvantage situation and contributing to improving the quality of life of people through their social inclusion. The

principle of mediated learning has proven effective in improving the cognitive abilities of post-stroke individuals, being a quick and cost-effective way of recovering.

Key words: cognitive functions, stroke, cognitive rehabilitation, Reuven Feuerstein, mediated learning, social inclusion, quality of life.

Actualitate. Funcțiile cognitive sunt active în toate aspectele existenței ființei umane. Funcționalitatea cognitivă optimă asigură desfășurarea eficientă a tuturor activităților zilnice și integrarea persoanei în mediul socio-economic. Cognația nu este un concept unitar, ci încorporează mai multe domenii cognitive: atenție, memorie, funcții executive, percepție și praxis, limbaj [6; 8].

Profesorul Reuven Feuerstein, denumit și "*Einstein-ul pedagogiei contemporane*", născut în România, a fost adept al teoriei că inteligența poate fi învățată și autorul teoriei modificabilității cognitive structurale și al teoriei experienței mediate de învățare. Fiind profesor la Universitatea Bar Ilan din Ramat Gan și la Universitatea Vanderbilt, a avut privilegiul să lucreze cu marii psihologi ai lumii, specialiști în psihologia dezvoltării precum J. Piaget și L. Vâgotski. Metoda Feuerstein reprezintă un punct de referință pentru programele de intervenție psihopedagogică aplicate în diverse contexte. Feuerstein, prin poziția sa de psiholog, pentru a interveni în rezolvarea unor probleme sociale complexe existente, convins că ființa umană este modificabilă, și-a propus depășirea situațiilor de dezavantaj social [7]. Teoria lui Feuerstein este bazată pe conceptele de *potențial de învățare și de modificabilitate cognitivă structurală*, urmată de o intervenție practică dinamică. Plecând de la teoriile lui Piaget și ale lui Vâgotsky, Feuerstein nu este interesat doar de analiza funcționării inteligenței propriu-zise, ci și de inteligența ca resursă umană ce poate fi îmbogățită și îmbunătățită. Feuerstein cercetează în mod particular modul în care s-ar putea depăși retardul cognitiv, subliniind faptul că prezența unui mediator bun, capabil să dezvolte la maximum capacitățile subiectului, poate reduce în mod semnificativ (uneori chiar să anuleze) dezabilitatea. Feuerstein [3; 4] a subliniat de foarte multe ori faptul că omul este capabil să se modifice chiar și în situația în care acesta prezintă o deficiență. Persoanele dezavantajate social sau cele cu dezabilități nu sunt capabile de o modificare spontană. În cazul acestora este nevoie de o intervenție sistematică și intensivă.

Metoda Feuerstein, este utilizată în peste 30 de state ale lumii, de mai bine de 70 de ani, iar faptul că a rezistat probei timpului dovedește importanța și valoarea ei. Astăzi, metoda este utilizată în medii diverse: mediul educațional formal (învățământul preuniversitar și universitar), domeniul psihopedagogiei speciale (recuperarea persoanelor cu probleme de integrare socioculturală), domeniul educației adulților (întreținerea capacităților mentale a persoanelor în vârstă și a persoanelor cu deficiențe cognitive neurologice) și al formării continue (calificarea profesională a personalului din domeniul productiv).

Metoda Feuerstein [3] se caracterizează printr-un

puternic impuls de acțiune și de operaționalitate. Spre deosebire de mulți specialiști care se ocupă de persoanele cu dizabilități și care de multe ori declară că se găsesc în fața unor obstacole greu de depășit, create de gravitatea situației persoanelor respective, Feuerstein [4] subliniază faptul că dezvoltarea abilităților cognitive ale individului este tot timpul posibilă făcând abstracție de:

1. *Vârsta subiectului*, (Feuerstein susține că și adulților le putem induce modificări structurale în sistemul cognitiv). Feuerstein nu este de acord cu ideea unei așa-numite „perioade critice”, după care persoana cu dezabilități nu mai poate desfășura o învățare semnificativă. Declinul cognitiv al persoanei adulte cu dezabilități este cauzat de absența unor intervenții educative specifice pentru adulți și nu este o situație de nedepășit.

2. *Etiologia dezabilității*, (Feuerstein [3] susține că în orice situații este posibilă o intervenție de îmbunătățire cognitivă).

3. *Gravitatea deficienței*, (Toate metodele de rehabilitare își găsesc justificarea lor în posibilitatea potențării abilităților cognitive și comportamentale ale subiectului. În metoda Feuerstein această posibilitate este afirmată dincolo de orice obstacol [3].

Conceptele de *potențial de învățare, modificabilitate cognitivă și mediere* reprezintă fundamentele teoriei psihologice a lui Reuven Feuerstein [4]. *Potențialul de învățare* este un total de comportamente virtuale latente care necesită o anumită implicare pentru a putea fi transformate în manifestări. *Modificabilitatea cognitivă* se referă la capacitatea ființelor umane de a-și schimba propria structură de funcționare cognitivă cu scopul de a se adapta la situațiile ce apar de-a lungul vieții [8; 18]. *Prin mediere* se înțelege acea intervenție intenționată și activă, pe care educatorul o oferă persoanelor cu care interacționează, urmărind dezvoltarea cât mai bună a capacităților lor și atingerea de către aceștia în mod gradat a unui nivel de autonomie cât mai deplină. Conform teoriei modificabilității și medierii, la originea funcțiilor mentale superioare se află procesul de învățare, în care rolul educatorului este fundamental [4]. Modalitatea de interacțiune între mediu-educator-individ stă la baza celor mai multe dintre schimbările structurale ce apar în aparatul cognitiv uman. Mediatorul trebuie să fie capabil să identifice, să aleagă, să determine unii dintre stimulii ce ajung la subiect, pentru a-i face accesibili. Educatorul nu se va interpune ca o barieră între subiect și lumea exterioară, rolul său fiind de a identifica stimulii care trebuie adaptați pentru a fi optim valorificați, de a-și focaliza atenția asupra datelor relevante, determinând interesul, atenția și conștientizarea [3; 9].

Utilizarea teoriei lui Reuven Feuerstein în

reabilitarea cognitivă a persoanelor post accident vascular cerebral

Teoria lui Reuven Feuerstein [3], la fel ca alte teorii născute din necesitatea de a sprijini persoanele aflate în dificultate, s-a dovedit a fi utilă pentru întreaga populație. Astfel, principiul învățării mediate s-a dovedit eficient și pentru îmbunătățirea capacităților cognitive ale adulților în urma unui accident vascular cerebral (AVC). Funcțiile cognitive sunt afectate ca urmare a producerii unui accident vascular cerebral [11], deficitul cognitiv restant manifestându-se cu o prevalență de 20% până la 80% post accident vascular cerebral [14]. Deficitul cognitiv restant unui accident vascular cerebral este întâlnit în literatura de specialitate sub denumirea de deficit cognitiv vascular, termen generic ce a fost introdus pentru a descrie un spectru larg de modificări cognitive relaționate cu afecțiuni vasculare [15]. Deficitul cognitiv restant unui accident vascular cerebral este reversibil la aproximativ 16% până la 20% dintre supraviețuitorii unui AVC deficitul cognitiv se ameliorează în primele trei luni, recuperarea putând continua cel puțin timp de un an de la producerea accidentului vascular cerebral. Studiile, efectuate până în prezent, ce au drept scop identificarea domeniilor cognitive afectate cu precădere în urma unui accident vascular cerebral, sunt numeroase. Tatemichi [16] și alți specialiști [5; 17; 19] au delimitat un profil general al problemelor apărute cu referire la domeniile cognitive de interes, afectate în urma unui accident vascular cerebral: atenție, memorie, funcții executive, percepție și praxis, limbaj [2;11]. Deficiențele cognitive restante unui accident vascular cerebral pot interesa una sau mai multe arii cognitive și sunt în relație directă de dependență cu severitatea accidentului vascular cerebral. Persoanele cu dezabilități post – AVC, marcați la nivel psihologic de experiența traumatizantă a maladiei, au nevoie de intervenții alternative celor medicamentoase în rezolvarea problemelor sociale complexe existente [1; 6; 12; 13]. Un succes deosebit în reabilitarea cognitivă a persoanelor post AVC poate fi obținut prin utilizarea metodei Feuerstein, bazată pe conceptele de potențial de învățare și de modificabilitate cognitivă structurală, urmată de o intervenție practică dinamică [3; 9].

Investigație experimentală: Aplicarea instrumentelor din Programul de Îmbogățire Instrumentală elaborat de Reuven Feuerstein la persoanele post AVC. Investigația a urmărit, ca prin validarea ipotezei, să contribuie la îmbunătățirea modalităților concrete de incluziune socială a persoanelor post AVC, în vederea integrării în viața de familie, profesională și socială.

Scopul investigației a vizat: Incluziunea socială a persoanelor post AVC în vederea integrării în viața de familie, profesională și socială prin aplicarea instrumentelor din Programul de Îmbogățire Instrumentală, elaborat de Reuven Feuerstein.

Ipotezele cercetării au fost: Presupunem că aplicarea instrumentelor corespunzătoare din Programul de

Îmbogățire Instrumentală, elaborat de Reuven Feuerstein, favorizează incluziunea socială mai rapidă a persoanelor post AVC.

Obiectivele investigației au constat în: 1. Evaluarea neuropsihologică a persoanelor post AVC; 2. Adaptarea strategiei terapeutice de intervenție la persoanele post AVC; 2. Implementarea Programului de Îmbogățire Instrumentală, elaborat de Reuven Feuerstein întru favorizarea incluziunii sociale a persoanelor post AVC.

Metodele: observația sistematică, interviul, metoda cercetării documentelor medicale, studiul de caz, analiza statistică a datelor.

Materialele de cercetare utilizate: fișa de evaluare psihologică, creată și dedicată persoanelor aflate în procesul de recuperare post AVC; Teste psihologice folosite pentru colectarea datelor: *Montreal Cognitive Assessment (MoCA)*; *Wechsler Memory Scale (WMS)*; *Clock Drawing Test (CDT)*; *Stroke Specific Quality of Life Questionnaire (SSQoL)*; *Fișa de evaluare logopedică*; *Testul „Labirint”*.

Loturi experimentale: Conform schemei clasice a experimentului, s-au constituit două eșantioane necesare desfășurării cercetării, astfel: eșantionul experimental - din care au făcut parte pacienții post AVC, cărora li s-a stabilit diagnosticul clinic și paraclinic și cărora li s-a aplicat un set de instrumente corespunzătoare din Programul de Îmbogățire Instrumentală, elaborat de Reuven Feuerstein, menite să favorizeze reintegrarea socială a persoanelor post AVC; eșantionul de control - din care au făcut parte pacienți post AVC, cărora li s-a stabilit diagnosticul clinic și paraclinic, dar care nu au beneficiat de aplicarea instrumentelor din cadrul Programului de Îmbogățire Instrumentală Reuven Feuerstein. Studiul s-a desfășurat în cadrul Secției Neurologie Boli cerebro-vasculare a Institutului de Medicină Urgentă în perioada 2016-2018. Au fost investigați un număr de 160 de pacienți. Au fost implicați în experimentul Feuerstein un număr de 20 de pacienți, cărora li s-au aplicat instrumente din cadrul Programului de Îmbogățire Instrumentală pe o perioadă de 1 an.

Rezultate, comentarii, concluzii. În cercetarea experimentală, au fost incluși 160 de pacienți post AVC, aplicându-se Programul de Îmbogățire Instrumentală Reuven Feuerstein la 20 pacienți care au corespuns criteriilor menționate. Rezultatele obținute în urma aplicării metodei Feuerstein au fost foarte bune, ceea ce a permis reintegrarea socială mai rapidă și completă, persoanele părăsind spitalul, continuând recuperarea la domiciliu, scăzând astfel costurile unei spitalizări prelungite. Aceste cazuri scot în evidență faptul că fiecare persoană are șanse de recuperare, însă evoluția (perioada de timp, eficiență, costuri, servicii) fiecărui pacient este particulară, depinzând de factori obiectivi, dar mai ales de cei subiectivi, specifici fiecăruia. Rezultate bune sau foarte bune s-au obținut la 17 pacienți. Numărul instrumentelor utilizate, ritmul de aplicare al acestora și perioada de timp, în care s-a aplicat intervenția, au fost diferite, particularizate

caracteristicilor individuale ale fiecărui, astfel încât rezultatele obținute au permis reintegrarea optimă în familie, societate și profesie a acestora, în concordanță cu obiectivele planificate de membrii echipelor terapeutice. În ceea ce privește funcționarea intelectuală a persoanelor, s-a reușit activarea funcțiilor psihice deficitare fiind înregistrate rezultate semnificative în etapa de *output*, în care s-a înregistrat un scor ridicat al nivelului de funcționare cognitivă și metacognitivă după etapele de *input*, în care s-au înregistrat carențele datorate afecțiunilor neurologice și etapa de elaborare în care s-a intervenit prin aplicarea unei serii de instrumente aparținând Programului de Îmbogățire Instrumentală, elaborat de Reuven Feuerstein. Durata medie a spitalizării celor 20 de pacienți, incluși în studiu, a fost de 23 de zile, metoda de recuperare Feuerstein fiind continuată la domiciliul pacienților. Metoda Feuerstein a fost aplicată la un număr de 20 de pacienți, din care se observă că un procent de 85% au avut evoluție bună și foarte bună, doar 15% au înregistrat regresii datorate unor complicații neurologice survenite în cursul tratamentului, independent de metoda de recuperare folosită.

Rezultatele obținute în urma aplicării metodei

Feuerstein prefigurează posibilitățile de recuperare rapidă și cu costuri minime, programul putând fi derulat și la domiciliul persoanelor, care, pe lângă tratamentul medicamentos, pot opta pentru serviciile alternative, oferite de specialiști în domeniul terapiei cognitive.

Intervenția de optimizare cognitivă proiectată conform Metodei Feuerstein și individualizată duce la modificarea parametrilor ce măsoară performanța cognitivă la persoanele ce au suferit un accident vascular cerebral.

Individualizarea intervenției de optimizare cognitivă, în funcție de necesarul specific fiecărui domeniu cognitiv, asigură succesul demersului terapeutic, indiferent de încadrarea persoanei în stadiul subacut sau cronic post accident vascular cerebral.

Conlucrarea cu pacientul în ce privește stabilirea scopului și obiectivelor programului de recuperare și asigurarea complianței și participării active și interesate a acestuia la intervențiile terapeutice sunt obligatorii pentru augmentarea beneficiilor recuperării, creșterea indicilor de performanță cognitivă, fiind atât rezultate, cât și factori favorizanți de tip catalizator pentru orice intervenție de recuperare cu toate beneficiile asupra calității vieții.

Referințe bibliografice:

1. Canevaro, A. Pedagogia speciale: la riduzione dell'handicap. -- Milano: Bruno Mondadori, 1999.
2. Conti, J., Sterr, A., et al. Diversity of approaches in assessment of executive functions in stroke: limited evidence? -- *Neurological Sci*, 2015, 1(1).
3. Feuerstein, R., Rand, Y., Hoffman, M. B., Miller, R. Instrumental Enrichment: an intervention program for cognitive modifiability. -- Baltimore: Baltimore University Park Press, 1980.
4. Feuerstein, R., Falik, L. H., Rand, Y. The Dynamic Assessment of Cognitive Modifiability: the learning propensity assessment device: theory, instruments and techniques. -- Jerusalem: The ICELP Press, 2002.
5. Hochstenbach, J., Mulder T. et al, Cognitive decline following stroke: a comprehensive study of cognitive decline following stroke. *J Clin Exp Neuropsychol*, 1998, 20.
6. Joița, E. Educația cognitivă. Fundamente. Metodologie. -- Iași: Editura Polirom Romania, 2002.
7. Kopciowski Camerini, J. L'apprendimento mediato. Orientamenti teorici ed esperienze pratiche del metodo Feuerstein. -- Brescia: La Scuola, 2002.
8. Manolache, I. O inovație în psihopedagogie. Teorie și practica schimbării cognitive, în: *Revista de Psihologie*, nr. 4, 1992, p. 9-12.
9. Mara, D. Învățarea mediată - abordări teoretice și practice, în: *Problematica învățare-evaluare: abordări, studii, cercetări*, (coord. Popescu, R.). -- Sibiu: Editura Psihomedica, 2009.
10. Mara, D. Strategii didactice în educația incluzivă. Editura Didactică și Pedagogică, -- București: Editura Didactică și Pedagogică, 2004.
11. Marin, A.G., Seiciu P.L., Popescu, A.M., Bighea, A., Berteanu, M. „Technology for post-stroke cognitive rehabilitation”. -- *IJPMBS*, vol.4, nr. 2, 2015.
12. Moraru, A., Pascal, O., Hamițchi, E., Munteanu, L., Agapii, E., Cojocari, D., Cebotari, A. Reabilitarea medicală a bolnavului cu accident vascular cerebral, în: *Protocol Clinic național. PCN -181*, aprobat de Ministerul Sănătății al Republicii Moldova. -- Chișinău, 2012, Rev. 2014, p. 8, <http://inn.md/sites/default/files/reabilitareavc.pdf> (Cap. C.2./Caseta 36 – Recuperarea cogniției, p.46)
13. Popoviciu, D. V., Mitu, P. Reforma norvegiană privind integrarea persoanelor handicapate, în: *Revista de Educație Specială*, nr. 2, 1992, p. 13-21.
14. Sun, J-H., Tan, L. Yu, J-T. Post-stroke cognitive impairment: epidemiology, mechanisms and management. -- *Annals of Translational Medicine*, 2014, 2(8), p.80.
15. Tang, W.K., Chen, Y.K., Wong, K. S. Absence of cerebral micro bleed predicts reverse version of vascular cognitive impairment no dementia in stroke. -- *Int J Stroke*, 2011, Dec., 6(6), p.498-505.
16. Tatemichi, X. et al. Cognitive impairment after stroke: frequency, pattern and relationship to functional abilities. -- *J Neurol Neurosurg Psychiatry*, 1994, 57, p. 202-207.
17. Teasell, R., Hussein, N. Rehabilitation of Cognitive Impairment Post Stroke. -- *Stroke Clinician Handbook*,

2014, p.1-41.

18. Verza, E., Păun, E. Educația integrată a copiilor cu handicap. -- București: UNICEF și RENINCO, 1998, p. 5-9.

19. Wong, Gkc, Lam, S. W., Ngai, K. et all. Cognitive domain deficits in patient with aneurysmal subarachnoid hemorrhage at 1 year". -- J Neurol Neurosurg Psychiatry, 2013, 84, p.104–105.

CZU 376.015.3

EDUCAȚIE ȘI ASISTENȚĂ PSIHO-SOCIALĂ A PERSOANELOR CU DIZABILITĂȚI CRONICE ÎN PROCESUL DE REABILITARE COMPLEXĂ

GLAVAN Aurelia,
doctor în psihologie,
neurolog, Institutul de medicină urgentă

VÎRLAN Maria,
doctor în psihologie,
UPS „I. Creangă”

REZUMAT

Preocuparea pentru binele și sănătatea fizică și psihică face parte din strategia de tratament holistic al persoanelor cu dezabilități. Rolul psihologului este deosebit de important de-a lungul întregului demers al recuperării acestor persoane. Organizația Mondială a Sănătății consideră consilierea suportivă drept cea mai răspândită metodă terapeutică non-farmacologică, ea având la bază relația terapeutică care se stabilește într-o atmosferă securizată, cu valențe reasiguratoare pentru persoană. Cu ajutor psihologic de specialitate, persoana este ajutată să-si recapete încrederea în sine și să redescopere acele comportamente pozitive menite să contribuie decisiv în ameliorarea situației, contribuind decisiv la reechilibrarea din punct de vedere afectiv-emoțional, găsind resursele necesare depășirii obstacolelor, puterea de luptă, găsind soluții și obiective optimiste.

Cuvinte-cheie: dezabilitate, consiliere psihologică, sănătate fizică, sănătate psihică, psiholog, program psiho-educational.

EDUCATION AND PSYCHOSOCIAL ASSISTANCE OF PERSONS WITH CHRONIC DISADVANTAGES DURING THE COMPLEX REHABILITATION PROCESS

GLAVAN Aurelia,
PhD in Psychology,
Neurologist, Institute of Emergency Medicine

VÎRLAN Maria,
PhD in Psychology,
“Ion Creangă” State Pedagogical University of Chisinau

SUMMARY

Concern for the patient's well-being and his physical and mental health is part of the holistic treatment strategy for people. The role of a psychologist is particularly important throughout the medical recovery of these individuals. The World Health Organization regards supportive counseling as the most widespread non-pharmacological therapeutic method, by being based on the therapeutic relationship established in a securing atmosphere with reassuring values for the patient. With specialized psychological help, the person is encouraged to regain self-confidence and rediscover those positive behaviors meant to improve the situation, contributing decisively to the emotionally rebalancing; to find the resources needed to overcome obstacles, his will to fight and optimistic solutions and objectives.

Key words: psychological counseling, physical health, mental health, psychologist, psycho-educational program.

Consilierea psihologică a persoanelor cu disfuncționalități în urma diferitor maladii cronice are misiunea de a susține pacientul și de a-i oferi posibilități pentru recuperarea și integrarea lor optimă în familie și

în comunitate. Ea este acordată de către membrii echipei multidisciplinare din momentul inițierii tratamentului de rehabilitare și include: persoana cu dezabilități, membrii familiei, persoanele de supraveghere și îngrijire,

psihologul, asistentul social, asistentul spiritual, juristul etc. Dintre membrii echipei este delegat un responsabil care oferă informații curente despre evoluția bolii, posibile complicații și consecințe, precum și rezultatele scontate ale reabilitării. Asistența de consiliere vizează:

- educare și consiliere sub formă interactivă a persoanei, familiei, supraveghetorului, îngrijitorului cu privire la natura bolii și managementul tratamentului recuperator;

- organizarea întrunirilor cu membrii familiei cu scop de informare privind problemele medicale și psihosociale estimate la diverse etape de reabilitare și minimalizarea disconfortului persoanelor implicate în procesul recuperator;

- elaborarea și distribuirea materialelor informativ-educative (buclate, broșuri, materiale video etc.) cu suport psiho-social și de altă natură, necesar persoanelor cu dezabilități, membrilor de familie, supraveghetorilor, îngrijitorilor.

Rolul psihologului este deosebit de important de-a lungul întregului demers al recuperării persoanelor cu dezabilități [10,14]. Informarea și educarea persoanei în raport cu boala de care suferă, evaluarea psihologică, susținere, reechilibrare emoțională, asistarea persoanei cu nevoi speciale în căutarea unui sens pentru ceea ce trăiește și recăpătarea controlului cognitiv asupra situației, toate acestea sunt obiective importante de urmărit în cadrul ședințelor de consiliere psihologică [3]. Organizația Mondială a Sănătății consideră consilierea suportivă drept cea mai răspândită metodă terapeutică non-farmacologică în psihologie, ea având la bază relația terapeutică care se stabilește într-o atmosferă securizată, cu valențe reasiguratoare pentru persoană. Reacțiile la aflarea diagnosticului și persistența dezabilității sunt, desigur, individuale și nu am putea vorbi despre același tablou reactiv la persoane diferite. Cu toate acestea, în general, în tabloul reactiv sunt predominante afectele dureroase, ele fiind considerate absolut normale în acest context [2, 5]. Acesta este un proces treptat, de durată, în care se urmărește ca persoana să-și poată asuma trăirile și limitările impuse de boală, ventilarea emoțiilor și deblocarea resurselor adaptative pentru a face față situației. Este foarte important să i se dea persoanei posibilitatea să se exprime emoțional, fiind încurajat și susținut de profesionist în acest sens [1,6].

Iată câteva dintre tipurile de reacții posibile la conștientizarea stării de sănătate și a dezabilităților prezente: șoc, blocaj, anestezie emoțională, senzație de irealitate, negare, furie, disperare, renunțare. Conștientizarea pierderii ireversibile a funcțiilor generează trăiri de neputință, inutilitate, deznădejde [6, 13]. Profesionistul urmărește identificarea trăirilor persoanei pentru o abordare eficientă în scopul corectării, reorientării acestora sau în vederea suportului emoțional adecvat. Aceste trăiri pot fi: teamă paralizantă, autoblocantă, stare de alertă, îngrijorare sau neliniște excesivă, disperare, deznădejde, sentimentul că nu mai e nimic de făcut, că totul este în zadar,

însingurare, autoizolare, retragere, senzația de pierderea controlului, că nu mai este stăpân pe propriul destin și că viața intră pe un traseu implacabil în care propria voință nu mai contează [4]. Factorii psihologici pot să scadă mult pragul de sensibilitate la diferite stresuri – tristețea, frica, ura, culpabilitatea, supărarea, disperarea, neliniștea, furia, sentimente de încărcare ce afectează organismul și, treptat, prejudiciază sistemul imunitar [7,12]. Dacă durata și intensitatea lor este excesivă, modificările organice pe care le determină pot deveni patologice [11]. De aceea, este extrem de important rolul consilierii psihologice în afecțiunile pe termen lung, pentru susținerea emoțională, identificarea modului în care persoana acceptă situația, cum conștientizează limitările impuse de boală, care sunt resursele adaptative și mecanismele prin care face față situației actuale [14].

Rolul psihologului este de a oferi persoanelor cu dezabilități asistență pe toată durata tratamentului recuperator, consiliere permanentă atât bolnavului, cât și membrilor familiei prin informare și comunicare deschisă. În primul rând, e nevoie să ajutăm persoana pentru a păstra o atitudine optimistă și a conștientiza că aceasta poate contribui la succesul unui tratament recuperator în aceeași măsură cu celelalte terapii. Sunt căutate astfel modalități de a depăși diverse stări psihologice, precum singurătatea, problemele de adaptare, depresia, furia, negarea sau anxietatea. Psihologul ajută într-un mod profesionist persoanele să depășească fiecare stadiu al bolii, de la faza inițială de diagnosticare și până la toate etapele de tratament recuperator. Mai mult, în cadrul sesiunilor de terapie, persoanele primesc și informații despre boală și tratament, cunoașterea oferindu-le control asupra bolii și făcându-i mai puternici.

De ce unele persoane își recapătă sănătatea, în timp ce alții au o evoluție nefavorabilă, în condițiile în care prognosticul a fost același pentru ambele categorii? Ameliorările surprinzătoare se datorează voinței de a trai, așteptărilor pozitive și grijii pentru sine, manifestate de persoanele care nu vor să renunțe în fața bolii. Fără să înlocuiască tratamentul medical, psihologul propune, ca adjuvant, un program psiho-educational cu tehnici de relaxare, de vizualizare, de gestionare a obiectivelor în viață și de reducere a durerii fizice.

Program psiho-educational pentru persoane în proces de recuperare:

1. Dezvoltarea unor noi tipare de dietă, exercițiu fizic, muncă sau condiții de trai;

2. Identificarea surselor de stres sau traumelor din antecedente, a tiparelor de gândire negativă;

3. Transformarea relațiilor personale: reconcilierea conflictelor și întreruperea relațiilor toxice (adică acele relații care le fac mai mult rău decât bine, în care se distrug, în loc să se dezvolte), dezvoltarea unor relații armonioase, benefice;

4. Stabilirea unui timp pentru relaxare și petrecere a timpului liber pentru detensionare;

5. Frecventarea unor grupuri de sprijin sau de consiliere psihologică;

6. Explorarea de terapii complementare;

7. Accesarea surselor de emoții pozitive: de la metode de relaxare, exerciții de imaginare ghidată, până la alegerea ocupațiilor favorite și practicarea lor;

Reamintirea bucuriilor copilăriei sau o „Listă de distracții”, în care să treacă toate acțiunile pe care le-ar plăcea să le facă, în care s-ar amuza sau ar deveni creativi îndeplinindu-le. Aceste alegeri pot fi chiar ilogice, imposibil de realizat. În fiecare seară persoanele aleg să facă una dintre aceste activități a doua zi. Este un exercițiu fabulos pentru a trezi potențialul de vindecare al corpului. Sistemul imunitar nu face diferența între realizarea efectivă a acțiunii, planificarea acesteia sau simplul fapt că te gândești să o faci.

Concluzii și recomandări. Rezumând, ca principale responsabilități pentru asistența psihosocială a persoanelor cu dezabilități cronice, *recomandăm următoarele:*

•consilierea și sprijinirea persoanelor conform

nevoilor personale, programarea întâlnirilor în funcție de planul terapeutic stabilit de către echipa multidisciplinară de reabilitare, discuții, sprijin psihologic și emoțional pentru depășirea stresului survenit, obținerea sprijinului familiei sau al comunității;

•furnizarea de informații necesare persoanelor și familiei privind boala, efectele adverse ale tratamentului, regimul igienico-dietetic, stilul de viață, alternative terapeutice etc.;

•facilitarea comunicării persoanei cu membrii echipei multidisciplinare de reabilitare în vederea obținerii aderenței sale la tratamentul indicat, în general, la planul terapeutic;

•facilitarea comunicării persoanei cu personalul din serviciile sociale în vederea obținerii mai ușor a drepturilor de care beneficiază persoanele cu dezabilități;

•furnizarea unui program (ore) de educație pentru sănătate și prevenire a complicațiilor la nivelul comunității.

Referințe bibliografice:

1. Asberg, M., Thoren, P., Bertilsson, L., Ringberger, V. Serotonin depression – a biochemical subgroup with the affective disorders? – Science, 1976, Feb. 6;191(4226), p. 478-480.
2. Cungi, Ch. Cum putem scăpa de stres. -- Iasi: Editura Polirom, 2003.
3. Holdevici, I., Neacsu, V. Sisteme de psihoterapie si consiliere psihologica. -- Bucuresti: Editura Kullusys, 2008.
4. Gladding, S. T. Counseling a Comprehensive Profession (trad. în rus.). -- Санкт-Петербург: Изд-во «Питер», 2002.
5. Lupșa, R., Csiki C. Îngrijirea paliativă în practica medicală. -- Miercurea-Ciuc:Ed. Alutus, 2003.
6. Mitrofan, I. Buzducea, D. Consiliere si terapie centrată pe traumă. -- București: Editura SPER, 2011.
7. Mitrofan, I. (red.) Psihoterapia experiențială, O paradigmă a autorestructurării și dezvoltării personale. -- București: Editura SPER, 2009.
8. Mucchielli, A. Arta de a influența.-- Iasi: Editura Polirom, 2003.
9. Neculau, A. (coord.) Cunoaște-te pe tine însuși.-- Iasi: Editura Polirom, 2003.
10. Swanson, D. W. Chronic pain as a third pathologic emotion. -- Am. J. Psychiatry, 1984, Feb., 141 (2).
11. Tudose, F., Tudose, C., Dobranici, L. Psihopatologie si psihiatrie pentru psihologi.– București: Editura Info Medica, 2002.
12. Tudose, F. Psihopatologie si orientari terapeutice in psihiatrie.– București: Editura Fundatiei Romania de Maine, 2007.
13. Глэддинг, С. Психологическое консультирование. -- Санкт-Петербург: Изд-во «Питер», 2002.
14. Таланов, В. Л., Малкина-Пых, И. Г. Справочник практического психолога. -- Москва: Изд-во «Эксмо», 2002.

CZU 37.07

IMPORTANTA MANAGEMENTULUI TIMPULUI IN ACTIVITATEA DE CONDUCERE A INSTITUTIILOR DE INVATAMANT

MANEA Nela,

Dr., Psiholog clinician,

Constanța, România

Maneana_psiholog@yahoo.com

REZUMAT

Printre revoluțiile care au avut loc în secolul al XX-lea, una dintre cele mai importante a fost revoluția managerială. Anume în această perioadă managementul s-a constituit ca un domeniu separat, dezvoltându-se intens și în prezent.

Actualmente, în toate țările dezvoltate se acordă o atenție sporită pregătirii managerilor profesioniști, deoarece „sarcina conducătorului este aceea de a fi din ce în ce mai eficient”. Necesitatea profesionalizării activității manageriale în domeniul învățământului a fost conștientizată în Occident prin anii 60-70 ai secolului al XX-lea [1].

Cuvinte-cheie : manager, învățământ, activitate.

THE IMPORTANCE OF TIME MANAGEMENT IN THE MANAGEMENT ACTIVITY OF THE EDUCATIONAL INSTITUTIONS

MANEA Nela,
Dr. Clinical Psychologist,
Constanta, Romania,
Maneanela_psiholog@yahoo.com

SUMMARY

Among the revolutions that took place in the twentieth century, one of the most important was the managerial revolution. It is during this period that management was established as a separate domain, developing intensely and at present.

Currently, in all developed countries, more attention is paid to the training of professional managers, because "the task of the manager is to be more and more efficient". The necessity of professionalizing the managerial activity in the field of education was realized in the West during the 60-70 years of the twentieth century.

Key words: Manager, education, activity.

Activând într-o lume dinamic transformatoare, care înainteză cerințe tot mai mari, managerul din instituția de învățământ extrașcolar trebuie să fie competent în diverse domenii pentru a face față cerințelor, indiferent de problemele și obstacolele care le înfruntă. Probabil, cea mai mare problemă cu care ne confruntăm cu toți la serviciu o reprezintă faptul că nu avem suficient timp să realizăm calitativ tot ceea ce ne-am preconizat. Indiferent cât de bine am încerca să ne organizăm timpul, se pare că niciodată nu avem timp suficient să realizăm tot ceea ce ne-am propus.

O calitate pe care o au în comun toți oamenii de succes este următoarea: toți aceștia sunt foarte buni manageri ai timpului. Știu cum să-și folosească timpul la maxim, aplică zilnic tehnici de creștere a productivității, devenind astfel mult mai eficienți și realizând într-o lună cât alții într-un an. În foarte multe instituții de învățământ de la noi din țară, nu se conturează, din păcate, niciun fel de cultură a timpului. Coexistă diverse opinii sau credințe despre cum trebuie administrat timpul, iar angajații tind să se supună presiunii mediului. Cum să devii mai productiv și să-ți folosești timpul mai eficient, sunt probleme la ordinea de zi [2].

Timpul reprezintă o resursă importantă pentru fiecare persoană, iar performanțele fiecăruia sunt condiționate într-o măsură apreciabilă de timpul pe care îl are la dispoziție și modul său de gestionare.

Resursele temporale reprezintă o resursă ce condiționează toate activitățile umane și includ timpul de muncă, de învățare, de recreere, de odihnă, de realizare a diverselor activități.

Dimensiunea temporală este nu numai o parte constitutivă indisociabilă a universului în care trăim, dar - în raport cu nevoile ce trebuie satisfăcute și cu activitățile pe care le realizăm - **timpul** apare și în ipostaza de resursă care condiționează, dimensionează și limitează aria nevoilor ce pot fi satisfăcute la un moment dat, precum și cantitatea, și calitatea rezultatelor pe care le putem produce.

Definirea noțiunii de timp ridică numeroase

probleme generate de percepția diferită pe care o au cei din jurul nostru cu privire la acest subiect. Conform Dicționarului explicativ, *timpul este o durată limitată considerată în raport cu utilizarea care i se dă.*

Dintr-o altă viziune **timpul** este:

- resursa noastră cea mai importantă pe care trebuie să o folosim din plin;

- unica resursă pe care nu o putem mări, odată ce este epuizată nu mai poate fi recâștigată.

Toată lumea are aceeași „cantitate” de timp, tot timpul care este disponibil este de 24 de ore în fiecare zi. Modul în care îl utilizăm este singurul care diferă. În anumite momente ale zilei, în anumite clipe ale vieții noastre, timpul pare a trece cu diferite viteze. Când ești absorbit în muncă sau când te simți bine, timpul trece foarte repede, iar, când ești frustrat sau plictisit, timpul trece greu.

Cu toate că, în mod evident, **timpul** apare atât ca *nevoie* (nevoia de timp de muncă, de învățare, de odihnă, nevoia de timp liber etc.), cât și ca *resursă* (timp necesar oricărei activități), el este rareori abordat ca atare, chiar și în studiile de specialitate. Explicația acestei ignorări se află, probabil, în faptul că **timpul** este o dimensiune atât de familiară, atât de „naturală” a existenței noastre, încât ipostaza lui de resursă este de la sine înțeleasă.

În virtutea argumentelor de mai sus, ne propunem să menționăm câteva dintre caracteristicile timpului privit ca resursă și consecințele ce decurg din acestea pentru activitatea managerului [3].

Caracteristicile timpului real, privit ca *durată* a ceva, ca timp al existenței indivizilor, grupurilor și societății.

În primul rând, *timpul este prin excelență o resursă limitată*. Această afirmație nu are, după cum s-ar părea, caracterul unei tautologii, întrucât -- deși într-adevăr orice resursă este limitată -- timpul are, spre deosebire de orice altă resursă, o *limitare absolută* și independentă de procesele care îl „utilizează”. El nu poate fi extras (ca un minereu) și nici produs (ca o materie primă), dar rămâne totuși „minereu și materie primă” necesare oricărei activități umane. *Orice activitate este*

consumatoare de timp. Când limitarea timpului devine acută sau când cantitatea de timp este insuficientă, deficitul nu poate fi compensat și nici substituit cu alte resurse sau cu alți „factori de producție”. *Limitele timpului sunt absolute și inextensibile*. Nici chiar o ipotetică „dilatare a timpului” nu ar face din timpul real o resursă de mai puțină raritate sau suficientă cantitativ.

În al doilea rând, timpul este o resursă cu o dinamică unidirecțională, el *se consumă ireversibil și într-un singur sens*, neputând fi depozitat, trecut în conservare sau recuperat. Timpul este o resursă neregenerabilă și nerecuperabilă, este o resursă care *se consumă total*, prin dezintegrare completă, așa încât el nu poate fi refăcut niciodată în structura și în dinamica în care a fost consumat. Odată consumat, timpul nu mai rămâne nici măcar sub forma deșeurilor, a reziduurilor sau a „sterilului”, așa cum este cazul altor resurse. Expresia „*a recupera timpul pierdut*” este desigur o metaforă care se referă nu la timpul consumat, ci la rezervele de timp prezent și viitor, la „timpul care a (mai) rămas” din cel pe care l-am pierdut. Singurul mod în care timpul lasă urme sunt semnele, produsele, rezultatele bune sau rele ale folosirii lui [4].

În al treilea rând, *timpul este o resursă cu polivalență maximă*. Practic, el poate fi folosit în orice fel, iar orice activitate este consumatoare de timp. Din această perspectivă, timpul apare simultan ca nevoie și ca resursă. Ca nevoie, timpul are cel mai înalt grad de concurență: *în raport cu nevoia de timp toate activitățile sunt concurente*, așa încât folosirea timpului pentru o activitate înseamnă lipsirea de resurse temporale a tuturor celorlalte activități. Rezultă că satisfacerea nevoilor de timp, pe de o parte, și alocarea resurselor de timp, pe de altă parte, impun o decizie de tipul „ori, ori”, așa încât utilizarea rațională a timpului obligă la a stabili o ordine de prioritate a nevoilor ce trebuie satisfăcute și a activităților ce trebuie desfășurate într-o perioadă de timp dată (limitată).

În al patrulea rând, *timpul este o resursă care se autoconsumă*, indiferent dacă și în ce mod este asimilat ca resursă a activităților umane. Timpul este în raport cu viața omului (sau invers, viața omului este în raport cu timpul) o resursă asemănătoare cu gazele care se autoaprind în contact cu aerul, consumându-se de la sine și în mod continuu începând cu primul contact al omului (ca individ) sau al societăților cu viața sau cu existența în universul care ne este accesibil. Timpul este singura resursă care, pe lângă că este limitată la modul absolut, consumul ei nu poate fi oprit sau suspendat. *Timpul ori este folosit rațional și eficient, ori este irosit definitiv*.

Consumul de timp nu este opțional, ci obligatoriu, iar singura cale de acțiune se referă la *cum* este folosit și nu la *dacă* este folosit [5].

În al cincilea rând, *timpul este o resursă cu potențial variabil*, valoarea lui de întrebuițare nefiind aceeași în diferitele etape ce alcătuiesc durata reală a unei activități sau programul cronologic al vieții indivizilor, grupurilor și societăților. Timpul, în toate ipostazele lui reale - ca *timp cosmic* (derularea zilelor, nopților, lunilor, anotimpurilor, anilor etc.), ca *timp biologic* (ritmicitatea funcțiilor organismului, alternanța somn/veghe, ciclurile metabolice, succesiunea fazelor de creștere, maturizare, dezvoltare, a vârstelor biologice etc.), ca *timp social* (orarul activităților sociale, programul de lucru, odihnă, recreere, durata studiilor, succesiunea evenimentelor sociale etc.) - nu se derulează monoton, uniform, invariabil și nici nu are aceleași posibilități de a fi folosit. De la orizonturile mici de timp (succesiunea zilnică, săptămânală, lunară, anuală a activităților umane), până la orizonturile mari (vârstele vieții individului, etapele istorice ale societăților), *timpul are o valoare variabilă*, cu perioade favorabile sau nefavorabile, cu momente productive sau neproductive, din care nu lipsesc momentele unice, perioadele „cruciale”, rare sau irepetabile.

În sfârșit, dar nu în ultimul rând, trebuie să menționăm și faptul că, sub raport economic, *timpul este cea mai costisitoare resursă*, iar această proprietate rezultă ca un corolar economico-financiar al tuturor caracteristicilor timpului ca resursă prezentate mai sus. Practic, *totul se poate măsura în unități de timp*: productivitatea, prețul, eficiența, venitul, consumul, gradul de civilizație, diferențele de nivel de dezvoltare dintre indivizi sau dintre societăți. Nu numai că totul se poate măsura în unități de timp, dar *aproape totul a devenit măsurabil în etalonul timp*, inclusiv distanțele geografice (nu mai interesează câți kilometri despart o localitate de alta, ci în cât timp se poate parcurge distanța respectivă) [6].

Testele de inteligență, probele de cunoștințe, examenele și concursurile sunt nu numai probe de performanță, dar și probe „contra cronometru”, performanța însăși fiind definită în raport cu timpul. Este firesc deci ca timpul, în toate ipostazele lui, să fie reconsiderat în analizele, evaluările și proiecțiile privind planificarea, organizarea și evaluarea activităților manageriale.

Referințe bibliografice:

1. Cristea, D., *Tratat de psihologie socială*. – București: Ed. Pro Transilvania, 2001.
2. Neculau, A. *Educația adulților. Experiențe românești*. – Iași: Polirom, 2004.
3. Ionescu, C. *De vorbă cu psihologul*. – București: Corint, 2010.
4. Hayland, M. *Reflecții pentru manageri*. – București: Editura Rentrop & Straton, 1998.
5. Scott, M. *Câștigați timp prin gestiunea acestuia*. – Frankfurt: Editura Campus, 1993.
6. Nicolescu, I. *Management*. – București: Editura Economică, 1999.

ADOLESCENTUL ȘI CONSILIEREA PSIHOPEDAGOGICĂ A ACESTUIA ÎN INSTITUȚIA DE ÎNVĂȚĂMÂNT

MICLEUȘANU Zinaida,
doctor în științe pedagogice, conf. univ.,
Universitatea de Studii Europene din Moldova

REZUMAT

Vârsta adolescenței constituie una dintre cele mai fascinante și mai complexe tranziții din decursul unei vieți. Adolescența este o perioadă cu multe probleme de adaptare la realitate, criza de identitate, nonconformismul și într-o anumită măsură, teribilismul adolescenților, constituie probleme de care comunitatea trebuie să țină cont dacă dorește să funcționeze adecvat. Problemele adolescenților sunt și problemele familiei, chiar a întregii comunități în care aceștia trăiesc. Luând în considerație complexitatea problemelor cu care se confruntă adolescenții și familiile acestora, consilierea psihopedagogică a acestora devine indispensabilă. Consilierea adolescenților, în primul rând, are ca scop pregătirea adolescentului pentru integrarea optimă în viața socială și în profesie.

Cuvinte-cheie: familie, adolescență, educație familială, consiliere, educația copiilor.

THE TEEN AND THE PSYCHOPEDAGOGICAL ADVICE OF THIS IN THE EDUCATION INSTITUTE

MICLEUȘANU Zinaida,
PhD in pedagogical sciences, associate professor,
University of European Studies of Moldova

SUMMARY

Family education and the training of younger generations, through family counseling within the school, are valuable and become an indispensable necessity in the process of strengthening and harmonizing family relationships. Thus, the school has a new function, the remediation and support of the family, the realization of effective family education, adjustment to the problems and demands of the social integration of the young generation. This objective aims at supporting and counseling not only the student but also the family within the educational institution. Collaboration of educational agents through the counseling of the pupil and his / her family is a current priority aimed at making the best possible use of the family to optimize the child's education and to strengthen family relationships. Children's education includes not only their training, but also their counseling to learn effectively and sustainably, thus providing conditions conducive to the harmonious formation and development of personality.

Key words: family, adolescence, family education, counseling, children's education.

Consilierea eficientă a adolescenților și a familiei acestora în liceu vizează identificarea, remedierea și prevenirea problemelor elevilor din clasele a 10-a până în a 12-a, cu vârstă cuprinsă între 16 și 20 de ani. Din perspectiva teoriilor, ce țin de psihologia dezvoltării, copiii cu vârsta cuprinsă între 16 și 18 ani se înglobează în *vârsta adolescenței*. *Vârsta adolescenței* se include în etapele dezvoltării personalității umane abordate în variatele cercetări din domeniul psihologiei dezvoltării, psihologiei vârstelor, psihologiei generale, pedagogiei, filosofiei etc.

Cercetătorii Buchanan C. M., Eccles J. S., Becker J. B. caracterizează vârsta adolescenței din perspectiva factorilor biologici, psihologici și sociali, concomitent analizând influența hormonilor asupra trăsăturilor și comportamentului adolescenților. Astfel, ei remarcă: „Din punct de vedere istoric se consideră că majoritatea schimbărilor de stare și comportamentale sunt negative, rezultatul unor factori biologici, în special al hormonilor... Mai recent, psihologii au pus sub semnul întrebării atât caracterul predominant al acestor schimbări negative, cât și presupusele rădăcini

biologice... Accentul s-a mutat asupra factorilor contextualii/ adică familie, școală și psihologici/ adică stima de sine, orientarea rolului în funcție de sex”[1, p. 28]. De asemenea, cercetătorii menționează faptul că schimbările hormonale produse la nivelul fiziologic al adolescenților pot influența stima de sine, emoțiile, capacitățile de concentrare, relaționarea cu semenii, comportamentul, determinându-i la violență, devianțe etc.

Analizând și sintetizând studiile de psihopedagogie adolescentină, ce vizează abordările privind maturizarea personalității, relațiile adolescenți – părinți, acțiunea educativă familială și școlară, dificultățile care apar la vârsta dată, am ajuns la concluzia că adolescența reprezintă etapa conturării principalelor structuri psihice, a proiectării și construirii liniilor de perspectivă ale vieții, fiind considerată ca o perioadă de început a formării fazelor adulte de comportare. [2; 3; 4; 5; 10 etc.] În consens cu sinteza studiilor efectuate asupra vârstei date, am elaborat un instrument teoretic, care va asigura conștientizarea abordărilor științifice privind adolescența în domeniul științelor educației (Figura 1).

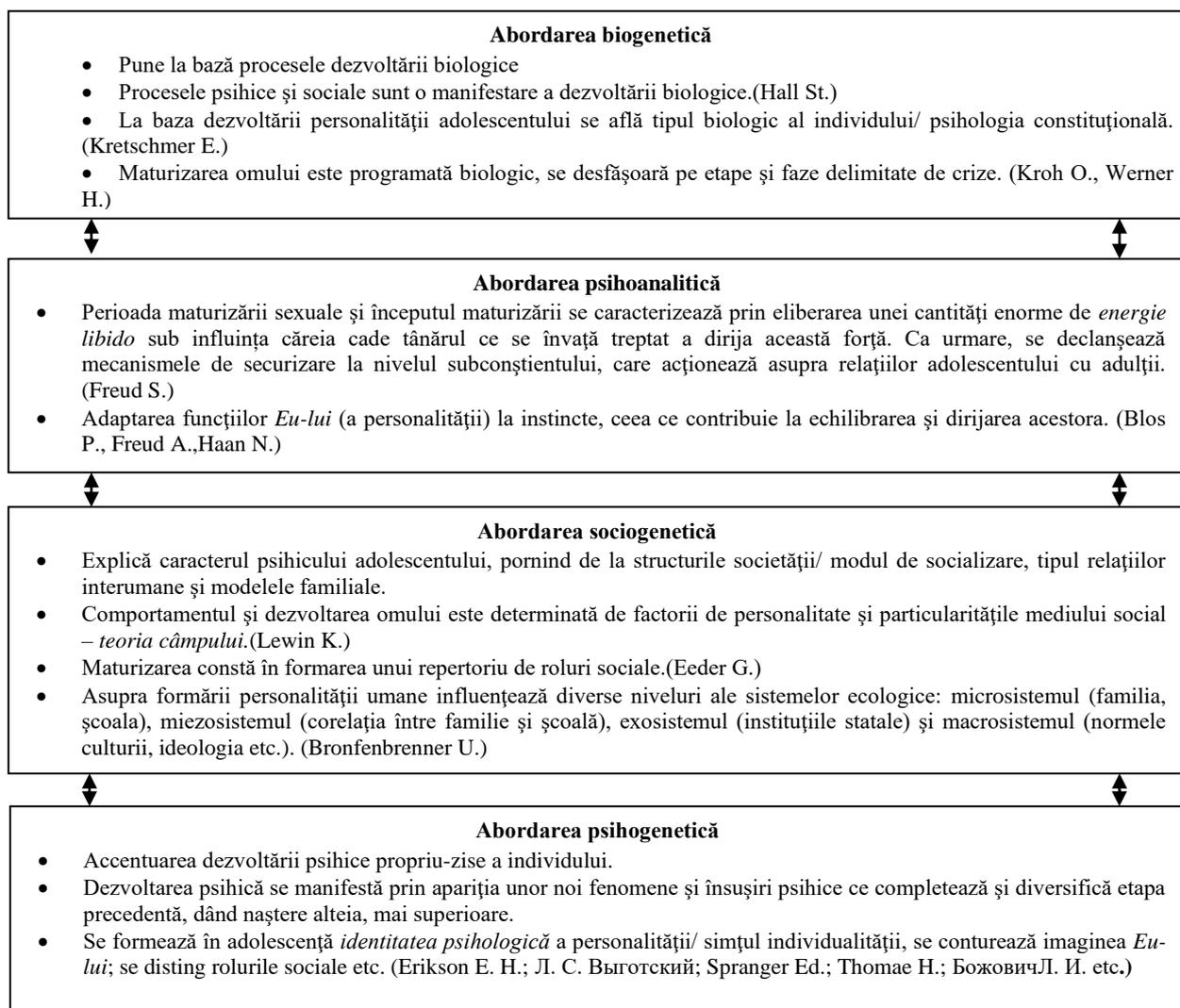

Fig. 1. Esența abordărilor științifice ale maturizării adolescentului

Pentru consilierea adolescentului este important să înțelegem procesele ontologice, care pot fi urmărite în figura propusă și specificarea realizată de Erikson E. H., care menționează că „*criza vârstei adolescente*”, constă în „*Identitate versus confuzia rolului. Adolescentul caută o identitate personală și profesională coerentă*”. [5; 9, p. 112]. În cele ce urmează, ne vom referi la cercetările mai recente ale vârstei adolescenților.

În general, vârsta adolescenței constituie una dintre cele mai fascinante și mai complexe tranziții din decursul unei vieți. Carnegie D. în lucrarea *Council on Adolescent Development* (1996) remarcă un aspect important, după stadiul sugarului, adolescența este cea mai rapidă perioadă de creștere și schimbare fizică. La sfârșitul pubertății, majoritatea copiilor s-au confruntat deja cu schimbări hormonale, au dobândit caractere sexuale secundare și au acumulat în greutate și în înălțime. Aceste schimbări produc trecerea la un organism matur, cu capacități fizice și reproductive, precum și cu un aspect exterior pe măsură. Este un fapt unanim recunoscut că adolescenții se confruntă cu

numeroase provocări sociale și emoționale, anume atunci când traversează faza dintre copilărie și maturitate. În măsura în care corpul copilului și a adolescentului se dezvoltă, individul nu trebuie doar să se adapteze înfățișării schimbate și sentimentelor legate de acestea, ci trebuie să facă față și reacțiilor celorlalți față de corpul lor aflat în schimbare [1, p. 46 - 47]. Schimbările fizice în perioada adolescenței sunt radicale și, în plus, imprevizibile, în sensul că rezultatul specific final al acestora este necunoscut (de exemplu, posibila mărime a sânilor cuiva, înălțimea etc.) Pe lângă aceasta, oamenii reacționează la schimbările fizice ale adolescenților. Atunci, când adolescenții arată mai maturi, sunt tratați de către adulți și de către ceilalți adolescenți mai mult ca adulți (de exemplu, părinții, cadrele didactice). Impactul psihologic, pe lângă schimbările hormonale asociate adolescenței, reprezintă un domeniu de interes în studiul dezvoltării adolescentului până în prezent [Apud 1, 57]. Adolescența este o perioadă cu multe probleme de adaptare la realitate. Criza de identitate,

nonconformismul și într-o anumită măsură, teribilismul adolescenților, constituie probleme de care comunitatea trebuie să țină cont, dacă dorește să funcționeze adecvat. Problemele adolescenților sunt și problemele familiei, chiar a întregii comunități în care aceștia trăiesc. De aceea, consilierea adolescenților, în primul rând, are ca scop pregătirea adolescentului pentru integrarea optimă

în viața socială și în profesie etc. [6, p. 100]. Luând în considerație cele expuse anterior și având temei literatura de specialitate, identificăm câteva probleme psihoemoționale și comportamentale cu care se confruntă adolescenții (care au un impact nefavorabil asupra reglării conduitei acestuia) și modalitățile de soluționare a lor în procesul consilierii psihopedagogice.

Tabelul 1. Problemele psihoemoționale și comportamentale ale adolescenților și modalitățile recomandabile de soluționare a lor

Nr. d/o	Problema cu care se confruntă adolescenții	Modalitățile recomandabile de soluționare a problemei (forme, metode, strategii)
I.	În mediul familial	
	<ol style="list-style-type: none"> 1. Relaționarea defectuoasă cu părinții. 2. Comunicarea distorsionată cu membrii familiei. 3. Impunerea unor reguli stricte din partea părinților. 4. Monitorizarea/ supravegherea/ controlul exagerat din partea părinților. 5. Rivalitatea fraternală. 6. Fuga de acasă, vagabondajul. 7. Violența familială 	<ol style="list-style-type: none"> a) Consilierea psihopedagogică a adolescentului. b) Consilierea psihopedagogică a părinților. c) Consilierea psihopedagogică a fraților și a familiei (la necesitate). d) Includerea adolescenților într-un program de remediere, care ar viza explicarea argumentată a conduitei adecvate în cadrul familial. e) Includerea adolescenților și a părinților lor într-un program de remediere, care ar viza familiarizarea acestora cu specificul vârstei adolescente și căile de soluționare a dificultăților. f) Consilierul în parteneriat cu adolescentul și familia sa, să stabilească reguli de comportament și de comunicare non-abuzive, care ar favoriza remedierea conflictelor și armonizarea relațiilor familiale. g) Monitorizarea cazului și, la necesitate, realizarea consilierii și remedierii repetate
II.	În mediul școlar	
	<ol style="list-style-type: none"> 1. Examenelor / testările dificile. 2. Conflictelor cu colegii de clasă. 3. Conflictelor cu cadrele didactice 4. Statutul adolescentului în cadrul colectivului de elevi. 5. Abandonul școlar. 6. Violența școlară. 	<ol style="list-style-type: none"> a) Consilierea psihopedagogică a adolescentului. b) Consilierea psihopedagogică a cadrelor didactice. c) Consilierea psihopedagogică a grupului de elevi din care face parte adolescentul cu problemă. d) Diagnosticarea relațiilor pedagog-elev și re/medierea conflictelor ce apar. e) Organizarea orelor educative cu o tematică specială și consilierea pentru dezvoltare, axată pe: <ul style="list-style-type: none"> f) Comunicarea cu semenii; g) Comportamentul prosocial; h) Violența ca fenomen – prevenire și lichidare; i) Modul sănătos de viață etc. j) Realizarea meselor rotunde consultative pentru cadrele didactice cu tematica: k) Strategii de îmbunătățire a relațiilor și a coeziunii în grupul de elevi; l) Dozarea rațională a temelor pentru acasă etc.; l) Includerea adolescenților și a cadrelor didactice într-un program de re/mediere cu scopul prevenirii și soluționării conflictelor apărute în procesul instructiv-educativ;
III.	În mediul social (în general)	
	<ol style="list-style-type: none"> 1. Comunicarea cu prietenii. 2. Grupul de referință a adolescentului. 3. Devianța comportamentală. 4. Conflicte/ despărțirea de persoana iubită. 5. Consumul de tutun/ alcool/ droguri. 6. Întreținerea timpurie a relațiilor sexuale. 7. Metodele de contracepție. 8. Sănătatea (bolile sexual-transmisibile/ schimbările fiziologice din organism). 9. Sarcina timpurie 	<ol style="list-style-type: none"> a) Consilierea psihopedagogică a adolescentului. b) Consilierea psihopedagogică a prietenilor adolescentului. c) Consilierea psihopedagogică a iubitului/ iubitei adolescentului/ adolescentei. d) Organizarea orelor educative, atelierelor de consiliere etc. pe tematica specifică problemei: <ul style="list-style-type: none"> - Comunicarea cu prietenii, rudele; - Modul sănătos de viață; - Schimbările fiziologice din organismul preadolescentului/ adolescentului; - Sexualitatea responsabilă; contracepție, sănătate sexuală; - Bolile sexual transmisibile/ abținerea sexuală etc. e) Consilierul în parteneriat cu adolescentul să întocmească un șir de reguli de comportament moral în cadrul societății și în cadrul diverselor grupuri sociale. f) Monitorizarea respectării regulilor în societate, dar și a cazurilor-problemă, întru soluționarea eficientă și prevenirea lor (la necesitate, realizarea consilierii și remedierii repetate)

Evident că problemele adolescentului provoacă dificultăți educative, de comunicare și relaționare cu părinții și semenii acestora, ceea ce necesită atenție din partea pedagogilor, diriginților, serviciului psihologic școlar.

Analizând problemele adolescenților și modalitățile de soluționare a lor, putem conchide că *conflictul dintre generații* trebuie transformat într-un dialog fructuos al acestora în interesul familiei, școlii și comunității, inclusiv al fiecărui individ în parte, fie el adolescent, tânăr sau matur. Consilierea adolescenților de către alți adolescenți duce, de multe ori, la rezultate neașteptate și, într-o oarecare măsură, neadecvate pentru viața comunitară. Astfel de programe, în care adolescenții *se ajută reciproc* să se integreze în viața socială și profesională, să-și conceapă și să-și trăiască viața personală ar trebui să fie dirijate de un specialist cu experiență în domeniul vizat. Așa apare necesitatea de a *cultiva* adolescentul în direcția dată, implementând în valorile personale ale acestuia deprinderea de a apela la consilierea psihopedagogică, realizată de specialist (psiholog, diriginte, cadru didactic etc.) întru prevenirea și soluționarea eficientă a problemelor inevitabile din viața lor. În acest context, consilierea preventivă constituie tipul de consiliere menită să preîntâmpine apariția și dezvoltarea unor probleme sau situații critice în viața adolescenților și a familiei acestora. Consilierea de tip preventiv include activități educațional-formative realizate cu grupurile de beneficiari (clase de elevi, grupuri de studenți, grupuri de adulți etc.), iar uneori se realizează și individual. Albee G. menționează că *nici o tulburare care afectează masele nu a fost vreodată eliminată tratând câte o persoană* [6, p. 102]. Psihologul Dumitru I. Al. remarcă că prevenirea se focalizează pe acțiunea interconexă a două categorii de factori: **factorii de protecție și cei de risc**.

Factorii de protecție sunt cei care asigură potențarea manifestării capacităților persoanei și contribuie la menținerea unui confort psihologic necesar dezvoltării optime a personalității sale.

Factorii de protecție ai adolescenților se referă la:

- existența unei familii care ar susține adolescentul și ar asigura confortul fizic și psihic optim;
- o dezvoltare fizică și stare de sănătate bune;
- achiziționarea unui set de deprinderi și abilități educaționale (de învățare, de relaționare, de autocontrol etc.);
- existența unui grup de referință/ de prieteni acceptați (și) de părinți;
- relații pozitive cu adulți responsabili, afectuoși și de succes;
- experiențele pozitive și eventualele activități (de muncă) realizate în timpul vacanțelor;
- abilitățile de relaționare socială interpersonală;
- implicarea în activități școlare și în cele ale grupului de sămași (cluburi, echipe, organizații etc.);
- participările la activități școlare extracurriculare / non-formale (concursuri, olimpiade etc.) încununate cu

succes; relațiile pozitive cu colegii și cu partenerii de sex opus.

Interacțiunea acestor factori și dirijarea lor eficientă, de către adulți asigură o bună protecție adolescenților, contribuind la prevenirea unor disfuncționalități și dezechilibre în dezvoltarea personalității lor, concretizate în comportamente dezadaptative, indezirabile și chiar deviante [6, p. 102 -103].

Factorii de risc cu o probabilitate de manifestare relativ mare și a căror acțiune poate genera disfuncții majore la nivelul personalității și al comportamentului adolescentului.

Factorii de risc ce se referă la viața adolescenților conduc la eventuale deficite de dezvoltare optimă a personalității. În această categorie sunt incluși următorii factori: disfuncții familiale (conflicte, violențe, divorț etc.); supravegherea neadecvată de către părinți; sărăcia sau resursele materiale și financiare precare; eventuale boli (mintale) ale părinților și/ sau comportamentele neadecvate ale acestora (alcoolism, consum de droguri etc.); mediu extrașcolar vicios (pericole, violență, devieri comportamentale etc.); probleme și dificultăți de învățare; respingere din partea colegilor, izolare; consumul de alcool, tutun și chiar droguri; părăsirea domiciliului și, eventual, abandonul școlar; promiscuitatea sexuală (prostituție, viol, incest etc.); delicvența juvenilă; grupuri de tineri cu orientare negativă (uneori criminală).

În ansamblu, consilierea preventivă a adolescenților și a familiei acestora presupune potențarea factorilor generali de protecție și estompere până la anularea acțiunii, a factorilor generali de risc, care influențează viața și activitatea adolescenților. În acest sens, *consilierea preventivă este, în esență, o educație cu valențe formative*. Ea este menită să ajute și să sprijine activitatea educatorilor, a cadrelor didactice și a părinților pentru a realiza dezvoltarea optimă, la un nivel de calitate și eficiență sporită a adolescenților [6, p. 103 -104].

Consilierea psihopedagogică a adolescenților este necesară pe tot parcursul modificărilor lor psihofiziologice și a evenimentelor stresante persistente în viața lor. Ea urmărește atingerea *obiectivului specific major al consilierii adolescenților*: orientarea și oferirea sprijinului adolescentului pe parcursul dezvoltării sale și a consolidării personalității lui. În consens cu specificul consilierii preventive și pentru dezvoltare și în legătură cu faptul că hotarele vârstelor sunt deseori confuze din cauza dezvoltării și maturizării neuniforme/ prin salturi a individului. Din considerentele necesității de analiză în ontogeneza a elevului, am elaborat, în viziunea noastră, unul din cele mai importante instrumente cu caracter psihopedagogic, fără de care metoda biografică/ anamneza nu poate fi eficient realizată și valorificată în cadrul consilierii elevului și a familiei lui. Acest instrument a fost numit de noi *Harta dezvoltării ontogenetice a familiei și copilului* (Figura 2).

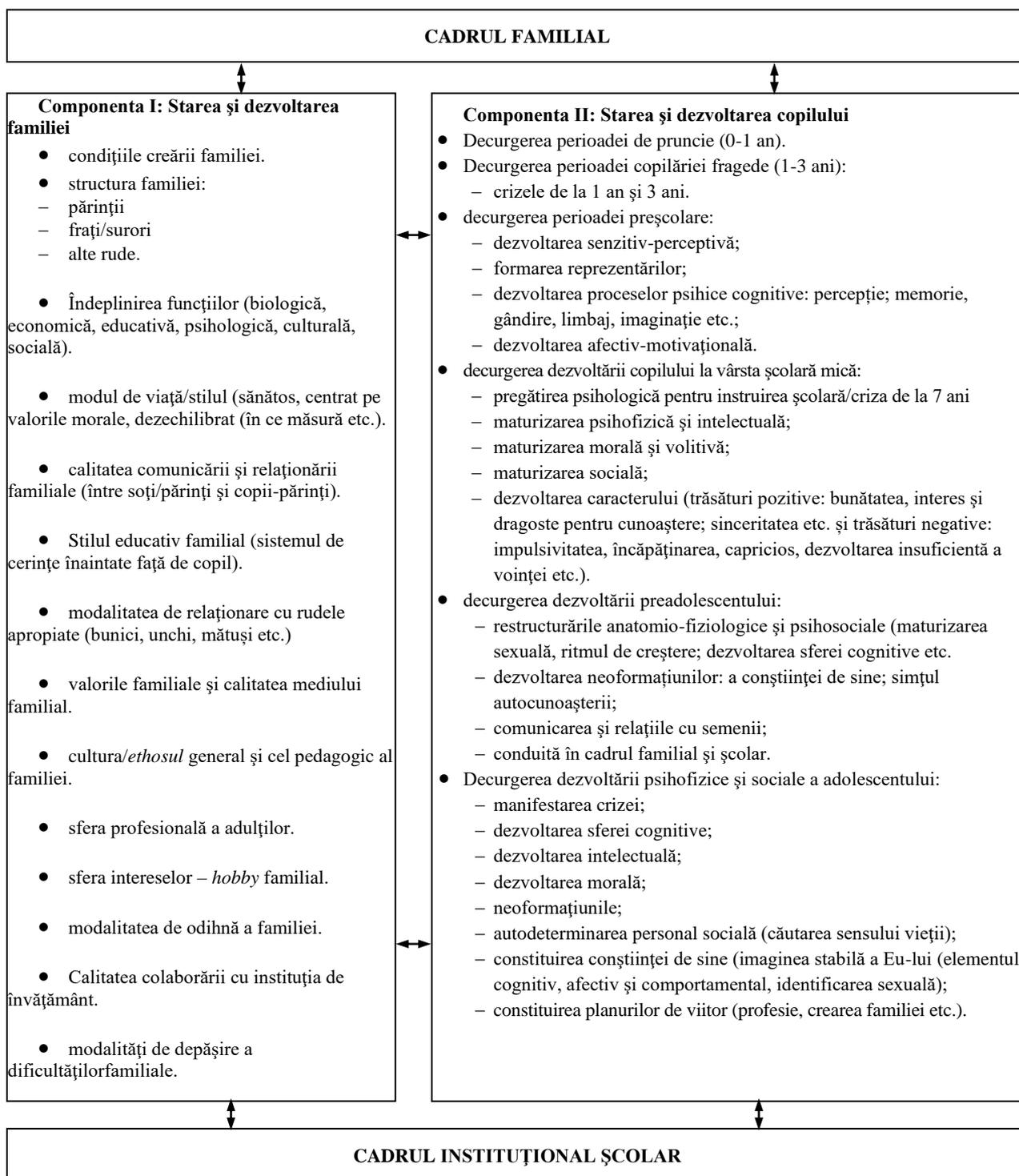

Fig. 2. Harta dezvoltării ontogenetice a familiei și copilului

În concluzie, menționăm că în acest articol au fost definite particularitățile de vârstă ale adolescenților în contextul abordărilor științifice și a perspectivei interacțiunii factorilor biologici, psihologici și sociali; au fost identificate și analizate crizele de vârstă pentru a orienta activitatea consilierului, totodată a fost elaborat și redat un instrument cu caracter psihopedagogic

indispensabil procesului de consiliere a adolescenților, fără de care metoda biografică/ anamneza nu poate fi desfășurată eficient, realizată și valorificată în cadrul consilierii adolescentului și a familiei lui (*Harta dezvoltării ontogenetice a familiei și copilului* - Figura 2), instrument care va asigura orientarea consilierului în culegerea și valorificarea informației despre copil/

adolescent și familie, ceea ce va permite ulterior identificarea și selectarea mai lesne a formelor, strategiilor și metodelor/ tehnicilor pentru a realiza o

consiliere eficientă (atât a adolescentului, cât și a familiei).

Referințe bibliografice:

1. Adams Gerald, R., Berzonsky Michael, D. Psihologia adolescenței. -- Iași: Polirom, 2009. 704 p.
2. Antrobus, L. Nu mă port urât: Să înțelegem comportamentul copiilor noștri. -- București: Curtea veche, 2009. 176 p.
3. Calaraș, C. Consilierea educațională realizată de diriginte în situații de criză ca element al culturii pedagogice, vol. 1.– Chișinău: p. 123-129.
4. Calaraș, C. Cultura educației elevului. -- Chișinău: CEP USM, 2007. 139 p.
5. Crețu, T. Psihologia vârstelor. -- Iași: Polirom, 2009. 392 p.
6. Dumitru, I. Al. Consiliere psihopedagogică. -- Iași: Polirom, 2008. 332 p.
7. Micleșanu, Z. Unele aspect etice ale consilierii copilului și familiei în cadrul instituției de învățământ / liceu. În: Revista de cercetări socio – umanistice, „Vector european”, nr. 2/ 2014. Chișinău: USEM, 2014, p. 229 – 231.
8. Micleșanu, Z., Cuznețov, L. Bazele consilierii. Ghid metodologic. -- Chișinău: Primex-Com SRL, 2015. 127 p.
9. Racu, I., Racu, I. Psihologia dezvoltării. -- Chișinău: UPS. „Ion Creangă”, 2007. 257 p.
10. Răduț, D., Apostol-Stănică, L., Bălan, L et. al. Eficiența acțiunii educative. -- Chișinău: Primex – Com SRL, 2011. 342 p.
11. Vatamaniuc, V. Carte despre și pentru adolescenți: Întrebări și răspunsuri pe teme de educaționesexuală, contracepției și multe-multe altele. -- Chișinău: Tipografia Academiei de Științe a Moldovei, 1999. 92 p.
12. Voinea, M. Familia și evoluția sa istorică. -- București: Editura Științifică și Enciclopedică, 1988. 89 p.
13. Wilmshurst, L. Psihopatologia copilului: fundamente. -- Iași: Polirom, 2007. 375 p.
14. Кочунас, Р. Основы психологического консультирования. -- Москва: Академический проект, 1999. 240 p.
15. Эйдемиллер, Э. Г., Юстицкис, В. Психология и психотерапия семьи. -- Санкт – Петербург – Харьков – Москва – Минск: Питер, 1999. 651 p.

CZU 316.344

ROLUL STRUCTURILOR COMPLEXE DE CATEGORIZARE ÎN CONSTRUCȚIA IDENTITĂȚII SOCIALE

ROȘCA Tatiana,

Doctorand,

Universitatea Liberă Internațională din Moldova

tatianarosca37@gmail.com

REZUMAT

Lucrarea reprezintă o analiză teoretică a modelelor de categorizare socială. Scoate în evidență efectele categorisirilor încrucișate asupra propriului sine social, totodată influențând atitudinea intergrupală și reducerea discriminării.

Cuvinte-cheie: identitate socială, categorizare încrucișată, in-group, out-group, apartenență.

THE ROLE OF COMPLEX CATEGORIZATION STRUCTURES IN THE CONSTRUCTION OF SOCIAL IDENTITY

ROȘCA Tatiana,

PhD student,

Free International University of Moldova

tatianarosca37@gmail.com

SUMMARY

The paper represents a theoretical analysis of the models of social categorization. It highlights the effects of cross-categorization on one's own social self, while influencing intergroup attitudes and reducing discrimination.

Key words: social identity, cross-categorization, in-group, out-group, appurtenance.

Deși este acceptat principiul conform căruia indivizii | pot avea mai multe identități de grup, până în prezent s-

a atras mai puțin atenție naturii relațiilor dintre diferite identități sociale ale unui singur individ și asupra efectelor pe care acestea le au asupra atitudinilor intergrupale ale acestuia.

Abordarea cunoașterii sociale a investigat parțial efectul asupra percepției mai multor categorisiri și asupra diferențierii pozitive față de membrii grupurilor opuse. Totuși, în acest context, reiese că evaluarea se bazează, uneori, pe o categorisire de poziție dominantă, în timp ce pozițiile alternative sunt ignorate sau chiar inhibate în unele cazuri pe o combinație de tip aditiv ale diverselor apartenențe categoriale și, în alte cazuri, pe o categorisire de compozit a cărei proprietăți nu pot fi îndreptate înapoi către identitățile individuale luate în considerație separat una de cealaltă. Modul, în care subiectul își reprezintă apartenențele personale multiple de grup, este puțin studiat, chiar dacă este fundamentală înțelegerea unei astfel de structuri pentru comprehensiunea efectelor nu numai asupra conceptului social de sine, dar și pentru efectele asupra relației dintre ei înșiși și alte persoane. **Rezultate și discuții:** Reprezentarea pe care un individ o dă unui grup vine nu numai din diferite tipuri de interdependență intergrupală, ci și din factori cognitivi, perceptivi, lingviști, afectivi și contextuali. În mod specific, interdependența între grupuri este prezentată în termeni de cooperare vs. concurența între in-Group și out-Group. Elementele perceptuale se referă la percepția similitudinii în ceea ce privește statutul, resursele și valorile (care pot fi, mai mult sau mai puțin, împărtășite de cele două grupuri) și la percepția entității dintre membrii unui grup (proximitate fizică, asemănare fizică). Aspectul lingvistic se referă la reprezentarea grupurilor prin folosirea pronomelor personale ale unui tip inclusiv („noi”) sau exclusiv („ei”) și elementele de context care pot influența recategorizarea în termeni de identitate comună ajung, în cele din urmă, de la prezența unor norme sociale, orientate spre egalitate, la influența socială din partea autorităților și a instituțiilor asupra reprezentărilor membrilor in-group-ului sau out-group-ului. Factorii menționați mai sus influențează reprezentările cognitive ale diferitelor apartenențe la grup (de exemplu, percepția unui singur grup recategorizat în „noi”, alcătuit din două subgrupe care pot fi recategorizate ca: „noi + ei = noi”, percepția grupurilor separate, recategorizate ca „noi vs. ei”, percepția indivizilor separați și anularea categorizării). Reprezentările cognitive obținute, la rândul lor, mediază relația dintre factorii cauzali și rezultatele cognitive, afective și comportamentale. Odată ce membrii out-group-ului încep să fie percepuți ca membri ai unui in-group mai mari, vor primi beneficii într-o manieră euristică și stereotipică: la fel se poate întâmpla ca sentimentele și comportamentele pozitive față de ele să fie și mai pronunțate prin efectul simplu al recategorizării, chiar dacă în fazele inițiale impresiile favorabile ale foștilor membri ai grupului nu sunt bine diferențiate [20, p. 233-252].

Dobândirea unei identități comune și supraordonate

nu înseamnă abandonarea completă a identității originare de grup: dacă, pe de o parte, în anumite contexte intergrupale o abandonare completă a identității anterioare este imposibilă (de exemplu, identitatea socială care rezultă din apartenența la un grup etnic), în alte cazuri, poate avea un efect negativ asupra procesului de generalizare a beneficiilor, care decurg din apartenența la un in-group, care rezultă din recategorizare, deoarece ar slăbi legătura asociativă prin legarea ei de situația simplă de contact între in-group și out-group [13, p. 1-44]. Prin urmare, se presupune că există contexte intergrupale în care prezența unei "identități duble" (înțelegându-se ca o relevanță contemporană a subgrupului și a identității supragrupului) maximizează probabilitatea de a nu limita efectele pozitive ale contactului și de a le generaliza în afara lui. Dincolo de generalizarea beneficiilor, recategorizarea într-o identitate de grup mai largă și mai cuprinzătoare poate să nu fie suficientă pentru a satisface nevoia individuală de distinctivitate și includere a individului, ca o consecință a creșterii individualizării membrilor grupului în funcție de noua reprezentare. În anumite situații, abandonarea identității originare a grupului nu este doar o oportunitate dorită, ci poate fi prezentată ca obiectiv final și idealizat care trebuie atins.

Procesul de recategorizare este puternic influențat de prezența unor condiții care diminuează diferențierea intergrupurilor, sporesc interdependența cooperativă între grupurile în sine sau le percep conform unei concepții supraordonate prin afectivitate pozitivă și factorii asociați cu ipoteza de contact [2, p. 1-36]. În ceea ce privește scăderea diferențierii intergrupurilor, s-a demonstrat că și prezența unor indicii vizuali puși la dispoziție de context, afectează reducerea prejudecăților intergrupului: de exemplu, un aranjament integrat, mai degrabă decât separat, al membrilor a două grupuri în jurul unei mese de lucru favorizează formarea unei reprezentări supraordonate și reduce prejudecățile in-group-ului în procesul de evaluare și selecție a liderului grupului [11, p. 856-865]. În același mod, dând același aspect diferitelor grupe de laborator prin folosirea halatelor identice duce la reprezentarea unui singur grup și, prin urmare, la îmbunătățirea atitudinii intergrupului [10, p. 276-319]. Un context de contact între grupuri poate influența de asemenea posibilitatea ca participanții să fie percepuți ca indivizi (decategorizare), ca membri a două grupuri separate (categorizare) sau ca membri ai unui singur grup (recategorizare).

Cu toate acestea, o altă serie de studii au examinat modul în care prezența unei „duble identități” (sau relevanța contemporană a identității relative la grupul supraordonat și care rezultă din apartenența la un subgrup) poate avea efecte pozitive atât în contextul imediat al contactului intergrupurilor, cât și la nivelul de generalizare a acestor efecte în afara situației de contact.

Dacă, pe de o parte, ipoteza de contact sugerează că grupurile implicate nu trebuie să prezinte diferențe de statut, pe de altă parte, din teoria identității sociale, motivațiile unui individ includ și cele orientate spre

menținerea unei identități de grup nu doar pozitive, dar și distincte [25, p. 33-48]. Prin urmare, abordarea grupurilor diferite, dar similare pe o dimensiune a statutului (cum ar fi posibilitatea de a îndeplini o anumită sarcină) ar putea exacerba prejudecata intergrupurilor, în loc să-l reducă [6, p. 131-142].

Un interes deosebit pentru cercetători îl prezintă categorizările sociale multiple. R. J. Crisp și M. Hewstone s-au ocupat de explorarea implicațiilor și efectelor asupra abordării identității sociale în contexte caracterizate printr-un sistem de apartenență la mai multe grupuri, pornind de la conceptualizarea „categorisirii încrucișate” și atingerea potențialului său ca moderator al unor elemente ale teoriei identității sociale [7, p. 149-166].

Astfel, autorii definesc categorisirea încrucișată ca intersecție a două dimensiuni diferite de categorisire, rezultând din patru grupuri încrucișate: dacă luăm, de exemplu, ca dimensiune sexul și naționalitatea în termenii de italian vs. englez, cele patru grupuri care rezultă din acesta vor fi compuse din bărbați italieni, femei italiene, bărbați englezi și femei engleze. Un bărbat de naționalitate italiană, prin urmare, va percepe indivizii aparținând primului grup ca un dublu in-group și cei care aparțin ultimei ca un dublu out-group, în timp ce în situațiile referitoare la grupurile centrale clasificarea va fi o apartenență parțială la același in-group [7, p. 149-166].

L. M. Urban și N. Miller au analizat șase modele distincte, care descriu efectele categorisirilor încrucișate: modelul aditiv, de echivalență, de conjuncție categorială bazată pe diferență, de conjuncție categorială bazată pe similitudine, dominantă categorică și ierarhică [19, p. 393-420]. În mod specific, modelul aditiv este caracterizat de trei nivele diferite de evaluare, prin care dublul in-group este evaluat pozitiv de către toți, out-group-ul dublu negativ și cele două grupuri combinate sunt percepute ca neutre. Modelul de echivalență propune în schimb ca fiecare dintre cele patru grupuri formate prin încrucișarea a două categorii sociale să corespundă unei evaluări identice. Modelul de conjugare categorială bazat pe diferență prevede doar evaluarea pozitivă a in-group-ului dublu, în timp ce out-group-ul dublu și cele două grupuri combinate sunt evaluate negativ în mod egal, deoarece accentul se pune pe diferențele dintre grupuri și, prin urmare, este pusă în relevanță componenta out-group-ului. În paralel, modelul conjugării categoriale bazat pe similitudine accentuează componenta in-group-ului, a grupurilor combinate, care sunt apoi evaluate pozitiv ca dublu in-group [31, p. 247-278].

Modelul de dominanță categorială are, de asemenea, două niveluri de evaluare, dar în acest caz se datorează faptului că una dintre cele două apartenențe de grup este dominantă în comparație cu cealaltă. În final, modelul ierarhic se referă la o situație de interacțiune între cele două grupuri de apartenență, astfel încât efectul uneia dintre categorisiri să depindă de cealaltă: ca în modelul precedent, una dintre două categorii trebuie să fie

dominante, iar membrii in-group-ului și out-group-ului definiți în funcție de această dimensiune primesc o evaluare diferită. Condiția de apartenență la in-group vs. out-group pe cea de-a doua dimensiune și efecte ulterioare de diferențiere sunt luate în considerare numai dacă targetul face parte din in-groupul dominant.

Prima alternativă al modelului de diferențiere categoriale vine de la R. Brown și J. C. Turner, Modelul categorisirii încrucișate, în conformitate cu care aceleași procese de comparație socială (cu efect asupra autostimei) care au loc în contexte de grupuri unidimensionale ar trebui să rămână active chiar și într-o situație de categorisire încrucișată [5, p. 371-383]. Ipoteza înaintată este că tendința la discriminare urmează un model aditiv, pentru care evaluarea, în mare măsură pozitivă, va avea loc în cazurile în care încrucișarea produce un dublu in-group și evaluarea negativă în cazul unui dublu out-group, în timp ce combinațiile de in-group și out-group ar trebui să se încadreze în aceste două extreme. Prin urmare, după un principiu pur matematic, de la premisele de mai sus, putem deduce o dezvoltare similară a prejudecăților intergrupale: dacă atribuim o valoare pozitivă de apartenență la un in-group A (+1) și negativă unui membru al unui out-group B (-1), prejudecata intergrupului totală ar fi echivalentă cu $A-B=+2$; dacă luăm în considerare și un al doilea in-group X (+1) și al doilea out-group Y (+1) rezultă că prejudecata intergrupală totală în condiția dublului in-group vs dublului out-group este dublat ($AX-BY = +4$), în timp ce nu există nicio diferență în situația de categorizare unică, dacă suntem în starea de dublu in-group vs in-group parțial ($AX-AY = +2$). Utilizarea acestui model permite să dezvolte ipoteze precise cu privire la rezultatele comparației intergrupurilor în situații de clasificare încrucișată. Totodată, dacă ipotezele pe baza comparării sociale, pe de o parte, sunt clare, pe de altă parte, introducerea unui efect al procesului de diferențiere în scopul autostimei duce la rezultate mult mai complexe: în special, ipoteza autostimei precizează că discriminarea inter-grupurilor, duce la o îmbunătățire a semnificației de identitate socială, paralel cu autostima, în timp ce un nivel scăzut al autostimei duce la o mai mare discriminare a out-group-ului în scopul de a spori valoarea de apartenență al in-group-ului [15, p. 28-47]. Pornind de la aceste premise și aplicându-le într-o situație de categorizare încrucișată, M. Hewstone, M. R. Islam și C. M. Judd sugerează că autostima poate urma același model descris mai sus privind discriminarea intergrupurilor pe baza similitudinii percepute, în timp ce în comparație cu o situație de categorizare simplă ar trebui să prezinte o scădere a asociației între autostimă și discriminarea față de out-group, atunci când ne găsim în prezența grupurilor combinate și o întărire a relației în situația grupurilor duble [14, p. 779-793].

S. Roccas și M. M. B. Brewer propun introducerea conceptului de complexitate a identității sociale, pentru a stabili o reprezentare subiectivă a identităților multiple

dintr-un grup care caracterizează un individ [23, p. 88-106]. Și tot în acest context, B. Lickel și colegii săi au elaborat o taxonomie a grupurilor sociale, utilă pentru distincția dintre diferite forme de identități sociale [18, p. 223-246]. Din această analiză au reieșit patru tipuri generale de grup, diferențiate printr-un anumit număr de dimensiuni: autorii introduc distincția dintre grupuri intime, grupuri orientate spre sarcină, categorii sociale și asociații slabe [18, p. 223-246]. De exemplu, grupurile intime și cele orientate spre sarcină de mici dimensiuni sunt caracterizate prin legături interpersonale și relații față-în-față între membrii grupului. Grupurile orientate spre sarcină de mari dimensiuni și categorii sociale se bazează pe un atașament simbolic la grup ca un întreg, decât pe legăturile personale între membrii individuali (este vorba despre grupurile numite cu o „identitate obișnuită”). Împărtășirea apartenenței la acest tip de grupuri înseamnă o mobilizare a unei identități colective depersonalizate, pentru care, procesul de identificare, face ca persoanele să se perceapă mai mult ca pe niște exemplare în schimbare a unei anumite categorii, decât ca indivizi în parte [29, p. 6-34].

Gradul de suprapunere dintre categoriile sociale, din care un individ face parte, poate varia foarte mult de la situații în care anumite identități sunt complet îmbrăcate în altele la nivel supraordonat categoriilor, trecând prin situații de suprapunere parțială. Atunci, când există o suprapunere totală între grupuri cu diferite dimensiuni de categorisire, procesul de identificare și recunoaștere a celorlalți ca membri ai in-group-ului sau a out-group-ului este relativ simplu. Situația este mai complicată atunci când suprapunerea este numai parțială, deoarece persoanele care fac parte din același in-group pentru o categorie pot aparține unui out-group pentru altele: dacă e să ne gândim, de exemplu, la combinația dintre clasificarea dată pentru locul de muncă și la cea care provine din sex, ne putem imagina cum un bărbat și o femeie, care lucrează în același loc, pot să se perceapă alternativ ca colegi și, ca rezultat, membri ai aceluiași in-group într-un context anumit, totodată ca membri ai grupurilor opuse în altul, în funcție de modul în care elementele situaționale fac ca una sau alta dintre identitățile disponibile să fie semnificative [4, p. 428-437]. Complexitatea de a avea mai multe apartenențe la grupuri poate fi reflectată sau nu în reprezentarea subiectivă, pe care un individ o oferă structurii propriului sine social. Acest continuum poate fi împărțit în patru părți principale, care corespund mai multor forme de reprezentare subiectivă a structurii identității sociale și se referă la situații de categorisire încrucișată. Cele patru forme sunt definite ca: intersecția, dominația, compartimentarea și fuziunea [23, p. 3-32].

Intersecția presupune niște structuri bazate pe procesul de intersectare, când un individ își recunoaște identitățile sale sociale diferite și, în același timp, își definește in-group-ul personal ca intersecție a tuturor apartenențelor sale de grup. În acest fel, categoria de compozit, care rezultă, este o identitate socială,

individuală și unică cu proprietăți distincte de cele ale categoriilor mai largi din care rezultă [23, p. 3-32]. Cu alte cuvinte, cele mai multe baze ale diverselor identificări de grup consistă în formarea unei identități unice, astfel încât cei ce nu împărtășesc aceeași uniune de categorie sunt recunoscuți ca membri ai out-group-ului. Aceasta este aceeași situație descrisă de către L. M. Urban și N. A. Miller ca un model de colaborare/disimilaritate sau ca un model de excludere socială. Doar combinația dintre două sau mai multe identități precise este ceea ce constituie un in-group, orice altă combinație, care nu include toate acestea, este tratată ca un out-group (de exemplu, combinația dintre identitatea națională și identitatea religioasă: cine nu aparține ambelor, dar împărtășește doar una, nu este perceput ca un membru al in-group-ului său [30, p. 894-908].

Dominanța pune accent pe procesul de dominare, care corespunde adoptării unei identificări primare de grup, căreia i se subordonează celelalte categorii disponibile [30, p. 894-908]. În consecință, in-group-ul este definit în funcție de împărtășirea apartenenței la grupul primar, în timp ce toate celelalte apartenențe de categorie nu sunt considerate identități sociale ca atare, ci doar ca aspecte ale sinelui unui individ, ca membru al grupului primar menționat mai sus. Putem să ne gândim la toate identitățile sociale alternative, așa cum sunt integrate în identificarea principală și, prin urmare, la elementele care duc la variabilitatea intragrupală: de aceea, acestea nu se extind asupra celor care nu împărtășesc apartenența definită ca primară și nu-și permit să considere aceste persoane ca membri ai unui in-group la un alt nivel.

Compartimentarea apare atunci când un individ percepe mai mult decât o apartenență de categorie ca fiind relevantă pentru definirea identității sociale personale și, prin urmare, se activează și își exprimă identități multiple printr-un proces de diferențiere și izolare de acestea. Identitățile sociale activate devin specifice pentru anumite contexte și/sau situații [30, p. 894-908].

Prin urmare, elementele contextului fac ca clasificarea primară să fie recunoscută ca fundamentală de către individ: dacă, de exemplu, la locul de muncă, identitatea profesională poate avea prioritate, lăsând identitatea de gen, politică sau religioasă pe fundal, atunci când individul este acasă, el poate considera drept primară o altă identitate decât cea care derivă din rolul de la locul de muncă pentru definirea sinelui social. În acest fel, se poate observa cum structura identității sociale, menține ca fiind centrală nu una, ci mai multe identificări nu neapărat convergente, cu condiția, totuși, ca să nu fie activate în același timp [12, p. 401-420]. Elementul de specificitate dat de context a fost deja puternic accentuat de teoria autocategorisirii, care presupune identitatea socială ca un set de categorisiri contextual-specifice și reciproc exclusive. Cu toate acestea, se poate întâmpla ca, în unele situații, să existe mai multe categorisiri importante și relevante

pentru definirea sinelui social al unui individ: în acest caz, teoria identității sociale prevede ca percepția altora ca membri ai unui in-group, mai degrabă decât ai unui out-group, să aibă loc pe baza unui model aditiv ca funcție a mai multor identități care trebuie să fie luate în considerație [27, p. 235-250]. Dacă ne gândim la un context în care identitatea de gen și de politică sunt esențiale și importante pentru individ, vor fi considerați membri ai in-group-ului toți cei care împărtășesc cel puțin una dintre cele două apartenențe, însă evaluarea va fi mult mai pozitivă pentru cei care fac parte din ambele grupuri, mai puțin pozitivă pentru cei care fac parte numai din unul din grupuri și încă mai puțin pozitivă (sau direct negativă) pentru cei care sunt membri ai out-group-ului față de ambele dimensiuni.

Fuziunea este ultima formă de reprezentare a multiplelor identități sociale, aflându-se la extremitatea incluziunii maxime și a complexității maxime a structurii, deoarece aceasta adună în același timp toate apartenențele de grup considerate ca fiind centrale și importante de către individ. Într-o situație de fuziune a apartenențelor de grup într-o structură unică individul consideră ca membri ai in-group-ului său pe toți cei cu care împărtășește chiar și una dintre categorisirile menționate mai sus și identitatea socială rezultată nu este combinația, ci suma tuturor identificărilor de grup disponibile [16, p. 1481-1492]. Din momentul în care caracteristicile constitutive ale diferitelor apartenențe de grup rezultă la fel de importante, identitatea de membru al in-group-ului care reiese va fi la fel de complexă pe cât de incluzivă. Aceasta este o condiție care depășește procesul simplu aditiv pe care L. M. Urban și N. A. Miller l-au pus la baza modelului pe care îl definesc „de echivalență”, deoarece creșterii identităților sociale ale unui individ îi corespunde o lărgire progresivă a definiției de in-group, până la atingerea punctului în care nu mai este posibilă tragerea unei linii clare de distincție între ceea ce este in-group și ceea ce este out-group [30, p. 894-908].

Cele patru modele ale structurii identității sociale complexe, descrise mai sus, corespund substanțial diverselor modalități de soluționare a neconcordanței dintre credințe sau atitudinile disonante. Modelul de intersectare poate fi, deci, îndreptat spre o diferențiere cognitivă, în care elementele compatibile ale celor două cunoașteri sunt separate și disociate de cele incompatibile. Modelul dominanței este similar cu procesul de creștere a accentului și angajamentului față de o cunoaștere anumită. Compartimentarea demonstrează o paralelă cu procesele de izolare și diviziune în structurile cognitive. Fuziunea, în cele din urmă, este legată de „transcendență” ca introducere a unui principiu de nivel superior, care face compatibile cunoașterile disonante.

Modalitățile de rezolvare a disonanței în reprezentarea identității sociale pot fi luate în considerare și în ceea ce privește complexitatea cognitivă sau diferențierea și integrarea credințelor și a valorilor potențial conflictuale [26, p.74-83]. Gradul de

diferențiere variază în funcție de nivelul la care neconcordanțele sunt recunoscute mai degrabă decât negate, în timp ce gradul de integrare depinde de modul în care aceste neconcordanțe sunt soluționate sau reconciliate. Această definiție indică faptul că intersecția este o formă mai puțin complexă de reprezentare a structurii identității sociale, care reduce numeroasele autocategorisiri pe care un individ le are la dispoziția unei singure identități sociale, foarte exclusive [23, p.88-106]. Modelul de dominare la fel este situat la extremitatea complexității scăzute a identității sociale, chiar dacă disonanța în acest caz este rezolvată prin utilizarea unei singure dihotomii in-group vs. out-group (categorie primară vs. toate celelalte subordonate). Pe măsură ce crește gradul de complexitate, intră în joc modelul de compartimentare, care se bazează pe recunoașterea și diferențierea posibilelor apartenențe la grup, dar fără un efort de sinteză sau de integrare a acestora. Cel mai mare nivel de complexitate, în schimb, este în locul modelului de fuziune din moment ce prezintă atât diferențierea între autocategorisirile disponibile, cât și sinteza lor într-o unică identitate socială extrem de incluzivă [9, p.410-436]. Complexitatea identității sociale este, prin urmare, produsul unui proces de recunoaștere și de interpretare a propriilor apartenențe la grup, de aceea, având o identitate socială complexă, înseamnă, în primul rând, a fi conștienți de mai mult de o categorisire în care să ne recunoaștem unul pe altul ca in-group și, în al doilea rând, să recunoaștem faptul că categorisirile mai sus menționate nu sunt convergente [17, p.107-126]. Multiplicitatea categorisirilor necesită, în mod evident, un efort de sintetizare a acestora într-o structură coerentă și, ca consecință, este necesar ca individul să pună în joc anumite resurse cognitive. Urmărind alte forme de complexitate integrativă, putem spune că și complexitatea identității sociale are determinanți de tip situațional și motivațional pe lângă diferențele în stilul cognitiv al indivizilor [24].

Am putea să presupunem că, în majoritatea cazurilor, nivelul de complexitate poate varia în funcție de motivația unui individ de a gândi și de a percepe în funcție de una sau mai multe apartenențe la grup care-l caracterizează și de resursele cognitive disponibile la moment, pentru ca aceste categorisiri să se convertească într-o singură structură. În plus, complexitatea suplimentară pare să depindă de domeniul în care este aplicată: de exemplu: complexitatea autointelectuală este percepută ca fiind distinctă de complexitatea autoreligioasă, în paralel, complexitatea reprezentării de sine actuală este diferită de cea a unei reprezentări de sine viitoare [21, p.5-16]. Cele patru posibile structuri de reprezentare a unei identități sociale pot fi atribuite, în mod substanțial, unui nivel scăzut de complexitate (intersecție, dominație), în care multitudinea apartenențelor este rezumată într-o singură apartenență la un in-group sau la un nivel ridicat de complexitate (compartimentare, fuziune), în care in-group-urile disponibile pentru individ sunt mai multe decât unul, la

fel de recunoscute și diferențiate. Prin urmare, pentru a obține o operaționalizare a conceptului de complexitate a identității sociale este necesar să se țină cont de două aspecte a relațiilor dintre autocategorisirile disponibile ale unui individ: percepția privind similitudinea dintre caracteristicile diferitor in-group-uri (suprapunerea reprezentărilor prototipice a două sau mai multor grupuri) și percepția de schimb a apartenenței la grup între in-group-uri (suprapunerea a două sau mai multor grupuri în baza indivizilor care le compun). Suprapunerea reprezentărilor prototipice este, în special, legată de faptul că gradul de similitudine perceput între caracteristicile a două sau mai multe grupuri diferite variază de la individ la individ: pe măsură ce crește percepția de împărtășire a valorilor și a atributelor dintre diferite grupuri, va crește și percepția de compatibilitate a acestora și se va reduce complexitatea reprezentării identității [10, p.276-319]. Este o conceptualizare a complexității, care se referă la construirea complexității sinelui: complexitatea conceptului de sine poate varia de la un număr mic de aspecte cu atribute suprapuse la un număr mare de aspecte, fiecare dintre ele cu caracteristici independente. Dacă conceptul de auto-complexitate este legat de percepția structurii caracteristicilor personale ale unui individ, complexitatea identității sociale derivă din percepția structurii în care sunt organizate apartenențele la grup ale individului. Așadar, cele două construcții reprezintă concepte analoge la diferite nivele de auto-reprezentare, cea personală și cea colectivă [3, p.83-93]. De asemenea, complexitatea identității sociale poate să se apropie de construcția identității de rol, pentru care fiecare individ are identități diferite care derivă din rolurile sociale pe care le acoperă, organizate într-o structură ierarhică bazată pe semnificația lor specifică. Diferența, în acest caz, survine ca urmare a faptului că teoria identității de rol se ocupă de percepția pe care un individ o are despre propria poziție socială în raport cu alți indivizi cu roluri diferite, dar încadrați în același sistem, în timp ce construcția complexității identității sociale se bazează pe reprezentarea cognitivă pe care un individ și-o atribuie în apartenențele sale la grup ca „un sine colectiv”. Cu toate acestea, trebuie să recunoaștem o suprapunere puternică între cele două construcții, mai ales dacă ținem cont de interesul teoriei identității rolului asupra consecințelor relațiilor structurale dintre rolurile multiple pe care un individ le poate avea în cadrul diferitor grupuri și / sau contexte sociale [17, p.107-126]. Suprapunerea mai multor in-group-uri în baza membrilor care o compun este legată de ideea că anumite grupuri pot părea diferite, dar, de fapt, sunt compuse din aceleași persoane (de exemplu, în grupuri naționale în care difuzarea aceleiași religii este omniprezentă în întreaga populație).

Complexitatea structurii identității sociale, este influențată atât de factorii strâns intra-individuali cât și de elemente de context. În ceea ce privește factorii personali, putem indica o serie de elemente legate de experiența și motivațiile unui individ care au un impact

asupra nivelului de diferențiere și integrare acceptabilă prin reprezentarea propriului sine social, începând de la complexitatea intrinsecă a mediului și, ulterior, la experiența socială trăită de către individ, așa cum se poate întâmpla, de exemplu, într-o societate multiculturală [22]. Din punct de vedere al atribuțiilor personale, elementele care influențează complexitatea sunt datorate zonei de toleranță față de ambiguitate: nevoia de închidere cognitivă, de exemplu, ca tendință de a căuta un răspuns clar și definit în fiecare situație de incertitudine sau confuzie, este plasată la capătul complexității minore a continuumului reprezentărilor identității sociale, deoarece o suprapunere redusă între in-group-urile care caracterizează un individ poate duce cu ușurință la situații de comparație cu alți indivizi care pot apărea simultan ca membri ai unui in-group și a unui out-group.

Cu toate acestea, dacă factorii menționați pot provoca efecte pe termen lung despre accesibilitatea cronică de reprezentări complexe ale identității sociale sunt luate în considerație și o serie de elemente situaționale și de context care pot influența, cel puțin temporar, atât importanța anumitor identități sociale, cât și resursele cognitive necesare pentru a le recunoaște și a le integra. În primul rând, știm că indivizii tind să acorde atenție deosebită caracteristicilor care-i fac membrii ai unui in-group diferit de altele și, prin urmare, baza proceselor de categorisire poate fi modificată în funcție de contextul în care este încadrată în scopul atingerii acestui obiectiv [8, p. 15-25]. În situațiile în care caracterul distinctiv al unui in-group anumit este ridicat apartenența la acest grup preia un rol dominant în reprezentarea identității sociale și, prin urmare, abordează extremitatea complexității scăzute a continuumului. În general, apartenențele la grup devin mai importante în momentul în care permit o interpretare coerentă și semnificativă a contextului social în care se află, de aceea, conștientizarea prezenței mai multor identități sociale diferite și integrate necesită o procesare cognitivă mai profundă și precisă a situației și, prin urmare, o supraîncărcare cognitivă poate modifica accesibilitatea anumitor informații, direcționând reprezentarea identității sociale a individului spre extremitatea mai puțin complexă. S. Roccas și M. B. Brewer, aplică aceeași linie de raționament efectului de stres, bazându-se, în special, pe dovada că indivizii, într-o stare de anxietate, demonstrează o reducere a resurselor cognitive și că suferința provoacă o îngustare a atenției pentru care fapt indivizii tind să se concentreze pe caracteristicile centrale și proeminente ale unui stimul, neglijând caracteristicile periferice: în termenii de reprezentare a identității sociale, acest lucru ar însemna să-și perceapă apartenențele la grup ca suprapuse, în general, datorită unei atenții reduse la dimensiunile pe care acestea se diferențiază [23, p.88-106]. În cele din urmă, o situație de amenințare a unui grup de apartenență poate avea consecințe asupra reprezentării identității în mai multe moduri. În primul rând, va tinde să mărească importanța

in-group-ului amenințat față de alte in-group-uri pe care individul le are la dispoziție (întotdeauna prin principiul de interpretare coerentă a contextului social al teoriei de autocategorisire) [28, p.15-40]. Creșterea importanței poate avea drept rezultat o poziție dominantă temporară a identității amenințate, reducând astfel diferențierea dintre posibilele identități subordonate unui singur out-group aflat în opoziție cu identitatea percepută drept primară. În plus, prezența unei condiții de amenințare poate genera stres și, în conformitate cu cele de mai sus, poate diminua resursele cognitive ale individului și, prin urmare, simplifică în continuare reprezentarea structurii diferitor apartenențe la grup.

În concluzie, reieșind din complexitatea identității sociale și toleranța față de membrii out-group-ului, putem afirma că identitatea socială simplă corespunde unei percepții simplificate a apartenențelor la grupul altora, de aceea, cine este membru al out-group-ului pe o dimensiune, devine membru al out-group-ului pe toate celelalte, în timp ce o identitate socială complexă

presupune recunoașterea unei suprapuneri parțiale între in-group-urile din care face parte și, în consecință, extinderea acestui tip de recunoaștere și asupra celor ce sunt membri al out-group-ului pe o anumită dimensiune.

Totodată, există mai multe elemente în favoarea ipotezei că o reprezentare complexă a propriului sine social poate influența atitudinea intergrupală în sensul unei reduceri a discriminării. Prezența categorisirilor încrucișate mărește complexitatea proceselor de categorisire socială, deoarece reduce diferențele perceptibile dintre in-group și out-group, încât asimilarea intra-grupală și contrastul intergrupal tind să contrabalanseze. Astfel, suprapunerea apartenențelor la grupuri diferite reduce semnificația în sine a comparației dintre inter-group-uri și importanța unei singure identități sociale pentru nevoile de apartenență în definirea precisă a sinelui unui individ.

Referințe bibliografice:

1. Allport, G. V. *The Nature of Prejudice*. -- Cambridge, MA: Addison-Wesley, 1954.
2. Brewer, M. B. A dual process model of impression formation. *Advances in social cognition*, 1988.
3. Brewer, M. B., Gardner, W. Who is this "we"? Levels of collective identity and self representation. -- *Journal of Personality and Social Psychology*, 1996.
4. Brewer, M. B., Pierce, K. P. Social Identity Complexity and Out-group Tolerance. *Personality, and: Social Psychology Bulletin*, 2005.
5. Brown, R., Turner, J.C. The criss-cross categorization effect in intergroup discrimination. *British Journal of Social and Clinical Psychology*, 1979.
6. Brown, R., Wade, G. Super ordinate goals and inter group behavior: The effect of role ambiguity and status on intergroup attitudes and task performance. -- *European Journal of Social Psychology*, 1987.
7. Crisp, R. J., Hewstone, M. Multiple categorization and social identity. *Social identity processes: Trends in theory and research*, 2000.
8. Doise, J. Hostility and fear in social life. *Social Forces*, 1938.
9. Doosje, B., Ellemers, N., Spears, R. Perceive dintra group variability as a function of group status and identification. -- *Journal of Experimental Social Psychology*, 1995.
10. Dovidio, J. F., Brigham, J. C., Johnson, B. T., Caertner, S. L. Stereotyping, prejudice, and discrimination: Another look. In: C. N. Macrae, C. Stangor, *Stereotypes and Stereotyping*. -- New York: Guildford, 1996.
11. Dovidio, J. F., Gaertner, S. L., Isen, A. M., Lowrance, R. Group representations and intergroup bias: Positive affect, similarity, and group size. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 1995.
12. Dovidio, J. F., Gaertner, S. I., Validzic, A., Matoka, K., Johnson, B., Frazier, S. Extending the benefits of recategorization: Evaluations, self-disclosure, and helping. -- *Journal of Experimental Social Psychology*, nr. 33, 1997.
13. Hewstone, M., Brown, R. Contact is not enough: An intergroup perspective on the "contact hypothesis". -- Oxford: Blackwell, 1986.
14. Hewstone, M., Islam, M. R., Judd, C. M. Models of crossed categorization and intergroup relations. -- *Journal of Personality and Social Psychology*, 1993.
15. Hogg, M. A., Abrams, D. Social motivation, self-esteem and social identity. -- London: Harvester Wheatsheaf, 1990.
16. Jetten, J., Spears, R., Mansted, A. S. R. Intergroup similarity and group variability: The effects of group distinctiveness on the expression of in-group bias. -- *Journal of Personality and Social Psychology*, 1998.
17. Jetten, J., Spears, R., Mansted, A. S. R. Group distinctive ness and inter group discrimination. -- Oxford: Blackwell, 1999.
18. Lickel, B., Hamilton, D. L., Wierzchowska, G., Lewis, A., Sherman, S. J., Uhles, A. N. Varieties of group sand the perception of group entitativity. -- *Journal of Personality and Social Psychology*, 2000.
19. Miller, N., Urban, L. M., Vanman, E. J. A theoretical analysis of crossed social categorization effects. -- London: Lawrence Erlbaum, 1998.
20. Mullen, B., Hu, L. T. Perceptions of in-group and out-group variability: A meta-analytic integration. *Basic and Applied Social Psychology*, 1989.

21. Niedenthal, P. M., Setterlund, M. B., Wherry, M. B. Possible self-complexity and affective reactions to goal-relevant evaluation. -- *Journal of Personality and Social Psychology*, 1992.
22. Phinney, J. S., Devich-Navarro, M. Variations in bicultural identification among African American and Mexican American adolescents. -- *Journal of Research on Adolescence*, 1997.
23. Roccas, S., Brewer, M.B. Social Identity Complexity. *Personality, and: Social Psychology Rview*, 2002.
24. Schroder, H. M., Driver, M. J., Streufert, S. *Human Information processing*. -- New York: Holt, Winston, 1967.
25. Tajfel, H., Turner, J. An integrative theory of group conflict. In W.G. Austin & S. Worchel, *The social psychology of intergroup relations*. -- Monterey: Brooks-Cole, 1979.
26. Tetlock, P. E. Account ability and complexity of thought. -- *Journal of Personality and Social Psychology*, nr. 45, 1983.
27. Turner, J. C. Social comparison, similarity and in-group-favoritism. *Studies in the Social Psychology of Intergroup Relations*, -- London: Academic Press, 1978.
28. Turner, J. C. Towards a cognitive redefinition of the social group. *Social identity and intergroup relations*. -- Cambridge: Cambridge University Press, 1982.
29. Turner, J. C. Some current issues in research on social identity and self-categorization theories. --- Oxford: Blackwell, 1999.
30. Urban, L. M., Miller, N. A theoretical analysis of crossed categorization effects: A meta-analysis. -- *Journal of Personality and Social Psychology*, 1998.
31. Vanbeselaere, N. The different effects of simple and crossed categorizations. A result of the category differentiation process or of differential category salience? -- *European Review of Social Psychology*, 1991.

Bun de tipar 28.11.2019.
Format A4
Coli de tipar 20,50. Coli editoriale 19,62.
Tipar Digital. Hârtie offs\et. Garnitura Times New Roman
Comanda nr. 97. Tirajul 200 ex.

Centrul editorial USEM
www.usem.md

Tipografia
„ADRILANG SRL”